

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

FEDERALNI ZAVOD ZA PROGRAMIRANJE RAZVOJA

FEDERAL DEVELOPMENT PLANNING INSTITUTION

IZVJEŠTAJ O RAZVOJU FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE 2013.

Sarajevo, septembar 2014. godine

Sadržaj

Uvod	3
Sažetak	4
Pregled preporuka	10
Makro stabilnost	14
Bruto domaći proizvod	14
Vanjska trgovina	20
Javne finansije	24
Indirektni i direktni porezi	28
Izvršenje budžeta FBiH	30
Javni dug	32
Razvoj finansijskog tržišta	34
Cijene	37
Plaće	39
Konkurentnost	43
Klasteri	47
Kompetentnost ljudskih resursa	50
Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura	54
Jedinstven ekonomski prostor	57
Zapošljavanje	59
Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja	65
Poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga	70
Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta	71
Održivi razvoj	78
Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj	78
Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije	84
Transport i komunikacije	89
Socijalna uključenost	95
Socijalna politika u funkciji zapošljavanja	99
Položaj porodica sa djecom	105
Obrazovanje	113
Zdravstvena zaštita	126
Penziona politika	146
Položaj osoba sa invaliditetom	152

Uvod

U skladu sa evropskom praksom, Federalni zavod za programiranje razvoja je počeo raditi Izvještaj o razvoju Federacije Bosne i Hercegovine od 2011. godine.

Ovo je treći po redu izvještaj koji je pripremljen sa ciljem praćenja i analize stepena društveno-ekonomskog razvoja kroz prizmu realizacije Strategije razvoja i Strategije socijalne uključenosti Bosne i Hercegovine 2010. - 2014., ali i drugih strukturnih izazova u ekonomiji Federacije Bosne i Hercegovine.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je podržala navedene strategije i u septembru 2010 godine usvojila akcione planove za implementaciju istih.

Ovaj izvještaj zamišljen je tako da prati realizaciju razvojnih prioriteta strategija kroz definisan set indikatora i nalaza uzimajući u obzir da su ekonomska kriza i spori oporavak, bitno uticali na implementaciju aktivnosti jer je postalo evidentno da se mnoge aktivnosti ne mogu implementirati u rokovima predviđenim za realizaciju.

Vizija Federacije Bosne i Hercegovine je da postane moderna, evropski orjentirana zajednica sa filozofijom razvoja baziranom na integrisanim politikama produktivnog i maksimalnog zapošljavanja, razvijenim poduzetničkim i javnim sektorom, efektivnoj administraciji, socijalnoj uključenosti i visokim kvalitetom života na svim razinama federalne zajednice.

Na osnovu ovako utvrđene vizije su definisani razvojni prioriteti koji su orjentisani na održanje makroekonomske stabilnosti, povećanje konkurentnosti i zaposlenosti, uvažavajući principe održivog razvoja uz zavidan nivo socijalne osjetljivosti za najugroženije članove zajednice.

Izvještaj o razvoju se sastoji od pregleda provedbe strateških prioriteta, detaljnog izvještaja o napretku pojedinih indikatora razvoja Federacije BiH sa precizno navedenim razlozima za teškoće u pojedinim ekonomskim sektorima i preporuka koje bi svi odgovorni subjekti FBiH trebali uraditi kako bi se poboljšalo stanje u privredi i vanprivredi FBiH.

Nalazi se u izvještaju, uglavnom zasnivaju na statističkim podacima publikovanim od strane nadležnih federalnih institucija. U područjima gdje nema relevantnih pokazatelja u statističkom sistemu, pri analazi smo se oslanjali na međunarodne izvore kao i različite publikacije, istraživanja i analize.

Koncipiran na ovaj način, ovaj dokument predstavlja jedan sveobuhvatan pregled stanja društveno-ekonomskog razvoja koji treba da posluži vladama u Federaciji Bosne i Hercegovine kao putokaz u reformskim procesima u narednom periodu.

Izradom Izvještaja o razvoju FBiH, u cjelosti je zaokružen proces strateškog planiranja u FBiH, u skladu sa evropskom praksom i legislativom razvojnog planiranja.

S obzirom na značaj i ciljeve dokumenta, Izvještaj o razvoju je jedan od najvažnijih dokumenata koje Zavod radi.

Sažetak

Strateški ciljevi razvoja kako BiH, tako i Federacije BiH, predviđali su usmjerenje ka povećanju zaposlenosti, te jačanju konkurentne pozicije privrede većom produktivnošću rada i nižim troškovima poslovanja i na taj način prelazak iz grupe zemalja sa relativno niskim dohotkom u zemlje srednjeg i višeg dohotka.

Strateškim dokumentima na nivou BiH za period 2010. – 2014. godine (Strategija razvoja i Strategija socijalne uključenosti) definisani su sljedeći strateški ciljevi :

- makroekonomska stabilnost
- konkurentnost
- zapošljavnje
- održivi razvoj
- euro integracije
- socijalna uključenost

U okviru svakog strateškog cilja, utvrđeni su podciljevi i mjere kojim će biti podržana implementacija strateških dokumenata.

U toku 2013. godine, prvi put nakon 1991. godine, obavljen je popis stanovništva u Bosni i Hercegovini, i prema prvim preliminarnim podacima koji su objavljeni 06.12.2013. godine u FBiH ima 2.371.603 stanovnika. Međutim u svrhu izrade ovog Izvještaja i uporedivosti podataka, a do objavljivanja konačnih podataka iz popisa stanovništva 2013. godine, koristiće se procjenjeni podatak o broju stanovnika objavljeni od strane Federalnog zavoda za statistiku dana 30.06.2013. godine koji iznosi 2.337 hiljada stanovnika (prisutno stanovništvo).

Stopa nataliteta u FBiH u 2013. godine iznosila je 8,38‰, a stopa opšteg mortaliteta 8,39‰. Prirodni priraštaj je negativan (-0,01‰) i bilježi pad u odnosu na 2012. godinu kada je iznosio 0,65‰. Prema procjenama Federalnog zavoda za programiranje razvoja, a na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH je 2013. godine bilo 537.556 djece do 18 godina, što čini 23% stanovništva. U FBiH, ukupan broj upisanih učenika osnovnog obrazovanja u 2013/14 godini iznosi 197.884, što je manje za 1.240 učenika u odnosu na prethodnu godinu i manje za 41.003 učenika u odnosu na 2007/08 godinu.

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2011. godine (zadnji raspoloživi podaci), siromašnih domaćinstava je bilo 16,0% (BiH 17,2%, RS 19,6%), dok je siromašnih pojedinaca bilo 17,1% (BiH 17,9%, RS 19,5%). Stopa siromaštva je najveća kod domaćinstava s troje i više djece i iznosi 41,44%, što je za 3,7% manje u odnosu na BiH, a 10,3% u odnosu na RS.¹

Posljednjih godina primjetan je trend brzog starenja stanovništva u FBiH.

¹ Anketa o potrošnji domaćinstava (APD) 2007. – zadnji raspoloživi podaci

Broj penzionera u FBiH raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2013. godine iznosio je 388.676. U periodu 2008.– 2013. broj penzionera kontinuirano je rastao po prosječnoj stopi od 2,9%.

U decembru 2013. godine prosječna penzija je iznosila 346,53 KM, što je za 1% manje u odnosu na decembar 2012. godine. Minimalna penzija je iznosila 310,73 KM koliko je iznosila i u decembru 2011. i 2012. godine.

Odnos broja penzionera prema broju radnika u 2013. godini, iznosio je 1:1,12, što je veoma loš koeficijent sa stanovišta dugoročne održivosti penzijskog sistema.

U FBiH, u 2013. godini, zabilježen je rast bruto domaćeg proizvoda. Ostvareni nominalni bruto domaći proizvod iznosi 16.929 miliona KM, što je u odnosu na 2012. godinu više za 2,3%. Realan rast BDP-a u 2013. godini iznosi 2,8%. Poređenje BDP-a po glavi stanovnika u entitetima ukazuje na viši nivo u FBiH (7.195 KM) u odnosu na RS (6.453 KM²).

Struktura učešća djelatnosti po standardnoj klasifikaciji u BDP-u FBiH u 2013. godini doživjela je određene izmjene u odnosu na prethodnu godinu. Iako i dalje najveće učešće pripada sektoru trgovine (13,4%) udio sektora prerađivačke industrije bilježi blagi rast (12,4%). Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a u procentu od 8,7% i 5,5%.

Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (područje D)³ u BDP-u FBiH u 2013. godini učestvuje sa 4,2%, što je više u odnosu na 2012. godinu kada je taj udio iznosio 3,6%. BDP sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u 2013. godini je za 17,8% viši nego u prethodnoj godini. Stopa realnog rasta BDP-a u ovom sektoru iznosi čak 20,4%, i najveća je od svih sektora. Udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH iznosi 5,2%, što je više u odnosu na 2012. godinu kada je taj udio iznosio 4,5%. Udio sektora prevoza i skladištenja u BDP-u FBiH u izvještajnoj godini iznosi 3,5%, dok sektor informacija i komunikacija učestvuje sa 4,7%.⁴

U izvještajnom periodu zabilježen je blagi rast neto plaća u FBiH. Prosječna neto plaća po zaposlenom radniku u 2013. godini iznosila je 835 KM.

U 2013. godini zabilježen je rast fizičkog obima industrijske proizvodnje u procentu od 7,4%. Struktura industrijske proizvodnje u izvještajnoj godini nije se značajnije mjenjala pa i dalje najveće učešće ima prerađivačka industrija sa 68,84%, zatim proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom sa 19,64%, te vađenje ruda i kamena sa 11%.

Kad su u pitanju zbirni (konsolidovani) podaci (FBiH, kantoni, općine i fondovi), u 2013. godini ukupni javni prihodi i rashodi FBiH bilježe pad. Ukupni javni prihodi iznose 6.896 mil KM i u odnosu na prethodnu godinu su manji za 62 mil KM, dok ukupni javni rashodi iznose 6.912 mil KM i smanjeni su za 215 mil KM. Učešće javnih rashoda u BDP-u u izvještajnom periodu iznosi 40,8%. U odnosu na prethodnu godinu (43,1%), učešće javnih rashoda u BDP-u je smanjeno za 2,3%, što je izuzetno dobar rezultat rada Vlade FBiH. U izvještaju o razvoju za 2012. godinu, Vlada je usvojila preporuku da se ovaj indikator smanjuje za 0,5% godišnje sa ciljnim procentom od 38% učešća javnih rashoda u BDP-u FBiH. U odnosu na 2010. godinu (posljednja godina rada prethodne Vlade) kada je učešće javnih rashoda u

² Procejenjeni pokazatelj na bazi izvještaja o kvartalnom kretanju BDP-a za 2013. godinu, Republički zavod za statistiku RS

³ Područja djelatnosti prema Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010 – usklađeno sa EU NACE Rev 2.

⁴ Prvi rezultati Federalnog zavoda za statistiku.

BDP-u iznosilo 44,1%, jasno je da je Vlada FBiH napravila značajan napredak, jer je učešće javnih rashoda kao % BDP-a smanjeno za, čak 3,3%.

Struktura javnih rashoda u 2013. godini ima sličan trend kao i prethodne godine, pri čemu socijalna davanja iznose 43% od ukupnih rashoda, stavke plaće i naknade zaposlenim (24%), materijalni troškovi (7%) i subvencije preduzećima (12%). U odnosu na prethodnu godinu, zabilježen je blagi rast učešća rashoda za socijalna davanja (41% u 2012. godini), dok su izdvajanja na materijalne troškove snižena, a povećane su subvencije preduzećima sa 4% na 12%.

Trend izdvajanja za plate i naknade zaposlenim u javnom sektoru, kao procenat BDP-a je u posljednjim godinama opadajući. U periodu od 2008. – 2013. godine najveća izdvajanja su bila 2009. godine (10,4% BDP-a), dok su u izvještajnoj godini izdvajanja za plate i naknade pala na 9,5% BDP-a. U prethodnoj godini ovaj procenat je iznosio 9,7%. U Izvještaju o razvoju za 2012. godinu, Vlada je usvojila preporuku da se ovaj indikator smanjuje za 0,2% godišnje sa ciljnim procentom od 8% BDP-a. Iz navedenog proizlazi da je Vlada u izvještajnom periodu postupila po preporukama i smanjila učešće plata i naknada u BDP-u kako je i planirala.

U FBiH, u 2013. godini naplata prihoda od indirektnih poreza, bilježi pad⁵ i iznosi 3.117 mlrd KM, što je za 50 mil KM ili 1,58% manje nego prethodne godine. U izvještajnoj godini prihodi od PDV-a i akciza bilježe blagi pad u najvećoj mjeri zbog rasta sivog tržišta elektroničke opreme, lož ulja, kao i proizvodnje i trgovine duhanom.

Poreska uprava FBiH je tokom 2013. godine prikupila 3,599 milijardi KM, što je za 2,47% više u odnosu na prihode prikupljene u prethodnoj godini. Najveći udio u ukupnim prihodima od direktnih poreza čine prihodi od doprinosa za penziono i zdravstveno osiguranje. U odnosu na 2012. godinu, prihodi po ovom osnovu bilježe blagi rast u procentu od 2,79%. Prihodi od poreza bilježe rast, pri čemu su prihodi od poreza na dohodak veći za 2,11%, a prihodi od poreza na dobit za 20,83%. Prihodi od taksu, naknada i kazni pali su za 15,74%.

Na dan 31.12.2013. godine, ukupan dug FBiH iznosi 5.628,9 mil. KM od čega se na unutrašnji dug odnosi 957,7 mil. KM, a na vanjski dug 4.671,2 mil. KM. U odnosu na prethodnu godinu, unutrašnji dug Federacije je smanjen, dok je unutrašnji dug kantona i lokalnih zajednica povećan. Kad je u pitanju vanjski dug, smanjen je dug federacije i kantona, dok je povećan vanjski dug lokalnih zajednica. Odnos ukupnog duga prema BDP-u je u periodu od 2010. do 2012. godine imao tendenciju rasta, te je sa 29,54% 2010. godine, na kraju 2013. godine porastao na 33,5%. Ovaj rast je prvenstveno uzrokovan rastom vanjskog duga.

Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2013. godini se smanjio u odnosu na prethodnu godinu na uvoznoj i povećao na izvoznoj strani. Ostvareni izvoz veći je za 5,7%, dok se uvoz smanjio za 1,4%.

Procenat pokrivenosti uvoza izvozom u izvještajnoj godini iznosi 56,4 % i veći je za 3,8 pp u odnosu na 2012. godinu kada je pokrivenost iznosila 52,6%. Povećanjem izvoza i slabljenjem domaće tražnje i uvoza, trgovinski deficit Federacije BiH u 2013. godini smanjen je za 9,3% u odnosu na vanjskotrgovinski deficit za prethodnu godinu. Trgovinski deficit u izvještajnom periodu iznosi 4.285 mil. KM.

⁵ Dio prihoda od indirektnih poreza koji dobija Federacija BiH je 63,84%.

Ono što zabrinjava je da imamo konstantno povećanje udjela prirodnim resursima i nekvalifikovanim radom intenzivnih proizvoda u ukupnom izvozu i to sa 27,1% u 2008. na 33,5% u 2013. godini.

U FBiH, u 2013. godini učešće uvoza hrane i živih životinja iznosi 13% od ukupnog uvoza i domaća tražnja predstavlja ogroman potencijal u razvoju domaće poljoprivrede.

Najveći trgovinski partneri iz EU u 2013. godini su bile Njemačka (18,75% ukupnog izvoza i 12,8% ukupnog uvoza) i Hrvatska (14,66% ukupnog izvoza i 17,47% ukupnog uvoza) a slijede ih Italija i Slovenija. Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje CEFTA iznosi 89,53%, a u zemlje EU 28 61,52%.

Bilansna suma (aktiva) bankarskog sektora na dan 31. 12. 2013. godine iznosila je 15,4 milijarde KM i za razliku od prethodne dvije godine, ostvarila je rast za 3,1% ili 458 miliona KM u odnosu na prethodnu godinu. Plasirani krediti, kao najveća stavka aktive banaka, u 2013. godini zabilježili su takođe blagi rast za 1,7% ili 186 miliona KM i na kraju godine iznosili su 10,9 milijardi KM ili 70% od bilansne sume banaka u F BiH. U strukturi kredita, gotovo je jednako učešće kredita stanovništvu i kredita pravnim licima. Ono što zabrinjava je rast ukupnih nekvalitetnih kredita u 2013. godini koji iznose 1,6 milijardi KM i sa učešćem u odnosu na ukupne kredite od 14,6%, povećali su se u odnosu na kraj 2012. godine kada su iznosili 13,2%.

Nakon tri uzastopne godine rasta, potrošačke cijene (mjera za inflaciju) u 2013. godini bilježe pad po stopi od 0,2%.

U poređenju s EU zemljama obuhvat visokim obrazovanjem u FBiH je nizak. Prema podacima Federalnog Zavoda za statistiku, broj studenata na 1000 stanovnika zadržao se na 31 i u 2013. godini, koliko je bilo i godinu ranije. U FBiH, 26,12% upisanih studenata pripada oblasti matematičkih i prirodnih znanosti, elektrotehnike, mašinstva i građevinarstva, što je znatno niže u odnosu na potrebe i u odnosu na društvene i ostale grupe fakulteta. Od ukupno diplomiranih studenata na visokoškolskim ustanovama u školskoj 2013/14, u javnim visokoškolskim ustanovama je diplomiralo 87,21%, u privatnim 10,88%, u vjerskim visokoškolskim ustanovama 0,61%, a na visokim školama (prvi stepen dodiplomskog studija) je diplomiralo 1,28 % studenata.

U isto vrijeme broj patenata, koji je dobar pokazatelj kvaliteta i rezultata obrazovanja i njegove primjenjivosti u privredi, ukazuje na izuzetno teško stanje u obrazovanju. BiH sa samo jednim odobrenim patentom u 2013. godini zaostaje za zemljama u regionu, posebno za Slovenijom koja ima 52 odobrena patenta.

Stepen zaposlenosti u 2013. godini iznosio je 27,1% (mjereno u odnosu na radno sposobno stanovništvo), i manji je dva i po puta od evropskog prosjeka (68,3%). Od zemalja u regionu, Slovenija je imala najviši stepen zaposlenosti 67,2%, a FBiH ima najniži stepen zaposlenosti u regionu.

Prosječan broj zaposlenih u FBiH u 2013. godini iznosio je 435.113 radnika, što je u odnosu na 2012. godinu manje za 2.218 uposlenika ili 0,5%.

Najveći stepen zaposlenosti u izvještajnom periodu imao je Sarajevski kanton (41,0%), zatim Hercegovačko-neretvanski kanton (31,1%) i Zapadnohercegovački (29,7%), dok je Unsko-sanski imao najnižu stopu u visini od 15,8%.

Prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto po broju zaposlenih (79.782 ili 18,3% od ukupnog broja zaposlenih), zatim trgovina na veliko i malo (77.291 ili 17,8%), javna uprava i

odbrana (48.279 ili 11,1%). Ove tri oblasti zapošljavaju skoro 50% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

Prosječan broj nezaposlenih u FBiH u 2013. godini iznosio je 391.942 lica, što je više za 7.090 lica ili 1,8% u odnosu na 2012. godinu. Stepen nezaposlenosti iznosio je 47,4%, a u 2012. godini 46,8% (mjereno brojem nezaposlenih u odnosu na radnu snagu).

Stopa anketne nezaposlenosti (metodologija EU) u FBiH u 2013. u odnosu na prethodnu godinu, bilježi pad za 1,8%, iznosi 27,6%, i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu nezaposlenosti (47,4%). Stopa anketne nezaposlenosti je 2,6 puta veća od stope anketne nezaposlenosti u EU 28 (10,6%).

Zbog nedostatka sredstava u pojedinim kantonima, građani FBiH ne mogu ostvarivati na isti način pravo na socijalnu zaštitu u svim kantonima, što dovodi do neravnopravnog položaja građana na teritoriji FBiH.

Do kraja 2013. godine prava na finansiranje ostvarilo je 44.261 osoba sa (neratnim) invaliditetom, a za finansiranje ovih prava u 2013. godini iz federalnog budžeta je izdvojeno 112.002.740 KM. U odnosu na 2012. godinu broj korisnika ovih prava, opao je za 17,23%. U periodu 2009. - 2013. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 5,5%.

U izvještajnoj godini, u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 10.568 korisnika, što je za 0,56% manje u odnosu na 2012. godinu.

Sa 31.12.2013. godine ukupan broj korisnika prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 92.742 od čega se na porodične invalidnine odnosi 43.253 korisnika, a na lične invalidnine 49.489 korisnika. Ako ovom broju dodamo korisnike (2.326), koji prava ostvaruju prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca, ukupan broj korisnika prava po osnovu ova dva zakona u 2013. godini iznosi 95.068, a isplaćeno je ukupno 307,8 miliona KM. U periodu 2009. – 2013., broj korisnika ratnih invalidnina opadao je po prosječnoj stopi od 1,8%. Ukupna izdvajanja iz Budžeta FBiH koja se odnose na ratne i neratne invalidnine, te izdvajanja za civilne žrtve rata, u 2013. godini, iznosila su 447,39 miliona KM.

U FBiH, u 2013. godini, registrovano je ukupno 2.021.036 zdravstveno osiguranih lica, od čega 1.248.091 osiguranika (nosilaca osiguranja) ili 61,76% i članova porodica osiguranika 772.945 ili 38,24%. Ukupan broj osiguranih lica je smanjen za 0,1% u odnosu na 2012.godinu. Visoka stopa održavanog stanovništva predstavlja značajan problem za financiranje zdravstvene zaštite. Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem iznosi 86,47%.

U zdravstvenim ustanovama (javnim i privatnim) je evidentirano 30.146 radnika (97,4%), a u zavodima zdravstvenog osiguranja (federalnom i kantonalnim) radi 783 radnika ili 2,6% od ukupnog broja zaposlenih u zdravstvu. Od ukupnog broja radnika u zdravstvenim ustanovama, u javnim zdravstvenim ustanovama radi 26.955, a u privatnom sektoru 3.191 uposlenik.

U zdravstvenim ustanovama, broj zdravstvenih radnika je povećan u izvještajnom periodu za 2%, a broj administrativnih radnika za 2,2%.

U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je povećan za 3,6% u odnosu na 2012. godinu.

Ukupni prihodi ostvareni u zdravstvu Federacije BiH u 2013.godini iznose 1.575.287.927 KM. Ostvareni redovni prihodi iznose 1.560.809.141KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 14.478.786 KM. U odnosu na prethodnu godinu, prihodi su povećani za 0,9%.

Ukupna potrošnja u zdravstvu FBiH u 2013. godini iznosi 1.659.585.491 KM, od čega se na tekuće rashode odnosi 1.606.853.381 KM, a na kapitalne izdatke 52.732.110 KM. Ukupna potrošnja u odnosu na prethodnu godinu je smanjena za 0,6%, s tim što su tekući rashodi povećani za 0,7%, dok su izdaci za kapitalna ulaganja smanjeni za 29,1%. U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2013. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) gubitak u iznosu od 46.044.244 KM. U posljednjoj deceniji kontinuirano je ostvarivan rast učešća potrošnje u zdravstvu kao % BDP-a i rast prihoda, ali su troškovi, po pravilu, rasli po višoj stopi. U posljednje tri godine ostvaren je kumulativni gubitak sektora zdravstva u iznosu od 124,3 mil. KM. Prema procjenama Svjetske banke (dokument „Izazovi i preporuke za reforme – Pregled javnih rashoda i institucija“ iz februara 2012. godine), ukupna potrošnja na zdravstvo u BiH raste po neodrživoj stopi.

U zaključnim razmatranjima Obračuna sredstava u zdravstvu FBiH za 2013. godinu Zavoda zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH ističe se da je “sistem obaveznog zdravstvenog osiguranja na postojećim osnovama bitno ugrožen, što se posebno ogleda u činjenici da se broj osiguranika povećava, dok se istovremeno povećavaju vlastita sredstva koja građani direktno izdvajaju za zdravstvenu zaštitu”.

Pregled preporuka

CILJ	PREPORUKE	
MAKROEKONOMSKA STABILNOST	U dugoročnom periodu, sa 40,8% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a,	Dosljedno i predano raditi na preraspodjeli javnih rashoda u cilju doprinosa privrednom rastu, kroz smanjenje tekuće potrošnje i povećanje javnih investicija,
	U dugoročnom periodu plate u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 9,5%, dovesti na nivo 8% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,2% BDP-a,	Nastaviti striktnu kontrolu uspostavljanja novih radnih mjesta, kao i popune radnih mjesta zbog penzionisanja i redovno pratiti broj zaposlenih u svrhu kontrole zapošljavanja i rashoda po osnovu isplate plata,
	Donijeti jedinstveni srednjoročni program racionalizacije broja zaposlenih u javnom sektoru (budžetski i vanbudžetski korisnici) svih nivoa vlasti u FbiH,	Racionalizirati veliki broj nepotrebnih, a trenutno nepopunjenih radnih mjesta u sistematizacijama federalnih ministarstava i institucija,
	Uspostaviti centralni registar zaposlenih u FBiH koji će obuhvatiti sve nivoe vlasti (federalni, kantonalni, lokalni i fondovi) i kontinuirano pratiti broj zaposlenih,	Smanjiti ugovaranje poslova sa vanjskim izvršiocima i ugovarati poslove samo u slučajevima kada u organima uprave ne rade zaposleni koji bi mogli raditi ovakve poslove,
	Donijeti novi, fleksibilniji kolektivni ugovor sa sindikatom zaposlenih u organima uprave FBiH kako bi isti bio primjeren teškoj finansijskoj situaciji budžeta Vlade FBiH,	Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plata u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plate u organima uprave,
KONKURENTNOST	Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana,	Stimulisati i stipendirati upis perspektivnih studenata na tehničke i naučne studije, te razvoj preduzetničkih i drugih kreativnih vještina,
	Jačati kapacitete javne uprave radi veće mogućnosti priliva sredstava iz EU fondova za programe koji jačaju konkurentnost privrede,	Jačati standarde nastavnčkog znanja, istraživačkog rada i tehničke opremljenosti nastavnih ustanova,
	Povećati izdvajanja javnog sektora za konkretne primjenjene istraživačke projekte,	Razviti statistiku i uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja,
	Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu,	Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulisati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate,
	Osnovati trening centre za razvoj klastera koji se uklapaju u globalne lance vrijednosti,	Institucionalno i materijalno poticati novi dizajn, inovacije, patentiranje i standardizaciju u industrijskoj proizvodnji.
ZAPOŠLJAVANJE	Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima;	Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa),
	Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika;	Predefinisati evidencije o zdravstvenom osiguranju i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje;
	Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;	Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP;
	Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja;	Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje;
	Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi;	Pooštriti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno“;
	Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona;	Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada;

		Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP;	
ODRŽIVI RAZVOJ	POLJOPRIVREDA	Hitno donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona;	Ubrzano provoditi aktivnosti na akreditiranju laboratorija i tijela za izdavanje certifikata za izvoz proizvoda životinjskog porijekla;
		Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti omogućujući povoljno kreditiranje nabavke poljoprivredne opreme preko Razvojne banke FBiH;	Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima;
		Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju;	Donijeti program kategorizacije objekata sa aspekta rizika proizvodnje hrane životinjskog porijekla, sa ciljem zaštite zdravlja domaćih potrošača i povećanja izvoza;
		Nastaviti sa deminiranjem kontaminiranih poljoprivrednih površina, ruralnih područja, šuma i šumskog zemljišta;	Unaprijediti statistički sistem u FBiH koji bi pružao jasno razdvojene informacije između ruralnih i urbanih područja u pogledu infrastrukture, stanovništva, zaposlenosti, obrazovanja, zdravstva i drugih oblasti.
	OKOLIŠ I ENERGIJA	Povećati energetska efikasnost javnih objekata (obrazovnih institucija, bolnica, upravnih zgrada i sl.) kroz izdvajanja za izradu toplotnih izolacija i ugradnju energetska efikasnijih uređaja;	Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspeksijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi;
		Kontinuirano educirati građane o značaju energije i energetskih resursa za razvoj društva, te raditi na podizanju nivoa svijesti o štednji energije;	Uskladiti kantonalne zakone o geološkim istraživanjima sa federalnim Zakonom o geološkim istraživanjima s ciljem unaprijeđenja geoloških istraživanja i korištenja mineralnih sirovina na području Federacije Bosne i Hercegovine“;
		Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH;	Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete zraka;
			Uskladiti pokazatelje Federalnog zavoda za statistiku za sektor voda sa potrebama sektora voda i standardnim statističkim indikatorima u EU.
		Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve sprovesti strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina;	Nastaviti sa aktivnostima na usklađivanju postojećih i donošenju novih zakonskih i podzakonskih propisa iz oblasti energije u skladu sa pravnom stečevinom EU;
		Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH i u nevladnom sektoru;	Pojačati nadzor i kontrolu mjerenja otpadnih voda
	TRANSPORT I KOMUNIKACIJE	Izraditi studiju isplativosti izgradnje dionice pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko.	Ubrzati izgradnju prioriternih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena Zenicu i Tuzlu;
		Obezbijediti preduslove za razvoj i veće korištenje luke Brčko kroz moguće ulaganje u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.	Napraviti plan konsolidacije, reorganizacije i razvoja JP Željeznice FBiH, uspostaviti ekonomski i tržišno orijentisanu upravu, te izraditi marketinški plan poslovanja;

SOCIJALNA UKLJUČENOST	SOC.POL. U FUNKCIJI ZAPOSŁJAVANJA	Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa;	Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.
		Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora;	
	POLOŽAJ PORODICA SA DJECOM	Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama);	Donijeti izmjene Zakona o zaštiti porodica sa djecom kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH;
		Definisati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja;	Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH
	OBRAZOVANJE	Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika i kontinuirano raditi na obezbjeđenju stopostotnog obuhvata osnovnim i srednjim obrazovanjem u svim kantonima;	Obezbijediti podršku sistemskom povećanju broja upisa u visokom obrazovanju, naročito osoba iz ranjivih grupa stanovništva;
		Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju u Federaciji BiH i kantonima;	Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih na nivou FBiH i kantona;
		Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe u FBiH i kantonima;	U cilju efikasnijeg finansiranja, razmotriti finansiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba;
		Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednijom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;	Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem; Uskladiti zakone o visokom obrazovanju kako na nivou kantona u FBiH, tako i na nivou BiH sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama.
	ZDRAVSTVO	Ograničiti troškove zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg finansiranja zdravstvenog sektora,	U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova,
		Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa finansijskim mogućnostima zdravstvenog sektora,	Razmotriti finansiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama,
		Smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama i smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja,	Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja, vrsti zdravstveni usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteta,
		Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i raditi na uštediti istih,	Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije,

		Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteda u zdravstvenom sektoru,	Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu uplata doprinosa zdravstvenog osiguranja od strane inspeksijskih organa,
		Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept,	Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih,
		Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja,	Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova i posebno antibiotika i monitoringa upućivanja na specijalistički pregled,
PENZIONA POLITIKA		Ukinuti prijevremeno penzionisanje, pooštriti kriterije invalidnosti, ukinuti dvostruke isplate (boračke naknade i penzije), odvojiti povlaštene penzije od mase redovnih penzija;	Povećati godine starosti za odlazak u starosnu penziju žena i muškaraca;
		Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa u dosadašnjem razdoblju sa mogućnošću otpisa kamate sa uplatom osnovnog duga, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu;	Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU; Hitno donijeti dokument cjelovite reforme na principima održivosti penzijsko – invalidskog sistema.
POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM		Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i ažuriranih evidencija u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržištu rada u FBiH i kantonima;	Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo;
		Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije;	
		Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kog se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta;	Nastaviti reviziju boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja nezakonitih izdvajanja iz budžeta, te boljeg usmjeravanja sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanja dvojnih davanja.

Makro stabilnost

Strategija razvoja BiH za period 2010. – 2014. godine sadrži projekcije makroekonomskih indikatora za navedeni period na državnom nivou. Prema očekivanjima koja su zacrtana u Strategiji, tokom 2013. – 2014. godine, predviđen je povratak bh. ekonomije na raniji trend realnog rasta BDP-a sa stopom iznad 5%. Za isti period predviđeno je jačanje rasta izvoza roba i usluga po stopi od 15,5%, dok je uvoz trebao rasti po stopi od 11,8%, a što bi se trebalo odraziti na smanjenje trgovinskog deficita.

Međutim, u periodu kada je rađena strategija, to su bile procjene koje su u tom periodu bile realne i očekivane. Međutim u međuvremenu je došlo do revidiranja tih projekcija tako da je Direkcija za ekonomsko planiranje BiH (DEP), u svom godišnjem izvještaju o trendovima ekonomije u Bosni i Hercegovini, predviđela stopu realnog rasta BDP-a u procentu od 2,7% i stopu rasta izvoza u procentu od 5% u toku 2014. godine.

Visok nivo javne potrošnje i javnog duga, te visok deficit budžeta i tekućeg bilansa, predstavljaju osnovne izazove u prevazilaženju makroekonomske nestabilnosti koja je primarni problem Bosne i Hercegovine i Federacije BiH.

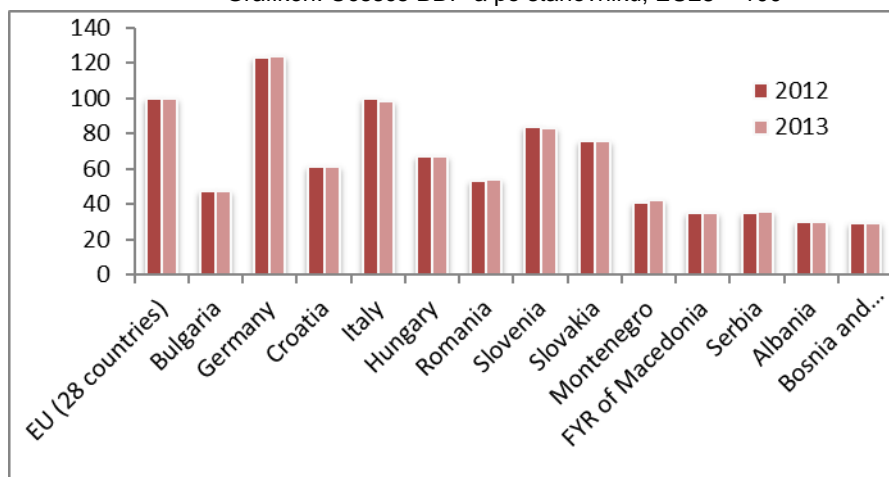
Bruto domaći proizvod

Kretanje BDP-a na nivou BiH bilježi rast u 2013. godini u odnosu na prethodnu godinu. Prema pokazateljima državne Agencije za statistiku BiH, procijenjeni BDP za 2013. godinu nominalno iznosi 26.259.163 miliona KM i u odnosu na 2012. godinu je za 2,03% veći. Realan rast iznosi 2,1%.⁶ Iako BDP bilježi rast, nije ostvaren predviđeni rast iz Strategije razvoja BiH. Projekcije GDP-a su rađene pod pretpostavkom da će se implementirati mjere koje su bile predviđene Strategijom razvoja.

Analizirajući podatke EUROSTAT-a (EU28=100) za 2013. i 2012. godinu, u poređenju sa zemljama okruženja, zemljama EU28, zemljama EU4 i pet zemalja koje su naše najveće izvozne partnerice, BiH ima najniži BDP po stanovniku.

⁶ Saopštenje Bruto domaći proizvod – kvartalni podaci br.3 2014, Agencija za statistiku BiH

Grafikon: Učešće BDP-a po stanovniku, EU28 = 100

Izvor: Eurostat; Obrada: FZZPR

U FBiH, u 2013. godini, zabilježen je rast bruto domaćeg proizvoda. Ostvareni nominalni bruto domaći proizvod na nivou FBiH za 2013. godinu iznosi 16.929 miliona KM, što je u odnosu na 2012. godinu više za 2,3%. Realan rast BDP-a u 2013. godini iznosi 2,8%.

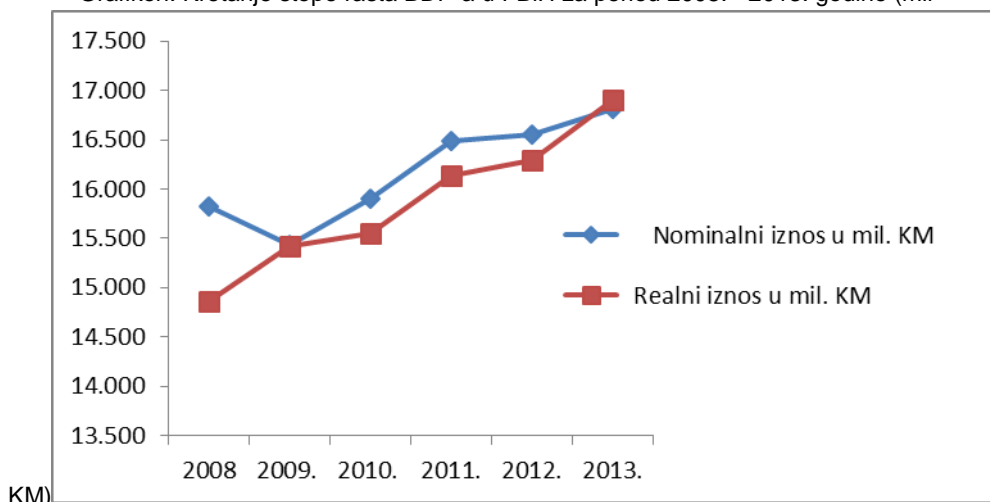
U periodu 2006. - 2008. godine evidentan je realni rast BDP-a po prosječnoj stopi od 5,6%. Uticaj recesije se negativno odrazio na privredna kretanja i u 2009. godini je zabilježen realan pad BDP-a za 2,6%. To je rezultat, prije svega, pada industrijske proizvodnje, pada vrijednosti građevinskih radova, te pada prometa u maloprodaji. Recesija se odrazila na nagli pad izvoza, te smanjenje inostranih novčanih priliva. U periodu 2009. - 2013. godine ostvaren je prosječan realni porast BDP-a u procentu od 0,2%. Prema dokumentu Konkurentnost 2013. – 2014. godine Svjetskog ekonomskog foruma, prema pokazatelju visina BDP-a (prema paritetu kupovne moći), Bosna i Hercegovina se nalazi na 100 mjestu od 148 analiziranih zemalja, dok se ispred BiH nalaze zemlje kao što su Kamerun, Nepal, Bocvana i dr.

Tabela: Bruto domaći proizvod FBiH za period 2008. – 2013. godine

	2008	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Bruto domaći proizvod, tekuće cijene - nominalni rast						
Nominalna stopa rasta u %	12,4	-2,5	3,1	3,1	0,4	2,3
Iznos u mil. KM	15.908	15.516	15.992	16.489	16.554	16.929
Bruto domaći proizvod, stalne cijene - realni rast						
Realna stopa rasta u %	5,5	-2,6	0,8	1	-1,1	2,8
Iznos u mil. KM	14.926	15.509	15.651	16.142	16.286	17.018
BDP po stanovniku u KM, tekuće cijene						
U odnosu na stalno stanovništvo	5.555	5.408	5.550	5.753	5.774	5.909
U odnosu na prisutno stanovništvo	6.801	6.630	6.801	7.053	7.080	7.244

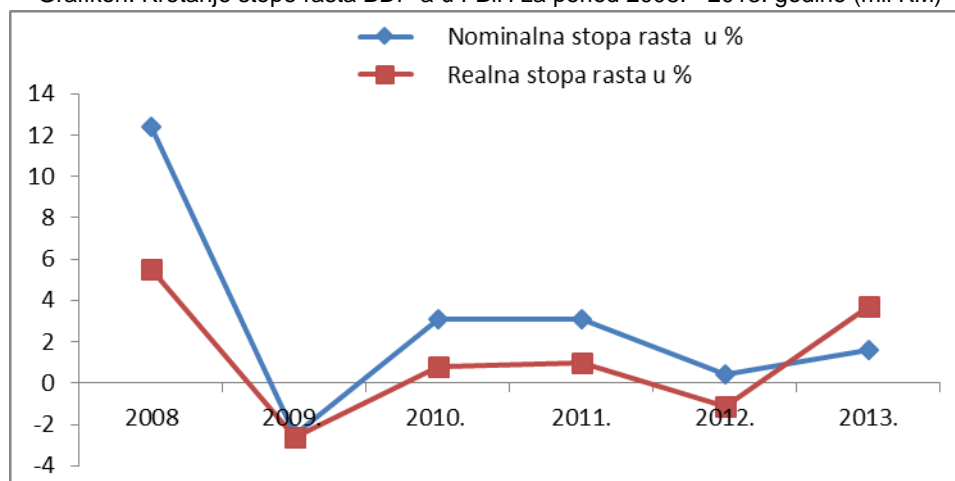
Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

Grafikon: Kretanje stope rasta BDP-a u FBiH za period 2008. - 2013. godine (mil KM)

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

Grafikon: Kretanje stope rasta BDP-a u FBiH za period 2008. - 2013. godine (mil KM)

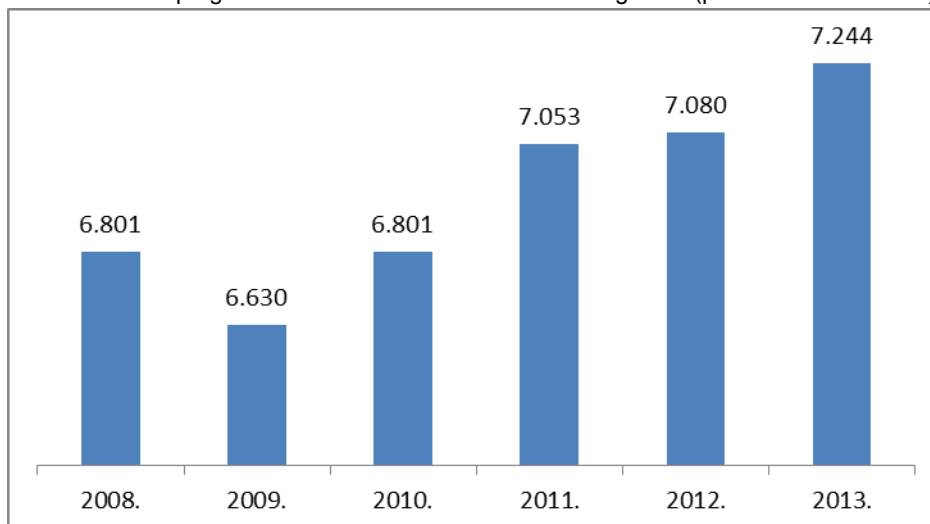

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

BDP po glavi stanovnika u FBiH je u 2013. godini porastao u odnosu na prethodnu godinu za 2,3%. Poređenje BDP-a po glavi stanovnika u entitetima ukazuje na viši nivo u FBiH (7.195 KM) u odnosu na RS (6.453 KM⁷). U 2012. godini BDP po glavi stanovnika je takođe bio viši u FBiH (7.080 KM) u odnosu na RS (6.006 KM).

⁷ Procejenjeni pokazatelj na bazi izvještaja o kvartalnom kretanju BDP-a za 2013. godinu, Republički zavod za statistiku RS

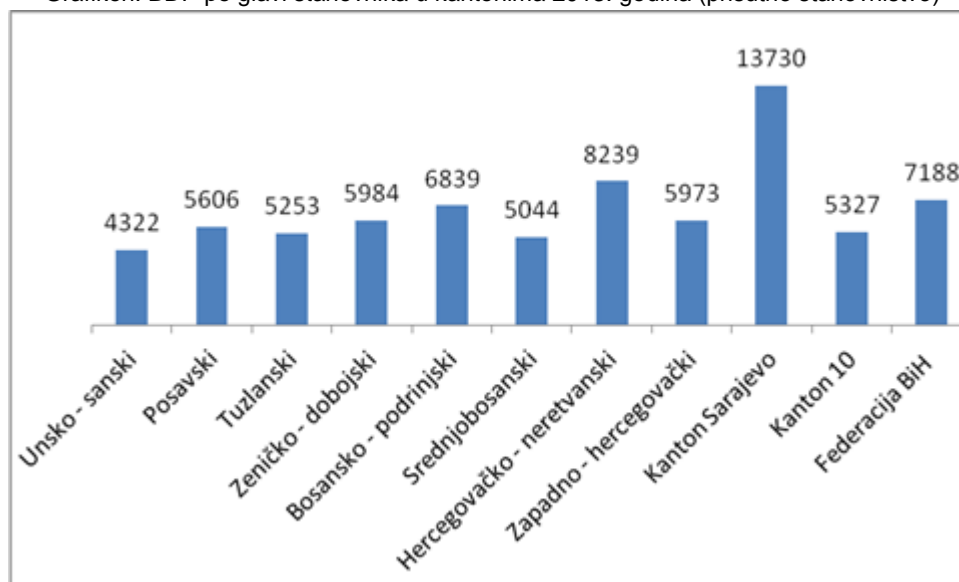
Grafikon: BDP po glavi stanovnika u FBiH 2008. - 2013. godine (prisutno stanovništvo)

Izvor: FZS; Obrada:FZZPR

Detaljniju sliku Federacije BiH daje pregled BDP-a po glavi stanovnika u kantonima koji ukazuje na raznolikost i neujednačenost razvijenosti kantona, te značajno odskakanje Kantona Sarajevo. U 2013. godini najviša vrijednost BDP-a po stanovniku zabilježena je u Kantonu Sarajevo (13.730 KM), a najniža u Unsko-sanskom Kantonu (4.322 KM). Iz grafikona koji slijedi je vidljivo da Sarajevski kanton ima BDP po glavi stanovnika gotovo dva puta viši od prosjeka FBiH, te da još jedino Hercegovačko-neretvanski kanton ima BDP po glavi stanovnika veći od prosjeka FBiH.

Grafikon: BDP po glavi stanovnika u kantonima 2013. godina (prisutno stanovništvo)

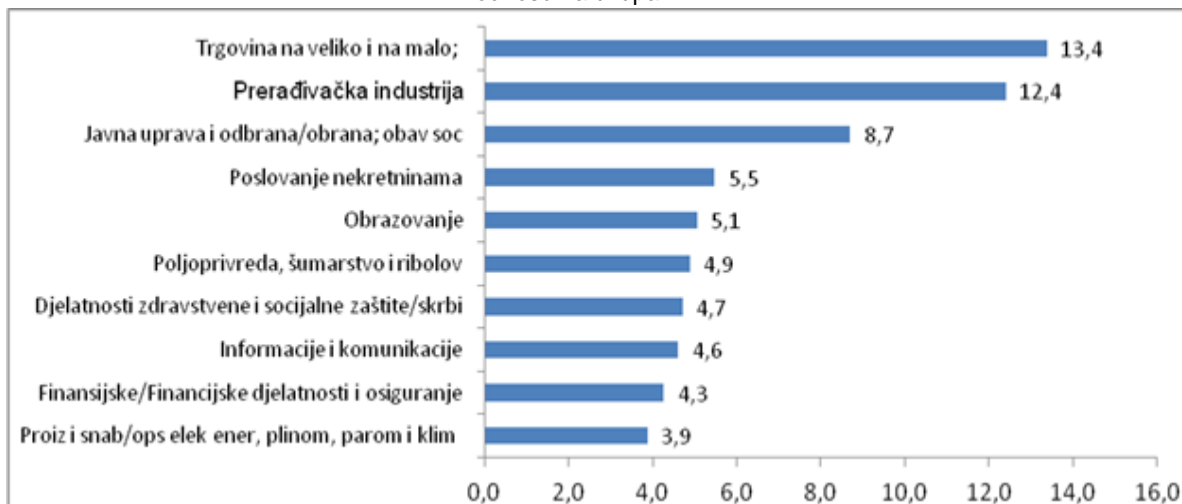

Izvor: FZZPR, Makroekonomski pokazatelji za 2013. godinu

Struktura učešća djelatnosti po standardnoj klasifikaciji u bruto domaćem proizvodu FBiH u 2013. godini doživjela je određene izmjene u odnosu na prethodnu godinu. Najveće učešće pripada sektoru trgovine, dok je udio sektora prerađivačke industrije bilježio blagi rast

učešća. Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a, dok je najmanje učešće sektora umjetnosti, administrativnih djelatnosti, snabdijevanja vodom, te ugostiteljstva (zbog niskog učešća ove djelatnosti nisu prikazane u grafikonu koji slijedi).

Grafikon: Nominalni BDP po djelatnostima (prvih deset djelatnosti po učešću), 2013. godina. Struktura u % u odnosu na ukupan BDP

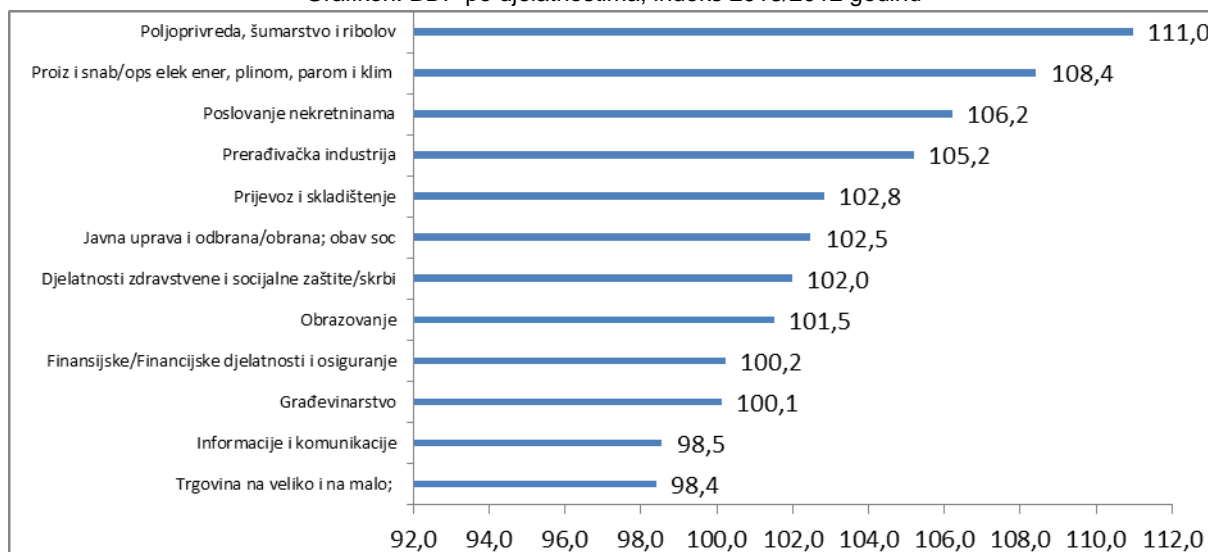
Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov i proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom i parom, najznačajnije su povećali udio u GDP u 2013. godini, a pozitivan trend povećanja udjela u GDP-u su imali prerađivačka industrija i poslovanja nekretninama. Do pada u relativnom učešću u 2013. godini je došlo u snabdijevanju vodom i uklanjanjem otpadnih voda, upravljanje otpadom i sanacija okoliša.

U 2013. godini sektor prerađivačke industrije bilježi porast po stopi 5,2%, što je i bilo očekivano, obzirom da je ovaj sektor u velikoj mjeri izvozno orijentisan. Paralelno sa blagim pozitivnim trendovima u globalnom ekonomskim kretanjima, povećala se i potražnja za bh proizvodima u inostranstvu u 2013. godini, što se pozitivno odrazilo na većinu grana prerađivačke industrije.

U izvještajnom periodu, sektor građevinarstva bilježi blagi pad u odnosu na prethodnu godinu. Građevinski sektor u FBiH i zemljama regije duboko je pogođen ekonomskom krizom i najveće smanjenje broja zaposlenih upravo je u građevinarstvu. Pored poteškoća vezanih za nelikvidnost i smanjenje investicija, razlog ovakvog stanja u sektoru ima i značajno smanjenje poslovne aktivnosti najvećih građevinskih kompanija iz Federacije BiH u zemljama zahvaćenim ratnim dešavanjima.

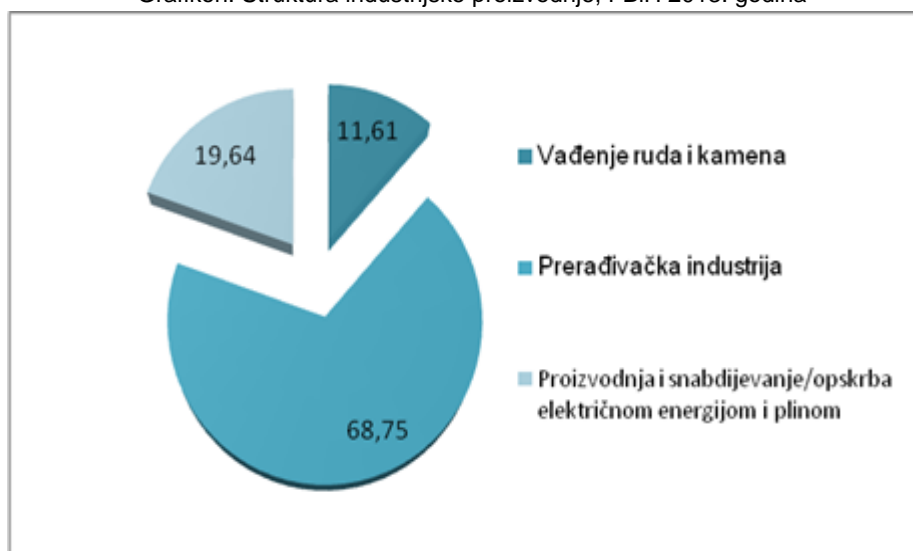
Grafikon: BDP po djelatnostima, indeks 2013/2012 godinu

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

U 2013. godini zabilježen je rast fizičkog obima industrijske proizvodnje u procentu od 7,4%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da ukupnom rastu najvećim dijelom doprinosi rast u prerađivačkoj industriji (10,8%), rast u snabdijevanju električnom energijom, plinom i vodom (7,8%), dok je proizvodnja u rudarstvu doživjela pad (9,1%). Struktura industrijske proizvodnje u 2013. godini nije se značajnije mjenjala pa i dalje najveće učešće ima prerađivačka industrija sa 68,75%, zatim proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom sa 19,64%, te rudarstvo sa 11,61%.

Grafikon: Struktura industrijske proizvodnje, FBiH 2013. godina

Izvor: FZS

Učešće fizičkog obima industrijske proizvodnje po kantonima pokazuje da najveće učešće imaju Tuzlanski kanton (30,5%), Kanton Sarajevo (22,4%) i Zeničko-dobojski kanton (19,7%). Najveći doprinos rastu ukupne industrijske proizvodnje u Federaciji u 2013. godini dali su rast u Bosanko-podrinjskom (27%), Srednjobosanskom (23,3%), Unsko-sanskom(18,7%) i Hercegovačko-neretvanskom kantonu (15,7%).

Tabela: Industrijska proizvodnja po kantonima⁸

Kanton	Struktura u %		2012	2013
	2012	2013	2011	2012
Unsko – sanski	2,9	3,3	95,0	118,7
Posavski	1,4	0,9	145,2	67,7
Tuzlanski	30,7	30,5	100,9	102,7
Zeničko – dobojski	20,0	19,7	95,3	102,0
Bosansko - podrinjski	0,8	1,0	103,1	127,0
Srednjobosanski	6,3	7,5	93,1	123,3
Hercegovačko - neretvanski	9,7	10,8	86,7	115,7
Zapadno – hercegovački	2,4	2,0	93,3	85,8
Kanton Sarajevo	23,3	22,4	93,5	99,3
Kanton 10	2,5	1,9	72,7	79,4
Federacija BiH	100,0	100,0	95,6	107,4

Izvor: FZS

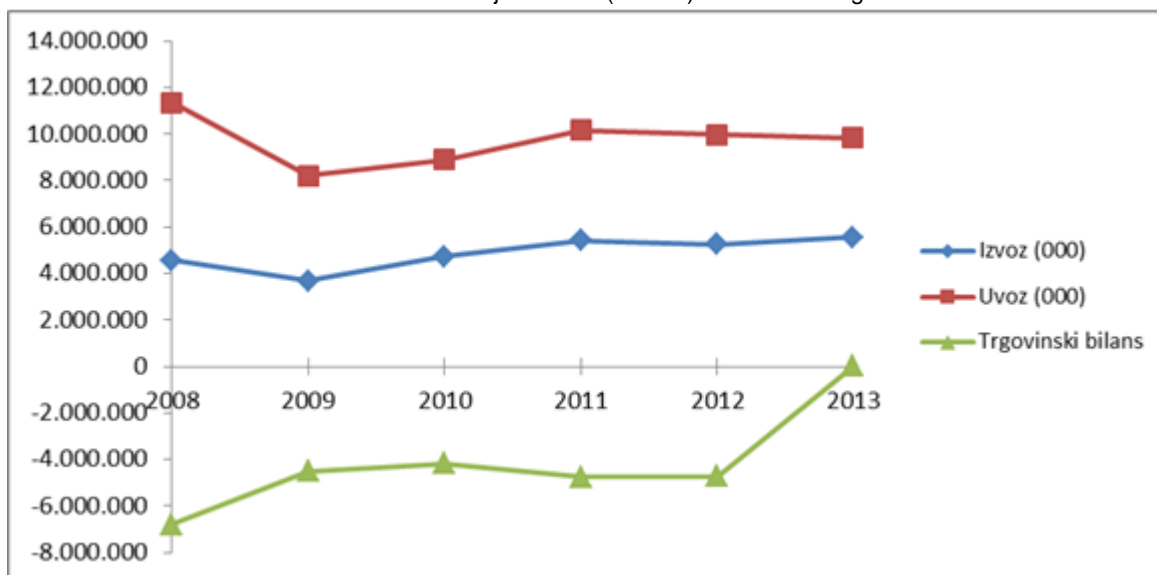
Vanjska trgovina

Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2013. godini se smanjio u odnosu na prethodnu godinu na uvoznoj i povećao na izvoznoj strani. Ostvareni izvoz veći je za 5,7%, dok se uvoz smanjio za 1,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Procenat pokrivenosti uvoza izvozom u 2013. godini iznosi 56,4 % i veći je za 7,2% u odnosu na 2012. godinu kada je pokrivenost iznosila 52,6%. Učešće Federacije BiH u ukupnom izvozu BiH za 2013. godinu iznosilo je 66,2% što je manje za 0,6% u odnosu na prošlu godinu, a u ukupnom uvozu 64,8% ili manje za 0,6% u odnosu na 2012. godinu. Trgovinski deficit Federacije BiH u 2013. godini ostvaren je u iznosu od 4.285 mil. KM i bilježi smanjenje od 9,3 % u odnosu na vanjskotrgovinski deficit za 2012. godinu.

⁸ Obrada FZZPR: Izračun učešća kantona urađen je preko ponder mase indeksa rasta 2013/2012

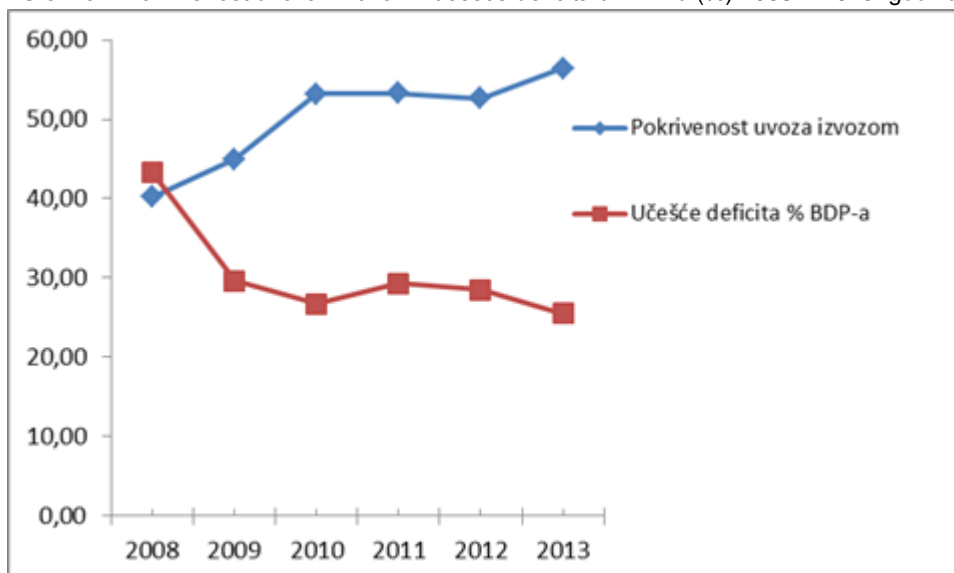
Grafikon: Robna razmjena FBiH (mil KM) 2008. - 2013. godina

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

Učešće trgovinskog deficita u BDP-u FBiH u 2013. godini iznosi 25,4%, što predstavlja smanjenje u odnosu na prethodnu godinu, kad je učešće deficita iznosilo 28,9%. Najnepovoljnije učešće trgovinskog deficita u BDP-u bilo je 2008. godine kada je ovaj procenat iznosio 42,9%. Tako Svjetski ekonomski forum Bosnu i Hercegovinu svrstava na 82. mjestu od 148. država, mjereći izvoz kao procenat BDP-a.

Grafikon: Pokrivenost uvoza izvozom i učešće deficita u BDP-u (%) 2008. - 2013. godina

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

Vanjskotrgovinska razmjena po kantonima u 2013. godini pokazuje da je uvoz najveći u ZDK, TK i SK. Najveći izvozni udio u odnosu na ukupni izvoz FBiH imaju ZDK i TK. U odnosu na prethodnu godinu uvoz je najviše porastao u kantonima ZHK, BPK i HNK, dok je izvoz najviše porastao u kantonima POK, BPK i ZDK.

BPK i ZDK su jedini kantoni koji imaju vanjskotrgovinski suficit (pokrivenost uvoza izvozom je 137% i 107%). Najveći doprinos u izvozu u BPK čine industrijski proizvodi.

Tabela: Robna razmjena po kantonima, 2013. godina

Kanton	Vrijednost u hilj. KM		Indeks 2013/2012		Pokrivenost uvoza izvozom u %	Trgovinski bilans u hilj. KM (deficit)
	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz		
Unsko – sanski	210 617	279 334	111,8	99,4	75,4	-68 717
Posavski	89 935	125 055	111,1	86,9	71,9	-35 120
Tuzlanski	1 028 913	1 267 966	105,0	100,8	81,1	-239 053
Zeničko – dobojski	1 605 828	1 493 717	103,4	97,6	107,5	112 111
Bosansko - podrinjski	121 097	88 221	108,2	105,5	137,3	32 876
Srednjobosanski	532 318	746 669	106,7	97,9	71,3	-214 351
Hercegovačko – neretvanski	664 122	1 109 244	92,4	92,5	59,9	-445 122
Žapadno – hercegovački	297 969	1 012 912	105,9	99,3	29,4	-714 943
Kanton Sarajevo	916 490	3 546 353	126,8	101,1	25,8	-2 629 863
Kanton 10	80 666	163 442	71,1	87,8	49,4	-82 776
Federacija BiH	5 547 955	9 832 913	105,7	98,6	56,4	-4 284 958

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH, posredovanjem Agencije za statistiku BiH; FZS

U izvještajnoj godini, najveći trgovinski partneri FBiH su bile zemlje EU28 i zemlje potpisnice CEFTA Sporazuma.

Učešće robne razmjene sa zemljama EU28 u ukupnoj robnoj razmjeni se povećalo u odnosu na 2012. godinu, što je, između ostalog, rezultat i članstva Hrvatske u Evropskoj uniji od 01.07.2013. godine. Učešće izvoza u EU28 u ukupnom izvozu FBiH iznosi 79,7%, dok uvoz čini 69,81% ukupnog uvoza FBiH. Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje EU28 iznosi 61,52%, što predstavlja blagi porast pokrivenosti u odnosu na 2012. godinu, kada je iznosila 61,0%. U 2013. godini se značajno povećala ukupna robna razmjena FBiH sa zemljama EU28 pri čemu su se uvoz i izvoz značajno povećali, što je djelimično rezultat članstva Hrvatske u Evropske unije od 01.07.2013. godine.

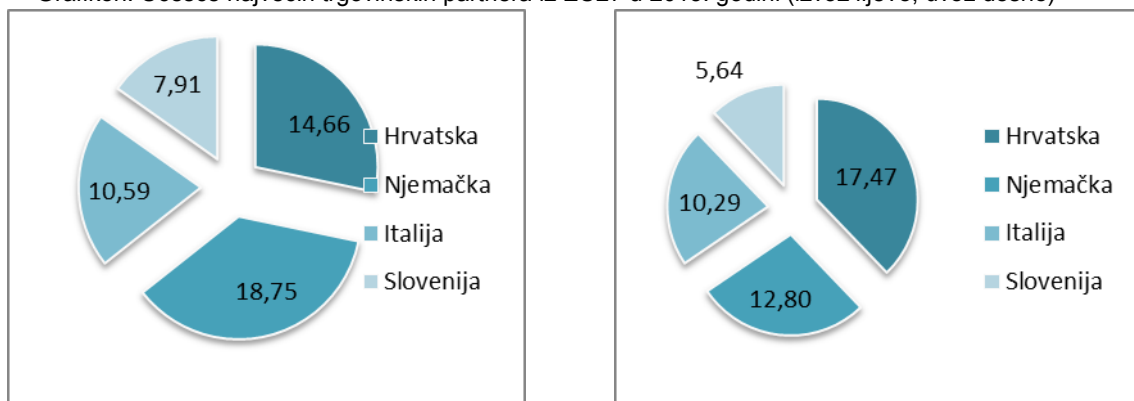
Tabela: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama EU28, 2008. - 2013. godina (hilj KM)

	Izvoz	Učešće u izvozu	Uvoz	Učešće u uvozu	Trgovinski bilans	Pokrivenost
2008	2.537.852	55,50%	5.655.571	49,80%	-3.117.719	44,90%
2009	2.038.904	55,30%	4.391.304	53,50%	-2.352.400	46,40%
2010	2.713.245	57,30%	4.569.867	51,40%	-1.856.622	59,40%
2011	3.187.427	58,80%	5.145.424	50,60%	-1.957.997	61,90%
2012	3.141.578	59,90%	5.147.987	51,60%	-2.006.409	61,00%
2013	4.223.339	79,70%	6.864.701	69,81%	-2.641.362	61,52%

Izvor: FZS

Najveći trgovinski partneri iz EU28 u 2013. godini su bile Njemačka (18,75% ukupnog izvoza i 12,8% ukupnog uvoza) i Hrvatska (14,66% ukupnog izvoza i 17,47% ukupnog uvoza).

Grafikon: Učešće najvećih trgovinskih partnera iz EU27 u 2013. godini (izvoz lijevo, uvoz desno)

Izvor: FZS

Tokom 2013. godine zabilježen je značajan pad ukupne robne razmjene sa zemljama CEFTA-e, prvenstveno zbog ulaska Hrvatske u Evropsku uniju od 01.07.2013. godine. Pad izvoza zajedno sa blagim rastom uvoza je za posljedicu imalo povećanje vanjskotrgovinskog deficita i smanjenje pokrivenosti uvoza izvozom sa zemljama CEFTA-e.

Učešće robne razmjene sa zemljama CEFTA-e u ukupnoj robnoj razmjeni značajno se smanjilo u odnosu na 2012. godinu. Učešće izvoza u zemlje CEFTA-e u ukupnom izvozu FBiH u 2012. godini iznosi 12,04%, dok uvoz čini 7,59% ukupnog uvoza FBiH. Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje CEFTA iznosi 89,53%, što predstavlja značajno povećanje pokrivenosti u odnosu na 2012. godinu, kada je pokrivenost iznosila 54,60%.

Tabela: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa potpisnicama CEFTA-e, 2008. - 2013. godina (hilj KM)

	Izvoz	Učešće u izvozu	Uvoz	Učešće u uvozu	Trgovinski bilans	Pokrivenost
2008	1.707.543	37,40%	2.911.572	25,60%	-1.204.029	58,60%
2009	1.356.088	36,80%	2.132.640	26,10%	-776.552	63,60%
2010	1.556.646	32,90%	2.299.730	25,80%	-743.084	67,70%
2011	1.687.886	31,10%	2.574.550	25,30%	-886.664	65,60%
2012	1.420.317	27,10%	2.599.562	26,10%	-1.179.245	54,60%
2013 ⁹	668.243	12,04%	746.373	7,59%	-78.130	89,53%

Izvor: FZS

Najveći trgovinski partner iz CEFTA-e u 2013. godini bila je Srbija (5,8% ukupnog izvoza i 6,5% ukupnog uvoza).

Priključenje Hrvatske Evropskoj Uniji od 2013. godine proizvelo je brojne implikacije za BiH, a samim tim i za FBiH, prvenstveno na ekonomskom planu. Trgovinski odnosi sa Hrvatskom koji su ranije regulisani sporazumom CEFTA prestali su važiti, jer je Hrvatska prešla na regulativu EU. To je značilo čvrstu barijeru za sve naše izvoznike koji svoje proizvode nisu uskladili sa EU standardima i koji nisu certifikovani od strane institucija akreditovanih od EU. Hrvatska je bila značajan trgovinski partner za FBiH u razmjeni poljoprivrednih proizvoda. Obzirom da domaće firme nisu pronašle alternativna tržišta za plasman svojih proizvoda, sektor poljoprivrede i prerađivačke industrije značajno je osjetio probleme prvenstveno u vidu izvoza. Ako posmatramo izvoz u Hrvatsku u periodu januar – juni 2013. godine u odnosu na juli – decembar 2013. godine, vidjećemo da je udio izvoza u Hrvatsku u ukupnom iznosu FBiH pa sa 16,3% na 13,0% što možemo pripisati otežanim uslovima poslovanja iz naprijed navedenih razloga.

Na bazi vanjsko-trgovinskih pokazatelja može se zaključiti da visokom ukupnom vanjskotrgovinskom deficitu koji se nastavlja iz godine u godinu, najviše doprinosi loša struktura izvoza i nedovoljnu konkurentnost domaćih proizvoda na inotrižistu. Ključni problemi izvoza vezani su za nizak nivo proizvodnje uopšte, kao i strukturu izvoza koju više karakteriše izvoz sirovina i poluproizvoda, a manje finalnih proizvoda.

Javne finansije

Fiskalna pozicija zemlje utiče na potencijalnu stopu privrednog rasta preko obezbjeđivanja održive i kredibilne makroekonomske stabilnosti. Visoki fiskalni deficit i rastući javni i spoljni dug dovode do povećanja rizika zemlje i pogoršavanja njenog kreditnog rejtinga. Posljedica su više kamatne stope na zaduživanje države i privatnog sektora, što smanjuje investicije, a time i privredni rast. Veći rizik zemlje, zbog potencijalne makroekonomske nestabilnosti, takođe odbija strane direktne investicije i smanjuje domaće. Prema posljednjim procjenama, kreditni rejting BiH se nije mijenjao u odnosu na prethodni period kada je agencija Standard

⁹ Zemlje CEFTA-e u 2013. godini su bile: Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija, Kosovo, Makedonija i Moldavija. Evidencija vanjsko-trgovinske razmjene sa Hrvatskom, FZS u 2013. godini evidentirao kroz EU 28

& Poor's Bosnu i Hercegovinu ocijenila sa B/stabilni izgledi, što predstavlja najslabiji rejting od svih zemalja regije.

Ovo jasno ukazuje da FBiH mora, da bi stekla kredibilnost u međunarodnim razmjenama, da vodi konzervativnu makroekonomsku politiku, a to podrazumijeva značajno smanjenje budžetskog deficita i javne potrošnje na srednji rok. To je jedini način da se dobije povjerenje stranih, a i domaćih investitora, obezbijede umjerene kamatne stope i tako da stimulans privrednom rastu.

Analiza javnih prihoda i rashoda u FBiH u periodu 2007. – 2013. godine pokazuje da su 2008. godine javni rashodi značajno porasli i da su u narednim godinama potrebe u računu rashoda prelazile ostvarene prihode.

Kad su u pitanju zbirni (konsolidovani) podaci (FBiH, kantoni, općine i fondovi), u 2013. godini ukupni javni prihodi i rashodi FBiH bilježe pad. Ukupni javni prihodi iznose 6.896 mil KM i u odnosu na prethodnu godinu su manji za 62 mil KM, dok ukupni javni rashodi iznose 6.912 mil KM i smanjeni su za 215 mil KM. Nepokriveni rashodi iznose 16 mil KM. Uzimajući u obzir dodatno finansiranje (primljene kredite i zajmove) i otplate kredita, ukupan rezultat u 2013. godini u javnim finansijama Federacije BiH čini pozitivan rezultat od 4.100 mil KM.

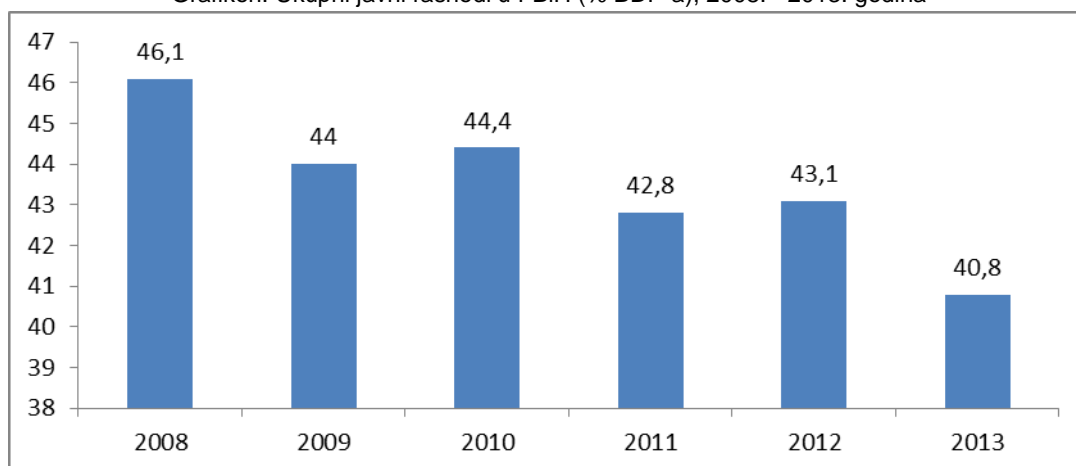
Tabela: Izvršenje Budžeta FBiH (svi nivoi vlasti) 2008. – 2013. godini (mil KM)

		2008	2009	2010	2011	2012	2013
I	Prihodi	6.941,0	6.703,0	6.949,0	6.899,0	6.958,0	6.896,0
II	Rashodi	7.300,0	6.785,0	7.058,0	7.022,0	7.127,0	6.912,0
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	-359,0	-82,0	-109,0	-123,0	-169,0	-16,0
IV (V-VI)	Finansiranje	-138,0	505,0	140,0	-175,0	-57,0	-227,8
V	Primljeni krediti i zajmovi	13,0	869,0	393,0	124,0	456,0	431,1
VI	Otplate kredita i zajmova	151,0	364,0	253,0	300,0	512,0	658,9
VII (III+IV)	Ukupan rezultat	-497,0	423,0	31,0	-298,0	-226,0	-243,8

Izvor: Federalno ministarstvo finansija

Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u u 2013. godini iznosi 40,8%, što predstavlja pad u odnosu na prethodnu godinu, kada je učešće iznosilo 43,1%. Analizirajući rashodovnu stranu budžetske potrošnje u izvještajnom periodu, može se izvesti zaključak, da je Vlada, u uslovima otežanog prikupljanja prihoda usljed smanjenja privredne aktivnosti, ipak uspjela smanjiti udio javnih rashoda u BDP-u na nivo koji je iznad preporučenog u preporukama iz Izvještaja o razvoju za 2012. godinu. Naime, Vlada se obavezala u prošlogodišnjim preporukama da će smanjivati učešće javnih rashoda u BDP-u za 0,5% godišnje (do 38% učešća), a u 2013. godini je smanjeno učešće za, čak 2,3% što je izuzetno dobar rezultat. Smanjenju udjela ukupnih rashoda u BDP-u doprinio je i trend smanjenja izdvajanja za plate i naknade u javnom sektoru.

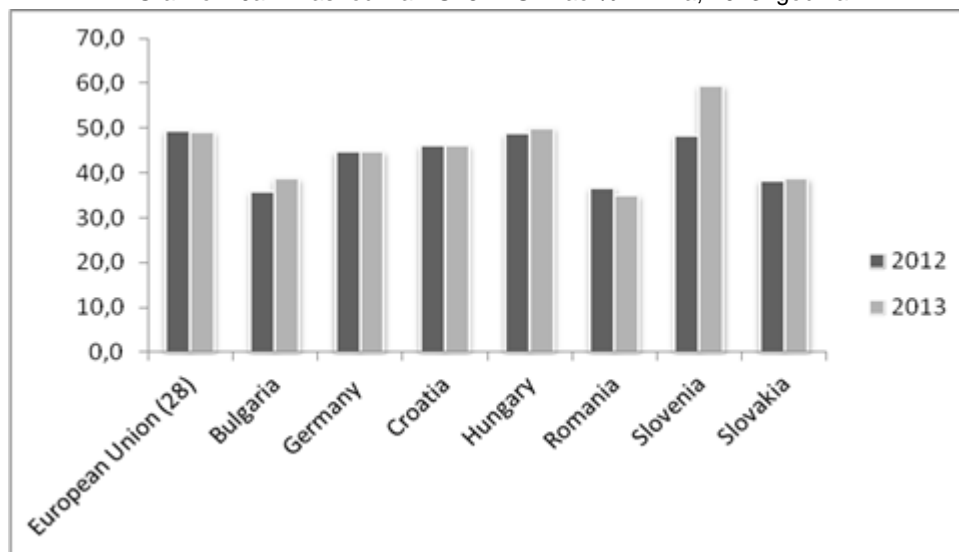
Grafikon: Ukupni javni rashodi u FBiH (% BDP-a), 2008. - 2013. godina

Izvor: Federalno ministarstvo finansija; Obrada FZZPR

Obim javnih rashoda FBiH je iznad nivoa javnih rashoda zemalja sa višim bruto domaćim proizvodom po glavi stanovnika, poput Bugarske, Rumunije i Slovačke. Mađarska, Slovenija i Hrvatska imaju veće učešće javnih rashoda u BDP-u. Obim javnih rashoda FBiH u 2013. godini je ispod nivoa prosjeka EU28.

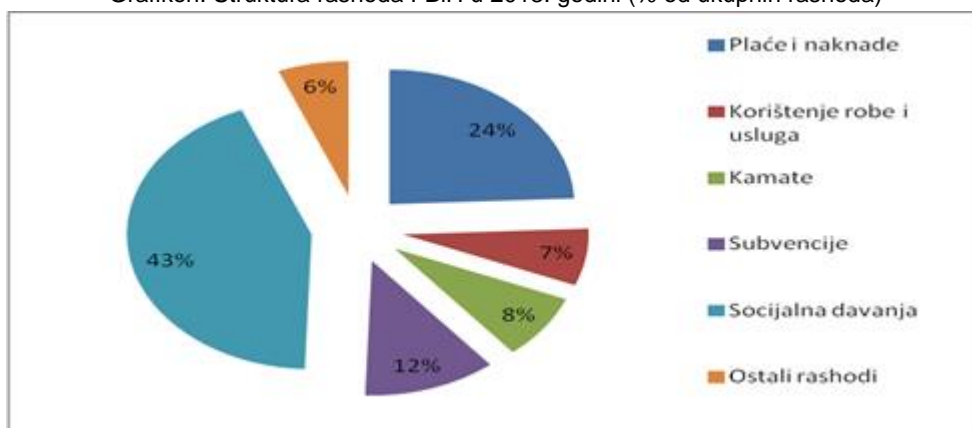
Grafikon: Javni rashodi za EU28 i EU4 kao % BDP-a, 2013. godina

Izvor: Eurostat

Javni rashodi u FBiH nemaju razvojnu funkciju. Više od njihove polovine su stavke koje samo marginalno doprinose privrednom rastu. Struktura javnih rashoda u 2013. godini ima sličan trend kao i prethodne godine, pri čemu socijalna davanja predstavljaju veoma veliki izdatak. Socijalna davanja učestvuju sa 43% u ukupnim rashodima, a slijede ih stavke plaće i naknade zaposlenim (24%), materijalni troškovi (7%), a samo mali procenat ukupnih rashoda usmjeren je na subvencije preduzećima (12%). U odnosu na prethodnu godinu, zabilježen je blagi rast učešća rashoda za socijalna davanja (41% u 2012. godini), dok su izdvajanja na materijalne troškove snižena, a povećane su subvencije preduzećima sa 4% na 12%.

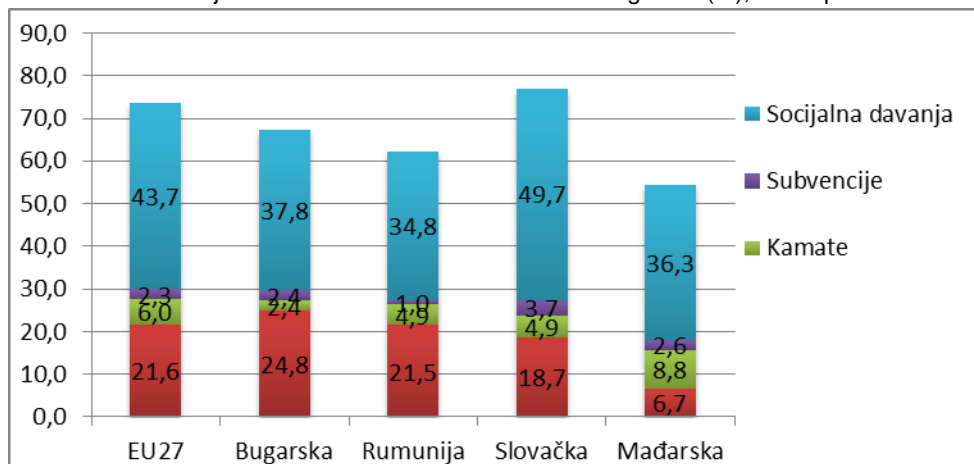
Grafikon: Struktura rashoda FBiH u 2013. godini (% od ukupnih rashoda)

Izvor: CBBiH; Obrada: FZZPR

Poredeći strukturu javnih rashoda u FBiH sa strukturom u zemljama EU27 može se zaključiti da FBiH izdvaja znatno više za plate i naknade zaposlenima. Pored toga, evidentno je da FBiH ima i veća izdvajanja za socijalna davanja u odnosu na najnerazvijenije zemlje EU (osim Slovačke).

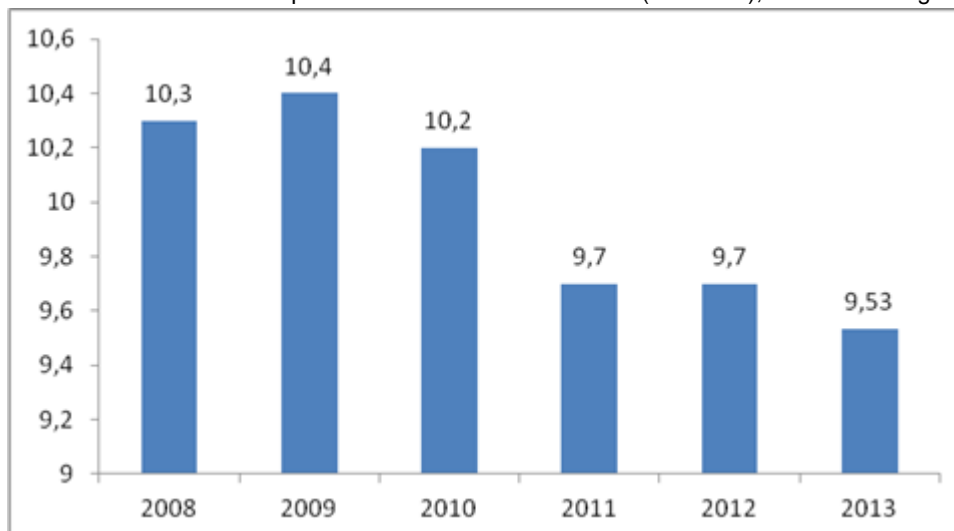
Grafikon: Struktura javnih rashoda u EU27 i EU4 za 2012. godinu (%), nema podata za 2013

Izvor: Eurostat

Trend izdvajanja za plate i naknade zaposlenim u javnom sektoru, kao procenat BDP-a je u posljednjim godinama opadajući. U periodu od 2008. – 2013. godine najveća izdvajanja su bila 2009. godine (10,4%), dok su u izvještajnoj godini izdvajanja za plate i naknade pale na 9,53%.

Grafikon: Plate i naknade zaposlenih u FBiH – svi nivoi vlasti (% BDP-a), 2008. - 2013. godine

Izvor: FMF

Iz naprijed navedenog se može zaključiti da je u 2013. godini nastavljeno visoko učešće socijalnih davanja u ukupnim javnim rashodima, što je dovelo FBiH u nezavidan položaj. Izdvajanja za subvencije su veoma niska, što ima negativan uticaj na stimuliranje rasta proizvodnje, tako da FBiH ima izraženu potrebu za reformom poreske politike javnih finansija.

S obzirom da je sveukupan nivo plata i naknada u BiH i FBiH kao % BDP-a izuzetno visok u poređenju s većinom zemalja EU kao i prosjekom EU, a imajući u vidu neizvjesne izgleda za ekonomski rast i raspoloživost fiskalnih resursa u narednom periodu, jasno je da su potrebne mjere za smanjivanje ovih troškova.

Indirektni i direktni porezi

U 2013. godini u ukupnom finansiranju javne potrošnje, prihodi od indirektnih poreza (oporezivanje potrošnje), učestvuju sa 18,54% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza (oporezivanje rada) učestvuju sa 21,4% BDP-a. Obzirom da su u u prethodnoj godini prihodi od indirektnih poreza učestvovali sa 19,23% BDP-a, a prihodi od direktnih poreza sa 21,33% BDP-a, može se izvesti zaključak kako se nepovoljna struktura sa stanovišta stimulativnog privrednog ambijenta iz ranijih godina nastavlja.

Prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH, naplata prihoda od indirektnih poreza u BiH u 2013. godini iznosila je 4,883 mlrd KM, što je manje za 21 mil KM ili 0,4% u odnosu na prethodnu godinu.

U FBiH u 2013. godini naplata prihoda od indirektnih poreza, takođe bilježi pad¹⁰ i iznosi 3.117 mlrd KM, što je za 50 mil KM ili 1,58% manje nego prethodne godine. Prihodi od PDV-a čine najznačajniju stavku i imaju najveći udio u ukupnim prihodima od indirektnih poreza (63,5%). Zatim slijede prihodi od akciza sa 25%, te prihodi od putarina (6,22%) i carina (4,3%).

¹⁰ Podjelom prihoda od indirektnih poreza na Federaciju otpada 63,84%.

U 2013. godini prihodi od PDV-a i akciza bilježe blagi pad. Naplata prihoda od akciza je manja od očekivane, najviše zbog rasta nelegalnog uvoza i nelegalne domaće proizvodnje rezanog duhana.¹¹ Prihodi od carina su pali u procentu od 4%, dok je po osnovu putarina, u toku 2013. godine prikupljeno je cca. 2 mil KM ili 1% manje nego prethodne godine. Manji prihodi po osnovu akciza i putarina su, najvećim dijelom, rezultat nelegalnog uvoza i povećanja domaće proizvodnje kao posljedice povećanja stope akcize i zloupotreba sa lož uljem. Stopa akcize na lož-ulje je manja nego na dizel gorivo. Takođe, na dizel i benzin se plaća putarina, dok se na lož-ulje ista ne plaća. Stoga je lož-ulje derivat koji je najmanje opterećen propisanim naknadama. Porezno opterećenje dizela i bezolovnog benzina je za 83% i 100% veće nego kod lož-ulja.

Tabela: Indirektni porezi FBiH

	2012		2013		Indeks rasta	
	mil KM	% BDP-a	mil KM	% BDP-a		
	1	2	3	4	5 (3/1)	6 (4/2)
Carine	141	0,86	135	0,80	95,74	93,36
Akcize	822	4,99	809	4,81	98,42	96,42
PDV	2.008	12,19	1.980	11,78	98,61	96,60
Putarine	196	1,19	194	1,15	98,98	96,95
Ukupno	3.167	19,23	3.117	18,54	98,42	96,41

Izvor: UIO; Obrada FZZPR

Poreska uprava FBiH je tokom 2013. godine prikupila 3,599 milijardi KM, što je za 2,47% više u odnosu na prihode prikupljene u prethodnoj godini. Najveći udio u ukupnim prihodima od direktnih poreza čine prihodi od doprinosa za penziona i zdravstveno osiguranje. U odnosu na 2012. godinu, prihodi po ovom osnovu bilježe blagi rast u procentu od 2,79%. Prihodi od poreza bilježe rast, pri čemu su prihodi od poreza na dohodak veći za 2,11%, a prihodi od poreza na dobit za 20,83%. Prihodi od taksu, naknada i kazni u 2013. godini pali su za 15,74%.

Tabela: Direktni porezi FBiH

	2012		2013		Indeks rasta	
	mil KM	% BDP-a	mil KM	% BDP-a		
	1	2	3	4	5 (3/1)	6 (4/2)
Porez na dohodak	260,5	1,79	266	1,58	102,11	108,5
Porez na dobit	125,8	0,86	152	0,90	120,83	113,2
PIO	1.445,60	9,05	1.486,00	8,84	102,79	101,1
Zdravstvo	1.057,70	6,57	1.074,00	6,39	101,54	101,2
Nezaposlenost	118,1	0,74	122	0,73	103,30	101,4
Ostale takse, kazne i naknade	504,4	3,06	425	0	84,26	136
Ukupno	3.512,10	21,33	3.599,00	21,4	102,47	102,4

Izvor:FMF

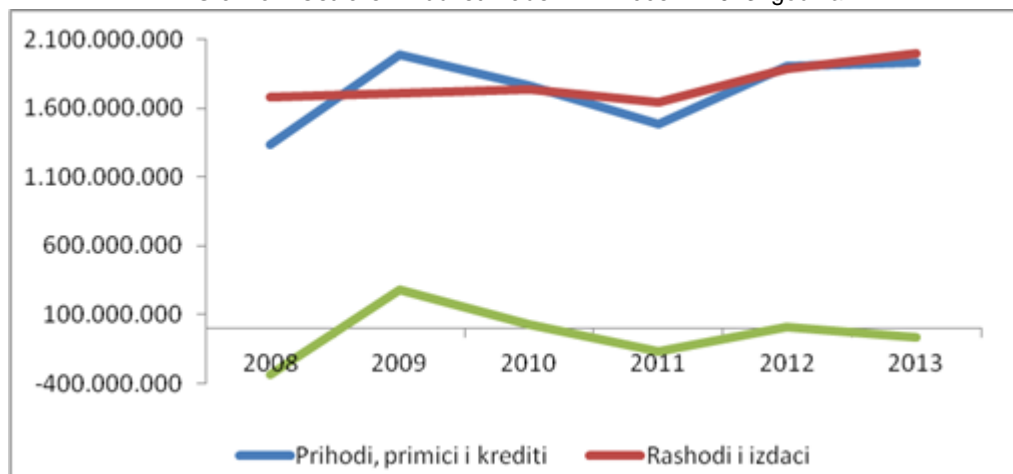
¹¹ UIO, Bilten boj 91.

U 2013. godini, značajni naponi Federalnog ministarstva finansija su uloženi na usvajanje novog Zakona o budžetu. Novi Zakon o budžetima u Federaciji Bosne i Hercegovine će znatno ojačati koordinaciju fiskalnih politika u Federaciji BiH, promovisati jaču fiskalnu disciplinu, ojačati nadzor Vlade Federacije BiH nad nižim nivoima vlasti, vanbudžetskim fondovima i javnim preduzećima, te poboljšati pravovremenost i tačnost fiskalnog izvještavanja. Do rasterećenja privrede u izvještajnom periodu nije došlo, niti je poboljšan poslovni ambijent. Sasvim je jasno da nema stabilnog i održivog javnog sektora u dugoročnom smislu, ako nije zasnovan na privrednom rastu i rastu broja zaposlenih, što znači da je primarni cilj obezbijediti poslovni ambijent koji će biti stimulativan za ekonomski rast. Prema dokumentu Svjetske banke „BiH – Izazovi i preporuke za reforme – Pregled javnih rashoda i institucija“ iz februara 2012. godine, osnovni problem visokog opterećenja privrede su stope doprinosa na teret radnika i poslodavca (41,5%) i tu bi trebalo tražiti put ka rasterećenju privrede. Prosječne stope doprinosa po osnovu oporezivanja rada zemalja Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) su 29,5%, a prosjek osam novih članica EU (Poljska, Mađarska, Češka, Slovenija, Slovačka, Estonija, Litvanija, Letonija) je 38,1%.

Izvršenje budžeta FBiH

Analiza izvršenja budžeta Vlade FBiH u 2013. godini ukazuje na ostvareni višak rashoda nad prihodima, odnosno ukupni rashodi i izdaci veći su od prihoda, primitaka i kredita za iznos od 65,04 mil KM. Ostvareni prihodi, primici i krediti u 2013. godini iznose 1.935 mil KM i bilježe rast od 1,8% u odnosu na prethodnu godinu, dok su rashodi porasli za 5,95% za isti period.

Grafikon: Ostvareni Budžet Vlade FBiH 2008. – 2013. godina

Izvor: FMF

Razlozi manje ostvarenih prihoda i primitaka su, najvećim dijelom, vezani za nerealizovane prihode od dividende Elektroprenosa u iznosu od 58,0 mil KM i neodobravanje IV tranše od Međunarodnog monetarnog fonda u iznosu od 62,5 mil KM. Primici od domaćih zaduženja u 2013. godini odnose se na primitke po osnovu emisije dugoročnih obveznica u iznosu od 39,9 mil KM i primitke po osnovu emisije trezorskih zapisa u iznosu od 79,3 mil KM. Primici od vanjskog zaduživanja se odnose na sredstva Evropske komisije u iznosu 117,12 mil KM

(prva i druga tranša) kao i sredstava Međunarodnog monetarnog fonda u iznosu od 162,4 mil KM. Cilj navedenih kreditnih aranžmana bio je pokriće budžetskog deficita u 2013. godini.

Prihodi od poreza i neporeski prihodi u 2013. godini realizovani su u iznosu od 1.536,9 mil KM, što je za 3,0 % ili 42,4 mil KM više nego prethodne godine. Prihodi od poreza su u 2013. godini u odnosu na prethodnu godinu porasli za 8,0%, ili 91,1 mil KM. Prihode od poreza čine prihodi od poreza na dohodak, poreza na dobit i prihoda od indirektnih poreza.

Prihodi od poreza na dohodak građana i poreza na dobit preduzeća preduzeća porasli su za 4,6% ili 2,2 mil KM. Neto prihodi od indirektnih poreza (prihodi koji pripadaju Federaciji) ostvareni su u iznosu od 770,8 mil KM, što je za 7,3% ili 60,4 mil KM više u odnosu na prethodnu godinu. Neporesni prihodi u 2013. godini bilježe značajan pad od 15% ili 48,6 mil KM u odnosu na prethodnu godinu. Najveći razlog pada leži u manje ostvarenim prihodima od dividendi jer je realizovano samo 57,5% od planiranog budžetom za 2013. godinu. Ukupni ostvareni prihodi i primici u 2013. godini veći su za 2% u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela - Prihodi, primici i krediti (Budžet FBiH)

	2011	2012	2013	Indeks 2012/ 2011	Indeks 2013/ 2012
Prihodi od poreza	1.137.613.550	1.171.346.780	1.262.471.706	103	108
Neporeski prihodi	256.658.981	323.146.623	274.453.538	126	85
Ukupno prihodi	1.394.272.531	1.494.493.401	1.536.925.244	107	103
Primici od prodaje stalnih sredstava	14.455	1.554.671	23.248	-	1,5
Primljeni krediti i zajmovi	89.110.370	403.963.622	399.018.907	453	98,9
Ukupno prihodi, primici i krediti	1.483.397.356	1.900.004.352	1.935.967.399	128	101,9

Izvor: FMF

Ukupno ostvareni rashodi i izdaci u 2013. godini izvršeni su u iznosu od 2.001,0 miliona KM, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 6% ili 112,3 mil KM. Najveći uticaj na rast rashoda je imao rast izdataka za otplatu vanjskog i unutrašnjeg duga koji su u 2013. godini iznosili 616,4 mil. KM, što predstavlja rast od 142,6 mil KM ili 30%. Tekući rashodi (plaće i naknade, materijalni izdaci, tekući transferi) u 2013. godini su skoro na istom nivou kao i prethodne godine (blagi pad za 0,5% ili 6,0 mil KM). Smanjenju tekućih rashoda najviše je doprinio nastavak restriktivne politike Vlade FBiH koja se najvećim dijelom odnosila na obustavu novog zapošljavanja, redukciju isplate naknada za rad u komisijama i prekovremenog rada, penzionisanje državnih službenika koji su stekli uslove za penziju, te zadržavanje visine osnovice za plaće na istom nivou kao prethodne godine.

Kapitalni izdaci (nabavka stalnih sredstava i kapitalni grantovi) izvršeni su u iznosu od 44,5 mil KM ili 48% od planiranog budžeta, što je značajan pad od 28% u odnosu na 2012. godinu. Navedene uštede rezultat su mjera za racionalniju potrošnju u 2013. godini. Izdaci za nabavku stalnih sredstava izvršeni su u procentu od 25% od planiranih budžetom za 2013. godinu.

Izdaci za finansijsku imovinu izvršeni su u iznosu od 12,5 mil KM, dok su u 2012. godini iznosili 19,4 mil KM, što je za 6,8 mil KM ili 35% manje. Smanjenje se, najvećim dijelom, odnosi na poziciju otplate domaćeg pozajmljivanja.

Izdavanja za otplatu dugova veća su za 30% u odnosu na 2012. godinu. Vanjske otplate su dvostruko povećane i iznose 387,4 mil KM. Razlog je dospjeće obaveza naplate duga prema Međunarodnom monetarnom fondu. Otplate po osnovu unutrašnjeg duga su smanjene u odnosu na 2012. godinu za 22,5% i iznose 228,9 mil KM.

Tabela - Rashodi i izdaci (Budžet FBiH)

	2011	2012	2013	Indeks 2012/ 2011	Indeks 2013/ 2012
Tekući rashodi	1.337.359.370	1.333.659.499	1.327.566.938	100	99,5
Kapitalni izdaci	25.377.959	61.784.687	44.492.604	243	72
Izdaci za finansijsku imovinu	18.060.993	19.366.707	12.555.356	107	65
Otplate dugova	264.243.335	473.829.718	616.392.778	179	130
Ukupno rashodi i izdaci	1.645.041.657	1.888.640.611	2.001.007.676	115	105,9

Izvor: FMF

Javni dug

Dug u Federaciji se odnosi na preuzete obaveze po osnovu vanjskog duga bivše Jugoslavije, preuzete unutarnje obaveze, zaduživanje na domaćem tržištu, uključujući emisiju vrijednosnih papira, te novo ino zaduženje. Povećanje stanja duga u 2013. godine u odnosu na 2012. godinu uzrokovano je, rastom vanjskog duga, odnosno angažovanjem ranije ugovorenih ino-kredita za projekte u toku, povlačenjem dvije tranše IV Stand-by aranžmana, te emisijom dužničkih vrijednosnih papira na domaćem tržištu i novim verifikovanim obavezama po osnovu stare devizne štednje.

Tabela – Konsolidovani dug u Federaciji Bosne i Hercegovine (u KM) na bazi verifikovanog unutrašnjeg duga

JAVNI DUG U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE, u KM	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
1. Unutarnji dug u Federaciji BiH	780.479.033	646.260.383	857.639.531	925.928.902	981.541.424	957.659.901
1.1. Unutarnji dug Federacije BiH	722.680.953	584.902.589	741.759.531	818.122.731	870.156.483	795.832.822
1.3. Unutarnji dug kantona	36.607.454	40.566.977	80.440.000	71.775.185	67.073.849	113.875.225
1.4. Unutarnji dug općina i gradova	21.190.625	20.790.816	35.440.000	36.030.986	44.331.092	47.951.854
2. Vanjski dug u Federaciji BiH	2.901.636.737	3.308.495.047	3.865.843.832	4.133.882.298	4.379.431.883	4.671.230.019
2.1. Vanjski dug Federacije BiH	2.231.183.586	2.429.922.625	2.848.975.617	2.884.475.390	2.774.613.519	2.658.318.436
2.2. Vanjski dug kantona	30.317.356	154.643.142	154.896.647	159.749.158	236.979.310	185.093.012
2.3. Vanjski dug općina i gradova	23.263.898	35.428.564	36.244.689	50.247.033	54.493.877	137.782.602
2.4. Vanjski dug javnih preduzeća i ostalih korisnika	616.871.896	688.500.715	825.726.879	1.039.486.341	1.313.345.105	1.690.035.969
Ukupan dug u Federaciji BiH	3.682.115.770	3.954.755.430	4.723.483.363	5.059.811.200	5.360.973.307	5.628.889.920

Izvor: FMF

Na dan 31.12.2013. godine, ukupan dug FBiH iznosi 5.628,9 mil. KM od čega se na unutrašnji dug odnosi 957,7 mil. KM, a na vanjski dug 4.671,2 mil. KM. U odnosu na 2012. godinu, unutrašnji dug Federacije je smanjen, dok je unutrašnji dug kantona i lokalnih zajednica povećan. Kad je u pitanju vanjski dug, smanjen je vanjski dug federacije i kantona, dok je povećan vanjski dug lokalnih zajednica.

Odnos ukupnog vanjskog i unutarnjeg duga Federacije BiH na dan 31.12.2012. godine iznosi 81,7% : 18,3%, a na dan 31.12.2013. godine 83% : 17%.

Kretanje ukupnog vanjskog i unutarnjeg, verifikovanog duga u Federaciji BiH u mil. KM (svi nivoi vlasti)

	Vanjski dug	Unutarnji dug	Ukupno
2008	2.901,64	780,48	3.682,12
2009	3.308,50	646,26	3.954,76
2010	3.865,84	857,64	4.723,48
2011	4.333,88	925,93	5.259,81
2012	4.379,43	981,54	5.360,97
2013	4.671,23	957,66	5.628,89

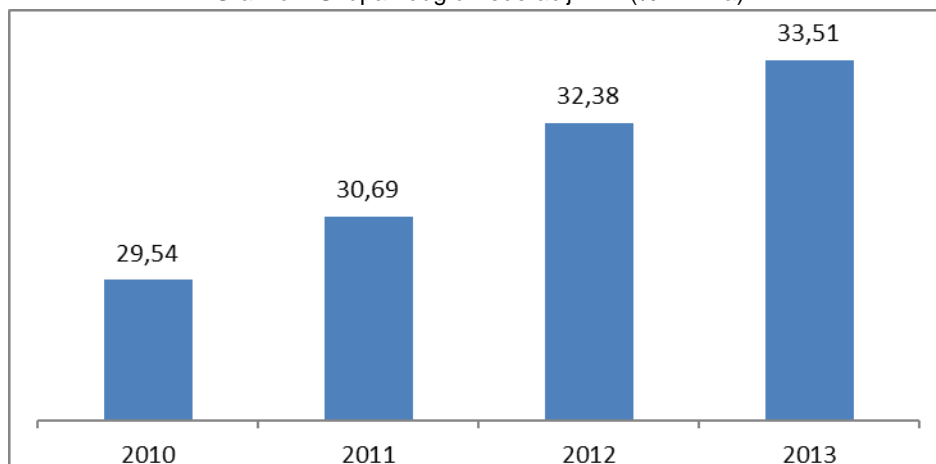
Kretanje vanjskog i unutarnjeg, verifikovanog duga Federacije BiH (samo federalni nivo) u mil. KM

	Vanjski dug	Unutarnji dug	Ukupno
2008	2.231,18	722,68	2.953,86
2009	2.429,92	584,90	3.014,82
2010	2.848,98	741,76	3.590,74
2011	2.884,47	818,12	3.702,59
2012	2.774,61	870,16	3.644,77
2013	2.658,32	795,83	3.454,15

Izvor: MF FBiH, Informacija o vanjskom i unutarnjem dugu Federacije Bosne i Hercegovine na dan 31.12.2013. godine

Odnos ukupnog duga prema BDP-u je u periodu od 2010. do 2013. godine imao tendenciju rasta, te je sa 29,54% 2010. godine, na kraju 2013. godine porastao na 33,5%. Ovaj rast je prvenstveno uzrokovan rastom vanjskog duga.

Grafikon: Ukupan dug u Federaciji BiH (% BDP-a)

Izvor: FMF

Razvoj finansijskog tržišta

Na finansijskom tržištu Bosne i Hercegovine, banke predstavljaju najznačajnije finansijske institucije.

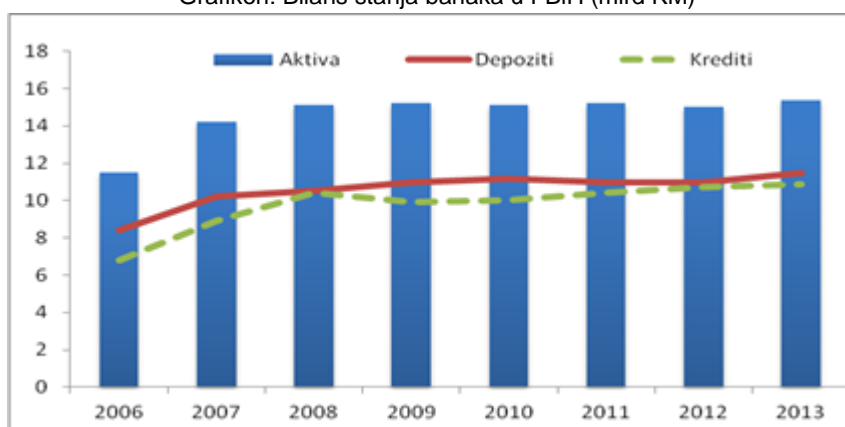
Bankarski sektor i u 2013. godini nastavlja poslovanje u nepovoljnom okruženju, ali i u uslovima kada stagnira ekonomski razvoj. Skroman ekonomski rast u 2013. godini, teško stanje u realnom sektoru i brojni unutrašnji problemi uzrokovani političkim stanjem u zemlji, odsustvo strukturnih reformi, uz ograničeni pristup novim stabilnim izvorima finansiranja negativno se odražavaju na stanje i perspektive bankarskog sektora.

Bankarski sektor je uspio zadržati stabilnost, sa likvidnošću koja je na zadovoljavajućem nivou, uz rastući trend štednje stanovništva. Bankarski sektor je ostvario negativan finansijski rezultat u 2013 godini u iznosu od 228 hiljada KM, dok je ostvarena dobit 2012. godine iznosila 110 miliona KM. Osnovni razlog za negativan finansijski rezultat u 2013. godini je zbog toga što su tri banke u FBiH izrazito loše poslovale (Hypo Alpe Adra Bank dd Mostar – gubitak 116 mil.KM, Privredna banka dd Sarajevo – gubitak 19 mil.KM i Vakufska banka dd Sarajevo – gubitak 5,2 mil.KM), te su samo one generisale gubitak od preko 140 miliona KM, dok je ostalih 15 banaka poslovalo pozitivno, a neke od njih su povećale dobit u odnosu na prethodnu godinu.¹²

Takođe, u 2013 godini smo zabilježili i gašenje jedne banke (Poštanska banka dd Sarajevo), te oduzimanje dozvole za rad od strane nadležne institucije, tako da je na kraju 2013 godine ukupan broj banaka u Federaciji Bosne i Hercegovine iznosio 17.

Bilansna suma¹³ (aktiva) bankarskog sektora sa 31.12.2013. godine iznosila je 15,4 milijarde KM i za razliku od prethodne dvije godine, ostvarila je rast za 3,1% ili 458 miliona KM u odnosu na 2012. godinu. Krediti, kao najveća stavka aktive banaka, u 2013. godini zabilježili su takođe blagi rast za 1,7% ili 186 miliona KM i na kraju godine iznosili su 10,9 milijardi KM ili 70% od bilansne sume banaka u FBiH. U strukturi kredita, gotovo je jednako je učešće kredita stanovništvu i kredita pravnim licima od 47,9% ili 5,2 milijarde KM.

Grafikon: Bilans stanja banaka u FBiH (mlrd KM)

Izvor: Agencija za bankarstvo

¹² Više o ovome u dokumentu Agencije za bankarstvo FBiH: Informacija o bankarskom sistemu na dan 31.12.2013 godine, str.43

¹³ Bilansna suma jedne banke odnosi se na njenu aktivu. Aktivu banke čine: novčana sredstva i vrijednosni papiri koje banka ima, iznos sredstava koja je banka plasirala drugim bankama, krediti koje je banka plasirala, nekretnine i ostala fiksna aktiva koju banka ima

Bankarske usluge su najvećim dijelom komercijalnog karaktera i odnose se na davanje kredita i prikupljanje depozita. Kreditni izvori, najvećim dijelom kreditne linije financirane od stranih kreditnih institucija, su u kontinuiranom padu. Aktiva banaka, u 2013. godini, ostvarila je blagi rast od 3,1% ili 458 miliona KM i iznosila je 15,4 milijarde KM. Rast aktive je rezultat rasta depozita za 5,1% ili 563 miliona KM, te ukupnog kapitala za 4,2% ili 93 miliona KM. U 2013. godini nastavljen je trend smanjenja kreditnih obaveza (kreditna zaduženja banaka) i stopa pada iznosila je 9% ili 102 miliona KM. Na kraju 2013. godine depoziti su iznosili 11,5 milijardi KM, ukupan kapital 2,3 milijarde KM, a kreditne obaveze jednu milijardu KM.

U aktivi banaka, s učešćem od 70,2% najznačajnija stavka su kreditni plasmani koji su u 2013. godini povećani za 1,7% ili 186 miliona KM i iznose 10,9 milijardi KM.

Kreditni privatnim preduzećima povećani su za 1% ili 61 milion KM, iznosili su 5,2 milijarde KM, što je učešće od 47,9% u ukupnim kreditima, dok su krediti stanovništvu imali rast od 2% ili 118 miliona KM, s istim iznosom i učešćem kao krediti plasirani privatnim preduzećima. Novčana sredstava imala su umjeren rast od 11,5% ili 455 miliona KM, iznosila su 4,4 milijarde KM, što je učešće od 28,6% u aktivi. Depoziti, s učešćem od 74,6% i iznosom od 11,5 milijardi KM i dalje su najznačajniji izvor za finansiranje banaka u FBiH. Ukupan kapital banaka¹⁴ iznosio je 2,3 milijarde KM (dionički 1,2 milijarde KM) i veći je za 4,2% ili 93 miliona KM. Najveći pozitivan uticaj na kapital imalo je povećanje po osnovu dokapitalizacija novom emisijom i uplatom u rezerve od cca 130 miliona KM, a negativan smanjenje po osnovu isplate dividende (iz dobiti za 2012. godinu, kod dvije banke) u iznosu od 31 milion KM.

Tabela: Sektorska struktura depozita (mil KM)

	31.12.2012.		31.12.2013.		Indeks 2013/2012
	Iznos	Učešće	Iznos	Učešće	
Vladine institucije	682,3	6,2	566	4,9	83
Javna preduzeća	1.090,80	10	1.076,00	9,3	99
Privatna preduzeća	1.501,20	13,7	1.668,00	14,5	111
Bankarske institucije	981,5	9	1.012	8,8	103
Nebank. finan. inst.	493,7	4,5	535	4,7	109
Stanovništvo	5.933,10	54,1	6.366,00	55,2	107
Ostalo	278,2	2,5	299	2,6	108
Ukupno	10.961	100	11.523	100	105

Izvor: Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2012.

U strukturi depozitnog i finansijskog potencijala banaka, štedni depoziti stanovništva, kao najznačajniji i najveći segment, zadržali su pozitivan trend rasta i na kraju 2013. godine. Ukupni depoziti građana iznose 6,37 milijarde KM, što je za 7,7% ili 445 miliona KM više nego na kraju 2012. godine.

¹⁴ Kapital banke – predstavlja zbir osnovnog i dopunskog kapitala. Osnovni kapital čine gotovina, obične dionice, prioritetne nekumulativne dionice, zakonske rezerve, zadržana dobit - dakle ono što banka ima u gotovini i vrijednosnim papirima. Dopunski kapital čine iznos trajnih prioritetnih kumulativnih dionica, iznos opštih rezervi za kreditne gubitke, iznos subordinisanih dugova, iznos hibridnih instrumenata kapitala, pojednostavljeno rečeno radi se također o gotovini i vrijednosnim papirima koje banka ima, ali su drugog porijekla, druge vrste od onih u osnovnom kapitalu

Tabela: Nova štednja stanovništva (u 000 KM)

Banke	31.12.2010.	31.12.2011.	31.12.2012.	31.12.2013.	2011/2010	2012/2011	2013/2012
Državne	47.148	50.259	58.050	65.179	107	116	116
Privatne	4.926.361	5.311.178	5.698.300	6.135.693	108	107	107
Ukupno	4.973.509	5.361.437	5.756.350	6.200.872	108	107	107

Izvor: Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2012.

Od ukupnog iznosa štednje, 37% se odnosi na štedne depozite u domaćoj valuti, a 63% na depozite u stranoj valuti. Učešće dugoročnih štednih depozita stanovništva se povećalo u odnosu na prethodnu godinu, sa 51,4% na 53,%, dok se učešće kratkoročnih štednih depozita smanjilo sa 48,6% na 47,%. Razlozi pozitivnog trenda u segmentu štednje u bankama u FBiH, uglavnom počivaju na kvalitetu bankarskog sistema i povjerenju građana i privrednih društava u domaće i strane banke. Sa druge strane, loš poslovni ambijent zasigurno doprinosi da se veći iznosi novčane mase oročavaju, umjesto da se ulaže u investicije. Indikatori kvaliteta kredita u FBiH datih za dva najznačajnija sektora, pravnim licima i stanovništvu, ukazuju na trend pogoršanja u 2013. godini. Ukupni nekvalitetni krediti u 2013. godini iznose 1,6 milijardi KM i sa učešćem u odnosu na ukupne kredite od 14,6%, povećali su se u odnosu na kraj 2012. godine, kada su iznosili 13,2% od ukupnih kredita. Na povećanje ukupne nelikvidnosti domaće privrede svakako upozorava i činjenica da je učešće nekvalitetnih kredita odobrenim pravnim licima u odnosu na ukupne kredite pravnim licima iznosi 18,8% i raste iz godine u godinu. Učešće nekvalitetnih kredita stanovništva u odnosu na ukupne kredite plasirane stanovništvu iznosi 10% i manje je nego na kraju 2012. godine.

Tabela: Klasifikacija kredita datih stanovništvu i pravnim licima, iznos (u mil KM) i učešće (u %)

Kategorija	31.12.2012.				31.12.2013.			
	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće
A – potpuna naplativost	4.391	3.906	8.297	78	4.538	3.874	8.412	78
B – niska vjerovatnoća gubitka	150	812	962	9	136	717	853	7,9
C-E – nekvalitetni krediti	536	871	1.407	13	520	1066	1.586	14,6
Ukupno	5.077	5.589	10.666	100	5.077	5.589	10.666	100

Izvor: Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija 31.12.2013.

Stopa adekvatnosti kapitala¹⁵ bankarskog sistema, kao jedan od najvažnijih pokazatelja snage i adekvatnosti kapitala banaka, sa 31.12. 2013. godine iznosila je 18,0%, što je rast u odnosu na kraj 2012. godine. Stopa od 18% je na zadovoljavajućem nivou kapitaliziranosti ukupnog sistema obzirom da je znatno viša od zakonskog minimuma (12%), što predstavlja

¹⁵ Stopa adekvatnosti kapitala je odnos između izdvojenog kapitala za pokriće gubitaka i rizične aktive banke. Adekvatnost kapitala prikazuje sposobnost banke da ispunjava kapitalne zahtjeve, tj. što je viši kapital banke za pokriće gubitaka veći je kapacitet za apsorpciju gubitaka nastalih lošim plasmanima.

jaku osnovu i temelj za očuvanje njegove sigurnosti i stabilnosti.

Na finansijskom tržištu kapitala u FBiH, tj. Sarajevskoj berzi (SASE), u 2013. godini zabilježeno je 40,69 ukupnog prometa na BiH berzama, što predstavlja smanjenje udjela u ukupnom prometu u odnosu na 2012. godinu kad je ovo učešće iznosilo 59,75%. Aktivnosti na finansijskom tržištu su praćene porastom tržišne kapitalizacije¹⁶ koja je u 2013. godini porasla u odnosu na 2012. godinu za 5,06%.

Struktura investitora na tržištu FBiH se u 2013. godini promijenila u odnosu na prethodnu godinu. Učešće domaćih investitora se povećalo i na kupovnoj i na prodajnoj strani, dok je učešće stranih investitora povećano na kupovnoj strani. Učešće skrbničkih računa¹⁷ se smanjilo u ukupnom prometu, i na kupovnoj i na prodajnoj strani.

Tabela: Struktura investitora na SASE, 2013. godina

Struktura investitora	2012		2013	
	Kupovna strana	Prodajna strana	Kupovna strana	Prodajna strana
Domaći investitori	34,82%	36,49%	43,54%	42,79%
Strani investitori	24,10%	16,54%	25,39%	14,84%
Skrbnički računi	41,08%	46,97%	31,07%	42,37%

Izvor: SASE Godišnji izvještaj 2013.godine

Cijene

Nakon tri uzastopne godine rasta, potrošačke cijene (mjera za inflaciju) u 2013. godini bilježe pad po stopi od 0,2%. Do pada cijena došlo je, najvećim dijelom, zbog globalnih kretanja cijena nafte i hrane na svjetskom tržištu.

Tabela: Kretanje indeksa potrošačkih cijena u FBiH

	2009/2008	2010/2009	2011/2010	2012/2011	2013/2012
Indeksi	99,7	101,8	103,6	102,1	99,8

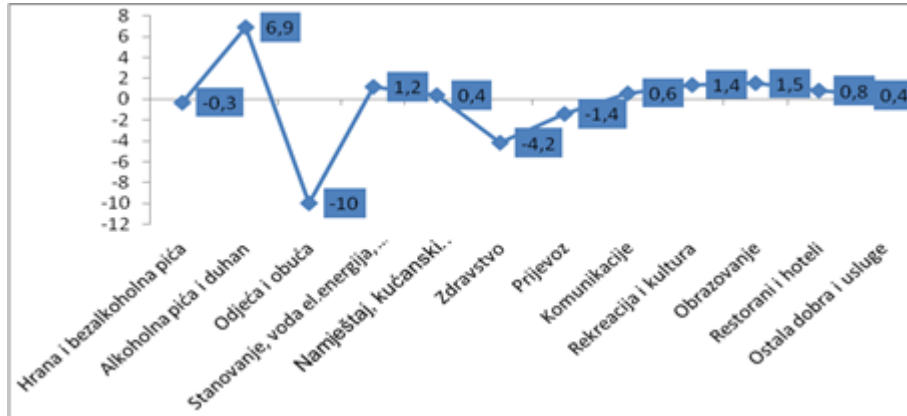
Izvor: FZS

Posmatrano po stavkama, rast cijena u 2013. godini registrovan je kod cijena alkoholnih pića i duhana (6,9%), stanovanja, vode i električne energije (1,2%), rekreacije i kulture (1,4%), obrazovanja (1,5%), što nije bilo dovoljno da utiče na ukupan pad cijena. Najveći pad cijena zabilježen je u odjeljcima odjeća i obuća (10%), zdravstvu (4,2%) i prevozu (1,4%).

¹⁶ Tržišna kapitalizacija predstavlja proizvod ukupnog broja dionica na berzi i tržišne cijene, te ukazuje na veličinu berzanskog tržišta.

¹⁷ Skrbnički račun je račun vrijednosnih papira na kojem banka Skrbnik vodi vlasničke pozicije vrijednosnih papira za treće osobe na temelju ugovora o skrbništvu. Vlasnik vrijednosnih papira na Skrbničkom računu je ponuditelj. Skrbnička banka ili Skrbnik je banka koja obavlja poslove držanja vrijednosnih papira za treće osobe.

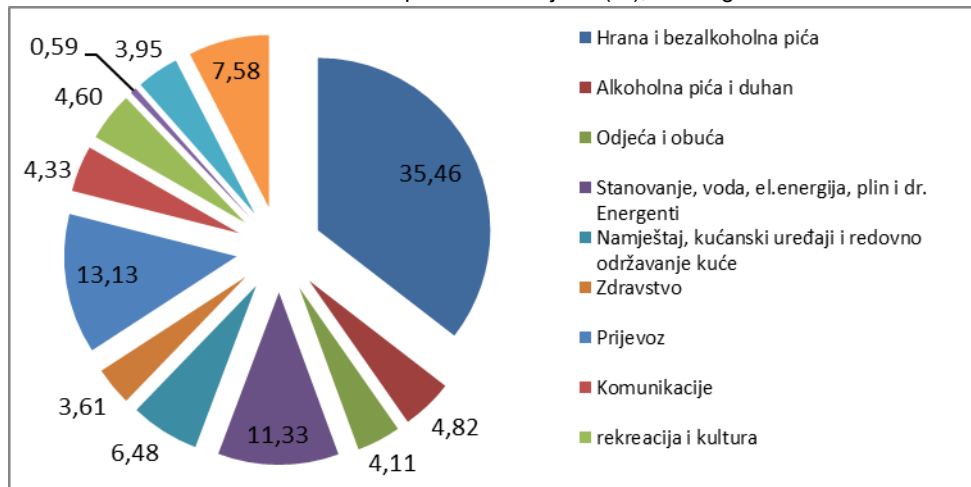
Grafikon: Promjena cijena 2013/2012 (%)

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Cijene su u 2013. godini, zadržale sličnu strukturu kao i 2012. godine. Analiza strukture cijena po stavkama pokazuje da su na kretanje ukupnih cijena najviše uticali: hrana i bezalkoholna pića (35,46%), prevoz (13,3%) i stanovanje (11,2%).

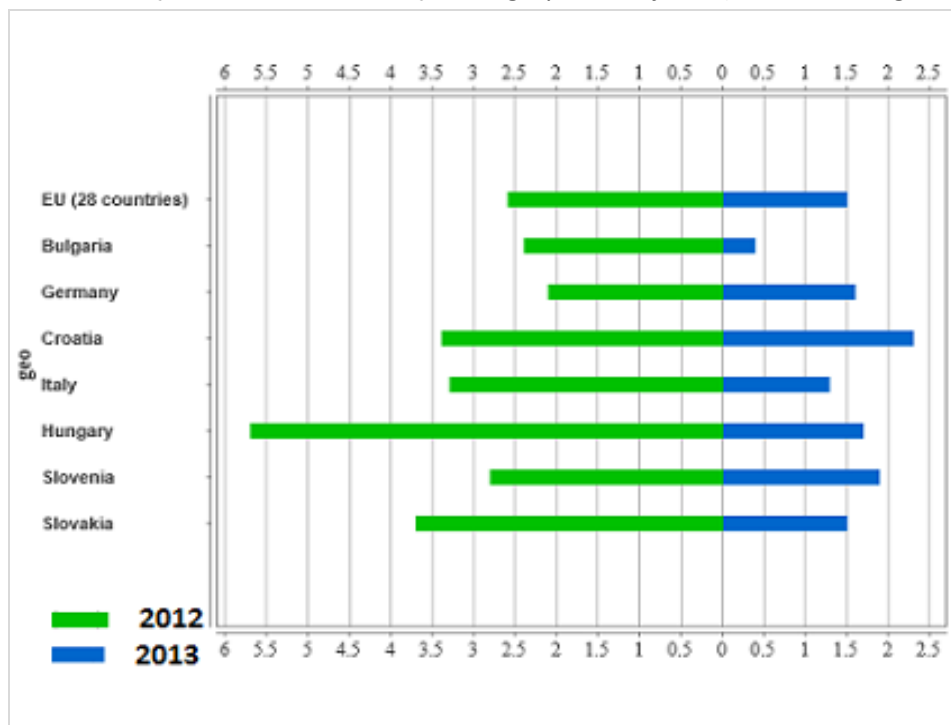
Grafikon: Struktura potrošačkih cijena (%), 2013. godina

Izvor: FZS

Analizom potrošačkih cijena određenih zemalja Evropske unije u 2013. i 2012. godini, evidentno je da Mađarska u 2012. godini bilježi najveći porast cijena i to za više od 5,5%. U 2013. godini od grupe analiziranih zemalja, najviši rast cijena zabilježen je u Hrvatskoj (oko 2,4%), a najniži porast imala je Bugarska 0,35%.

Grafikon Kretanje indeksa potrošačkih cijena za grupu zemalja EU (2012. - 2013. godina)

Izvor: EUROSTAT

Plaće

U 2013. godini zabilježen je blagi rast neto plaća u FBiH. Prosječna neto plaća po zaposlenom radniku u FBiH u 2013. godini iznosila je 835 KM, odnosno ostvaren je nominalni rast u odnosu na 2011. godinu u procentu od 0,6%. Kada se posmatraju plaće u periodu od 2008.-2013., može se reći da su plaće rasle po višoj stopi od rasta BDP-a. Najveće povećanje je bilo u 2009. u odnosu na 2008.godinu za 5,5%.

Kada se posmatra kretanje prosječnih plaća u FBiH i RS dolazi se do zaključka da su prosječne plaće u oba entiteta skoro izjednačene. Međutim, treba imati u vidu da u RS od 2002. godine u neto plaće ulazi i topli obrok.

Tabela: Kretanje prosječnih plaća u FBiH i RS

Entiteti	2008	2009	2010	2011	2012	2013
FBiH	751	792	804	819	830	835
RS	755	789	798	809	818	820

Izvor: FZS

Tabela: Kretanje indeksa prosječnih plaća u FBiH i RS

Entiteti	2009/2008	2010/2009	2011/2010	2012/2011	2013/2012
FBiH	105,5	101,5	101,9	101,3	100,60
RS	104,5	101,1	101,4	101,1	100,24

Izvor: FZS

Uzimajući u obzir inflaciju, prosječne plaće u FBiH u 2013. godini, realno su bilježile blagi rast od 0,8%, što je ujedno i prva godina realnog rasta plata u FBiH nakon 2010. godine.

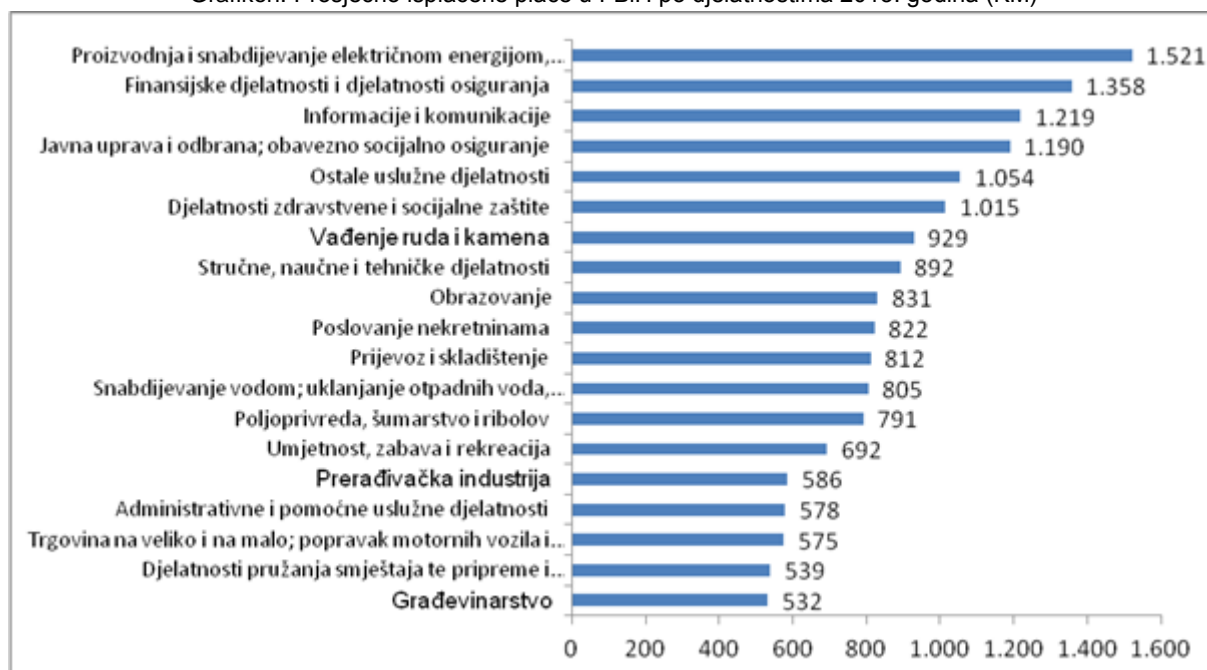
Tabela: Indeksi realnog rasta plaća u FBiH

	2009/2008	2010/2009	2011/2010	2012/2011	2013/2012
Realan rast plaća	105,8	99,7	98,3	99,3	100,8

Izvor: FZS

Na osnovu podataka o prosječnim plaćama po područjima u 2013. godini, visina plaća se kreće od 532 KM u građevinarstvu do 1.521 KM u elektroprivredi.

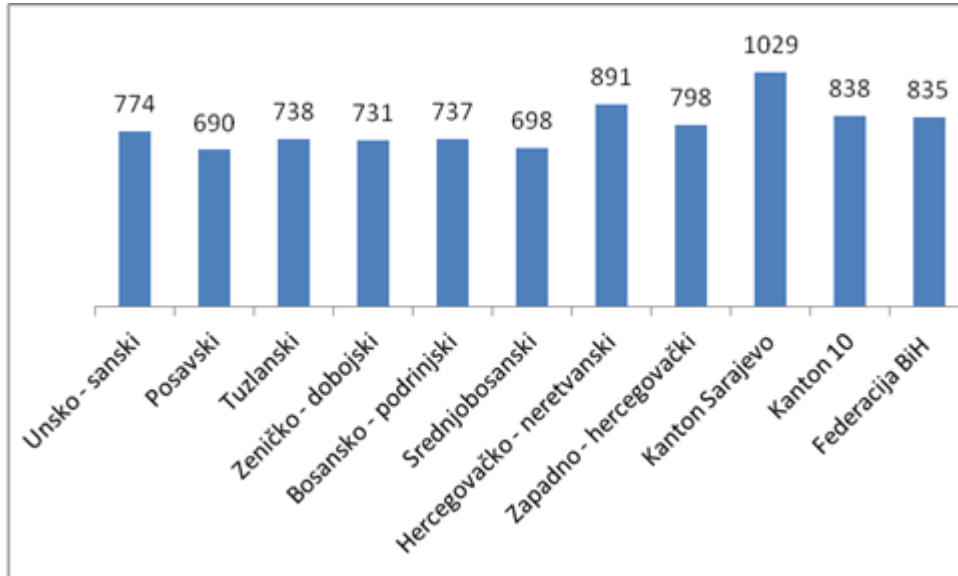
Grafikon: Prosječno isplaćene plaće u FBiH po djelatnostima 2013. godina (KM)

Izvor: FZS

Znatne oscilacije u 2013. godini uočavaju se u visini plaća po kantonima. Najveći iznos prosječne plaće ostvaren je u Sarajevskom kantonu (1.029 KM) i Hercegovačko-neretvanskom (891 KM), dok je najniža plaća ostvarena u Posavskom kantonu (690 KM).

Grafikon: Prosječna neto plaća u FBiH po kantonima 2013. godina (KM)

Izvor: FZS

Bosna i Hercegovina je prema određenim pokazateljima makroekonomske stabilnosti vrlo nisko rangirana prema pokazateljima Konkurentnost 2013.-2014. godine. Tako je prema analizi bilansa budžeta kao % GDP-a, BiH rangirana na 73. mjesto od ukupno analiziranih 148 zemalja, prema ukupnoj državnoj štednji, kao %GDP-a, BiH se nalazi na 139. mjestu, ali je na 1. mjestu što se tiče rasta cijena. Prema pokazatelju vladinog duga kao % GDP-a, BiH je na 79. mjestu, dok je prema kreditnoj sposobnosti na 110. mjestu. Ocjena stanja makroekonomske stabilnosti u 2013. godini nije na zavidnom nivou. Mogući izazovi u narednom periodu, pored posljedica globalne finansijske i dužničke krize u euro zoni, su izuzetno niska konkurentnost domaće privrede, nedostatak strukturnih reformi, te izostanak hitnog reformisanja socijalnog sektora sa ciljem socijalnih davanja u skladu sa realnim stanjem i mogućnostima privrede.

Preporuke

- U dugoročnom periodu, sa 40,8% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a,
- U dugoročnom periodu plate u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 9,5%, dovesti na nivo 8% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,2% BDP-a,
- Donijeti jedinstveni srednjoročni program racionalizacije broja zaposlenih u javnom sektoru (budžetski i vanbudžetski korisnici) svih nivoa vlasti u FBiH,
- Uspostaviti centralni registar zaposlenih u FBiH koji će obuhvatiti zaposlene svih nivoa vlasti (federalni, kantonalni, lokalni i fondovi) i kontinuirano pratiti broj zaposlenih,

- Donijeti novi, fleksibilniji kolektivni ugovor sa sindikatom zaposlenih u organima uprave FBiH kako bi isti bio primjeren teškoj finansijskoj situaciji budžeta Vlade FBiH,
- Dosljedno i predano raditi na preraspodjeli javnih rashoda u cilju doprinosa privrednom rastu, kroz smanjenje tekuće potrošnje i povećanje javnih investicija,
- Nastaviti striktnu kontrolu uspostavljanja novih radnih mjesta, kao i popune radnih mjesta zbog penzionisanja i redovno pratiti broj zaposlenih u svrhu kontrole zapošljavanja i rashoda po osnovu isplate plata,
- Racionalizirati veliki broj nepotrebnih, a trenutno nepopunjenih radnih mjesta u sistematizacijama federalnih ministarstava i institucija,
- Smanjiti ostale kategorije tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija i telekomunikacije, komunalne usluge,
- Smanjiti ugovaranje poslova sa vanjskim izvršiocima i ugovarati poslove samo u slučajevima kada u organima uprave ne rade zaposleni koji bi mogli raditi ovakve poslove,
- Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plata u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plate u organima uprave.

Konkurentnost

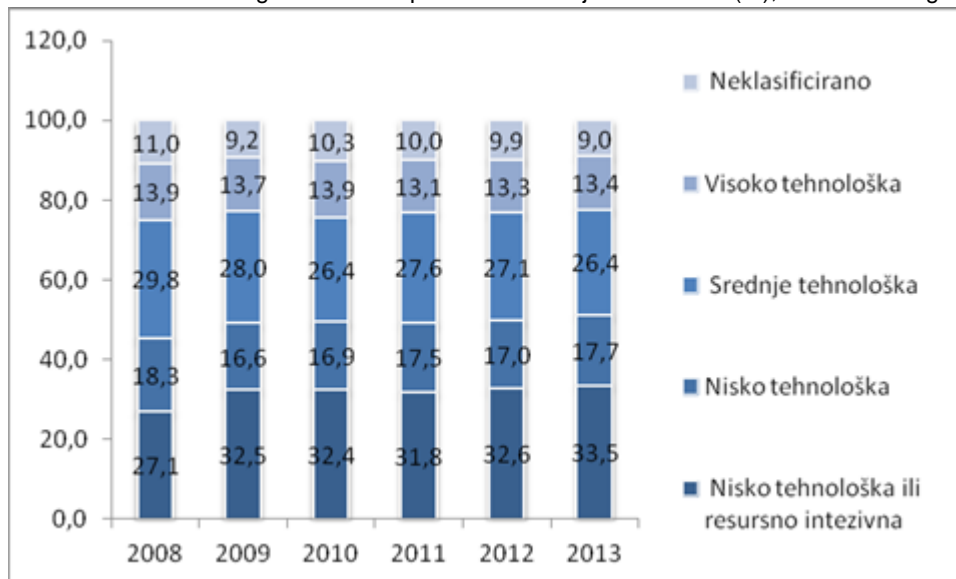
Polazeći od prioriteta iz Strategije razvoja BiH, vezanim za poboljšanje konkurentnosti, kao ključni izazovi zacrtani su oživljavanje klsterske inicijative, osiguranje kompetencija raspoloživog ljudskog kapitala, izgradnja savremene naučno-tehnološke i poslovne baze, te stvaranje zakonske podloge za jedinstven ekonomski prostor.

Konkurentnost Federacije BiH značajno zaostaje za zemljama u regionu. Analizirajući izvoznju orijentaciju Federacije BiH, izdvojene su slijedeće grupe proizvoda prema faktorskoj intenzivnosti i to:

- Resursima intenzivni proizvodi, primarni proizvodi
- Nekvalifikovanim radom intenzivni proizvodi, nisko tehnološki
- Tehnološki intenzivni proizvodi, srednje tehnološki
- Ljudskim kapitalom intenzivni proizvodi, visoko tehnološki

U proizvode sa niskim nivoom dodane vrijednosti, niskog stepena finalizacije spadaju prirodnim resursima i nekvalifikovanim radom intenzivni proizvodi, pri čemu se stepen finalizacije povećava krećući se od prve ka trećoj grupi proizvoda. Ljudskim kapitalom i tehnološko intenzivni proizvodi su proizvodi sa znatno većom dodanom vrijednošću i neuporedivo većim stepenom finalizacije. Naročito je važno istaći da je dominantno učešće tehnološki intenzivnih proizvoda u strukturi izvoza, karakteristika gotovo svih ekonomski razvijenih zemalja, te je stoga cilj povećanje udjela ovih proizvoda u ukupnom izvozu.

Grafikon: Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti (%), 2008. -2013. godine

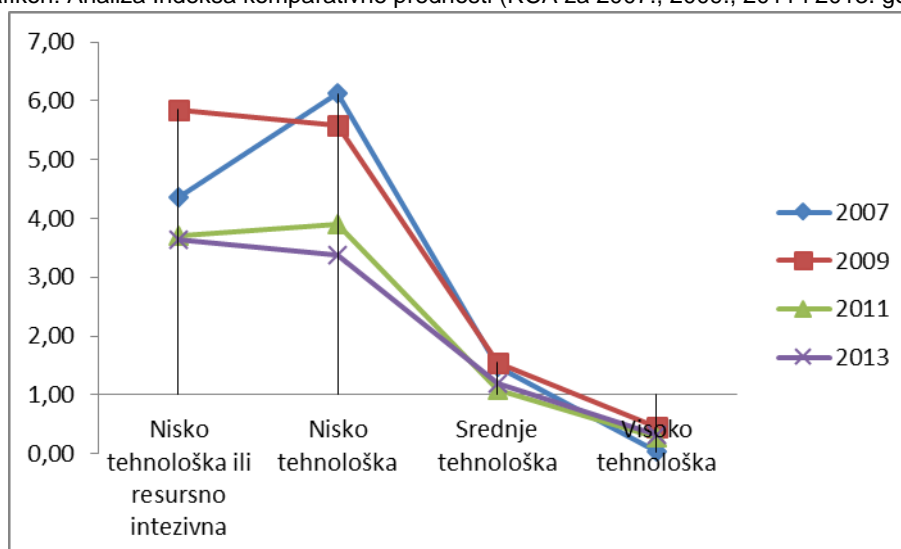
Izvor: FZS; Obarada: FZZPR

Iz navedenog grafa je vidljivo konstantno povećanje udjela prirodnim resursima i nekvalifikovanim radom intenzivnih proizvoda u ukupnom izvozu i to sa 27,1% u 2008. na 33,5% u 2013. godini.

Izvoznom strukturom ekonomski razvijenih zemalja dominiraju srednje tehnološki i visoko-tehnološki intenzivni proizvodi. Uzimajući u razmatranje faktorsku intenzivnost izvoza

Međunarodna konkurencija, specijalizacija pojedinih zemalja u proizvodnji određene robe ili grupe proizvoda, usmjerava zemlje da analiziraju vlastite komparativne prednosti u međunarodnoj razmjeni. Na taj način dobiva se jasnija slika o mogućnostima razmjene roba koje se mogu proizvesti uz niže troškove od drugih zemalja, za robe koje se proizvode uz relativno više troškove, što čini osnovnu korist od međunarodne razmjene svake zemlje. Sa stajališta analize konkurentnosti, važno je sagledati mogućnost pozitivnih promjena u strukturi razmjene, uslijed povećane otvorenosti tržišta. U tu svrhu analiziran je RCA (Indeks otkrivene komparativne prednosti – Bela Balassa), odnosno vanjskotrgovinski koeficijent za Federaciju Bosne i Hercegovine, gdje je urađena komparacija izvoza FBiH u određenim grupama proizvoda u odnosu na istu grupu proizvoda na nivou međunarodnog ukupnog izvoza prema podacima ITC-a (International Trade Centar). Prema ovom pokazatelju pozitivna promjena strukture međunarodne razmjene podrazumijeva promjenu komparativnih prednosti prema proizvodnim programima veće dodane vrijednosti, kao i veću razinu specijalizacije. Od četiri grupe analiziranih proizvoda i to resursno intenzivne, radno intenzivnih, tehnološko intenzivnih i visoko-tehnološko intenzivnih proizvodna u 2007., 2009., 2011., i 2013. godini, ispostavilo se da FBiH ima izražene komparativne prednosti u međunarodnoj razmjeni za resursno intenzivne i radno intenzivne proizvode. Ono što je zabrinjavajuće za rezultate ove analize jeste da i u ove dvije grupe proizvoda komparativne prednosti Federacije BiH od 2009. godine su u opadanju. Rezultati za grupu proizvoda visoke tehnološke intenzivnosti, ukazuju da su komparativne prednosti Federacije BiH u međunarodnoj razmjeni za ovu grupu veoma male, gotovo beznačajne. Zbog toga je sasvim jasno da, kako bi se povećao izvoz, posebno visoko-tehnoloških proizvoda, neophodno je povećati konkurentnost domaće privrede.

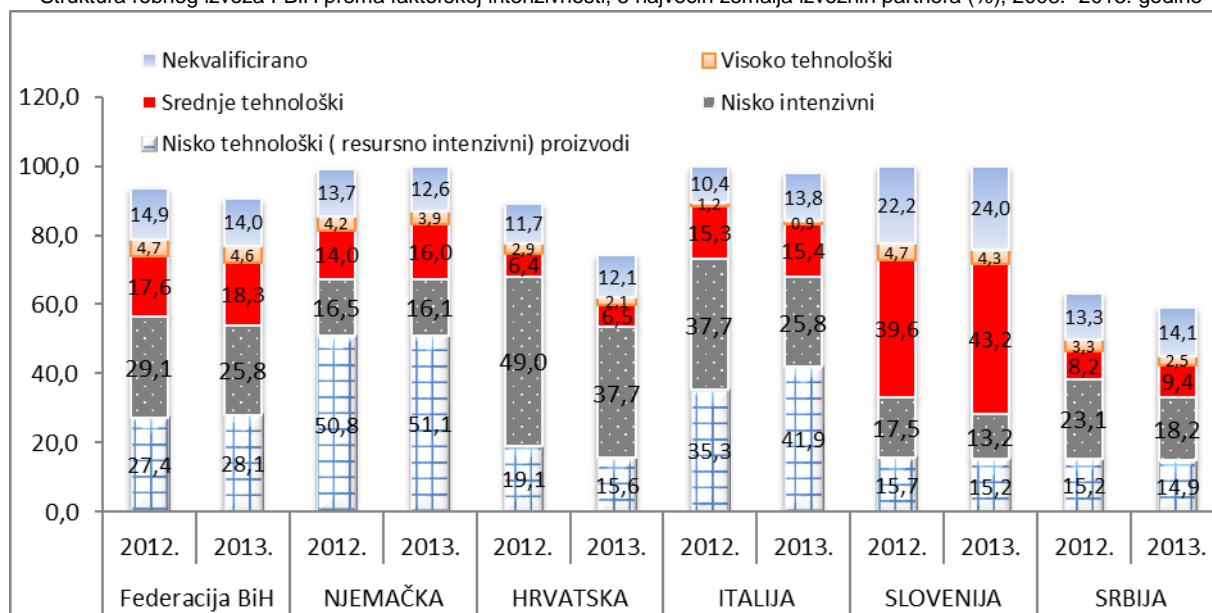
Grafikon: Analiza Indeksa komparativne prednosti (RCA za 2007., 2009., 2011 i 2013. godine)

Izvor: FZS; <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>

Evidentno je da se i u 2013. godini nastavlja trend slabijeg rasta izvoza više dodatne vrijednosti, naspram onih niže dodatne vrijednosti čiji udio u ukupnom izvozu brže raste, što je jedan od osnovnih problema privrede FBiH. Analizirajući strukturu izvoza prema tehnološkoj intenzivnosti Federacije BiH sa pet najznačajnijih izvoznih partnerica, može se zaključiti kako udio izvoza visoko-tehnoloških proizvoda u svih pet zemalja opada u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu. Dalje se može izvesti zaključak kako čak 16% izvezenih visoko-tehnoloških proizvoda u pet analiziranih zemalja, ide za Njemačku. Najmanje visoko-tehnoloških proizvoda Federacija BiH je u 2013. godini izvezla u Italiju. Srednje tehnoloških proizvoda u 2013. godini najviše je izvezeno u Sloveniju, dok je u Hrvatsku najviše izvezeno radno-intenzivnih proizvoda.

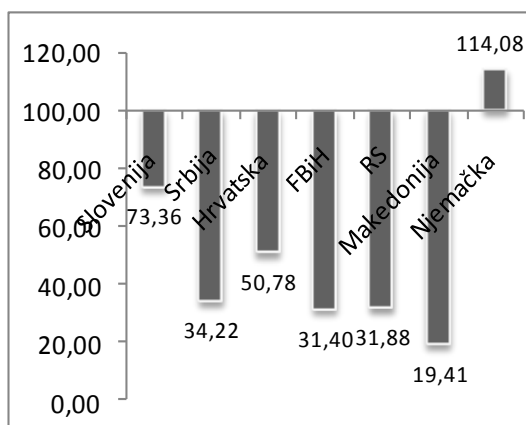
Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti, 5 najvećih zemalja izvoznih partnera (%), 2008. -2013. godine

Izvor: FZS; Obarada: FZZPR

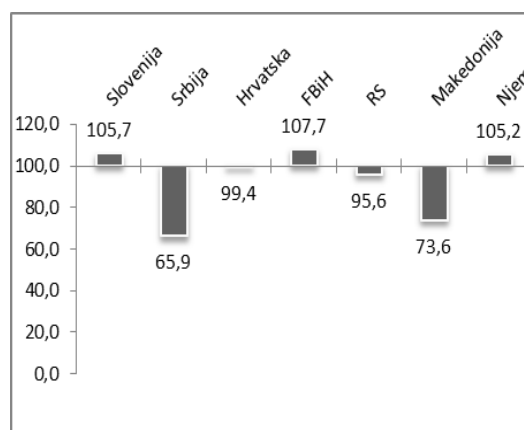
Prikazana faktorska struktura uveliko je definisala dosadašnji slab rast izvoza, što je i ograničavajući faktor budućega rasta jer je supstitucija nisko tehnološki intenzivnih proizvoda proizvodima srednje i visoko tehnološki intenzivnim proizvodima, spora i nedovoljna. Izvoznici FBiH su u nezavidnom položaju u odnosu na konkurente. Potražnja za visoko tehnološki intenzivnim proizvodima najbrže raste, a naši izvoznici imaju veoma nisku konkurentnost u odnosu na konkurente, te zbog toga bilježimo mali rast izvoza visoko tehnoloških proizvoda. Ako se analiziraju procjene realnog rasta GDP-a najvećih vanjsko-trgovinskih partnera, projekcije EUROSTAT-a predviđaju da će Njemački GDP u 2014. godini imati rast od 1,8%, dok se u 2015. godini očekuje rast od 2%, to bi mogla biti značajna izvozna šansa FBiH .

Graf – Produktivnost rada 2012. godine (nominalno)
EU 27 = 100¹⁸

Izvor: EUROSTAT; FZS; Obrada FZZPR

Graf - Troškovna konkurentnost 2012.godine (nominalno)
EU 27 = 100

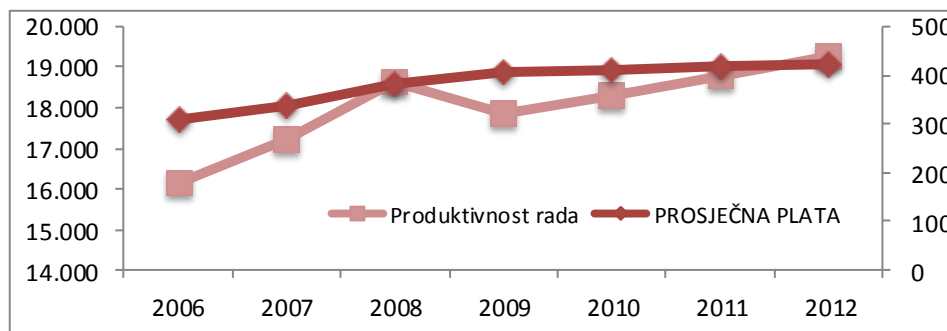
Izvor: EUROSTAT; FZS; Obrada FZZPR

Pored navedenog, potrebno je istaći da su radom intenzivne (primarne) djelatnosti suočene sa snažnom konkurencijom iz zemalja s niskim troškovima rada, poput Makedonije, što je dodatni ograničavajući faktor rasta izvoza u tim djelatnostima. Produktivnost rada mjerena omjerom BDP-a i broja radnika, ukazuje na značajne razlike u nivou produktivnosti u FBiH i zemalja u okruženju, u odnosu na prosjek EU 27. Koristeći službene podatke EUROSTAT-a za 2012. godinu, jasno je kako je produktivnost FBiH dostigla tek 31,40% EU 27 prosjeka, što je u poređenju sa npr. produktivnošću Njemačke koja je sa 14,08 % iznad prosjeka, veoma zabrinjavajuće.

Analiza konkurentnosti s aspekta troškova rada ukazuje kako FBiH slabije stoji u odnosu na prosjek EU i sve zemlje u regionu. Naši konkurenti su u tom smislu povoljniji za privlačenje stranog kapitala. Jedan od osnovnih uslova racionalnog funkcionisanja ekonomije u dugom periodu je troškovna konkurentnost pri čemu rast plata mora proizlaziti iz rasta produktivnosti. Analizirajući jedinične troškove rada Federacije BiH u periodu 2008. - 2012., jasno je da plate pokazuju rast, ali po nešto višoj stopi u odnosu na prosječnu stopu produktivnosti rada koja je za period 2008. – 2012. godine bilježila prosječan rast u procentu od 2,4 %. Trend rasta prosječnih plata zabilježen je posebno u sektorima pošta i telekomunikacija, zatim u sektoru proizvodnje i snabdjevanja električnom energijom, te u organima državne uprave i odbrane. Ako se uzme u obzir da strukturu BDP-a FBiH najvećim djelom čini sektor trgovine na veliko i malo, a zatim prerađivačka industrija, nameće se zaključak da su upravo sektori koji ostvaruju velika prosječna lična primanja, najviše doprinikli ukupnoj troškovnoj nekonkurentnosti FBiH, kroz trend rasta plata koji ne prati povećanje produktivnosti u ovim sektorima.

¹⁸ Podaci za Srbiju i RS, odnose se na 2011. godinu obzirom da još uvijek nisu objavljena sredstva zaposlenih za 2012. godinu

Graf – Produktivnost i prosječne plate FBiH (2006. - 2012. godine) (€)

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Prosječna plata u FBiH u 2013. godini iznosila je oko 426 eura. U Srbiji je prosječna plata iznosila oko 436 eura, a u Hrvatskoj oko 712 eura. Ilustracije radi, u zemljama EU prosječne plate iznose: Bugarska 333, Rumunija 395, Latvija 557, Litva 524, Slovačka 683, Estonija 778, Mađarska 492, Češka 705, Poljska 681, Portugal 805, Slovenija 1000, Malta 1092, Grčka 818, Španija 1.615, Velika Britanija 2.496, Francuska 2.128, Belgija 1.946, Holandija 2.136, Irska 2.160, Luxembourg 3.189 eura. Prosječna plata u Turskoj iznosi 574 eura. Malta i Luxembourg jedine se mogu pohvaliti činjenicom da kod njih minimalna plata iznosi oko 50 posto prosječne plate u državi.

Prema dokumentu Konkurentnost 2013. Svjetskog ekonomskog foruma, Bosna i Hercegovina je ocjenjena sa 4 poena od ukupno 7 mogućih čime je zauzela 87. mjesto po konkurentnosti ekonomije od ukupno analizirane 148 zemlje. Prema ovom dokumentu, faktori koji najnegativnije utiču na konkurentnost BH ekonomije su velika državna potrošnja (146. mjesto), dostupnost finansijskih sredstava za preduzeništvo (131. mjesto), zaštita manjinskih dioničara (130. mjesto), visina poreza i poreska regulativa (119. mjesto) i nedovoljno razvijena infrastruktura (127. mjesto).

Klasteri

Strategija razvoja BiH stavila je razvoj klastera i klusterskih inicijativa na važno mjesto za razvoj konkurentnosti ekonomije. Klasteri predstavljaju povezane privredne subjekte i druge institucije koje su u stanju stvoriti određenu konkurentsku prednost kao rezultat njihove međusobne bliskosti i veza¹⁹

U Federaciji Bosne i Hercegovine nije primjećen značajniji napredak u razvoju klastera. Posljednjih nekoliko godina nije nastao niti jedan novi klaster, dok se postojeći polako gase ili je njihov status nejasan.

¹⁹ Klasteri kao faktor ekonomskog i finansijskog razvoja BiH, Doc.dr. Mumar Halilbašić, Ekonomski fakultet Sarajevo

Tabela – Pregled klastera u BiH

NAZIV KLASTERA	OSNOVAN		DANAS		STATUS
	Godina	Broj članica	Godina	Broj članica	
Klaster automobilske industrije BiH, Sarajevo	2004	23	2010	17	NEDEFINIRAN
Drveni klaster u BiH, Sarajevo	2008	20	2012	Podaci nedostupni	NEAKTIVAN
Klaster plastičara i alatničara BiH, Gračanica	2007	9	2012	27	AKTIVAN
Klaster grafičara u BiH, Zenica	2008	5	2012	Podaci nedostupni	NEAKTIVAN

Izvor: Prof. Dr. Bahrija Umihanić – Organizacija i upravljanje klasterima u BiH

U Federaciji bosne i Hercegovine postoji 4 klastera, od kojih je klaster plastičara i alatničara iz Gračanice najaktivniji i povećao je broj članova sa 9 u vrijeme osnivanja na 27 u 2012 godini.

Udio prerađivačke industrije u ukupnom robnom izvozu u 2013. godini čini 88,2% i bilježi konstantan udio od 2011. godine. Manje značajan udio u ukupnom izvozu čine druge dvije djelatnosti, poljoprivreda, lov, šumarstvo i ribarstvo, te rudarstvo. Učešće snabdjevanja električnom energijom, gasom i vodom raslo je u izvještajnom periodu, premda ne čini značajan udio u ukupnom izvozu FBiH.

Tabela - Ukupan robni izvoz FBiH 2008. – 2013. godine

		2008	2009	2010	2011	2012	2013
		4	5	6	7	8	9
IZVOZ - učešće u %							
Ukupno:		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
A	POLJOPRIVREDA, LOV, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	1,0	1,4	1,5	1,3	1,3	1,4
C	RUDARSTVO	1,4	1,2	1,1	1,2	1,2	0,8
D	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	92,8	87,6	87,9	88,2	88,2	88,2
E	SNABDIJEVANJE ELK. TRIČ. ENERGIJOM, GASOM /PLINOM I VODOM	4,8	6,7	4,8	3,7	3,7	5,4
	OSTALO	0,0	3,0	4,7	5,6	5,6	4,2
	Proizvodi i transakcije, nerazvrstani po kategorijama	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0

* Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Vodeći izvozni sektori Federacije BiH (SMTK klasifikacija) značajno se razlikuju u 2013. godini u odnosu na 2008. godinu. U strukturi izvoza u periodu 2008.-2013. godine opadao je izvoz industrijskih proizvoda veće dodatne vrijednosti. Pad je evidentan posebno nakon

2008. godine, kada je globalna ekonomija zahvaćena krizom, te je pala potražnja za ovom vrstom proizvoda.

Graf – Kretanje najznačajnijih izvoznih sektora u ukupnom izvozu FBiH 2008.-2013. godine po SMTK klasifikaciji

* Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Hrana i piće, u strukturi izvoza bilježe blagi rast u periodu 2008.-2010. godine, da bi u narednim godinama pa sve do 2013. godine, ova izvozna stavka bilježila pad, pa se može zaključiti kako nema većeg pomaka u konkurentnosti domaćih proizvođača prehrambenih proizvoda.

Jačanje konkurentske osnove BiH i FBiH ogleda se u stvaranju proizvoda veće dodane vrijednosti (tehnološki zahtijevniji proizvodi) i smanjenju uvoza prehrambenih proizvoda. Zbog svega navedenog potrebno je dodatno jačati sektor koji proizvodi srednje tehnološke proizvode obzirom da u njemu već postoje formirani klasteri i to u:

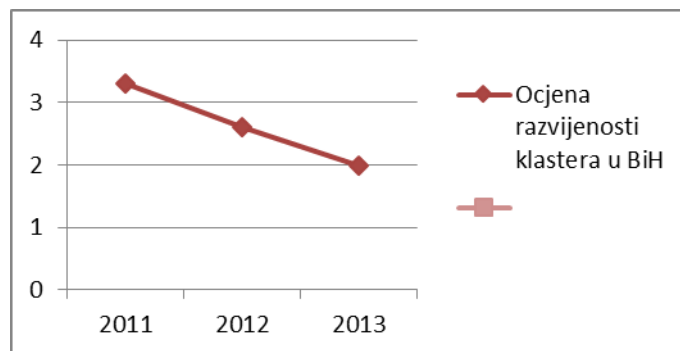
- ✓ automobilske industrije, klaster koji se prostire na području Federacije BiH i Republike Srpske,
- ✓ klaster plastičara i alatničara sa sjedištem u Gračanici,
- ✓ klaster drvne industrije
- ✓ u turizmu se može reći da je klaster u začetku.

U sektoru srednje tehnoloških proizvoda gdje spada i automobilska industrija i proizvodnja proizvoda od plastike, došlo je do blagog rasta izvoza u periodu nakon što je svjetskim tržištem zavladao kriza i generalno je smanjen obim trgovinske razmjene. S obzirom da je otežan pristup kapitalu za razvojna ulaganja i implementaciju novih tehnologija, i dalje postoji realno ograničenje za razvoj jakih klusterskih inicijativa na teritoriju FBiH.²⁰ Kako od ranije nije bio zastupljen ovakav način predstavljanja privrednih oblasti i kako je klusterska statistika nedovoljno razvijena, teško se može dati realna procjena indikatora razvijenosti klastera.

Zatečeno stanje u oblasti klastera, ukazuje na ogromne zaostatke u ovoj oblasti u odnosu na razvijene zemlje. Razloge ovakvog stanja treba prvenstveno tražiti u nedovoljnoj podršci države, nedostatku kapitala i sporom uvođenju novih tehnologija u mala i srednja poduzeća.

Teško stanje u razvoju klastera se ogleda i u ocjeni koju radi Svjetski ekonomski forum.

²⁰ <http://fmrpo.gov.ba/www/upload/FMRPO/Klasteri.pdf>

Prema mišljenju experata, u BiH se konstantno smanjuje razvijenost klastera od 2010. godine, što je zabrinjavajuće. Ovo možemo povezati i sa aktivnošću donatora, jer je činjenica da je najveći broj klastera u BiH nastao upravo zahvaljujući donatorskim sredstvima.

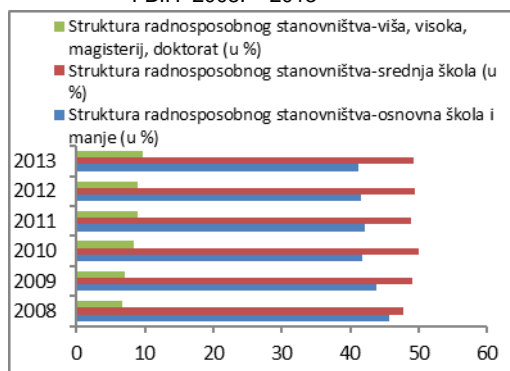
Prema analizi konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma, BiH je po razvijenosti klastera na zadnjem mjestu (od ukupno 148 zemlje) i to je svakako jedan od pokazatelja zabrinjavajuće niske konkurentnosti ekonomije. Prema podindikatoru konkurentne prednosti, Bosna i Hercegovina se nalazi na 146. mjestu, od 148 zemalja koliko ih je uradilo istraživanja za potrebe dokumenta Konkurentnost 2013. – 2014.

Kompetentnost ljudskih resursa

U modernom društvu, koje karakteriziraju kratki ciklusi promjene tehnologije (3-5 godina), konkurentnost na tržištu rada zahtijeva okruženje koje podržava stalno nadograđivanje profesionalnih kompetencija. Razvoj ekonomije utemeljene na znanju i cjeloživotnom učenju su stalni izazov u svim društvima neovisno od stepena njihove razvijenosti.

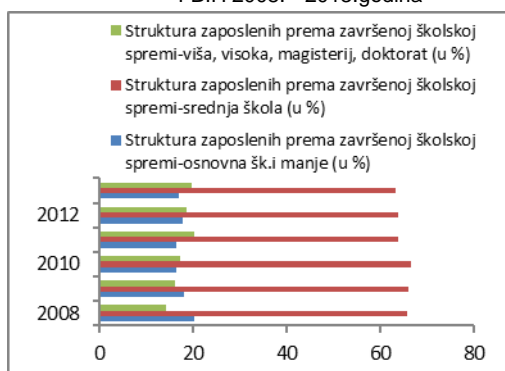
Obrazovnu strukturu radnosposobnog stanovništva u FBiH za period 2008.- 2013.godine prati pozitivan trend, u smislu da se smanjuje broj radnosposobnog stanovništva sa osnovnom školom i niže, što je praćeno povećanjem radnosposobnog stanovništva sa srednjom i visokom školom. Kako se tokom vremena obrazovna struktura unapređuje, tako se i neaktivnost radnosposobnog stanovništva smanjuje, što bi trebalo rezultirati konkurentnijom radnom snagom.

Graf - Obrazovna struktura radnosposobnog stanovništva FBiH 2008. – 2013

* Izvor: FZS; ARS; Obrada FZZPR

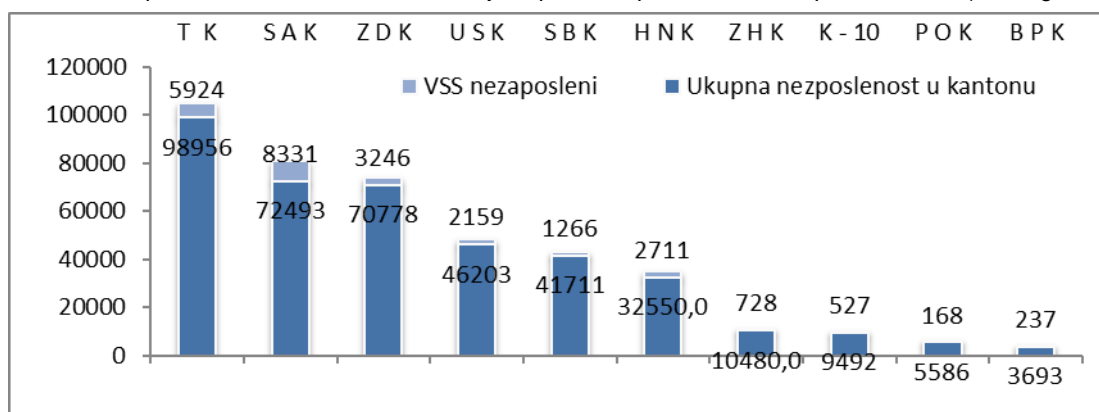
Graf - Obrazovna struktura zaposlenog stanovništva FBiH 2008. - 2013.godina

* Izvor: FZS; ARS; Obrada FZZPR

Analiza oglasa u službama za zapošljavanje, internet portalima i medijima pokazuje da je na tržištu rada Federacije BiH najveća potražnja za farmaceutima (magistri farmacije), pravnicima, ekonomistima, komercijalistima, menadžerima prodaje i prodavačima, IT stručnjacima, a veliko zanimanje je i za knjigovođama, računovođama i raznim drugim ekonomskim zanimanjima, kao i za ljekarima, nastavnim kadrom, te inženjerima različitih profila. Većini poslodavaca, osim radnog iskustva, kao uvjet za zasnivanje radnog odnosa traže se dodatna znanja i vještine, kao što je poznavanje rada na računaru i stranog jezika uglavnom engleskog, ali i vozačka dozvola B kategorije. Ako se analizira nezanemariv udio nezaposlenih sa VSS u ukupnom broju nezaposlenih Federacije BiH u 2013. godini, može se izvesti zaključak kako se radi o kadrovima koji svojim kompetencijama ne zadovoljavaju zahtjeve poslodavaca.

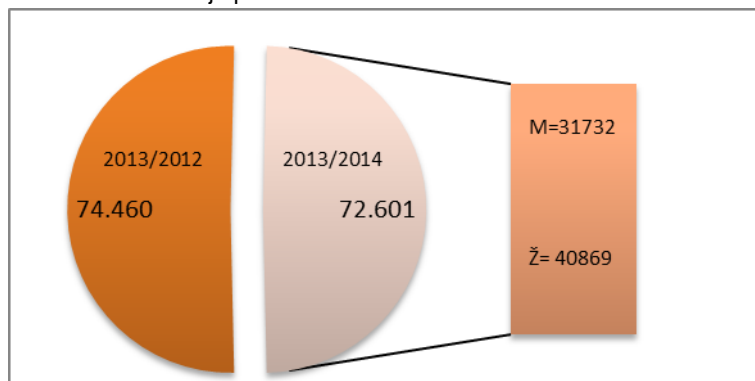
Grafik – Nezaposleni sa VSS u odnosu na broj ukupno nezaposlenih u FBiH po kantonima (2013. godine)

Izvor: FZS; **Obrada FZZPR

U 2013/2014 školskoj godini je nešto veći broj upisanih studenata nego 2013/2012, dok je spolna struktura studenata bila na strani žena i to sa udjelom od oko 55%.

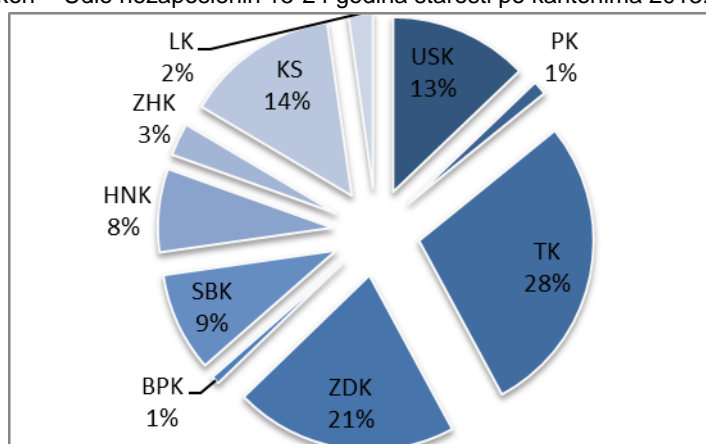
Graf - Broj upisanih studenata u FBiH u 2013/2014

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Broj nezaposlenih mladih u rasponu od 15 do 24 godine po kantonima u odnosu na ukupan broj nezaposlenih, najviši je u Tuzlanskom kantonu (28,4%), Unsko-sanskom kantonu (13%), dok je najmanji postotak nezaposlenih mladih u Bosansko-podrinjskom (1%) i Zapadno-hercegovačkom (3%).

Grafikon - Udio nezaposlenih 15-24 godina starosti po kantonima 2013.godine

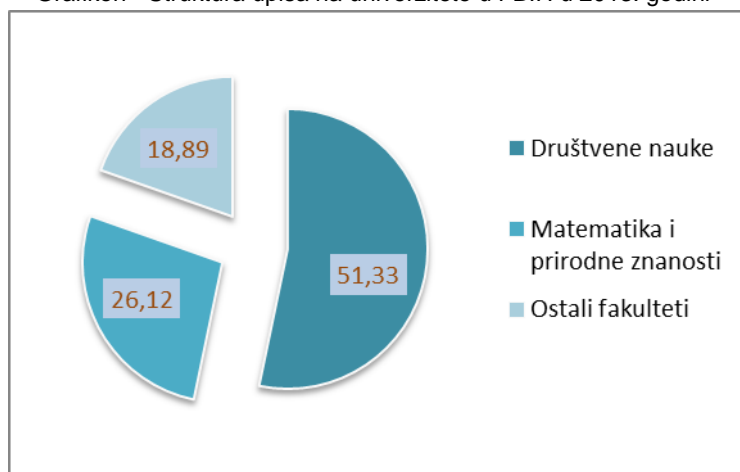

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

U poređenju s EU zemljama obuhvat visokim obrazovanjem u FBiH je nizak. Prema podacima Federalnog Zavoda za statistiku, broj studenata na 1000 stanovnika zadržao se na na 31 i u 2013. godini, koliko je bilo i godinu ranije. Prosječno vrijeme studiranja je ostalo na nivou iz 2012. godine i traje 7 godina, što je dva puta duže nego u EU, što i dalje zaslužuje tretman ozbiljnog problema u sektoru obrazovanja.

Veliki broj studenata napušta studije, dok samo oko 11% njih završava obrazovanje u roku. Dodatni izazov je struktura upisa na fakultete, koja ne prati razvojne potrebe BiH, niti definisane globalne i EU trendove. U FBiH, 26,12% upisanih studenata pripada oblasti matematičkih i prirodnih znanosti, elektrotehnike, mašinstva i građevinarstva, što je znatno niže u odnosu na potrebe i u odnosu na društvene i ostale grupe fakulteta. Evidentna je tražnja za diplomiranim inženjerima informatike i elektronike i malo ih je na evidenciji nezaposlenih, kao i diplomiranih inženjera telekomunikacija, saobraćaja, geodezije, geologije i građevine.

Grafikon - Struktura upisa na univerzitete u FBiH u 2013. godini

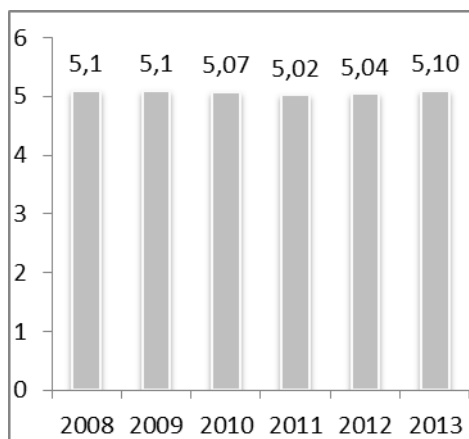

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

U FBiH postoje 64 javne visoko školske ustanove, nekoliko namjenskih istraživačkih instituta (primjer u metalurgiji i poljoprivredi), te nedovoljan broj industrijskih laboratorija.

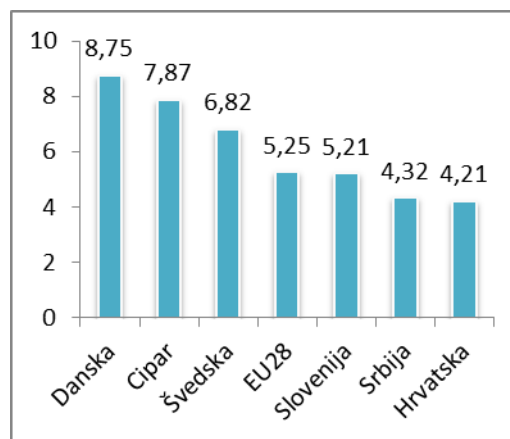
Analizom finansijske slike obrazovanja, vidi se da izdvajanja za oblast obrazovanja u odnosu na BDP Federacije u periodu 2008 - 2013. godine bilježe blagi rast. Razlog za ovakvo stanje ne leži u povećanju izdvajanja za obrazovanje i većoj brizi nadležnih institucija, već je uglavnom rezultat stagnacije BDP-a.

Grafikon - Rashodi za obrazovanje FBiH 2008.-2013. godine, % GDP-a ²¹

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Grafikon - Rashodi za obrazovanje 2011. godine, % GDP-a

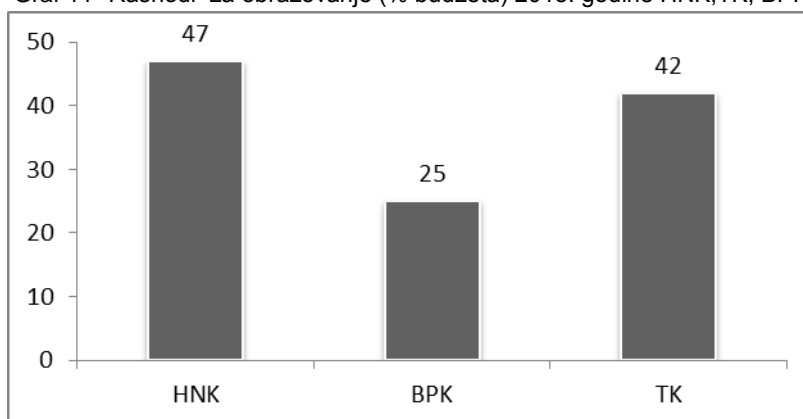

Izvor: EUROSTAT; Obrada FZZPR

Razlike u veličini rashoda za obrazovanje po kantonima prisutne su i u 2013. godini. Tuzlanski kanton i Hercegovačko-neretvanski kanton blizu polovine budžeta izdvajaju na obrazovanje, obzirom da ova dva kantona u svojoj nadležnosti imaju univerzitet (HNK ima dva univerzitetska centra), dok Bosansko podrinjski kanton koji nema izdvajanja za visoko obrazovanje izdvaja oko 25% svog budžeta za obrazovanje. Potrebno je naglasiti da, u analiziranim budžetima kantona, izdvajanja za plate čine oko pola ukupnih rashoda koji se izdvajaju za obrazovanje.

²¹ Informacija o stanju u oblasti obrazovanja, 2011. Federalno ministarstvo obrazovanja

Graf 11- Rashodi za obrazovanje (% budžeta) 2013. godine HNK,TK, BPK

Izvor: Ured za reviziju Federacije BiH; Obrada FZZPR

Prema dokumentu Konkurentnost 2013. – 2014. godine Svjetskog ekonomskog foruma, BiH je prema stopi upisa osnovnog obrazovanja na 107. mjestu od 148 ocjenjene zemlje. Prema obimu i kvalitetu kadrova za stručnu obuku, BiH se nalazi na 58. mjestu. Potrebno je naglasiti da se prema istom dokumentu Bosna i Hercegovina nalazi na 73. prema upisu u srednje škole, prema upisu na fakultete na 69. mjestu, ali da nam je kvalitet matematičkog i naučnog obrazovanja na 13. mjestu, što ipak predstavlja dobru podlogu za usavršavanje kadrova koji mogu doprinijeti upravo povećanju proizvodnje visoko-tehnoloških proizvoda koji imaju najveću dodanu vrijednost, a zahtijevaju izuzetna znanja tehničkih nauka. Sa druge strane stanje u oblasti obrazovanja ukazuje da na sceni imamo ekspanziju visokoškolskih ustanova, posebno u oblasti ekonomije i menadžmenta, nerijetko bez odgovarajuće kadrovske osnove, što dovodi do izvlačenja preostalog kadra iz naučnoistraživačkih institucija i do smanjenog interesovanja mladih ljudi za bavljenje naučnoistraživačkim radom i specijalizacijom u oblasti nauke.

Sagledavanje stanja u oblasti kompetentnosti ljudskih resursa ukazuje da zahtijevi tržišta rada nisu usklađeni sa ponudom radne snage kojom raspolaže Zavod za zapošljavanje i koju kreira obrazovni sistem. Naučno – istraživačka infrastruktura opterećena je neadekvatnim kadrovskim rješenjima i nedovoljnim privrednim ulaganjima u istraživačke projekte.

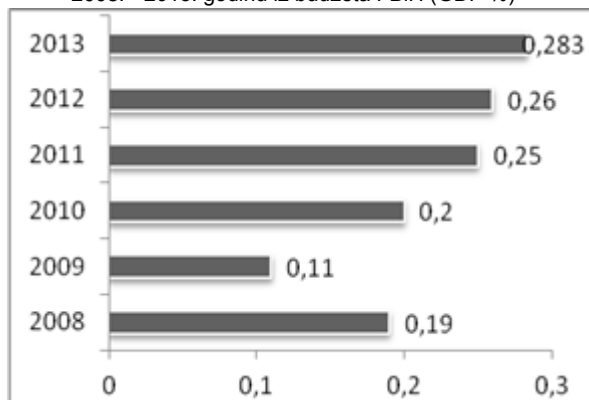
Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura

Učešće izdvajanja za nauku kao % GDP-a na nivou Federacije BiH, ne bilježi značajan rast u periodu 2008.-2013. godine. Dostignuti nivo koji se u ovu oblast izdvajao 1990. godine od 1,5% (država 1%, poduzeća 0,5%), niti jedan nivo vlasti u FBiH nije niti pokušao dostići.²² Prema zadnjim raspoloživim podacima EUROSTAT-a za 2012. godinu, EU izdvajanja za nauku se kreću između 1,5 – 3,5% GDP-a. Tako je u 2012. godini Slovenija za ove svrhe izdvojila oko 2,8 %, Njemačka oko 2,98 %, i Hrvatska 0,75 % su imale viša izdvajanja za razvoj i istraživanja od FBiH (0,283% GDP-a). Prema dokumentima Ureda za reviziju institucija FBiH i Ministarstva finansija Federacije BiH za 2013. godinu, najveći dio sredstava za javne i visokoškolske ustanove izdvojen je za finansiranje transfera za oblast nauke od

²² Strategija naučno - tehnološkog razvoja Bosne i Hercegovine, Sarajevo, septembar 2006. godine

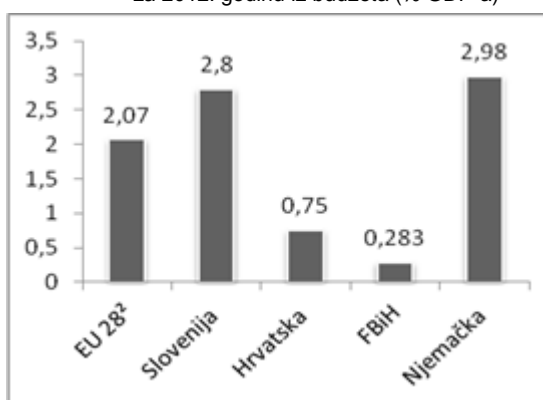
značaja za Federaciju BiH - 1.912.718 KM, gdje je raspodjela sredstava transfera izvršena na osnovu ranije potpisanih protokola. Značajan dio sredstva, izdvojen je za finansiranje „Programa naučno - istraživačkih i istraživačko – razvojnih projekata“, oko 1.047.789KM. Ostala sredstva uglavnom su utrošena na podršku autorima, odnosno visokoškolskim i naučnim institucijama.

Grafikon – Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje 2008. - 2013. godinu iz budžeta FBiH (GDP %)

Izvor: Ured za reviziju Federacije BiH ; Obrada FZZPR

Grafikon –Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje za 2012. godinu iz budžeta (% GDP-a)

Izvor: EUROSTAT; Obrada FZZPR

Na poslovima istraživanja i razvoja u 2012. godini bilo je zaposleno 826 osoba, sa punim i kraćim od punog radnog vremena, od čega je 395 žena, odnosno 47,8%. Od ukupnog broja zaposlenih, najveće učešće ima tehničko osoblje (32,5%), zatim istraživači (26,5%), stručni saradnici (26,4%), ostalo osoblje (10,8%), rukovodeće osoblje (3,9%). Najveći broj istraživača zaposlen je u sektoru visokog obrazovanja (88,6%), poslovnom sektoru (11,0%) i državnom sektoru (0,5%). Kada se posmatra naučna oblast istraživačkog rada najveći broj istraživača zaposlen je u oblasti Inženjerstvo i tehnologija (70,9%).

Analizom statističkih podataka o odobrenim patentima Evropskog Ureda za patente za 2013. godinu, može se vidjeti kako BiH i dalje značajno zaostaje u broju odobrenih patenata. Njemačka se nalazi na prvom mjestu sa preko 13425 odobrenih patenata, zatim Švicarska sa oko 2668 i Austrija sa preko 837. BiH sa samo jednim odobrenim patentom u 2013. godini zaostaje i za zemljama u regionu posebno za Slovenijom koja ima 52 odobrena patenta, dok Srbija ima 3, a Hrvatska 7 odobrenih patenata.

Tabela – Ukupan broj odobrenih патената u pojedinim zemljama EU zone i zemalja regiona 2008-2013. godine po EPO²³

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	624	576	668	737	794	837
Bosnia And Herzegovina	0	0	1	1	1	1
Belgium	595	584	643	702	744	736
Bulgaria	4	5	3	8	5	5
Switzerland	2421	2221	2389	2531	2600	2668
Czech Republic	44	40	45	55	55	67
Germany	13496	11375	12552	13583	13321	13425
Denmark	464	434	515	592	566	608
Croatia	13	15	10	5	11	7
Serbia	1	1	2	4	2	3
Slovenia	33	28	33	42	38	52

*Izvor: EPO; Obrada: FZZPR

U Federaciji BiH, dio budžeta namjenjen za podršku istraživačko-razvojnim institucijama u 2013. godini iznosio je nešto više od 3,0 miliona KM, što je na gotovo istom nivou kao i 2012. godine. Istovremeno, Republika Srpska je za ove namjene izdvojila oko 2,5 miliona budžetskih sredstava. Postojeći zakoni koji tretiraju oblast naučno-istraživačke djelatnosti u BiH, omogućavaju osnivanje i razvoj svih institucionalnih oblika navedenih u slijedećoj tabeli:

Tabela Naučno - istraživačke institucije

Naučne institucije	Naučno-istraživačke organizacije	Organizacije za transfer tehnologije	Organizacije povezivanja
Univereziteti/fakulteti		Centri za transfer tehnologija	Istraživačko – razvojne jedinice
Naučno-istraživački instituti	Istraživačko-razvojni instituti	Inovacioni centri	Naučno-tehnološki parkovi
Naučno-istraživački centri	Istraživačko-razvojni centri		Naučno-tehnološki inkubatori
Naučno-istraživačke laboratorije	Istraživačko-razvojne laboratorije		

Osnovni problem postojećih instituta je kadrovska struktura, koja ne nudi osnovu za ozbiljan naučno-istraživački rad, a modernizacija i osposobljavanje instituta za rad u naučno-istraživačkom sektoru je vrlo kompleksan i zahtjevan posao.²⁴ Prema nalazima dokumenta Konkurentnost 2013. – 2014. godine, rang BiH po XII stubu konkurentnosti koji obuhvata inovativnost, odnosno kapacitet inovativnosti je na 108. mjestu od 148 zemlje. Što se tiče nivoa usvajanja tehnologija Bosna i Hercegovina se nalazi na 76. mjestu, a prema koristi od патената na 54. mjestu.

²³Europien Patent Office

²⁴ Informacija o stanju nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2011. Federalno ministarstvo obrazovanja

Jedinstven ekonomski prostor

U svrhu razvijanja konkurentnih prednosti države, potrebno je pored niza ekonomskih faktora, uspostaviti i institucionalne preduslove. U tom smislu, za razliku od zemalja višeg stepena razvoja, stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora BiH od izuzetnog je značaja za konkurentnost privrede, ekonomski razvoj i nužnost je u procesu priključenja Evropskoj Uniji. Reforme koje je neophodno provesti u tom procesu odnose se na stvaranje jedinstvenog tržišta radne snage, reforme u oblasti pravosuđa, stvaranje poduzetničke klime i borba sa visokim stepenom korupcije u svim sferama društvene zajednice.

U rješavanju problema mobilnosti radne snage, što je jedan od preduslova efikasnosti ovog ključnog resursa svake zemlje, nije postignut značajniji napredak u 2013. godini. Barijeru kretanju radnika i dalje predstavljaju fragmentirani zakonodavni okvir i okvir sistema socijalnog osiguranja među kantonima i entitetima.

Zaposleni u FBiH u pojedinim kantonima još uvijek imaju poteškoće prilikom ostvarivanja socijalnih prinadležnosti, npr. za vrijeme porodiljskog odsustva. Potrebno je raditi u cijeloj BiH na usklađivanju i harmonizaciji određivanja minimalnih plata, davanja po osnovu nezaposlenosti, radnog staža, penzionog i zdravstvenog osiguranja, razvijati socijalni dijalog i time doprinijeti konkurentnosti, zapošljavanju i razvoju.

Izazovi na tržištu rada su i dalje veliki. Potreban je mnogo uvezaniji pristup zapošljavanju, koji bi obuhvatio sve relevantne sektorske politike kako bi se zemlja suočila sa značajnim izazovima prisutnim na tržištu rada. Entitetske vlade još uvijek nemaju kapacitete za provođenje odgovarajućih aktivnih mjera za tržište rada. Pravosudni sistem u BiH još uvijek ne može dobiti epitet nezavisnog. Intenzivirani su politički pritisci i verbalni napadi na pravosuđe. Složenost sistema usljed četiri odvojena pravosudna sistema (na nivou države, Federacije i njenih deset kantona, Republike Srpske i Brčko Distrikta) i dalje predstavljaju izazove pravilnom funkcionisanju sveukupnog pravosudnog sistema. Usklađivanje budžetskih postupaka i racionalizovanje nadležnosti između četiri nivoa vlasti i dalje predstavlja problem koji ozbiljno utiče na nezavisnost pravosuđa.

U oblasti slobodnog kretanja kapitala nije zabilježen značajniji napredak u FBiH. Čak i osnovana Koordinacijska radna grupa za unapređenje tržišta kapitala Federacije BiH, nije polučila značajnije pomake u ovoj oblasti u izvještajnom periodu.

Korupcija kao izrazito loša društvena pojava u zemljama u tranziciji ograničava BiH i njen put u borbi za konkurentniju poziciju na regionalnoj i globalnoj razini. Globalni index percepcije korupcije (CPI) rangira više od 150 zemalja na osnovu percipiranog stepena korupcije, utvrđenog na osnovu procjene eksperata i istraživanja javnosti²⁵. Prema ovom indeksu, za 2013. godinu, koji rangira zemlje indeksom u intervalu između 0-10 (0 znači da je zemlja izrazito korumpirana, a 10 znači da ta zemlja nema problema sa korupcijom), BiH se i dalje nalazi na 72 mjestu, uz rame sa Srbijom koja je također na 72 mjestu, iza Slovenije (43) i Hrvatske (57), Makedonije 67 i Crne Gore 67.

Vlada FBiH donijela još 2012. godine Opći plan borbe protiv korupcije, kao osnovu za sistematsko i sveobuhvatno antikorupcijsko djelovanje. Uspostavljen je i Tim za monitoring i

²⁵ Transparency international, 2013.

koordinaciju provedbe Općeg plana, čiji je zadatak nadzor nad provedbom i usmjeravanje i koordiniranje napora u suprotstavljanju korupciji, te je u planu donešenje još nekoliko zakona iz oblasti borbe protiv korupcije.

Prema mišljenju stručnjaka koji su učestvovali u GEM (Global entrepreneurship monitor u Bosni i Hercegovini), u BiH istraživanju 2012. godine, i dalje su prisutne otežavajuće okolnosti za jačanje konkurentske pozicije BiH, slične kao i za 2011. godinu, a to su prije svega dugotrajan proces registracije preduzeća, te proces dobivanja različitih dozvola i saglasnosti, što je rezultat velike, spore i komplikovane administrativne strukture Bosne i Hercegovine, sklone neposlovnim i netransparentnim aktivnostima koje doprinose percepciji BiH, kao jednoj rizičnoj zemlji podložnoj neposlovnim malverzacijama.

Preporuke

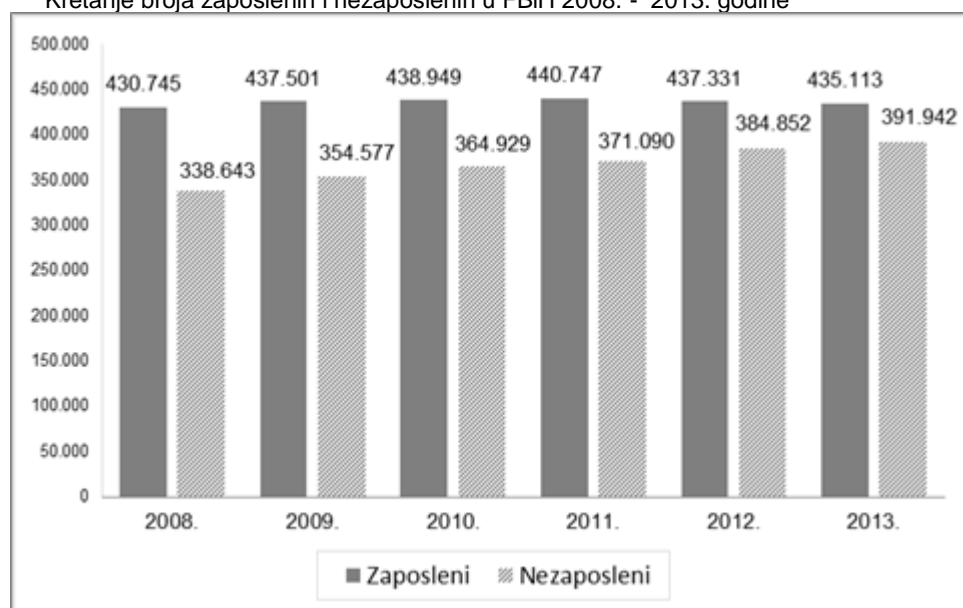
- Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošenje i imovine građana,
- Jačati kapacitete javne uprave radi veće mogućnosti priliva sredstava iz EU fondova za programe koji jačaju konkurentnost privrede,
- Povećati izdvajanja javnog sektora za konkretne primjenjene istraživačke projekte,
- Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu,
- Osnovati trening centre za razvoj klastera koji se uklapaju u globalne lance vrijednosti,
- Stimulisati i stipendirati upis perspektivnih studenata na tehničke i naučne studije, te razvoj preduzetničkih i drugih kreativnih vještina,
- Jačati standarde nastavničkog znanja, istraživačkog rada i tehničke opremljenosti nastavnih ustanova,
- Razviti statistiku i uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja,
- Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulisati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate,
- Institucionalno i materijalno poticati novi dizajn, inovacije, patentiranje i standardizaciju u industrijskoj proizvodnji.

Zapošljavanje

Polazeći od Strategije razvoja BiH, prioriteti za poboljšanje zaposlenosti su razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta, bolje funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja, poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga.

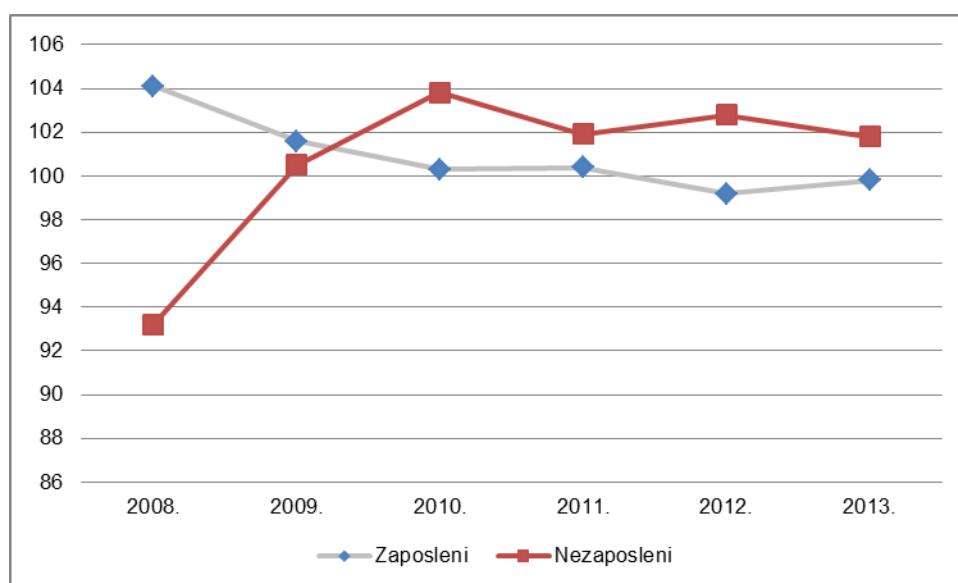
Ukupan broj zaposlenih u FBiH u 2013. godini iznosio je 435.113 radnika, što je u odnosu na 2012. godinu manje za 2.218 uposlenika ili 0,5%. Broj zaposlenih u 1991. godini na području koje danas pripada FBiH iznosio je 631.020, tako da je nivo zaposlenosti u 2013. godini dostigao 69,0% nivoa iz 1991. godine. Stepenn zaposlenih u 2013. godini iznosio je 27,1% (mjerenn u odnosu na radno sposobno stanovništvo prema metodologiji Eurostata).

Kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2008. - 2013. godine

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Kretanje zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2008. - 2013. (indeksi)

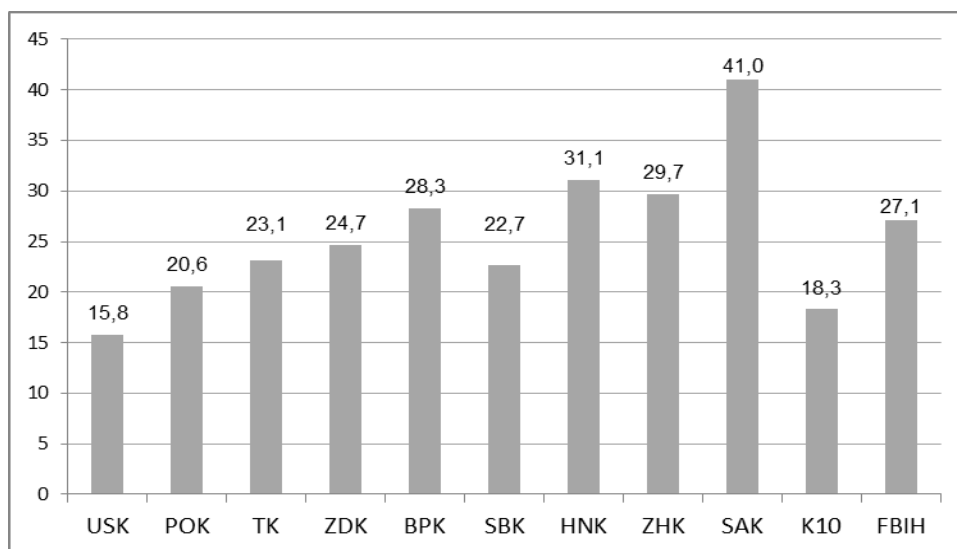

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Gledajući po kantonima, u 2013. godini najveći broj zaposlenih imao je Sarajevski kanton (122.862), zatim Tuzlanski (80.727), Zeničko-dobojski (68.554), a najmanji broj zaposlenih je u Bosansko-podrinjskom (6.255) i Posavskom kantonu (5.600).

Najveći stepen zaposlenosti imao je Sarajevski kanton (41,0%), zatim Hercegovačko-neretvanski kanton (31,1%), Zapadnohercegovački (29,7%), Bosansko podrinjski (28,3%), Zeničko dobojski (24,7%). Stepen zaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvaren u tri kantona (SAK, ZHK i NHK), dok je ispod prosjeka FBiH, stepen zaposlenosti ostvaren u preostalih sedam kantona.

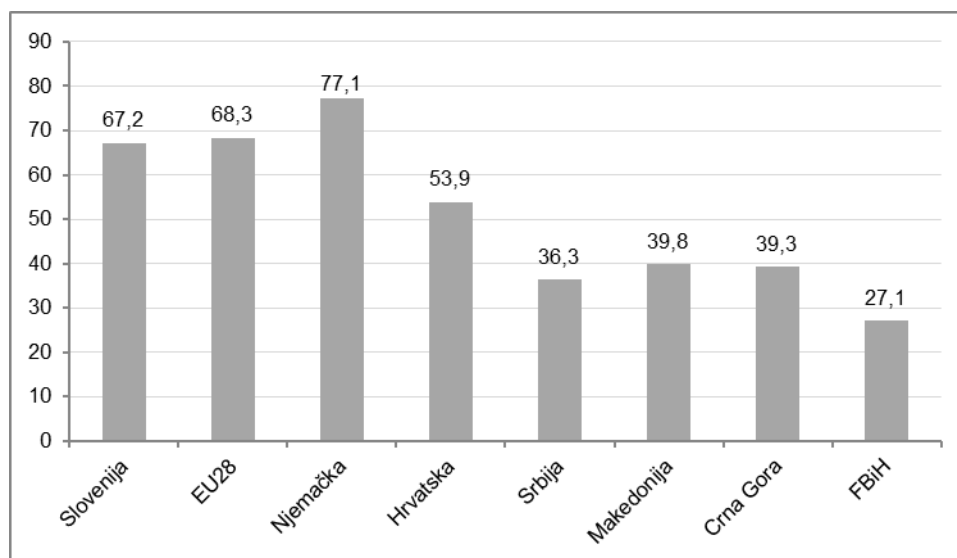
Stepen zaposlenosti po kantonima, 2013. godina

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

FBiH ima najmanji stepen zaposlenosti²⁶ u okruženju. Stepen zaposlenosti u FBiH (27,1%), je manji dva i po puta od evropskog prosjeka (68,3%). Od zemalja u regionu Slovenija je imala najviši stepen zaposlenosti 67,2%.

Stepen zaposlenosti za 2013. godinu

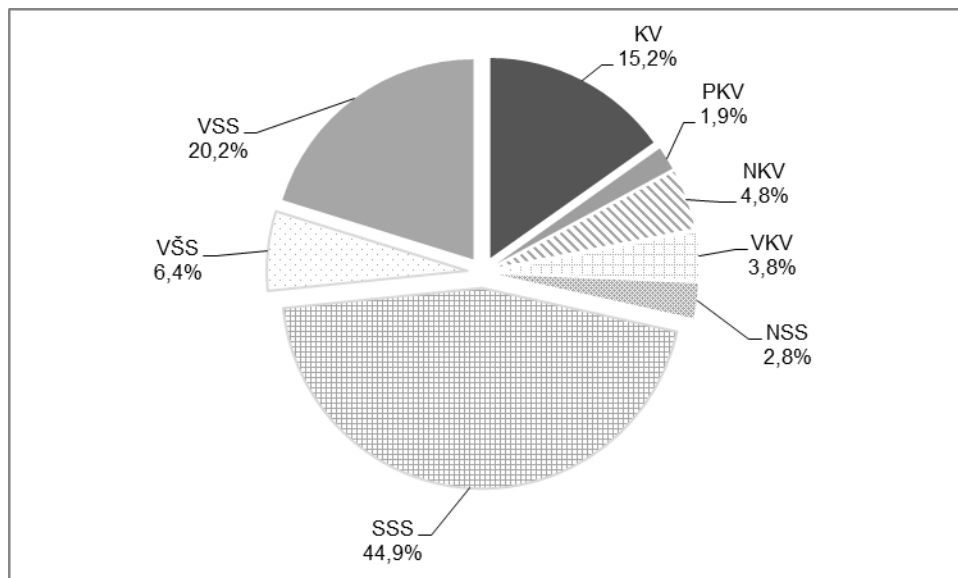

Izvor: EUROSTAT; Obrada FZZPR

²⁶ Stepen zaposlenosti EU28 u 2013. godini 68,3%, Bugarska 63,5%, Rumunija 63,9%, Mađarska 63,2% i Slovačka 65,0%.

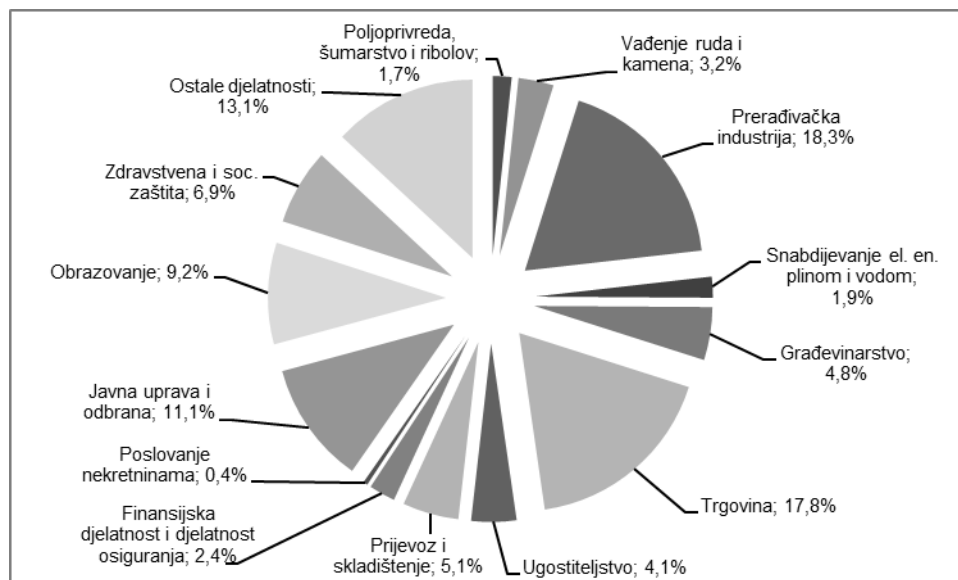
Prema stepenu stručnog obrazovanja zaposlenih u FBiH najveće učešće u 2013. godini odnosi se na SSS spremu (44,9%), VSS (20,2%), KV (15,2%), VŠS (6,4%), NKV (4,8%), VKV (3,8 %), NSS (2,8%), PKV (1,9%).

Stepen stručnog obrazovanja zaposlenih u 2013. godini

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Zaposlenost u FBiH po djelatnostima u 2013. godini (%)

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Analiza zaposlenih radnika prema djelatnostima značajna je jer pokazuje koje djelatnosti najviše doprinose zaposlenosti. Prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto po broju zaposlenih (79.782 ili 18,3% od ukupnog broja zaposlenih), zatim trgovina na veliko i malo (77.291 ili 17,8%), javna uprava i odbrana (48.279 ili 11,1%). Ove tri oblasti zapošljavaju skoro 50% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

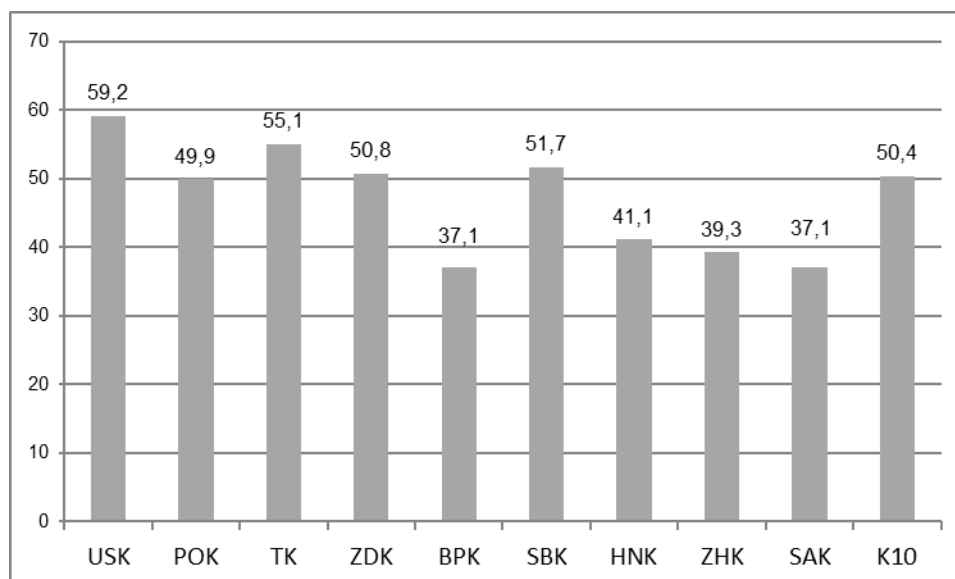
Posmatrano po djelatnostima najveće smanjenje broja zaposlenih u 2013. godini evidentirano je u građevinarstvu (1.329 ili 6,3%), trgovini (422 ili 0,5%), finansijskim djelatnostima i djelatnostima osiguranja (248 ili 2,3%). Najveći rast broja zaposlenih zabilježen je u ugostiteljstvu (720 ili 4,1%), obrazovanju (447 ili 1,1%), javnoj upravi i odbrani (343 ili 0,7%).

I pored činjenice da troškovi javnog sektora u FBiH veoma mnogo učestvuju u BDP-u, u 2013. godini je došlo do povećanja broja zaposlenih u sektoru državne uprave i odbrane, što svakako veoma zabrinjava.

Nezaposlenost je jedan od najvećih izazova sa kojima se suočava FBiH. Sve zemlje u tranziciji susreću se sa problemom nezaposlenosti, koji je izraženiji što je zemlja na nižem stepenu tranzicijskih reformi. Pri tome, prisutni su i određeni specifični uvjeti koji generiraju nezaposlenost (nasljeđe rata, zastoji u privatizaciji, rascjepkanost tržišta, nedostatak strukturnih reformi i dr.). U FBiH dvije petine nezaposlenih ne radi duže od pet godina, a samo četvrtina kraće od godinu dana. Znači da nije u pitanju ciklična, već strukturna nezaposlenost, kod koje su šanse za ponovno zapošljavanje sve manje. Posebno su pogođeni mladi ljudi koji velikim dijelom godinama ne uspijevaju da se uključe na tržište rada.

Broj nezaposlenih u FBiH u 2013. godini iznosio je 391.942 lica, što je više za 7.090 lica ili 1,8% u odnosu na 2012. godinu. Stepenn nezaposlenosti u 2013.godini iznosio je 47,4%, a u 2012. godini 46,8% (mjereno brojem nezaposlenih u odnosu na radnu snagu). Jedan od bitnih uzroka visoke nezaposlenosti je neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta. U posljednje četiri godine radilo se na ovom problemu, provodili su se projekti koje je finansirala EU, ali nije napravljen značajniji pomak. Pored ekonomske krize, strukturnih problema privrede i pada investicija, ovako visokoj stopi nezaposlenosti u znatnoj mjeri doprinosi veoma velika prisutnost rada na „crno“, pri čemu su, pored stvarno nezaposlenih u ovaj podatak uključeni i zaposleni koji rade u „sivoj“ (nelegalnoj) ekonomiji. Kada se posmatraju kantoni najveći stepenn nezaposlenosti imao je Unsko-sanski kanton (59,2%), zatim Tuzlanski (55,1%), Srednje - bosanski (51,7%), Zeničko-dobojski (50,8%), K-10 (50,4%), Posavski (49,9%). Stepenn nezaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvaren u šest kantona (Unsko-sanski, Posavski, Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Srednje-bosanski i K-10), dok je ispod prosjeka FBiH stepenn nezaposlenosti ostvaren u preostala četiri kantona. Najveće učešće u ukupnoj nezaposlenosti u FBiH u 2013. godini imao je Tuzlanski kanton (25,2%), Sarajevski (18,5%), Zeničko-dobojski (18,1%), Srednje-bosanski (10,6%).

Stepen nezaposlenosti po kantonima, 2013. godina

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

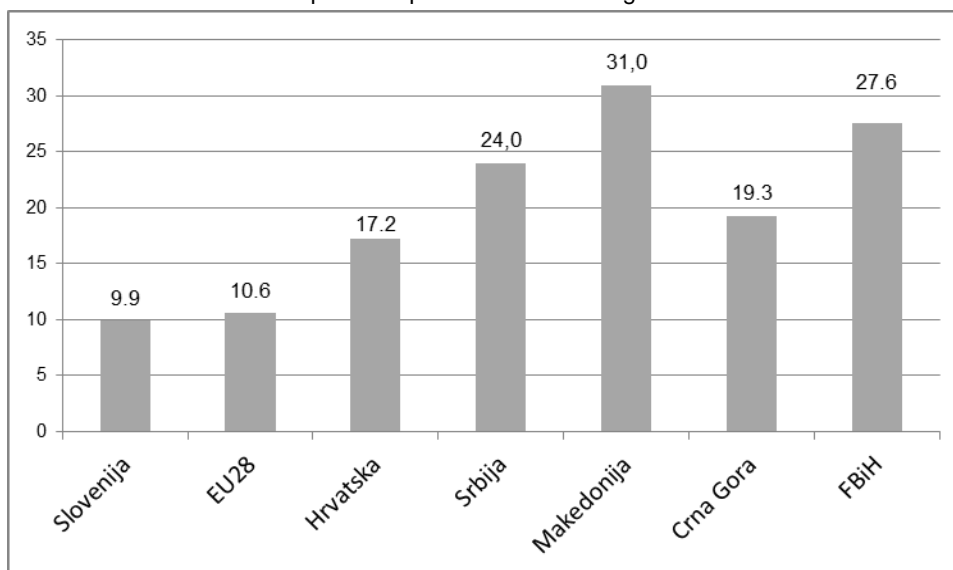
Najveće učešće broja nezaposlenih osoba u 2013. godini odnosi se na KV spremu (34,0%), NKV (30,0%), SSS (25,3%), VSS (6,5%), PKV (2,1%), VŠS (1,4%), VKV (0,6%), i NSS (0,2%). Povećan je broj nezaposlenih sa visokom, višom i srednjom stručnom spremom u odnosu na 2012.godinu

Međunarodna organizacija za rad, pozivajući se na nalaze iz izvještaja „Globalni trendovi zapošljavanja u 2013.godini“, upozorila je da je rad na „crno“u porastu u svim zemljama jugoistočne Evrope i da je u BiH porastao sa 20% na 23%. Stoga se prema Eurostatu nezaposlenost zemalja EU mjeri na osnovu anketa o radnoj snazi (anketna nezaposlenost). Stopa anketne nezaposlenosti u FBiH u 2013. u odnosu na 2012. godinu (prema dokumentu Anкета o radnoj snazi za 2013. godinu - obuhvaćeno je 5.996 domaćinstava u FBiH), bilježi pad u procentu od 1,8% i iznosi 27,6% (takođe predstavlja odnos broja nezaposlenih prema anketi i radne snage) i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu nezaposlenosti, a 2,6 puta je veća od stope anketne nezaposlenosti EU28 (10,6%)²⁷.

Kretanja na tržištu rada u 2013.godini ukazuju na nastavak negativnog trenda osnovnih pokazatelja zemalja u regionu, pri čemu je u Hrvatskoj, stepen anketne nezaposlenosti, mjereno brojem nezaposlenih dobijenih anketom u odnosu na radnu snagu, porastao na 17,2%, a u Sloveniji na 9,9%. Od ostalih zemalja regiona, najniži stepen anketne nezaposlenosti u 2013.godini zabilježila je Crna Gora 19,3%, zatim Srbija 24,0%, dok Makedonija bilježi najviši stepen anketne nezaposlenosti u procentu od 31,0%.

²⁷ Metodološke postavke Ankete se zasnivaju na preporukama i definicijama Međunarodne organizacije rada (International Labour Organization-ILO) i zahtjevima statističkog ureda EU (European Statistical Office-EUROSTAT), čime je osigurana međunarodna uporedivost podataka u domenu statistike rada.

Stepen nezaposlenosti za 2013. godinu

Izvor: EUROSTAT, MONSTAT, RZS, BHAS, DZS; Obrada FZZPR

U FBiH je na evidenciji Zavoda za zapošljavanje u 2013. godini bilo prosječno 390 hiljada prijavljenih. Od ukupnog broja novoprijavljenih, 56,4% je prijavljeno usljed prekida radnog odnosa. Najčešći razlozi prekida radnog odnosa u 2013. godini su prestanak ugovora na određeno vrijeme, sporazumni raskid ugovora i povreda radne obaveze.

Razlozi ovakvog stanja u zapošljavanju su najvećim dijelom nedostatak strukturnih reformi, nizak nivo investicija i niska konkurentna sposobnost domaće privrede. Ovu oblast usložnjava uticaj svjetske finansijske i dužničke krize u EU, što se direktno odražava na zapošljavanje (smanjena su direktna strana ulaganja, iskorištenost kapaciteta je u padu, strana tržišta još uvijek nisu oporavljena, povećana je cijena kapitala, smanjena je kupovna moć i potrošnja stanovništva i dr.). Udar krize je posebno pogodio pojedine sektore (građevinarstvo, metaloprerađivačka industrija), tako da je došlo do značajnog otpuštanja radnika, ali i do znatnog usporavanja nivoa novog zapošljavanja.

Vlada FBiH je utvrdila novi Zakon o radu i uputila ga u parlamentarnu proceduru u novembru 2012. godine, u koji su ugrađene primjedbe i sugestije socijalnih partnera, kao i sugestije koje su date u javnoj raspravi. Novim rješenjima, postojeća rješenja iz Zakona se usklađuju sa odredbama nekih od 68 konvencija Međunarodne organizacije rada koje je ratificirala i naša zemlja. Ovo se, prije svega, odnosi na konvencije o plaćenom godišnjem odmoru, o minimalnoj starosnoj dobi zaposlenih, o zaštiti materinstva i o jednakosti muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti, što treba da doprinose ostvarivanju većeg stepena socijalne pravde i boljoj prevenciji i zaštiti od svakog oblika diskriminacije zaposlenih, kao i osoba koje traže zaposlenje. Osigurava se pojačan nadzor nad primjenom propisa o radu i daju veće ovlasti inspektorima rada koji taj nadzor provode u borbi protiv zapošljavanja u neformalnom sektoru (rad na crno). Zakon, u toku izvještajnog perioda, nije usvojen jer je i dalje ostao sporan član 182. Zakona koji se odnosi na kolektivne ugovore, odnosno rokove za njihovo usklađivanje. O novom Zakonu o radu vođena je rasprava i na sjednicama Ekonomsko-socijalnog vijeća za teritoriju FBiH, ali se nije postigla saglasnost socijalnih partnera.

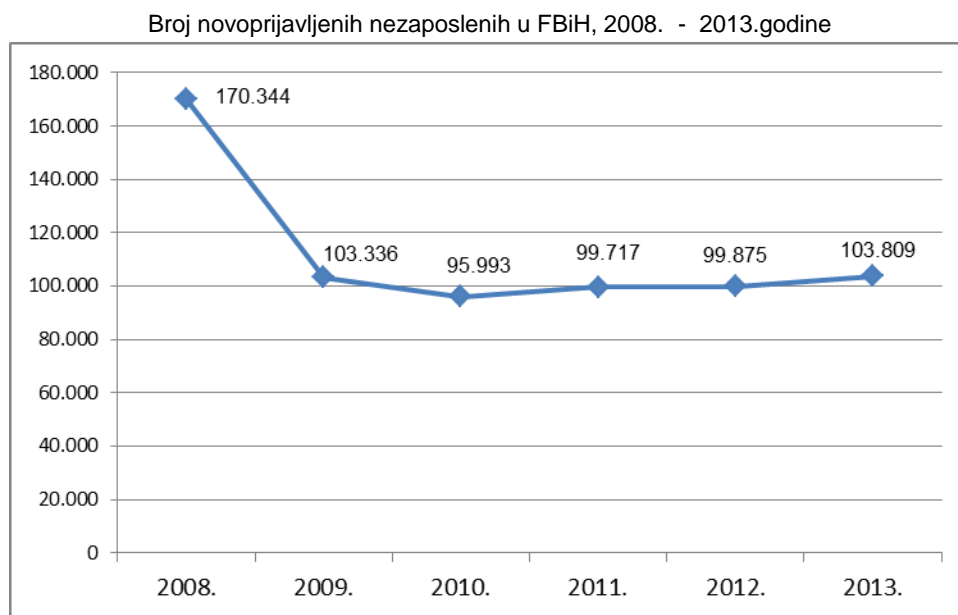
Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja

Tržište rada u BiH i dalje karakterišu niska stopa aktivnosti, visoka stopa nezaposlenosti, posebno među mladima, i visok nivo neformalnog zapošljavanja (rad „na crno“). Globalna finansijska i dužnička kriza u EU su pogoršale uvjete na tržištu rada u zemlji i povećale razlike među različitim grupama, posebno među muškarcima i ženama.²⁸

Jedno od ključnih strateških opredjeljenja u Bosni i Hercegovini je povećanje fleksibilnosti, odnosno povećanje i fleksibilnosti i sigurnosti tržišta rada. Ovo podrazumijeva visok nivo standarda i zaštite radnika. U tom smislu, su pokrenuti procesi u Federaciji Bosne i Hercegovine i kroz donošenje novog Zakona o radu, koji još uvijek nije donešen. Tržište rada u FBiH karakterizira veoma niska stopa aktivnosti radne snage koja je u 2013. godini iznosila 41,8% (u zemljama EU 28 ova stopa iznosi 72,1%). To praktično znači da je, od ukupno radnosposobnog stanovništva koje je procijenjeno na 1.656 hilj., bilo 964 hilj. stanovnika koji su neaktivni, odnosno to su osobe koje uopšte nisu tražile posao i kao takve ne spadaju niti u zaposlene niti u nezaposlene. Posebno niska stopa aktivnosti se javlja kada radna snaga nije povezana sa tržištem rada i kada je obeshrabrena da traži posao. Razlozi za nisku stopu aktivnosti su neadekvatna, najčešće niska obrazovna kvalifikacija, kao i tradicionalni način porodičnog života (žene poslije udaje prestaju da traže posao).

Prema Općem kolektivnom ugovoru minimalna plata u FBiH iznosi 360KM (1,95KM po satu neto plata). U RS-u, minimalna plata iznosi 370 KM.

Broj novoprijavljenih osoba u zavodima za zapošljavanje raste i taj trend je nastavljen i u 2013. godini, tako da je u FBiH iznosio 103.809 osoba, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 1,0%. Posmatrano po kantonima, broj novoprijavljenih osoba bio je najveći u Tuzlanskom kantonu (23.178), a najmanji u Zapadnohercegovačkom (275).

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

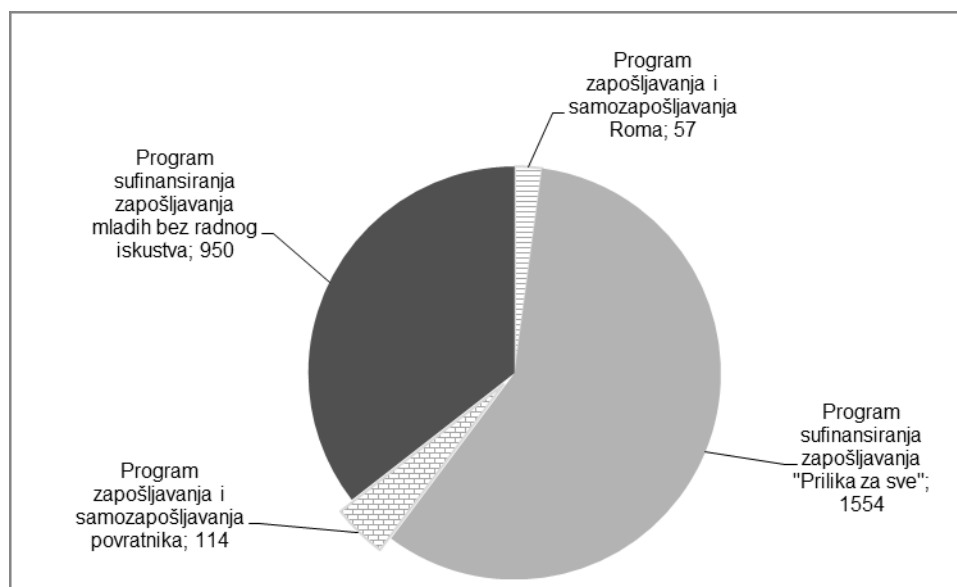
²⁸ Analiza tržišta rada i zapošljavanja u FbiH 2013, Federalni zavod za zapošljavanje,

Opšte stanje na tržištu rada i dalje je teško. Stanje na tržištu rada dodatno je usložnjeno strukturom nezaposlenih, jer je uglavnom riječ o osobama koje se teže zapošljavaju (dugotrajno nezaposleni, osobe sa invaliditetom, bez kvalifikacija ili bez radnog iskustva)²⁹. Evidentno je da postoji strukturna neravnoteža na tržištu rada, manifestirana kroz neusklađenost ponude i tražnje za radnom snagom u pogledu zanimanja, obrazovanja, kvalifikacija ili regionalnog rasporeda. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i u određenim segmentima prilagoditi potrebama privrede.

U izvještajnom periodu, zavodi i službe za zapošljavanje usmjerili su rad na provođenje mjera aktivne politike zapošljavanja i posebnu pažnju su obratili na programe namijenjene poboljšanju zapošljavanja ugroženih grupa na tržištu rada i drugih teže zapošljivih grupa (povratnici, Romi, žene).

U FBiH su se najviše provodili programi zapošljavanja usmjereni na nezaposlene mlade do 30 godina starosti, koji nemaju radnog iskustva.

Broj lica uključenih u programe zapošljavanja u ukupnoj registriranoj nezaposlenosti u FBiH u 2013.

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Izdvajanja za poticanje zapošljavanja u 2013. godini su veća nego u ranijem periodu i na taj način FBiH ostvaruje pozitivan trend ulaganja u programe zapošljavanja. Tokom posljednjih četiri godine, FBiH je imala blagi trend rasta izdvajanja za programe zapošljavanja, osim u 2008. godini kada je ostvaren nagli pad u procentu od 68,4% i u 2009. godini kada je pad iznosio 45,6%.

Izdvajanja za materijalne naknade u slučaju nezaposlenosti su u porastu. Najviša izdvajanja za naknade u slučaju nezaposlenosti su bila u 2008. godini. U izvještajnom periodu, mjesečnu novčanu naknadu koristilo je u prosjeku 10.833 nezaposlenih osoba. U odnosu na 2012. godinu, broj korisnika novčane naknade je veći za 13,6%. Za realizaciju ovog prava utrošeno je 47.564.063,18 KM, što je za 3.659.774,14 KM više nego u 2012. godini. S

²⁹ Izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2013. godinu

obzirom na stalno povećanje broja prijava na evidenciju nezaposlenih, naročito onih osoba koje stiču pravo na novčanu naknadu, u 2013. godini su po tom osnovu dodatno finansijski opterećene kantonalne službe za zapošljavanje.

Aktivna politika zapošljavanja u 2013. godini je provođena u skladu sa Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, Strategijom zapošljavanja 2009-2013 i Akcionim planom zapošljavanja u Federaciji BiH za period 2010-2013. godina, kao i Strategijom zapošljavanja u BiH 2010-2014. Podrška je pružana ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su pomenutim strateškim dokumentima utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama. Mjere aktivne politike zapošljavanja uglavnom su bile usmjerene na:

- *poticanje zapošljavanja kod poznatog poslodavca,*
- *samozapošljavanje,*
- *obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje, dokvalifikaciju i prekvalifikaciju,*
- *pripremu nezaposlenih za tržište rada,*
- *stvaranje za sve jednakih mogućnosti u pristupu tržištu rada.* ³⁰

Aktivne mjere zapošljavanja su poduzimali i federalni ali kantonalni zavodi za zapošljavanje. Realizacija Programa sufinansiranja zapošljavanja „Prilika za sve“ započeta je u drugoj polovini 2012. godine, a završava se u 2014. godini. Cilj Programa jeste zapošljavanje što većeg broja osoba sa evidencije nezaposlenih u Federaciji BiH sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću, radi jačanja njihove konkurentnosti na tržištu rada, sprečavanja dugotrajne nezaposlenosti, te stvaranja uvjeta za sticanje prvog radnog iskustva.

U okviru realizacije ovog programa potpisani su ugovori o sufinansiranju zapošljavanja 1.554 osobe kod 345 poslodavaca u iznosu od 4.383.967 KM.

Programom sufinansiranja samozapošljavanja mladih osoba „Omladinsko poduzetništvo“, čija je realizacija okončana u 2013. godini, pružena je podrška za samozapošljavanje 143 mlade osobe sa evidencije nezaposlenih u Federaciji BiH (55 žena ili 36,36%), kroz sufinansiranje troškova pokretanja i održavanja samostalnih djelatnosti tokom prve godine poslovanja.

Realizacija Programa zapošljavanja povratnika u počela je u drugoj polovini 2012. godine, a završena je krajem 2014. godine, jer je određen broj poslodavaca zaposlio radnike na neodređeno vrijeme za koje se status zaposlenosti prati 24 mjeseca. Program se realizira s ciljem poticanja zapošljavanja povratnika sa evidencije nezaposlenih osoba, sprečavanja dugotrajne nezaposlenosti, a time i održivosti povratka na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine. Isplaćeno je ukupno 314.954,75 KM, na osnovu čega je zaposleno 114 osoba kod 62 poslodavca.

Krajem 2012. godine objavljen je Javni poziv za učešće u realizaciji Programa jačanja konkurentnosti na tržištu rada – Prvo radno iskustvo, čiji je cilj da se mladim nezaposlenim osobama bez radnog iskustva, dobi do 30 godina, omogući stručno osposobljavanje za rad u struci i sticanje prvog radnog iskustva u zvanju/zanimanju za koje su se školovale, te na taj način ojača njihova konkurentnost na tržištu rada. U 2013. godini u okviru realizacije ovog Programa potpisani su ugovori o sufinansiranju zapošljavanja 950 mladih osoba kod 676

³⁰ Izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje

poslodavaca u iznosu od 4.313.455,00 KM. Od 950 mladih iz ciljne grupe, 537 ili 56,5% su osobe sa VSS/VŠS, a 413 ili 44,5% sa SSS/KV.

U izvještajnoj godini nastavljena je realizacija Programa zapošljavanja i samozapošljavanja Roma započetog u 2011. godini, koji direktno implementira Federalni zavod za zapošljavanje. Po tom programu je omogućeno zapošljavanje i samozapošljavanje 58 Roma, od kojih je 29 pokrenulo vlastiti biznis, dok se 29 zaposlilo kod 15 pravnih osoba. Program će trajati do septembra 2014. godine jer je sedam poslodavaca zaposlilo radnike na period od 36 mjeseci.

Cilj Projekta podrške mrežama za socijalnu sigurnost i zapošljavanje (SSNESP) jeste da u periodu od 2010. do 2014. godine, u okviru komponente III, pruži podršku u posredovanju pri zapošljavanju za oko 6.000 osoba koje aktivno traže posao a izgubile su pravo na novčana primanja ili su socijalno ugrožene (osobe sa onesposobljenjem, demobilisani borci, osobe koje su u stanju socijalne potrebe, osobe starije od 40 godina, dugoročno nezaposlene osobe, žrtve nasilja, bivši štićenici domova za nezbrinutu djecu, povratnici, samohrani roditelji, članovi domaćinstava u kojima niko nije zaposlen, roditelji djece sa posebnim potrebama i dr.). Podršku je dobio veći broj korisnika nego što je predviđeno ciljem Projekta, tako da je Projektom obuhvaćeno 6.762 osobe, od kojih je zaposleno 3.764, samozaposleno 1.524, dok su 1.474 osobe pohađale odgovarajuću obuku (34% za vještine, 12% dokvalifikacija, 25% prekvalifikacija, 28% stručno osposobljavanje i usavršavanje).

Programom dugoročnih plasmana za podsticaj zapošljavanja iz sredstava revolving kreditne linije promijenjen je pristup i koncept kreditiranja iz vlastitih namjenskih sredstava, čime su ta sredstva postala dostupna većem broju korisnika. Sredstva revolving kreditne linije se koriste posredstvom Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine, u svrhu pružanja posebnih uvjeta za one korisnike koji imaju mogućnost i potrebu da novim zapošljavanjem radne snage ili samozapošljavanjem doprinesu ublažavanju problema nezaposlenosti. U izvještajnom periodu su provedene sljedeće aktivnosti:

- *po kreditnoj liniji ZZ-260/revolving realizirana su dva kredita, u ukupnom iznosu od 60.000 KM (uz obavezu zapošljavanja tri nova zaposlenika) i*
- *po kreditnoj liniji OZO-010/održavanje zaposlenosti, poslodavcima su odobrena četiri kredita u ukupnom iznosu od 1.550.000 KM, za zadržavanje postojećeg nivoa zaposlenosti od 310 zaposlenika.*

Program zapošljavanja i zadržavanja mladih u Bosni i Hercegovini (YERP), koji finansira Vlada Španije putem Fonda za dostizanje milenijskih razvojnih ciljeva (MDG-F) i Volonteri Ujedinjenih nacija (UNV) kroz Specijalni volonterski fond, realiziran je u periodu od 2010. do 2013. godine. Provode ga Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP), Fond Ujedinjenih nacija za djecu (UNICEF), Volonteri Ujedinjenih nacija, Populacijski fond Ujedinjenih nacija (UNFPA) i Međunarodna organizacija za migracije (IOM). Za ovu namjenu u 2013. godini je isplaćeno 26.565,21 KM.

Projekat zapošljavanja mladih u BiH (YEP) finansiraju Švicarska agencija za razvoj i saradnju (SDC) i Austrijska razvojna agencija (ADC), a realizira ga njemačka konsultantska firma GOPA u saradnji sa Federalnim zavodom i Zavodom za zapošljavanje Republike Srpske. U Federaciji BiH je uspostavljeno osam klubova za traženje posla pri kantonalnim službama za zapošljavanje, i to u Travniku, Kaknju, Orašju, Tuzli, Živinicama, Kalesiji, Cazinu i Goraždu, u kojima rade zaposlenici službi posebno obučeni za posao voditelja kluba.

Projektom „Stručno osposobljavanje i zapošljavanje šivača za potrebe kompanije Prevent Travnik“ d.o.o., čija je realizacija nastavljena u 2013. godini, predviđeno je stručno osposobljavanje 600 nezaposlenih osoba u zvanje *šivač autopresvlaka*, kao i njihovo zapošljavanje u toj kompaniji. Vrijednost Projekta je 289.956,00 KM, od čega je Federalni zavod obezbijedio 110.150,00 KM.

Projektom „Uspostava Centra za obrazovanje odraslih i stručno osposobljavanje i zapošljavanje CNC operatera, metalobrusača i obrađivača metala rezanjem za potrebe preduzeća: MANN+HUMMEL BA Tešanj, Pobjeda d.d. Tešanj i Enker d.d. Tešanj“ predviđeno je uspostavljanje Centra za obrazovanje odraslih Tešanj, kao i obuka nastavnog osoblja iz mehatronike i andragoških predmeta, adaptacija prostorija učionica za praktičnu obuku, nabavka opreme iz mehatronike i nabavka CNC glodalice. Vrijednost Projekta je 186.198,00 KM, a Federalni zavod je sufinansirao Projekat u iznosu od 28.520,00 KM.

Cilj projekta „Obuka i zapošljavanje kandidata za zanimanje obučar“, koji se implementira u saradnji sa Mješovitom srednjom školom iz Visokog, jeste osposobljavanje 80 polaznika, osoba sa evidencije nezaposlenih, za vještine i operativne poslove u zanimanju *obučara*. Nakon završetka obuke, polaznici će pristupiti provjeri i ocjeni stečenog znanja i vještina radi dobivanja odgovarajućeg certifikata i zapošljavanja kod poslodavca „Company D&U“ Visoko. Vrijednost Projekta je 157.140,00 KM, a Federalni zavod je za ovu namjenu izdvojio 68.800,00 KM.

55 osoba sa evidencije nezaposlenih osposobljeno je za obavljanje sljedećih poslova: *izrada, kompletiranje i kontrola detonatorskih kapisli* u kompaniji „Pobjeda - Rudet“ d.d. Goražde, *izrada inicijalnih i pirotehničkih smješa i rad na zapreminskom aparatu* i *preser* u kompaniji „Unis Ginex“ d.d. Goražde. Vrijednost Projekta je 279.510,00 KM, a Federalni zavod je za tu namjenu izdvojio 118.800,00 KM.

Projektom „Obuka i zapošljavanje kandidata za zanimanje hemijski tehničar/galvanizer“ nastoji se riješiti problem nedostatka kvalifikovanih galvanizera za kojima je iskazana potreba na području općine Konjic i šire. Cilj Projekta je organizirati obuku za 20 polaznika – nezaposlenih osoba, koje će se nakon završetka osposobljavanja zaposliti, prvenstveno, u kompaniji „Sur Tec – Eurosjaj“.

Federalni zavod je, u skladu sa programskim aktivnostima, podržao održavanje sajмова zapošljavanja koje su organizirale kantonalne službe za zapošljavanje. Riječ je, prije svega, o sajmovima koji se već tradicionalno održavaju u Zeničko-dobojskom, Srednjobosanskom i Kantonu Sarajevo. Za ovu namjenu Federalni zavod je izdvojio 1.500,00 KM

Realizacijom mjera i programa kantonalnih zavoda za zapošljavanje odobreno je i ugovoreno 8.617.716,27 KM radi zapošljavanja 2.263 osobe.³¹

Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti 2013. - 2014. godine, od obuhvaćenih 148 zemalja, BiH se nalazi na 88. mjestu po efikasnosti tržišta rada. Faktori koji negativno utiču na tržište rada su: slaba saradnja između institucija zapošljavanja i poslodavaca, nedovoljna

³¹ Izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje 2013

fleksibilnost određivanja plaća, teškoće i visoki troškovi otpuštanja radnika, značajan odliv intelektualaca i nedovoljan udio žena u radnoj snazi.

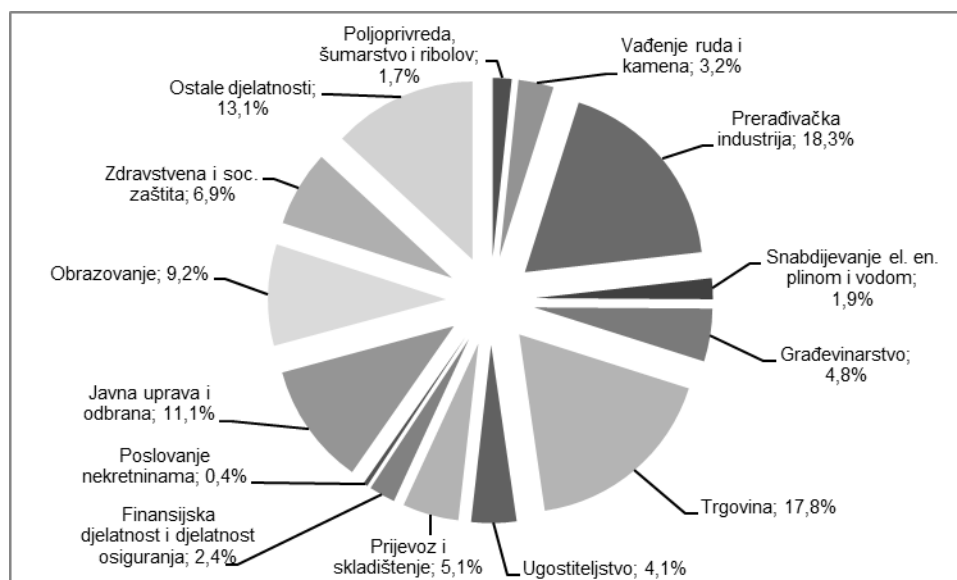
Poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga

Vizija poboljšanja vještina na tržištu rada ima tri ključna prioriteta koji su zacrtani³² u Strategiji Evropske komisije a čiji ciljevi su: inteligentan rast (razvoj utemeljen na znanju i inovacijama), održivi rast (resursno efikasnija, ekološki prihvatljiva i konkurentnija ekonomija) i socijalno osjetljiv rast (ekonomija pune zaposlenosti koja pruža socijalnu i teritorijalnu usklađenost).

Obrazovna struktura radno sposobnog stanovništva u FBiH ima pozitivan trend. Smanjuje se broj radno sposobnog stanovništva sa nižom stručnom spremom, a povećava radno sposobno stanovništvo sa srednjom i visokom stručnom spremom. U FBiH, najviše nezaposlenih je KV radnika-34,0%, NKV-30,0%, zatim SSS-25,3% i VSS-6,5%. Nešto manji procenat čine PKV radnici-2,1%, VŠS-1,4%, VKV radnici-0,6% i osobe sa NSS-0,2%.

Neadekvatna kvalifikaciona struktura radno sposobnog stanovništva odražava se i na strukturu zaposlenosti. Analizirajući strukturu zaposlenih po sektorima u 2013. godini, vidi se da je najveći udio zaposlenih u prerađivačkoj industriji 18,3%, trgovini 17,8%, u javnoj upravi i odbrani 11,1%.

Struktura zaposlenosti po djelatnostima (u %) 2013. godine

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Nerazvijenost stručnih vještina uveliko je rezultat (1) nepostojanja moderne infrastrukture za profesionalnu obuku (dokvalifikacije, prekvalifikacije) i cjeloživotno učenje, (2) nemoderniziranosti programa profesionalne obuke i razvoja ključnih kompetencija, (3) niskog

³² European Commission (2010) Europe 2020. – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth

učešća zaposlenih i nezaposlenih u profesionalnim obukama, (4) nedostupnosti kvalitetnih usluga treninga i obuke svim grupama građana.

Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti 2013. - 2014. godine, od obuhvaćenih 148 zemalja, BiH je na 63 mjestu po kvalitetu visokog obrazovanja i stručnim obukama. Faktori koji najviše ometaju poslovanje u BiH u ovoj oblasti su: nedovoljan kvalitet obrazovnog sistema, neadekvatan kvalitet menadžmenta u školama, nedovoljan pristup internetu u školama, nedovoljan i neadekvatan upis u srednje škole i fakultete, kvantitet i kvalitet kadrova za stručnu obuku.

Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta

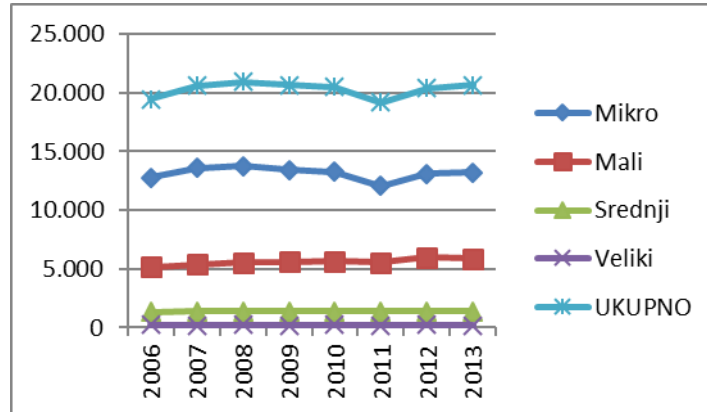
Mala i srednja preduzeća u svijetu predstavljaju najvažniji generator zapošljavanja i dodane vrijednosti. Tako npr. u EU u 2012. godini je evidentirano 99,8% malih i srednjih preduzeća i samo 0,2% velikih. Velika preduzeća zapošljavaju 33,5% radnika, a broj zaposlenih u malim i srednjim preduzećima je iznosio 66,5% ili nešto više od 86,8 mil. radnika. Dakle, jasno je da MSP generiraju zaposlenost. Polazeći od toga, potrebno je kroz obrazovni sistem, prvenstveno kroz osnovno i srednje obrazovanje, poduzimati aktivnosti koje potiču na poduzetnički način razmišljanja. U FBiH već postoje neke aktivnosti, ali na dobrovoljnoj bazi, pa ih treba sistematizovati i uvesti u školski sistem kao obavezu.

Poseban problem u našem društvu je neusklađenost zakonodavstva sa EU zakonodavstvom, što se odražava na definiciju i razvrstavanje malih (pri tome se misli na mikro i mala) i srednjih preduzeća. Zakonom o poticajima koji je na snazi u Federaciji Bosne i Hercegovine, preciznije se definaraju kategorije MSP:

- Mikro subjekte male privrede koji su fizička i pravna lica koja upošljavaju prosječno godišnje manje od 10 lica i čiji godišnji promet i/ili godišnji bilans stanja ne prelazi 400.000 KM,
- Male subjekti male privrede koji su fizička i pravna lica koja upošljavaju prosječno godišnje manje od 50 lica i čiji godišnji promet i/ili godišnj bilans stanja ne prelazi četiri miliona KM i
- Srednje subjekti male privrede koji su fizička i pravna lica koja upošljavaju prosječno godišnje manje od 250 lica, čiji godišnji promet ne prelazi 40 miliona KM i/ili čiji godišnji bilans stanja ne prelazi 30 miliona KM.

Ukupan broj privrednih subjekata koji su registrovani u bazama AFIP-a u 2013 godini iznosi 20.676 i veći je za 1,5% u odnosu na 2012 godinu.

Tabela: kretanje broja preduzeća u FBiH

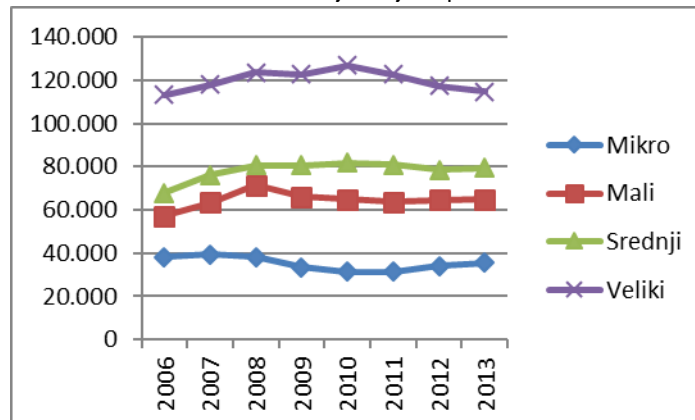

Izvor: STANJE RAZVIJENOSTI MSP SEKTORA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE, Analiza Ministarstva razvoja, obrta i poduzetništva, 2014 god

Kao što vidimo, u Federaciji BiH najveći broj preduzeća su mikro preduzeća koja imaju manje od 10 zaposlenih i čiji je promet manji od 400.000KM. Ova preduzeća učestvuju sa oko 64% u ukupnom broju preduzeća u Federaciji Bosne i Hercegovine. Isto tako, ova preduzeća su najugroženija u slučajevima kriza. Broj mikro preduzeća je značajno opao u odnosu na vrijeme prije nastanka globalne finansijske krize.

Broj zaposlenih u MSP u 2013 godini je iznosio 179.978 i veći je za 1,7% u odnosu na prethodnu godinu, pri čemu je najveći rast zaposlenih ostvaren kod mikro preduzeća (rast za 4,4 % u odnosu na 2012 godinu).

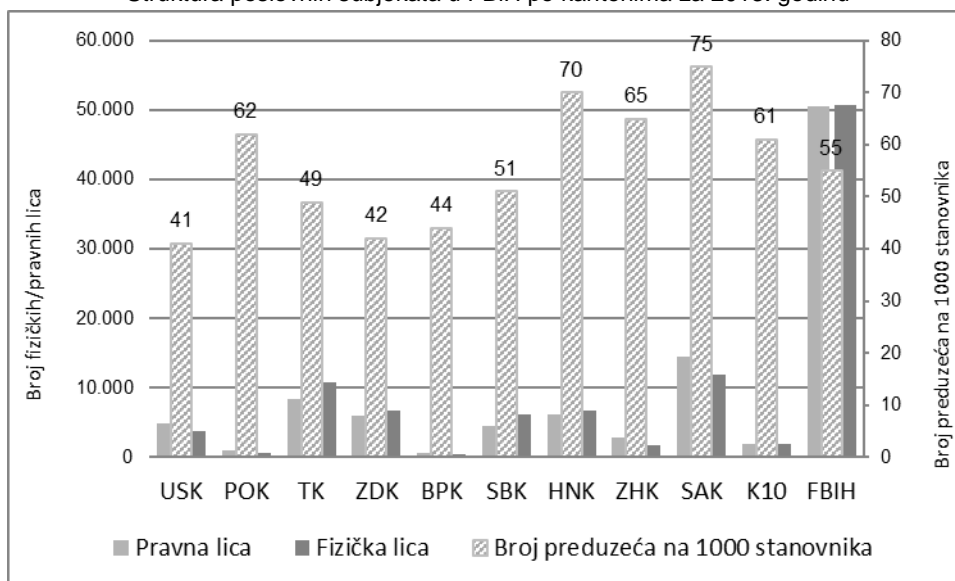
Tabela: kretanje broja zaposlenih

Izvor: STANJE RAZVIJENOSTI MSP SEKTORA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE, Analiza Ministarstva razvoja, obrta i poduzetništva, 2014 god

U 2013. godini, broj preduzeća na 1000 stanovnika bio je najveći u Sarajevskom kantonu (75), dok je Unsko-sanski kanton bilježio najmanji broj preduzeća na 1000 stanovnika (41). Sarajevski kanton je imao i najveći broj prijavljenih obrtnika (11.950), dok je najmanji broj obrtnika u Posavskom kantonu (557) i u Bosansko-podrinjskom kantonu (475).

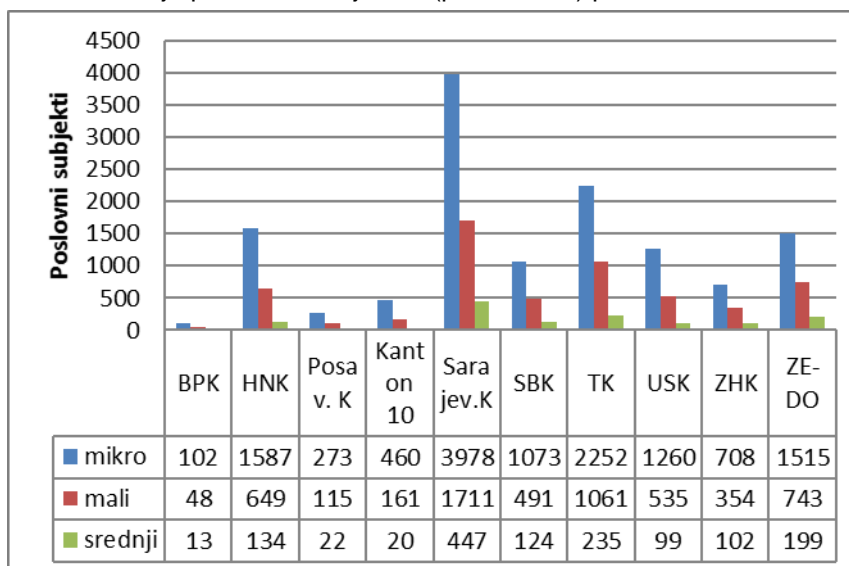
Struktura poslovnih subjekata u FBiH po kantonima za 2013. godinu

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Međutim, ako posmatramo broj malih i srednjih preduzeća po kantonima, vidjećemo da broj varira od kantona do kantona.

Tabela: Prikaz broja poslovnih subjekata (pravnih lica) po kantonima u 2013. godini

Izvor: STANJE RAZVIJENOSTI MSP SEKTORA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE, Analiza Ministarstva razvoja, obrta i poduzetništva, 2014 god

Primjetno je da je najveći broj MSP u 2013 godini na 100 stanovnika u Sarajevskom i Zapadno-hercegovačkom kantonu, a najmanji broj u Bosanko-podričkom i Zeničko-dobojskom kantonu.

Samozapošljavanje je jedan od najvažnijih načina otvaranja mikro i malih preduzeća. Najčešći razlozi za samozapošljavanje uglavnom su poslovne prilike, znanje i vještine,

nezaposlenost, otpuštanje s posla, potreba za samozaposlenjem kada ne postoje druge opcije, želja za slobodom i neovisnošću itd.

Proces stvaranja nove vrijednosti ili poduzetnički proces je rezultat međudjelovanja triju pokretačkih sila: poduzetnik osnivač (poduzetničke firme), poduzetnička prilika i potrebna sredstva. Poslovna prilika je glavna pokretačka sila poduzetničkog procesa. Stvaranje dobre poduzetničke klime znači stvaranje takvog okruženja koje će poticajno djelovati na rast poduzetničkog duha i realizaciju poduzetničkih ideja u svim područjima privrede i vanprivrede. To pretpostavlja poduzimanje širokog spektra poticajnih mjera, od promidžbe i izobrazbe, otvaranja poduzetničkih centara, inkubatora i tehnoloških parkova, do primjerenih finansijskih mjera za striktnu realizaciju poduzetničkih aktivnosti.

Poduzetnička dinamika unutar FBiH je ujednačena u posljednje tri godine. Razlozi za prekid poslovanja u FBiH u 2013. godini i zemljama uže regije koje su učestvovala u GEM istraživanju (Hrvatska i Slovenija), najvećim dijelom su vezani za neprofitabilnost biznisa i probleme finansiranja. U odnosu na posmatrane zemlje uže regije, problem finansiranja biznisa najvećim dijelom je zastupljen u FBiH (24,0 %), i smanjio se u odnosu na prethodnu godinu. U FBiH, dominantni razlozi prekida poslovanja su neprofitabilnost biznisa (31,3%), lični razlozi (21,5%), penzionisanje (5,6%), nezgoda (2,1%), planirano unaprijed³³ (1,1%) i dr. Najčešći razlozi prekida poslovanja u 2013. godini u RS su neprofitabilnost (46,2%), a u Brčko Distriktu problem pribavljanja finansijskih sredstava (50,0%).

Razlozi za prekid poslovanja u FBiH i zemljama regije 2013. godine

	Planirano unaprijed	Drugi posao ili posl. prilika	Prilika za prodaju	Nezgoda	Lični razlozi	Penzionisanje	Problemi finansiranja	Biznis nije profitabilan
FBiH	1,1	1,2	1,0	2,1	21,5	5,6	24,0	31,3
Hrvatska	3,9	8,7	1,4	5,2	18,2	7,4	20,5	34,8
Slovenija	5,8	10,8	3,7	3,7	15,0	12,7	17,0	31,3

Izvor: Podaci za GEM izvještaj za 2013. godinu.

U 2013. godini, u FBiH je ponovo došlo do značajnog rasta stope uključenosti mladih u vlastiti biznis (u dobi između 18. i 34. godine). Unutar BiH, najveća ukupna stopa mladih poduzetnika u dobi između 18. i 34. godine je zabilježena u Brčko Distriktu (42,1%), u FBiH (28,8%), dok je u RS ta stopa najniža (23,9%). U RS je zabilježena najveća stopa poduzetnika u dobnoj skupini od 45. do 54. godine (7,9%), u odnosu na ovu stopu u FBiH (7,2%) i BD (4,4%). Poduzetnička aktivnost dobne skupine 35-44 godine je porasla u svim dijelovima BiH, ali je porasla i kod dobne skupine 55-64 godine, osim u BD. Povećanje poduzetničke aktivnosti starih osoba ukazuje na težak socijalni položaj starih osoba u BiH, kao i činjenicu da stare osobe koje su uslijed stečaja velikih privrednih sistema ostale bez posla, teško pronalaze novo zaposlenje, te se odlučuju za poduzetništvo iz nužnosti. Ukoliko

³³ Osoba unaprijed planira koliko će poslovati

posmatramo FBiH u odnosu na zemlje uže regije, uočavamo da samo Hrvatska ima neznatno veću stopu mladih poduzetnika u dobi između 25. i 34. godine, dok Slovenija ima nižu stopu mladih poduzetnika.

Rana poduzetnička aktivnost (RPA) u FBiH u 2013. % unutar svake dobne skupine

	Dobna skupina 18 – 24 godine	Dobna skupina 25 – 34 godine	Dobna skupina 35 – 44 godine	Dobna skupina 45 -54 godine	Dobna skupina 55 – 64 godine
FBiH	13,9	14,9	12,3	7,2	5,7
Hrvatska	9,1	15,0	8,5	6,6	2,6
Slovenija	6,3	8,3	9,6	5,0	2,6

Izvor: Podaci za GEM izvještaj za 2013. godinu.

Sektorska struktura rane poduzetničke aktivnosti u entitetima BiH i Brčko Distriktu se promijenila u odnosu na prošlu godinu. Najzastupljeniji sektor u ranoj poduzetničkoj aktivnosti u FBiH i Brčko Distriktu je sektor potrošačkih usluga, što je trend koji odgovara nižim nivoima privrednog razvoja, dok je u RS to sektor proizvodnje i građevinarstva. U FBiH drugi sektor po zastupljenosti je ekstraktivni biznis³⁴, a potom slijedi proizvodnja i građevinarstvo. Poslovne usluge bilježe najnižu zastupljenost. U RS u 2013. godini od ukupnog broja ranih poduzetnika nije zabilježen niti jedan koji posluje u sektoru poslovnih usluga.

Posmatrajući FBiH i zemlje u okruženju može se reći da FBiH ima visoku stopu učešća ekstraktivnih biznisa u ranoj poduzetničkoj aktivnosti koja iznosi 30,4%, dok Slovenija ima 3,4% i Hrvatska 13,3%.

Učešće proizvodnje i građevinarstva u ranoj poduzetničkoj aktivnosti u FBiH u 2013. godini iznosi 25,4%. Ukoliko sagledamo distribuciju rane poduzetničke aktivnosti po privrednim granama RS-a može se vidjeti da je došlo do smanjenja udjela poslovnih usluga i rasta učešća proizvodnje i građevinarstva. U Brčko Distriktu je došlo do povećanja učešća proizvodnje, građevinarstva i potrošačkih usluga, a do pada ekstraktivnih biznisa i poslovnih usluga.

Sektorska struktura rane poduzetničke aktivnosti u 2013. godini (%) - BiH

	Ekstraktivni biznis	Proizvodnja i građevinarstvo	Poslovne usluge	Potrošačke usluge
FBiH	30,4	25,4	8,3	35,9
RS	16,4	38,5	13,6	31,5
BD	0,0	44,3	0,0	55,7

Izvor: Podaci za GEM izvještaj za 2013. godinu.

U ranoj poduzetničkoj aktivnosti u FBiH u 2013. godini dominira sektor potrošačkih usluga (35,9%), dok je sektor proizvodnih usluga izrazito nerazvijen (8,3%). FBiH ima visoku stopu učešća ekstraktivnih biznisa u ranoj poduzetničkoj aktivnosti koja iznosi 30,4%, dok Hrvatska ima stopu učešća ekstraktivnih biznisa 13,3%, a Slovenija 3 4%. Učešće potrošačkih usluga u ranoj poduzetničkoj aktivnosti u FBiH je padu u 2013. u odnosu na 2012. godinu.

³⁴ Prerađivačka industrija

Sektorska struktura rane poduzetničke aktivnosti u 2013. godini (%)

	Ekstraktivni biznis	Proizvodnja igrađevinarstvo	Poslovne usluge	Potrošačke usluge
FBiH	30,4	25,4	8,3	35,9
Slovenija	3,4	29,7	36,9	30,0
Hrvatska	13,3	22,6	22,3	41,9

Izvor: Podaci za GEM izvještaj za 2013. godinu.

Dokument „Lakoća poslovanja 2014,“ (Doing Bussines 2014.) koji radi Svjetska banka istražuje prepreke i mogućnosti za povećanje podsticaja poslovnih aktivnosti. Prema ovom dokumentu, BiH je rangirana na 131. mjestu³⁵ od 189 zemalja, i dalje je najlošije plasirana od svih zemalja u regionu. To govori da su poslovno okruženje, zakonska regulativa, administracija, finansijski sektor, poreska politika, lakoća investiranja i drugi indikatori najlošiji u regionu. Prema ovom dokumenta, BiH je veoma loše ocjenjena u sljedećim oblastima: Početak poslovanja 164, Dobijanje građevinskih dozvola 172, Priklučenje električne energije 161, Poreska politika 134 i Provođenje ugovora 118. Po sveukupnoj lakoći poslovanja najbolje rangirana zemlja u regiji je Makedonija (23. mjesto), zatim Slovenija (35.), pa Crna Gora (51.), Hrvatska (84.), Srbija (86.), Kosovo (98.).

Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti 2013-2014 koji je obuhvatio 148 zemalja, BiH je na 87. mjestu. Izrazito lošu poziciju BiH ima u vremenu potrebnom za započinjanje biznisa (120. mjesto), po broju procedura za započinjanje biznisa (126. mjesto) i po raspoloživosti poduzetničkog kapitala (125. mjesto). Da bi se u BiH pokrenuo biznis potrebno je proći 11 procedura koje traju najmanje 37 dana, u poređenju s Makedonijom gdje su neophodne dvije procedure za dva dana.

Preporuke

- Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima;
- Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika;
- Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;
- Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja;
- Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi;
- Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona;

³⁵ Svi Doing business 2013. rangovi su ponovo preračunati radi promjene metodologije

- Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP,
- Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa),
- Predefinirati evidencije o zdravstvenom osiguranju i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje;
- Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP;
- Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje;
- Pooštriti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno“;
- Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada;

Povećati sredstva za aktivne mjere i programe tržišta rada, kreirati raznovrsnije i bolje ciljane programe, naročito za teško zapošljive kategorije (utvrditi kategorije onih koji su dugi niz godina na biroima poput KV i NKV radnika).

Održivi razvoj

Održivi razvoj predstavlja okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog ekonomskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne resurse bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti – drugim riječima, bolji kvalitet života za sve, sada i za generacije koje dolaze.

Koncept održivog razvoja slijedi i BiH, definirajući ciljeve i prioritete u Strategiji razvoja BiH 2010. – 2014. godina. Polazeći od Strategije, u ovom dijelu dokumenta obrađene su slijedeće oblasti: Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj, Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije, te transport i komunikacije.

Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj

Poljoprivredni sektor je ekonomski veoma važan integralni dio privrede. Prema prvim rezultatima Federalnog zavoda za statistiku (FZS), udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH iznosi 5,2%, što je više u odnosu na 2012. godinu kada je taj udio iznosio 4,5%.

Tabela 1. Udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Udio (%)	5,1	5,1	5,0	5,1	4,5	5,2

Izvor: FZS, obrada FZZPR

Prosječan broj zaposlenih u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribolova u izvještajnoj godini iznosi 7.576, što predstavlja 1,7% ukupnog broja zaposlenih u FBiH, a u odnosu na 2012. godinu broj zaposlenih je veći za 1,8%. Zaustavljen je negativan trend pada broja zaposlenih, koji je od 2008. do 2012. opao sa 9.487 na 7.444. Anketna zaposlenost pokazuje da je u poljoprivrednoj djelatnosti zaposleno 64.000 osoba, što je za 3% manje u odnosu na anketnu zaposlenost u 2012. godini. Dakle, smanjila se razlika između registrirane i anketne (realne) zaposlenosti u odnosu na prethodnu godinu što je, vjerovatno, rezultat blagog smanjenja obima sive ekonomije u ovoj djelatnosti.

Udio zaposlenih u Republici Srpskoj u poljoprivrednoj djelatnosti u 2013. godini iznosi je 3,3% od ukupnog broja zaposlenih u RS³⁶, što znači da ova djelatnost ima još uvijek mnogo veći značaj u RS-u, nego u FBiH.

FBiH karakterizira veoma nizak koeficijent odnosa poljoprivrednog zemljišta i broja stanovnika (0,49 ha ukupnog poljoprivrednog zemljišta po stanovniku). Oranična površina po stanovniku iznosi 0,17 ha. Stanje s poljoprivrednim zemljištem u RS je povoljnije (0,41 ha oranične površine po stanovniku). U EU 28 evidentirano je 0,20 ha oranične površine po stanovniku. Iznad tog prosjeka je Bugarska sa 0,42 ha/stan, Rumunija 0,39 ha/stan, Mađarska 0,38 ha/stan, te Slovačka sa 0,25 ha/stan. Od zemalja iz okruženja Slovenija ima 0,08 ha oranične površine po stanovniku, Crna Gora 0,01 ha/stan, Makedonija 0,10 ha/stan, Srbija 0,30 ha/stan, a Hrvatska ima 0,20 ha/stan oranične površine.

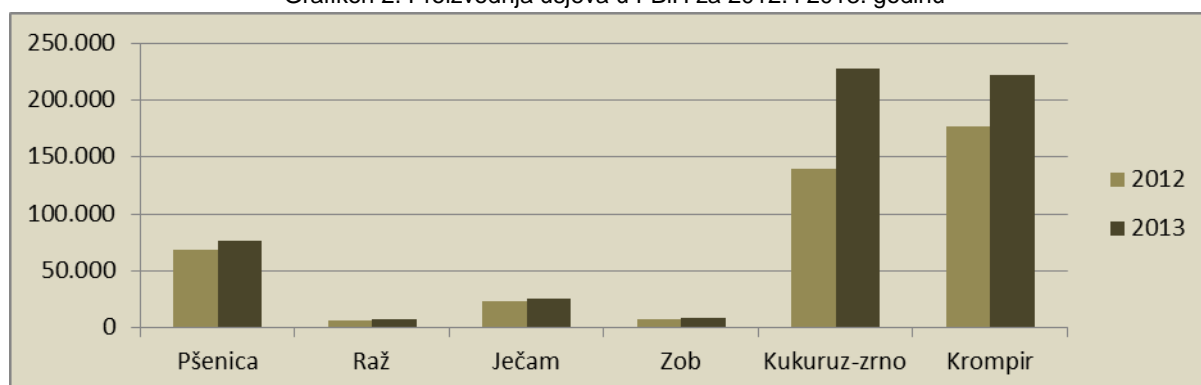
³⁶ Statistički bilten 6, Plate zaposlenost i nezaposlenost Republički zavod za statistiku Republike Srpske, 2014.

Poseban problem u FBiH predstavljaju poljoprivredne površine koje su kontaminirane minama (oko 155 km²). Time je onemogućeno korištenje tog dijela poljoprivrednog obradivog zemljišta.

Veličina zasijanih površina u FBiH, u zadnjih nekoliko godina, bitnije se ne mijenja. Za sjetvenu sezonu 2012/2013 zasijano je ukupno 194.638 ha, što je neznatno manje u odnosu na sjetvenu sezonu 2011/2012. Od ukupno zasijanih površina u sezoni 2012/2013, na žitarice otpada 86.563 ha ili 44,5%, industrijsko bilje 2.204 ha ili 1,1%, povrtno bilje 43.107 ha ili 22,1%, a na stočno krmno bilje otpada 32,2%. Dakle, u ovoj sjetvenoj sezoni zasijano je nešto više žitarica nego prethodne sezone, dok je zasijana površina ostalih biljnih kultura nešto manja u odnosu na prethodnu godinu.

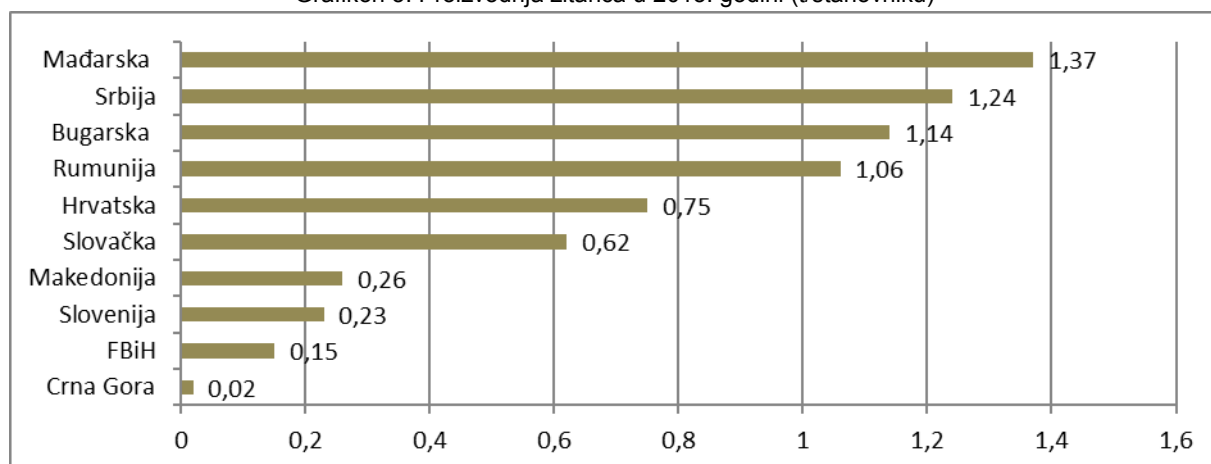
Ukupna proizvodnja pšenice u 2013. godini iznosi 76.687 tona, što je više za 11,4% u odnosu na prethodnu godinu. Od ostalih žitarica, proizvodnja raži se povećala za 20,3%, ječma za 9,6% i zobi za 12,7%, dok je proizvodnja kukuruza u 2013. godini veća za čak 62,5%. Povoljni klimatski uslovi doprinjeli su značajnom povećanju proizvodnje voća i to za 86,8%, povrća za 28%, stočnog-krmnog bilja za 22,7%, te industrijskog bilja za 38,9%³⁷.

Grafikon 2. Proizvodnja usjeva u FBiH za 2012. i 2013. godinu

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

Grafikon 3. Proizvodnja žitarica u 2013. godini (t/stanovniku)

Izvor: EUROSTAT, FZS, DZS, RZS, MONSTAT; Obrada: FZZPR

³⁷ FZS, Saopćenje 13.1.4, Indeksi poljoprivredne proizvodnje u FBiH, 2013.

Prinos pšenice u 2013. godini je za 11,1% veći u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 4 t/ha.³⁸ Poređenja radi, u Hrvatskoj prinos pšenice u 2013. godini iznosi 4,9 t/ha, u Srbiji 4,8 t/ha, Makedoniji 3,2 t/ha, Sloveniji 4,4 t/ha.

Gledano po vrsti uzgoja stoke u 2013. godini u govedarstvu je zabilježeno povećanje broja grla za 1,1%, u ovčarstvu porast iznosi 1,3%, u peradarstvu 240,8%, pčelarstvu 2,7%, dok je u svinjogojstvu zabilježeno smanjenje brojnog stanja grla za 3,4% u odnosu na 2012. godinu.³⁹ Prema podacima FZS, proizvodnja kravljeg mlijeka bilježi rast u procentu od 3,5% u odnosu na prethodnu godinu, proizvodnja ovčijeg mlijeka je smanjena za 2,6%, dok je proizvodnja kozijeg mlijeka pala za 4,1%, iako je broj koza povećan za 3,2%.⁴⁰

Usvojenim programom utroška s kriterijumima raspodjele sredstava „Poticaj za veterinarstvo“ utvrđenih Budžetom FBiH za 2013. godinu, u iznosu od 2.500.000 KM, omogućeno je provođenje programa kontrole bolesti domaćih životinja, monitoringa sigurnosti hrane životinjskog porijekla, nadoknada šteta nastalih provođenjem mjera suzbijanja zaraznih bolesti životinja i izvršenje Programa obuke službenih veterinara u Federaciji BiH.

U izvještajnoj godini nastavljene su aktivnosti kontrole i vakcinacije ovaca i koza prema Programu suzbijanja i kontrole bruceloze ovaca i koza za period 2010. – 2016. godina. U provođenju mjera predviđenih ovim Programom, učestvovalo je 76 veterinarskih organizacija, a rezultat tih aktivnosti je ukupno smanjenje pojavnosti ove bolesti.

Iskorištenost kapaciteta u prehrambenoj industriji je još uvijek niska, i to u prosjeku ispod 50%. Najviša je u pogonima za proizvodnju osvježavajućih bezalkoholnih pića (59,8%), a najniža u proizvodnji vina (13,2%), iako je veća nego u 2012. godini kada je iznosila 10,8%.⁴¹

Proizvodnja mesa i mesnih prerađevina je, u posljednje dvije godine, na približno istom nivou. Porast proizvodnje u 2013. godini zabilježen je kod sušenog svinjskog mesa za 75% , zatim u proizvodnji pilećeg mesa, pašteta, prerađevina od purećeg mesa i gotovih jela na bazi mesa.

Ukupna proizvodnja mlijeka i proizvoda na bazi mlijeka smanjena je u 2013. godini za sedam miliona kilograma. Povećana je proizvodnja obranog mlijeka, mlijeka u prahu i sireva.

Proizvodnja pšeničnog brašna u izvještajnoj godini iznosi 124,9 hiljada tona, i manja je za 1,3% u odnosu na prethodnu godinu, dok je ukupna proizvodnja brašna i proizvoda na bazi brašna povećana za 13% u odnosu na 2012. godinu i iznosi 205,3 hiljade tona.

Proizvodnja alkoholnih pića u 2013. godini iznosila je 44,8 mil. litara i manja je za 19,1% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći udio u proizvodnji alkoholnih pića u 2013. godini ima proizvodnja piva (92,1%), koja je smanjena u odnosu na prethodnu godinu za 21,4%. Proizvodnja vode i osvježavajućih pića u 2013. godini je porasla za 4% i iznosi 247,8 mil. litara.⁴²

³⁸ Izvor: FZS; Obrada FZZPR

³⁹ FZS, Saopćenje broj 13.3.1, Brojno stanje stoke i stočna proizvodnja u 2013. godini

⁴⁰ Ibidem – isto kao pod 4.

⁴¹ Informacija o stanju u prehrambenoj industriji za 2013. godinu, FMPVŠ, Sektor za prehrambenu industriju, 2014.

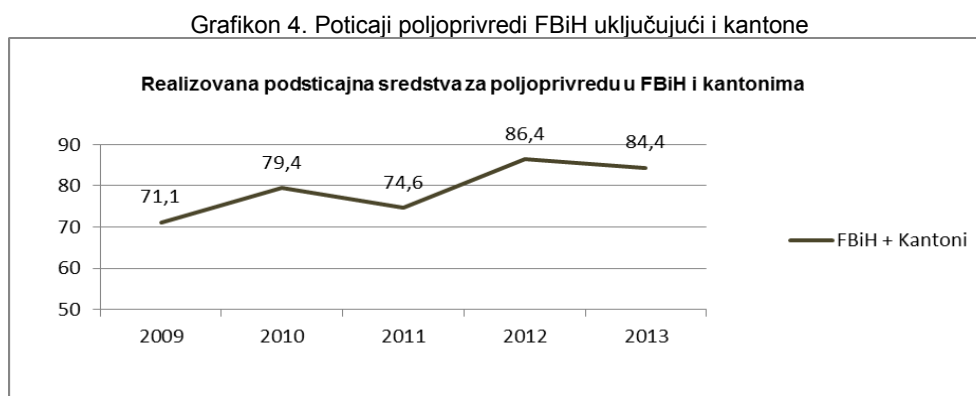
Podaci o iskorištenosti kapaciteta su prikupljeni na osnovu Upitnika o poslovanju koji se dostavljaju poljoprivrednim proizvođačima svake godine, i trebaju se uzeti sa rezervom jer formalno poljoprivrednici nisu obavezni da iste popunjavaju i dostavljaju Odsjeku za prehrambenu industriju FMPVŠ. Mišljenje Odsjeka je da postoje veći kapaciteti i da je njihova iskorištenost veća u odnosu na prikazano u Informaciji, budući da ne raspoložu podacima o velikom broju malih proizvođača.

⁴² Ibidem – isto kao pod 6.

Prehrambena industrija se susreće sa velikim problemom nerazvijenosti komplementarnih industrija, zbog čega ovaj sektor u velikoj mjeri ovisi o uvoznim sirovinama. Zbog fragmentiranosti poljoprivredne proizvodnje i visokih troškova sabiranja sirovina i prevoza, prerađivačii su motivirani da uvoze sirovine, što ugrožava ekonomsku poziciju domaćih poljoprivrednika.⁴³ Cijene hrane u FBiH su u 2013. godini u prosjeku zadržale svoje vrijednosti u odnosu na prošlu godinu. Značajan rast cijena u ovoj kategoriji zabilježen je za krompir (24,3%), grah (18,9%), te kupusnjače (7,4%). Zabilježen je pad cijena u odnosu na 2012. godinu kod bezalkoholnih pića (2,1%), te alkoholnih pića za 0,6%. Cijene duhana su u 2013. godini porasle za 9%.⁴⁴

Generalno gledajući, Federacija BiH ima negativan trgovinski saldo. Pokrivenost uvoza izvozom u 2013. godini je iznosila 56,4%, i veća je u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 52,6%. I pored resursa koje imamo, jasno je da hrana veoma mnogo utiče na ovakvo stanje. To potvrđuje podatak da u FBiH u 2013. godini uvoz hrane i živih životinja iznosi 13% od ukupnog uvoza, i ovaj udio je nešto manji u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosio 13,1%.⁴⁵ Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, uvoz hrane i živih životinja u FBiH 2013. godine iznosio je 1.281,8 mil. KM, što je manje za 1,9% u odnosu na 2012. godinu, dok je izvoz iznosio 206,2 miliona KM, odnosno 0,6% više u odnosu na 2012. godinu. Ukupan deficit robne razmjene u ovom sektoru u 2013. godini iznosi 1075,6 mil. KM, i smanjen je u odnosu na 2012. godinu za 2,3%. Objektivni problem još uvijek visokog vanjskotrgovinskog deficita u sektoru hrane je nedostatak akreditiranih laboratorija i institucija koje mogu izdati certifikate za izvoz hrane u zemlje EU, dok je s druge strane uvoz ove robe potpuno slobodan. Takođe, uzrok su i slaba konkurentnost domaćih proizvoda, nekonkurentni proizvodni programi mljekara orijentirani na kratkotrajne konzumne proizvode (pavlaka, jogurt, svježi sir, te polutvrđi i tvrdi sirevi), te zanemarljiva proizvodnja savremenih mliječno kiselih napitaka (nisko masni jogurt, bio jogurti, voćni jogurti i sl.), koji se nadoknađuju uvozom.

Poticaji za poljoprivredu u FBiH (uključujući i kantone) su manji za 2,3% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupna vrijednost novčanih poticaja utrošenih u 2013. godini (budžet FBiH + budžeti kantona) iznosi 84,4 mil. KM, dok je u 2012. godini po istom osnovu utrošeno 86,4 miliona KM.⁴⁶

⁴³ Ibidem – isto kao pod 6.

⁴⁴ FZS, Saopćenje broj 7.1.12., Indeksi potrošačkih cijena u FBiH za decembar 2013. godine.

⁴⁵ FZS, Saopćenje broj 16.1.13, Podaci o robnoj razmjeni FBiH sa inozemstvom u 2013. godini, juli 2014.

⁴⁶ Informacija o poticajima za poljoprivredu za 2013. godinu, Saopćenje sa 120. sjednice Vlade FBiH, 19.06.2014. Napomena: U vrijednost ukupnih poticaja nije uključen podatak iz Zapadno-hercegovačkog kantona, jer isti još uvijek nije dostavljen.

Budžetom FBiH za 2013. godinu predviđeno je 68,5 mil. KM za realizaciju Programa utroška sredstava „Poticaj za poljoprivredu”, od čega je utrošeno 67,1 milion KM, odnosno 97,9%.

Kada su u pitanju ruralna područja, ključno je da ona ne mogu postojati izolirano od obližnjih gradova i velikih gradskih centara, te time i od ekonomskih, socijalnih i političkih dešavanja u zemlji. Ono što je dobro za Federaciju BiH, dobro je i za njena ruralna područja.

Ruralni razvoj čini jednu od ključnih politika javnog djelovanja u svim razvijenim državama, kao i državama u razvoju. Učinkovita politika ruralnog razvoja za rezultat ima jačanje proizvodnih kapaciteta, a istovremeno služi i osiguravanju društvenog napretka i zaštite okoliša.

Poljoprivreda i s njom povezane aktivnosti u ruralnim područjima učestvuju sa veoma malim udjelom u prihodima, proizvodima i zapošljavanju u ruralnim područjima. Poljoprivredom se najveći dio stanovništva bavi kao dopunskom djelatnošću, kako bi zadovoljili svoje prehrambene potrebe, ostvarujući značajne uštede prihoda, koje stvaraju od zaposlenja u urbanim područjima. Oko 13% ruralnih domaćinstava generira manje od 1/4 prihoda od poljoprivrednih aktivnosti u ukupnim prihodima, dok se manje od 1% dobara domaćinstava može svrstati kao “komercijalna poljoprivredna dobra” i koja su predmetom mjera IPARD-a za poboljšanje poljoprivredne proizvodnje i tržišnog plasmana, te ih s toga treba smatrati samo jednim dijelom ruralnog razvoja, a ne njegovim centralnim dijelom.⁴⁷

Poboljšanje kvaliteta infrastrukture (voda, kanalizacija, energija, transportna i komunikaciona infrastruktura), poboljšanje obrazovanja i zdravstva, posebno je značajno za kvalitet života u ruralnim područjima.

Kvalitet života u ruralnim područjima ovisi i od diverzifikacije poslovnih aktivnosti i mogućnosti zapošljavanja u djelatnostima koje nisu direktno vezane za poljoprivredu.⁴⁸

Međutim, postojeći statistički sistem u FBiH ne pruža jasno razdvojene informacije između urbanih i ruralnih područja u pogledu infrastrukture, strukture stanovništva, zaposlenosti, obrazovanja i zdravstva, te je time ograničeno kvalitetno praćenje indikatora razvoja ruralnih područja.

U 2013. godini postignut je značajan napredak u razvoju pravnog i institucionalnog okvira u FBiH u sektoru poljoprivrede.

Usvojen je Zakon o dopunama Zakona o poljoprivredi (Sl. novine FBiH br. 7/13), kojim se unaprijeđuje postojeća regulativa kada je u pitanju funkcionisanje Agronomske komore FBiH, kao ekspertnog tijela sa ciljem očuvanja, unaprijeđenja i zaštite poljoprivredne profesije. Usvojena su i dva systemska zakona i to: Zakon o poljoprivrednim savjetodavnim službama, kojim su utvrđeni okviri institucionalnih struktura, nadležnosti, odgovornosti, mehanizmi koordinacije i pružanje savjetodavnih usluga od javne i privatne poljoprivredno-savjetodavne službe u FBiH, što treba da omogući prijenos znanja i vještina do poljoprivrednih proizvođača u cilju stručne pomoći i povećanja nivoa znanja i poboljšanja praktičnih vještina, a radi povećanja poljoprivredne proizvodnje i poboljšanja uslova življenja ruralnog stanovništva u FBiH, te Zakon o stočarstvu (Sl. novine FBiH 66/13), koji ima za cilj povećanje učinkovitosti

⁴⁷ Anketa ruralnih domaćinstava 2012., preuzeto iz Izvještaja UN o humanom razvoju – Ruralni razvoj, 2013.

⁴⁸ Nepoljoprivredne uslužne djelatnosti koje doprinose kvaliteti života u ruralnim područjima su turizam, smještaj i druge aktivnosti vezane za slobodno vrijeme, ručni rad, obrti, obrada drva, uzgoj riba i slatkovodnih i morskih organizama, proizvodnja obnovljive energije (vjetra, plina i slično), ugovoreni rad s vlastitom mehanizacijom i slično.

proizvodnje domaćih životinja uz očuvanje ili poboljšanje njihove vitalnosti, povećanje ekonomičnosti stočarske proizvodnje, poboljšanje kvaliteta životinjskih proizvoda, očuvanje genetske raznolikosti domaćih životinja i evidencija domaćih životinja.

Uredbom o osnivanju (SL. novine FBiH br. 2/13), osnovano je Federalno vijeće za poljoprivredu i ruralna područja koje ima zadatak da prati izradu i provođenje poljoprivredne strategije, prati izradu i ocjenjuje zeleni izvještaj o stanju u poljoprivredi, prati izradu i provođenje strategije ruralnoga razvoja i štiti i profitira interese ruralnih zajednica u Federaciji Bosne i Hercegovine i daje mišljenje na prijedloge državnih i federalnih propisa i međunarodnih sporazuma iz područja poljoprivrede.

Značajno je naglasiti da je od kraja 2011. godine oblast šumarstva zakonski neuređena obzirom da je presudom Ustavnog suda Federacije BiH prestala da se primjenjuje Uredba o šumama. Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je uradilo prednacrt Zakona o šumama i uputilo ga Vladi FBiH na razmatranje.

Generalno gledajući, situacija u poljoprivrednom sektoru je izuzetno teška. Zemljišni posjedi su usitnjeni, ne postoji adekvatna poljoprivredna politika, nedostaju kvalitetna zakonska rješenja, a poticaji za poljoprivredu i ruralni razvoj su vrlo mali. Ruralni poduzetnici suočeni su sa problemom zastarjele tehnologije i mehanizacije, produktivnost njihovog rada je mala u poređenju sa razvijenim zemljama, čime su njihovi proizvodi nekonkurentni. Tu su i problemi niskih otkupnih cijena, visokih kamata na kredite i nedostatak podrške lokalnih vlasti.

Kada su u pitanju preporuke iz Izvještaja o razvoju FBiH za 2012. godinu, u 2013. godini započete su aktivnosti na izradi Programa ruralnog razvoja 2013.-2014. i plan je da se usvoji u 2014. godini. Takođe, izrađena je Strategija razvoja poljoprivrednog sektora 2013.-2018., ali je još uvijek u parlamentarnoj proceduri.

Preporuke:

- Hitno donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona;
- Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti omogućujući povoljno kreditiranje nabavke poljoprivredne opreme preko Razvojne banke FBiH;
- Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju;
- Nastaviti sa deminiranjem kontaminiranih poljoprivrednih površina, ruralnih područja, šuma i šumskog zemljišta;
- Ubrzano provoditi aktivnosti na akreditiranju laboratorija i tijela za izdavanje certifikata za izvoz proizvoda životinjskog porijekla;

- Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima;
- Donijeti program kategorizacije objekata sa aspekta rizika proizvodnje hrane životinjskog porijekla, sa ciljem zaštite zdravlja domaćih potrošača i povećanja izvoza;
- Unaprijediti statistički sistem u FBiH koji bi pružao jasno razdvojene informacije između ruralnih i urbanih područja u pogledu infrastrukture, stanovništva, zaposlenosti, obrazovanja, zdravstva i drugih oblasti.

Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije

Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (područje D)⁴⁹ u BDP-u FBiH u 2013. godini učestvuje sa 4,2%, što je više u odnosu na 2012. godinu kada je taj udio iznosio 3,6%. Sektor snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom te djelatnosti sanacije okoliša (područje E) u BDP-u FBiH u 2013. godini učestvuje sa 1,2%, kao što je bilo i u prethodnoj godini.

Tabela 1. Udjeli područja D i područja E u BDP-u FBiH

Područje - D	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Udio (%)	3,8	4,1	4,1	3,8	3,6	4,2
Područje - E						
Udio (%)	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2

Izvor: FZS, obrada FZZPR

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prosječan broj zaposlenih u sektoru proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije u 2013. godini iznosio je 9.180, što je za 1,8% manje u odnosu na prethodnu godinu. U sektoru snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom, te djelatnosti sanacije prosječan broj zaposlenih u 2013. godini iznosio je 8.039, što je više za 0,8% u odnosu na 2012. godinu.

U cilju postizanja kvalitetne zaštite zdravlja ljudi i okoliša, te održivog upravljanja okolišem, kontinuirano se radi na unaprijeđenju zakonskog okvira prema standardima EU. Usvojen je novi Zakon o zaštiti prirode koji ima za cilj očuvanje i obnovu postojeće biološke i pejzažne raznolikosti, ekološkog naslijeđa i zaštiti prirodnih vrijednosti, odnosno očuvanju opštekorisne uloge prirode. Takođe, u toku je procedura usvajanja novog Zakona o zaštiti okoliša, te novog Zakona o Fondu za zaštitu okoliša i energetske efikasnost, koji bi na sveobuhvatan način riješio pitanje uspostave i korištenja ekonomskih instrumenata za okoliš, čime bi se

⁴⁹ Područja djelatnosti prema Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010 – usklađeno sa EU NACE Rev 2.

olakšala primjena načela integralnog pristupa okolišu, održivog razvoja i načela zagađivač plaća, kao važnih načela formalne politike zaštite okoliša u FBiH.

Problem zagađivanja zraka u industrijskim zonama i dalje je izražen, uprkos nizu zakonskih rješenja. Emisije zagađujućih materija u industrijama čiji kapaciteti rade sa zastarjelim tehnologijama značajno utiču na kvalitet zraka. Uspostavljen je i stavljen u funkciju Registar postrojenja i zagađivanja BH-PRTR (Pollutant Release and Transfer Register), koji treba da sadrži baze podataka o ispuštanju zagađivanja, o okolišnim dozvolama, o aktivnostima okolišne inspekcije, te o tvarima štetnim za zdravlje ljudi, čime je ostvaren napredak u kvantitetu i kvalitetu dostupnih podataka o životnoj sredini. Uspostava i održavanje Registra regulirani su Pravilnikom o registrima postrojenja i zagađivanja (Sl. novine FBiH br. 82/07). Implementacija Drugog projekta upravljanja čvrstim otpadom (finansiran kreditima Svjetske banke) nastavljena je u 2013. godini. Aktivni su projekti u regijama Mostar, Zenica, Tomislavgrad i Livno. U sklopu ovog projekta završeni su radovi na izgradnji moderne deponije Uborak u Mostaru, dok su aktivnosti na realizaciji projekata u ostalim regijama još uvijek u fazi prikupljanja potrebnih dozvola i druge dokumentacije. Takođe, zbog kašnjenja sa završetkom studija izvodljivosti i prihvatanjem završnih studija od strane lokalnih vlasti, mali napredak je postignut u pridruživanju novih regija Projektu.

Krajem aprila 2013. godine Vlada FBiH donijela je odluku o usvajanju Programa utroška sredstava za realizaciju Akcionog plana strategije okoliša u iznosu od 3.000.000 KM. Od ovog iznosa 2.250.000 KM odnosi se na zatvaranje tehnički neuređenih općinskih deponija, 100.000 KM na upravljanje otpadom, 150.000 KM na podizanje svijesti o okolišu u FBiH, te 500.000 KM za sufinansiranje podrške upravljanju zaštićenim područjima u FBiH.

U FBiH je izražen ekološki problem upravljanja otpadnim vodama.⁵⁰ Ukupna količina otpadnih voda u izvještajnom periodu iznosila je 63.345 hilj. m³, što je za 2,1% manje u odnosu na 2012. godinu. Od ukupnih otpadnih voda, najviše se odnosi na domaćinstva i to 44.583 hilj. m³ ili 70,4%, zatim na poljoprivredu, lov i šumarstvo 191 hilj. m³, ili 0,3%, industriju i građevinarstvo 5.915 hilj. m³ ili 9,3%, a na ostale djelatnosti 12.656 hilj. m³ ili 20%.⁵¹

U 2013. godini prečistilo se 2.871 hilj. m³ otpadnih voda, što je za 5,2% manje u odnosu na prethodnu godinu, odnosno 4,5% od ukupe količine otpadnih voda. Otpadne vode najviše se ispuštaju u vodotoke (96,5% neprečišćenih i 82,2% prečišćenih otpadnih voda).

Novi sistem izdavanja okolišnih dozvola utemeljen je na modernim evropskim standardima i procedurama, te tretira sve uticaje koje pogoni i postrojenja, odnosno aktivnosti privrednih subjekata, imaju na okoliš. Izdavanje okolišnih dozvola važan je segment zaštite okoliša od štetnih uticaja na zrak, vodu i tlo.

U 2013. godini u kantonima/županijama Federacije BiH izdato je 256 okolinskih dozvola, od toga u Unskosanskom kantonu 48, Posavskom kantonu 4, Tuzlanskom kantonu 42, Zeničkodobojskom kantonu 48, Bosanskopodrinjskom 10, Srednjobosanskom 19, Hercegovačkoneretvanskom 44, Zapadnohercegovačkom 7, Kantonu Sarajevo 32, i Hercegbosanskom (K10) 2. Od izdatih okolišnih dozvola na području FBiH, na nova postrojenja se odnosi 92, postojeća postrojenja 112, te na obnovljena postrojenja 52 okolišne dozvole.

⁵⁰ Otpadne vode su one koje se poslije korištenja odvede do uređaja za prečišćavanja ili se ispuštaju u podzemne ili površinske vode (isključene su atmosferske i protočne vode).

⁵¹ FZS, Saopćenje 20.2.1, Prečišćavanje i ispuštanje otpadnih voda u 2013. godini

U okviru aktivnosti u oblasti okoliša, u augustu 2013. godine je sačinjena i usvojena lista nosilaca izrade Studije o procjeni uticaja na okoliš i Plan aktivnosti. Osnov za izradu liste je Pravilnik o uslovima i kriterijima koje moraju ispunjavati ovlašteni nosioci izrade Studije, visini naknada i ostalih troškova nastalih u postupku procjene uticaja na okoliš (Službene novine FBiH br. 33/12)

Proizvodnja električne energije u FBiH u 2013. godini iznosila je 9.929,31 GWh, što je za 27,2% više u odnosu na 2012. godinu, i za 11,8% više od planirane proizvodnje.

Tabela 2. Proizvodnja i potrošnja električne energije u FBiH, u GWh

Proizvodnja i potrošnja električne energije	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Proizvodnja u hidroelektranama	2.833,37	3.571,05	4.699,28	2.509,03	2.315,93	4.272,55
Proizvodnja u termoelektranama	5.749,51	5.233,60	5.012,79	6.138,01	5.367,80	5.560,75
Proizvodnja u malim i industrij. el.		133,63	191,31	107,42	123,29	96,01
Proizvodnja ukupno	8.699,79	8.938,28	9.903,38	8.754,47	7.807,02	9.929,31
Distributivna potrošnja	5.376,74	5.482,43	5.600,67	5.647,21	5.719,72	5.138,75
Veliki kupci	2.749,59	1.997,46	2.402,23	2.633,79	2.582,64	2.496,34
Vlastita potrošnja elektrana			2,21	21,22	67,26	8,74
Potrošnja ukupno	8.126,34	7.479,89	8.005,11	8.302,22	8.369,62	8.250,43

Izvor: FERK, Izvještaj o radu za 2013. godinu; Obrada: FZZPR

U 2013. godini ostvarena proizvodnja u termoelektranama iznosila je 5.560,75 GWh, što je za 3,6% više nego prethodne godine i čini 56% ukupne proizvodnje. Za isti period u hidroelektranama je proizvedeno 4.272,55 GWh električne energije, što je za čak 84,5% više u odnosu na 2012. godinu. Ovakvo povećanje proizvodnje u hidroelektranama rezultat je izrazito povoljnih hidroloških prilika u FBiH. Udio ostvarene proizvodnje iz hidroelektrana iznosi 43% ukupne proizvodnje, dok je proizvodnja u malim i industrijskim elektranama iznosila 1% ukupne ostvarene proizvodnje.

Ukupna proizvodnja električne energije iz OIEiEK⁵² u 2013. godini iznosila je 4.363,50 GWh, od čega u hidroelektranama 4.362,08 GWh, odnosno 99,97%, dok je vrlo mali dio od 1,42 GWh, odnosno 0,03% ostvarena u 18 solarnih elektrana i jedne vjetroelektrane koje su priključene na distributivnu mrežu. Od 2008. godine proizvodnja električne energije iz postrojenja OIEiEK je rasla po prosječnoj stopi od 8,72% godišnje.

Tabela 3. Proizvodnja električne energije iz postrojenja OIEiEK

GWh	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Ukupna proizvodnja električne energije iz OIEiEK	2.873,26	3.629,95	4.785,32	2.560,14	2.375,34	4.363,50
Rast proizvodnje (%)		26,34	31,83	-46,50	-7,22	83,70
Udio u uk. proizvodnji el. energije (%)	33,03	40,61	48,32	29,24	30,43	43,95

Izvor: FERK, obrada: FZZPR

⁵² Proizvodnja ostvarena u hidroelektranama (JP EP BiH i JP EP HZHB, te male hidroelektrane nezavisnih kvalifikovanih proizvođača), solarnim elektranama i vjetroelektrani – proizvodnja iz obnovljivih izvora energije.

Udio proizvodnje iz OIEiEK od 2008. godine je iznad EU 28 prosjeka po godinama, izuzev u 2013. godini, za koju nisu dostupni podaci Eurostata o udjelu OIE u proizvodnji električne energije zemalja EU.

Ukupna ostvarena godišnja potrošnja u 2013. godini iznosila je 8.250,43 GWh, što je za 1,4% manje u odnosu na 2012. godinu. Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije je izradilo nacrt, a Vlada FBiH utvrdila prijedlog Zakona o energetskej efikasnosti (EE) u FBiH koji, punom primjenom mjera energetske efikasnosti u krajnjoj potrošnji, za svrhu ima ostvarivanje ciljeva održivog razvoja i to smanjenje negativnih uticaja na životnu sredinu, povećanje sigurnosti snabdjevanja energijom, zadovoljenje energetske potreba potrošača i ispunjenje međunarodnih obaveza koje je preuzela Bosna i Hercegovina u pogledu smanjenja emisija gasova staklene bašte. Zakonom je predviđeno formiranje Agencije za energetskej efikasnost FBiH koja će obavljati stručne poslove na unapređenju uslova i mjera za racionalnu upotrebu i štednju energije i energenata, kao i poboljšanje energetske efikasnosti u svim sektorima potrošnje energije. Vlada FBiH je srednom 2012. godine usvojila nacrt Zakona o energetskej efikasnosti i isti je upućen u parlamentarnu proceduru (u izvještajnom periodu, Zakon nije usvojen).

Prema Izvještaju o realizaciji bilansa energetske potreba, u rudnicima uglja u Federaciji BiH u 2013. godini proizvedeno je 6.227.700 tona uglja, što je za 10,4% manje u odnosu na 2012. godinu, a 86% od planirane količine. Termoelektranama JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo prodato je 5.283.605 tona (84,8% ukupne proizvodnje), što je za 301.237 tona, odnosno za 5,4% manje u odnosu na 2012. godinu, a realizovano je 89,8% od ugovorene prodaje. Izvezeno je 152.934 tone (2,5% ukupne proizvodnje), 71% od planirane realizacije, što je u odnosu na 2012. godinu manje za 29,3%.⁵³

Kada je riječ o nafti i naftnim derivatima, tokom 2013. godine u FBiH je uvezeno 638.311 tona, što je 7% više u odnosu na prethodnu godinu, a putem međuentitetske trgovine na teritoriji FBiH isporučeno je dodatnih 276.299 tona. Potrošnja nafte i naftnih derivata u 2013. godini je iznosila 894.689 tona, 3% manje od planirane.⁵⁴

Kada je u pitanju prirodni gas, FBiH u cijelosti zavisi od uvoza. U izvještajnoj godini potrošnja je iznosila 182.2 miliona Sm³⁵⁵, što je za 23,8% manje od planirane, a u odnosu na prethodnu godinu, potrošnja je niža za 8,9%.

U 2013. godini aktivno se radilo na poboljšanju pravnog okvira elektro-energetskog sektora i njegovog usklađivanja sa legislativom EU. Usvojen je novi Zakon o električnoj energiji u Federaciji BiH (Sl. novine FBiH br. 66/13), koji ima za cilj unaprijeđenje razvoja tržišta električne energije osiguranjem kvalitetnijeg snabdjevanja električnom energijom, diverzifikacijom izvora električne energije, podsticanjem domaćih i stranih ulaganja, povećanjem energetske efikasnosti, uvođenjem konkurencije, transparentnosti i sprječavanjem neželjenih elemenata monopola, integracijom u međunarodno tržište, zaštitom okoliša, te upotrebom obnovljivih izvora energije.

⁵³ Saopštenje sa 112. sjednice Vlade FBiH, Sarajevo, 28.04.2014. Izvještaj o realizaciji bilansa energetske potreba u 2013. godini.

⁵⁴ Ibidem – isto kao pod 18.

⁵⁵ Jedan Sm³ odgovara količini plina koja pri pritisku od 1,0325 bara i temperaturi od 15°C zauzima prostor od 1 m³.

Takođe, u 2013. godini je usvojen Zakon o korištenju obnovljivih izvora energije i efikasne kogeneracije – OIEiEK (Sl. novine FBiH br. 70/13), kojim se uređuje promocija OIEiEK, definišu obavezni ciljevi udjela OIE u proizvodnji i potrošnji energije, uređuju podsticajne mjere za korištenje OIEiEK, vođenje Registra projekata i postrojenja OIEiEK, uslovi za uspostavu i razvoj tržišta električne energije iz OIEiEK, izgradnja i priključak postrojenja na distributivnu mrežu, te razna administrativna pitanja i informisanje. Ovim zakonom je uspostavljen Operator za OIEiEK i regulisan način njegovog djelovanja, sa ciljem stvaranja institucionalne strukture za operacionalizaciju sistema podsticaja proizvodnje i otkupa električne energije iz postrojenja koje koriste OIEiEK.

Usvojen je i Zakon o istraživanju i eksploataciji nafte i plina u FBiH (Sl. novine FBiH br. 77/13), kojim se uređuju uvjeti, način i postupak dodjele ugovora i izvođenje istraživanja i eksploatacije nafte i plina na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine na principima održivog razvoja energetskog sektora Federacije.

Takođe, Vlada FBiH je utvrdila Nacrt Zakona o gasu FBiH, kojim bi se uredila i ova oblast, te utvrdila Prijedlog Zakona o naftnim derivatima, koji su u parlamnetarnoj proceduri. Usvajanjem ovih zakona uredile bi se i ove oblasti i time stvorile pretpostavke za kvalitetniji razvoj ovih sektora.

Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije u izvještajnom periodu radilo je na pokretanju kapitalnih investicija u cilju dugoročnog osiguranja električne energije radi zadovoljavanja potreba Federacije Bosne i Hercegovine, pokrivanja budućeg deficitita električne energije koji će nastati uslijed gašenja postojećih termoblokova u TE Tuzla i TE Kakanj, te osiguranja stabilne pozicije Federacije Bosne i Hercegovine na unutrašnjem i regionalnom tržištu električne enegije. Također, vršene su određene aktivnosti u svrhu istraživanja nafte i plina u Federaciji BiH.

Kada su u pitanju preporuke iz Izvještaja o razvoju FBiH za 2012. godinu, u 2013. godini je utvrđen Nacrt Zakona o Fondu za zaštitu okoliša i energetske efikasnost, kojim će se unaprijediti postojeći propis, te proširiti nadležnosti Fonda u oblasti energetske efikasnosti, a kojim će se omogućiti da se sredstvima Fonda finansiraju projekti za unaprijeđenje energetske efikasnosti.

Preporuke

- Povećati energetske efikasnost javnih objekata (obrazovnih institucija, bolnica, upravnih zgrada i sl.) kroz izdvajanja za izradu toplotnih izolacija i ugradnju energetsko efikasnijih uređaja;
- Kontinuirano educirati građane o značaju energije i energetskih resursa za razvoj društva, te raditi na podizanju nivoa svijesti o štednji energije;
- Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH;
- Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve sprovesti strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina;

- Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH i u nevladnom sektoru,
- Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspekcijским nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi,
- Uskladiti kantonalne zakone o geološkim istraživanjima sa federalnim Zakonom o geološkim istraživanjima s ciljem unaprijeđenja geoloških istraživanja i korištenja mineralnih sirovina na području Federacije Bosne i Hercegovine“,
- Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete zraka,
- Uskladiti pokazatelje Federalnog zavoda za statistiku za sektor voda sa potrebama sektora voda i standardnim statističkim indikatorima u EU,
- Nastaviti sa aktivnostima na usklađivanju postojećih i donošenju novih zakonskih i podzakonskih propisa iz oblasti energije u skladu sa pravnom stečevinom EU,
- Pojačati nadzor i kontrolu mjerenja otpadnih voda.

Transport i komunikacije

Udio sektora prevoza i skladištenja u BDP-u FBiH u 2013. godini iznosi 3,5%, dok sektor informacija i komunikacija učestvuje sa 4,7%.⁵⁶ Prosječan broj zaposlenih u sektoru prijevoza i skladištenja u 2013. godini iznosi 22.102 ili 5,1% ukupne zaposlenosti u FBiH, što je u odnosu na 2012. godinu više za 1,2%. U sektoru informacija i komunikacija prosječan broj zaposlenih u 2013. godini iznosi 12.286 (2,8% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH), što je u odnosu na prethodnu godinu više za 1,5%. Posmatrajući zajedno ova dva područja djelatnosti, u 2013. godini je zabilježeno povećanje zaposlenosti za 1,3%.

Tabela 1. Zaposlenost u transportu i komunikacijama (sektori prevoz i skladištenje i informacije i komunikacije zajedno)

Zaposlenost	2008.	2009.	2010.	2011.	2012. ⁵⁷	2013.
Zaposleni u TiK	28.898	29.627	29.756	29.406	33.938	34.388
Zaposleni u FBiH	430.745	437.501	438.949	440.747	437.331	435.113
Zaposleni u TiK, FBiH = 100	6,7	6,8	6,8	6,7	7,8	7,9

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

⁵⁶ Prvi rezultati Federalnog zavoda za statistiku.

⁵⁷ Podatak je neuporediv sa informacijama iz prethodnih godina, zbog izmjene klasifikacije djelatnosti.

Postojeća prometno-komunikacijska infrastruktura u BiH je nedovoljno razvijena. Dužina u potpunosti izgrađene autoceste na Koridoru Vc je 52 km, što je za 4,5 kilometara više u odnosu na 2012. godinu.⁵⁸ Svih 52 km autoceste je pušteno u upotrebu. Bitno je naglasiti da se radovi na izgradnji autoceste na Koridoru 5C odvijaju punim intenzitetom, te da se u narednim periodima očekuje mnogo više kilometara autoceste u upotrebi.

Značajno je napomenuti da su u 2013. godini nastavljeni radovi na projektu rekonstrukcije i modernizacije dijela magistralnog puta M18, na dionici puta Kladanj-Podpaklenik-Olovo, čime bi se značajno ubrzao promet i povećala sigurnost saobraćaja na toj dionici puta. Nastavljeni su i radovi na izgradnji ceste M4 Tuzla (Drežnik) – Šiški Brod, te na projektima izgradnje magistralne ceste Neum-Stolac i sarajevske obilaznice, koji su takođe od strateške važnosti za FBiH.

Tabela 2: Cestovna infrastruktura u FBiH u 2012. godini

	CESTE (km)				UKUPNO
	Magistralne		Regionalne		
	<i>asfalt</i>	<i>makadam</i>	<i>asfalt</i>	<i>makadam</i>	
2008	1960	77	2084	574	4723
2009	1960	77	1992	588	4652
2010	1960	77	1970	570	4612
2011	1900	77	1987	553	4552
2012	1900	77	1988	546	4548
2013	1900	77	1990	550	4554

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

U 2013. godini dužina magistralnih cesta je ostala nepromjenjena, dok je dužina regionalnih cesta povećana za 6 km. Od ukupno 1.977 km magistralnih cesta na asfaltne se odnosi 96,1%, a na makadamske 3,9%. Od ukupno 2.534 km regionalnih cesta na asfaltne se odnosi 78,3%, a na makadamske 21,7%. U posljednje tri godine nije se radilo na asfaltiranju i modernizaciji makadamskih magistralnih cesta.

Gustoća ukupne cestovne mreže u FBiH iznosi 17,6 km/100 km², dok gustoća magistralnih cesta iznosi 7,6 km/100km², što je oko 3 puta manje od EU prosjeka. Stepenn motorizacije⁵⁹ u FBiH se nije bitnije promijenio u odnosu na 2012. i u 2013. godini iznosi 206, što je za više od dva puta manje u odnosu na prosjek EU. Broj registriranih putničkih vozila u FBiH u 2013. godini iznosi 482.334, što je više za 3,6% u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 3. Broj registriranih putničkih vozila u FBiH prema starosti vozila

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
do 2 godine	25.049	15.122	11.250	12.505	11.786	8.853
3-5 godina	28.193	28.252	30.742	27.889	25.086	22.127
6-10 godina	96.981	87.673	86.724	84.038	83.303	80.043
11-15 godina	46.740	69.025	82.217	99.853	121.817	149.041
više od 15 godina	250.668	257.277	236.118	226.415	223.765	222.280
UKUPNO	447.631	457.349	447.051	450.700	465.757	482.344

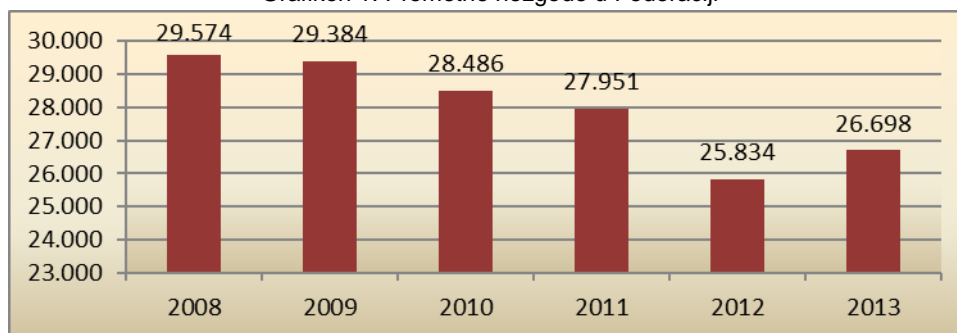
Izvor: FZS; Obrada FZZPR

⁵⁸ Izvor: JP Autoceste FBiH

⁵⁹ Odnos broja putničkih vozila na 1000 stanovnika

Kao što se može vidjeti iz prethodne tabele, u 2013. godini povećan je broj registriranih motornih vozila starosti od 11 do 15 godina, i to za 22,3%, dok taj broj kod ostalih starosnih kategorija pokazuje trend opadanja. Broj registrovanih putničkih automobila do 10 godina starosti se u 2013. godini smanjio za 7,6%, dok se broj automobila sa 11 i više godina starosti povećao za 7,4% nego u 2012. godini.

Grafikon 1. Prometne nezgode u Federaciji

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Tokom 2013. godine, na cestama FBiH su se dogodile 26.698 prometne nezgode, što je za 3,3% više u odnosu na 2012. godinu, čime je prekinut trend smanjenja broja prometnih nesreća u FBiH u periodu od 2008. do 2012. godine. Ukupan broj poginulih osoba u prometnim nesrećama u 2013. godini veći je za 29 osoba ili 18,7%, dok je broj povrijeđenih veći za 462 osobe ili 7,5% u odnosu na prethodnu godinu.

Posebne aktivnosti u 2012. godini u Sektoru transportne infrastrukture prometnog sistema su bile posvećene analizi funkcionisanja sistema cesta u cilju definisanja strateških ciljeva, racionalnog gospodarenja cestama kao javnim dobrom, te namjenskog ulaganja sredstava za održavanje i građenje cesta, definiranja stvarnih prioriteta za održavanje i izgradnju vodeći računa o stanju cesta, sagledavanja prometne opterećenosti i regionalne uravnoteženosti. U izvještajnom periodu, posebna pažnja je bila posvećena praćenju realizacije Programa implementacije projekata koji se finansiraju iz sredstava GSM licence i unapređenju zakonske regulative u oblasti sigurnosti prometa vozila u prevozu putnika i roba.

Količina prevezene robe cestovnim prijevozom u 2013. godina iznosila je 3.113 mil. tonskih kilometara⁶⁰, što je za 7,5% više u odnosu na prethodnu godinu. Prijevoz robe ovakvim vidom transporta je dominantan u periodu nakon 2008. godine, sa udjelom u 2013. godini od 79,8%. Od 2009. godine prijevoz robe cestovnim putem pokazuje trend rasta.

Tabela 4. Prevoz robe u FBiH prema vrsti transporta (mil. tonskih kilometara)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Cestovni	2.460	2.162	2.740	2.792	2.896	3.113
Željeznički	876	666	845	873	734	787
UKUPNO	3336	2828	3585	3665	3630	3900

Izvor: FZS, Obrada FZZPR

Transport robe željezničkim prijevozom u 2013. godini se povećao za 53 mil. tonskih kilometara u odnosu na prethodnu godinu, odnosno za 7,2%, i iznosi 787 mil. tonskih km. Prijevoz putnika po svim vidovima transporta u 2013. godini je manji u odnosu na prethodnu

⁶⁰ Tonski kilometar predstavlja prevez jedne tone robe na udaljenosti od jednog kilometra.

godinu. Ukupan prevoz putnika je smanjen za 15,5% u odnosu na 2012. godinu i iznosi 858 mil. putničkih kilometara⁶¹. Cestovni prijevoz putnika manji je za 2,7%. Prijevoz putnika željeznicom je manji za 26,1%, u javnom prevozu je manji za 2,6%, dok je najveća procentualno smanjenje zabilježeno u zračnom prevozu putnika od čak 66,7%.

Tabela 5. Prevoz putnika u FBiH prema vrsti transporta (mil. putničkih kilometara)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Cestovni	385	367	341	359	332	323
Željeznički	26	22	22	22	23	17
Gradski	539	513	477	502	465	453
Zračni		300	576	483	195	65
UKUPNO	950	1202	1416	1366	1015	858

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

Kada je u pitanju prevoz putnika željezničkim transportom, problemi s kojima je suočen ovaj vid transporta su višestruki, a to je prije svega neisplativost talgo projekta i Niskopodnog elektromotornog voza Končar. Treba imati u vidu i nezainteresiranost putnika za prevoz željeznicom, što dovodi u pitanje isplativost i pokrivanje troškova od prodaje karata. Takođe, vrijeme trajanja putovanja na međunarodnim linijama je predugo, obzirom na velika zadržavanja na granicama zbog izmjene posade, a cijene iznajmljivanja trasa kroz Hrvatsku su neprihvatljivo visoke. Ukinute su međunarodne linije Sarajevo-Ploče, te Sarajevo-Beograd-Budimpešta. Zbog svih navedenih razloga, prijevoz putnika željeznicom je drastično smanjen u 2013. godini, i na najnižen nivou je od 2008. godine.

Dakle, Željeznice FBiH su i dalje suočene sa veoma teškim unutrašnjim problemima. Nagomilane finansijske obaveze, dugogodišnje poslovanje sa gubicima, prevelik broj zaposlenih, veliki rashodi, nedovoljno razvijena infrastruktura, te neadekvatna marketinška politika doveli su željeznički saobraćaj u izuzetno tešku situaciju koja zahtijeva hitne mjere za rješavanje nagomilanih problema. Zakon o finansijskoj konsolidaciji javnog preduzeća Željeznice FBiH se ne implementira, a Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o finansijskoj konsolidaciji JP Željeznice Federacije BiH još uvijek je u fazi usvajanja, što je još jedan ograničavajući faktor u procesu strukturalnih reformi ovog preduzeća.

Federacija BiH u 2013. godini bilježi značajan porast internet pretplatnika i na kraju izvještajne godine registrovan je 291.621 pretplatnik, što je više za 17,7% u odnosu na kraj 2012. godine kada je bilo registrovano 247.700 pretplatnika. Povećanje se najviše odnosi na porast broja ADSL pretplatnika i to za 31,5% i predstavlja dominantnu vrstu internet pristupa u FBiH. Od ukupnog broja internet pretplatnika u 2013. godini, na ADSL pretplatnike otpada 73,2%, i ovaj udio je znatno veći u odnosu na 2012. godinu kada je iznosio 65,5%

Tabela 6. Pretplatnici telefonije i internet pretplatnici u FBiH 2008. - 2013.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Pristup modemom	58.651	44.582	43.466	37.503	42.570	36.323
Pristup iznajmljenim linijama	524	998	461	477	512	1.171
Broj ISDN pretplatnika	41.210	41.988	41.668	42.302	42.300	40.674

⁶¹ Putnički kilometar označava prijevoz jednog putnika na udaljenosti od jednog kilometra.

Broj ADSL pretplatnika	72.533	116.749	136.041	145.320	162.318	213.453
Pretplat. fiksne telefonije u 000	676	660	613	567	525	507
Pretplat.mobilne telefonije u 000	1.848	1.960	1.982	2.050	2.063	2.133

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Broj pretplatnika fiksne mreže se kontinuirano smanjivao od 2008. godine. Razlog za to su nove mogućnosti internet tehnologija, zbog kojih korisnici često odustaju od fiksne telefonije. Ovakav trend je zabilježen i u evropskim i svjetskim razmjerama. Na kraju 2013. godine, broj pretplatnika fiksne telefonije je manji za 18 hiljada, odnosno 3,4% u odnosu na prethodnu godinu. Broj pretplatnika mobilne telefonije u 2013. godini iznosi 2.133 hiljade, što je više za 3,4% u odnosu na prethodnu godinu i kontinuirano raste od 2008. godine.

U izvještajnoj godini nastavljen je su aktivnosti na implementaciji projekta izgradnje telekomunikacionog sistema za podršku Fe Uprava. Federalno ministarstvo prometa i komunikacija je realizovalo module iz domena imlementacije elektronskog potpisa (PKI):

- Projekat registracioni organa RAI i One Stop Shop Portal;
- Realizacija softvera RA,

te su pokrenute su aktivnosti za realizaciju projekata, i to:

- Izrada softverskog sistema za Elektronsku prijavu poreza za pravna i fizička lica (EPP) bazirane na jednoj pristupnoj tački (One Stop Shop e-Gov Portal);
- Izrada softverskog sistema za e-Grunt baziran na jednoj pristupnoj tački (One Stop Shop e-Gov Portal);
- Izrada softverskog sistema One-Stop e-Gov Portal (jedinствена web bazirana pristupna tačka) za organe Javne uprave u Federaciji BiH;
- Izrada softverskog sistema Automatizacije registracije preduzeća bazirana jednoj pristupnoj tački (One Stop Shop e-Gov Portal);
- Izrada Projekta optimalne interoperabilnosti.

Zaključkom Vlade FBiH od augusta 2011. godine dat je nalog Federalnom ministarstvu prometa i komunikacija i Federalnom ministarstvu pravde da se formira institucija za koordinaciju razvoja informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT). Nacrtom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave predviđeno je osnivanje Zavoda za IKT, kao okvirne institucije za razvoj informacionih tehnologija. Realizacijom ovog projekta uspostavila bi se direktna koordinacija sa Generalnim sekretarijatom Vlade FBiH. Zbog primjedbi Federalnog ministarstva finansija na pomenuti Zakon, po pitanju finansiranja ovog Zavoda, isti još uvijek nije usvojen.

Preporuke

- Ubrzati izgradnju prioriternih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena Zenicu i Tuzlu;
- Napraviti plan konsolidacije, reorganizacije i razvoja JP Željeznice FBiH, uspostaviti ekonomski i tržišno orijentisanu upravu, te izraditi marketinški plan poslovanja;
- Izraditi studiju isplativosti izgradnje dionice pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko.
- Obezbijediti preduslove za razvoj i veće korištenje luke Brčko kroz moguće ulaganje u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.

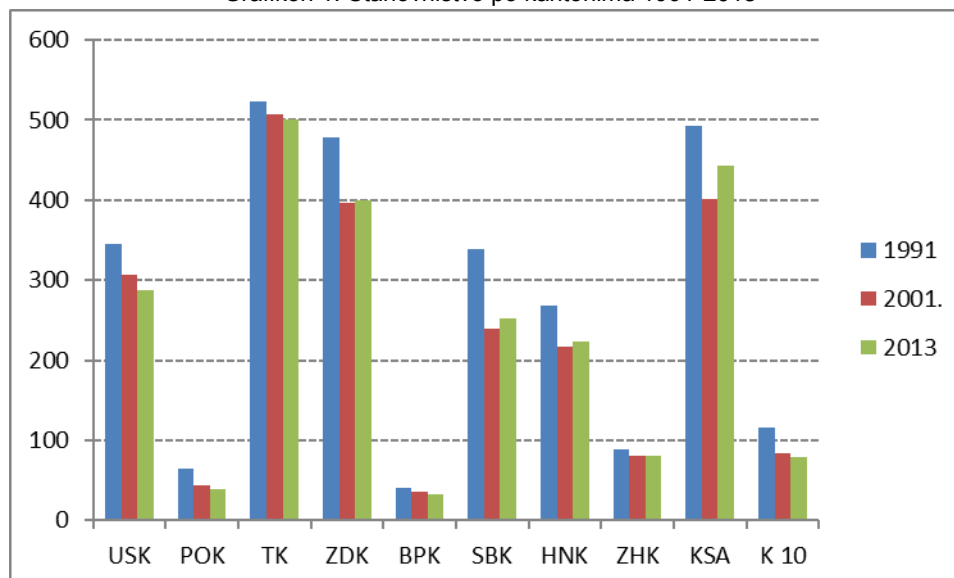
Socijalna uključenost

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine broj stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosio je 4.377.033. Nacionalna struktura stanovnika bila je slijedeća: Bošnjaci 43,4%, Hrvati 17,4%, Srbi 31,2% i ostali 8,1%.

U toku rata i ratnih razaranja, te poslijeratnih ekonomskih zbivanja znatno se mijenjao broj i struktura stanovništva. Uz veliki broj nastradalih osoba do promjene je došlo i zbog velikog raseljavanja i iseljavanja stanovnika iz zemlje.

Od ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini (4.377.033 stanovnika), prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federaciji BiH „pripalo“ je 2.758 hiljada, a RS-u 1.620 hiljada stanovnika.⁶²

Grafikon 1. Stanovništvo po kantonima 1991-2013

Izvor: FZS

U toku 2013. godine, prvi put nakon 1991. godine, obavljen je popis stanovništva u Bosni i Hercegovini, i prema prvim preliminarnim podacima koji su objavljeni 06.12.2013. godine u FBiH ima 2.371.603 stanovnika. Najveći broj stanovnika koncentrisan je u Tuzlanskom kantonu (477.278) i Kantonu Sarajevo (438.443).

Međutim u svrhu izrade ovog Izvještaja i uporedivosti podataka, a do objavljivanja konačnih podataka iz popisa stanovništva 2013. godine, koristiće se procijenjeni podaci o broju stanovnika objavljeni od strane Federalnog zavoda za statistiku dana 30.06.2013. godine.

Ukupan broj stanovnika u Federaciji BiH na dan 30.06.2013. godine, prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku, iznosi 2.337 hiljada stanovnika (prisutno stanovništvo).

Rat i ratna razaranja u Bosni i Hercegovini ostavili su duboke i snažne uticaje na demografsku strukturu i trendove. Reprodukcijska stopa stanovništva je duboko poremećena i neizvjesno je kada će se normalizirati. U okviru Revidirane strategije za implementaciju

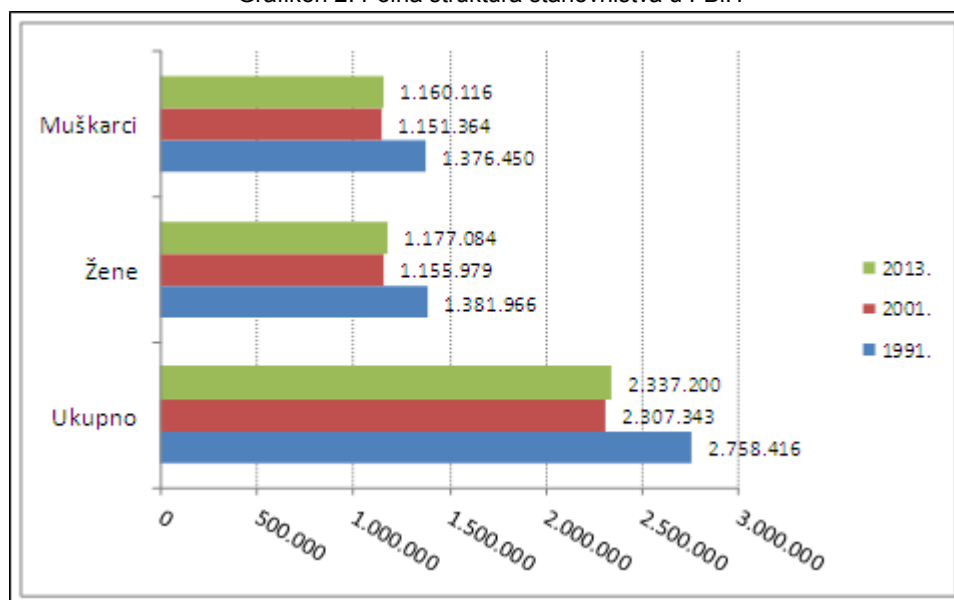
⁶² Podaci za FBiH u 1991. godini su svedeni na političko-teritorijalni nivo poslije Dejtona samo radi mogućnosti statističkih poređenja.

Aneksa 7 Općeg okvirnog sporazuma za mir za BiH, planirane su aktivnosti koje se odnose na osiguranje održivog povratka raseljenih osoba i izbjeglica, a posebno aktivnosti koje se odnose na rekonstrukciju ratom porušene imovine, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, obrazovanje i upošljavanje povratničkih obitelji.

Prijedlog Budžeta za 2013. godinu, Federalnom ministarstvu raseljenih osoba i izbjeglica za potrebe rješavanja problema izbjeglica i raseljenih lica, a u okviru Tekućih grantova - Transfer za raseljena lica i povratnike iznosio je 19.760.000 KM, za podršku povratka izbjeglica i prognanih osoba sa područja Posavine RS – 2.000.000, za programe podrške razvoja održivosti povratka u RS – 3.000.000, te u okviru Kapitalnih transfera - Podrška implementaciji i održivom povratku izbjeglica i prognanih lica sa područja opštine Srebrenica - 1.483.207 KM.

Struktura populacije u FBiH u 2013. (prisutno stanovništvo) prema spolu je slijedeća: 1.160.116 muškaraca i 1.177.084 žena.

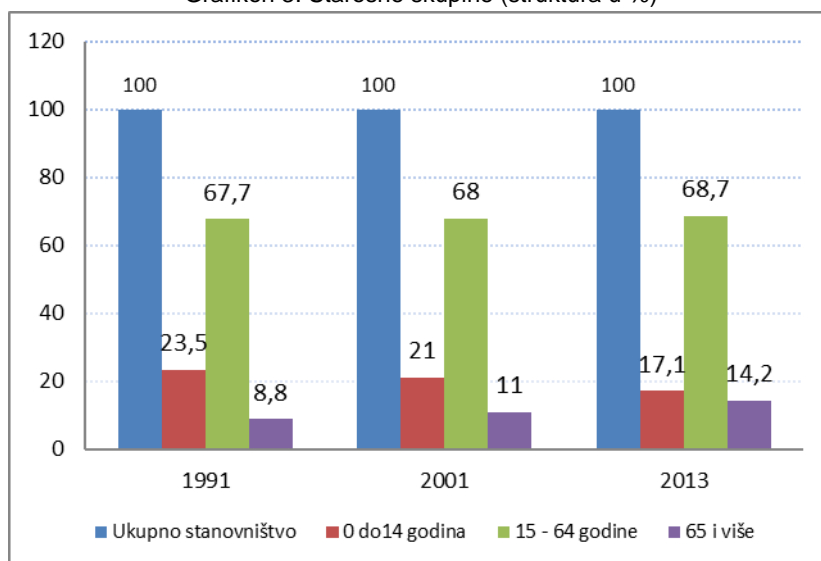
Grafikon 2. Polna struktura stanovništva u FBiH

Izvor: FZS

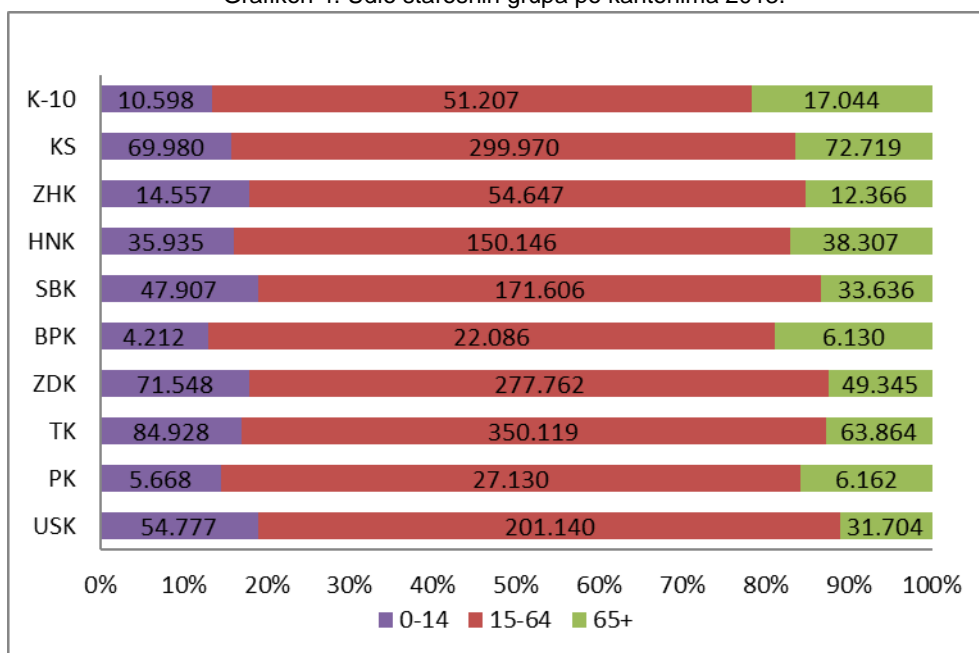
Posljednjih godina primjetan je trend brzog starenja stanovništva u FBiH. Od ukupnog broja stanovnika u FBiH, 2013. godine populacija 0-14 godina čini 17,1% od čega najveći dio otpada na Tuzlanski kanton (21,2%). Radno sposobnu populaciju od 15-64 godine čini 68,7% ukupne populacije, dok 14,2% otpada na populaciju stariju od 65 godina.

Grafikon 3. Starosne skupine (struktura u %)

Izvor: FZS

Grafikon 4. Udio starosnih grupa po kantonima 2013.

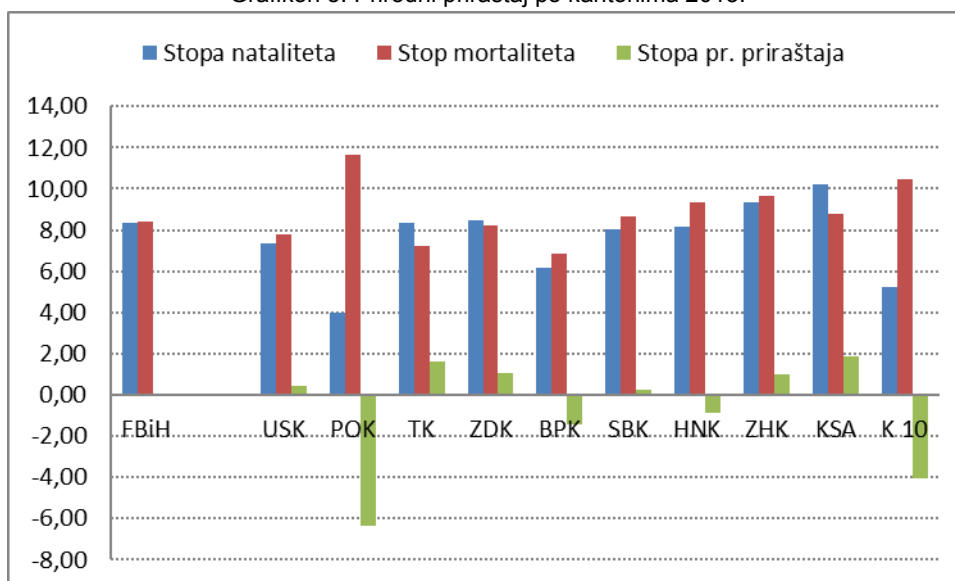

Izvor: FZS

Stopa nataliteta u FBiH u 2013. godine iznosila je 8,38‰, a stopa opšteg mortaliteta 8,39‰. Prirodni priraštaj je negativan (-0,01‰) i bilježi pad u odnosu na 2012. godinu kada je iznosio 0,65‰. (2011. 0,51‰, 2010. godine 0,99‰, a 2009. godine 1,24‰). Kao i prethodne godine zbog veće stope mortaliteta, negativan prirodni priraštaj zabilježen je u Posavskom, Bosansko-podrinjskom, Hercegovačko-neretvanskom i Kantonu 10, s tim da su te stope nešto više nego prethodne godine.⁶³

⁶³ Izvor podataka: FZS, Mjesečni statistički pregled po kantonima FBiH 2/14; Obrada FZZPR

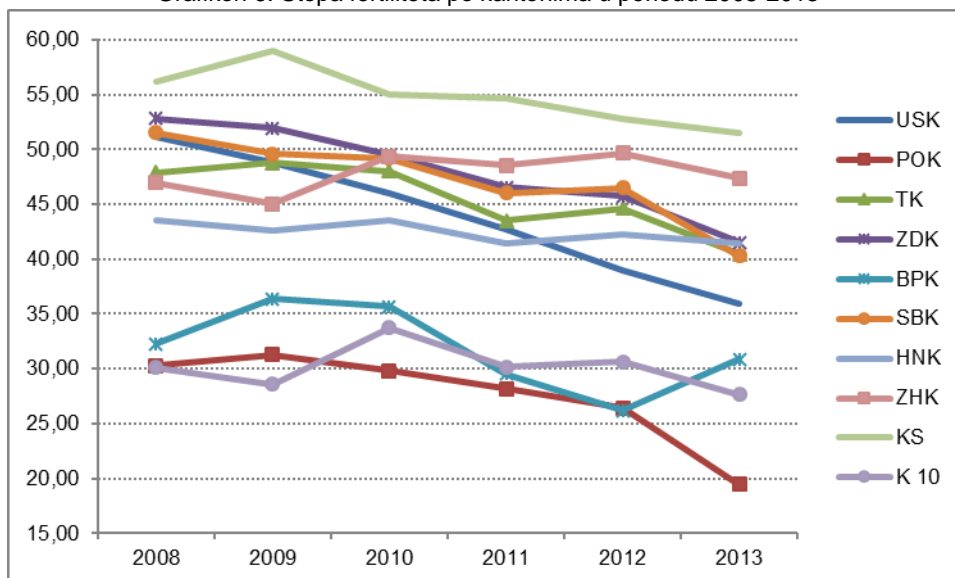
Grafikon 5. Prirodni priraštaj po kantonima 2013.

Izvor: Obrada Federalni zavod za programiranje razvoja prema podacima FZS

U izvještajnom periodu, na svakih 24 žene u FBiH koje su u periodu plodnosti rodilo se jedno dijete, a opšta stopa fertiliteta iznosi 41,55‰ i niža je u odnosu na 2012. godinu kada je prema procjenama iznosila 44,77‰. (2011. godine iznosila je 45,36‰)⁶⁴.

Grafikon 6. Stopa fertiliteta po kantonima u periodu 2008-2013

Izvor: Procjena Federalnog zavoda za programiranje razvoja

⁶⁴ Opšta stopa plodnosti ili fertiliteta je godišnji broj živorođenih na 1000 žena u fertilnom kontingentu (od 15. do 49. godine starosti).

Izvor podataka: FZS – Procjena ukupnog broja prisutnih stanovnika po starosnoj i spolnoj strukturi, 30.06.2013., stanovništvo 15-64.

Podaci za žene 15-49 : Procjena Federalni zavod za programiranje razvoja.

Pored ekonomskih razloga, na strukturu stanovništva značajno utiče nezavršen povratak izbjeglih i raseljenih lica. Najveći broj povratka ostvaren je u prve tri godine po uspostavljanju mira. Provedba strategije za reintegraciju povratnika i dalje predstavlja problem. Prepreke za održivi povratak i integraciju u lokalnu zajednicu su poteškoće sa ekonomskom reintegracijom, pristup zdravstvu, socijalnoj zaštiti, penzije i zapošljavanje manjinskih povratnika.⁶⁵

U periodu 01.01.1996. - 31.12.2013. u Federaciju BiH vratilo se 744.082 raseljenih osoba i izbjeglica. U toku 2013. godine ostvareno je 74 povratka od čega 50 u Kanton Sarajevo i 24 u Tuzlanski kanton⁶⁶.

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2011. godine (zadnji raspoloživi podaci), siromašnih domaćinstava je bilo 16,0% (BiH 17,2%, RS 19,6%), dok je siromašnih pojedinaca bilo 17,1% (BiH 17,9%, RS 19,5%). Polazeći od procijenjenog broja stanovnika u anketi⁶⁷ - 2.043.587 i utvrđenih 17,1% stanovnika ispod generalne linije siromaštva, može se zaključiti da je oko 349.700 stanovnika živjelo u relativnom siromaštvu. Jaz siromaštva⁶⁸ iznosio je 26,64% (BiH 25,2%, RS 23,3%). U odnosu na pokazatelje o siromaštvu domaćinstava i pojedinaca prema Anketi o potrošnji domaćinstava u BiH 2004. i 2007. godine, može se reći da je siromaštvo u FBiH neznatno smanjeno (2004. godine - siromašnih domaćinstava 18,3%, siromašnih pojedinaca 18,8%, 2007. godine - siromašnih domaćinstava 16,3%, siromašnih pojedinaca 17%).

Socijalna isključenost je mnogo širi pojam od siromaštva. To je proces kojim se određeni pojedinci ili grupe potiskuju na rub društva, sprečava ih se u njihovim nastojanjima da žive pristojnim životom uz puno sudjelovanje u društvu zbog njihovog etničkog porijekla, vjerske pripadnosti, staleža u društvu, dobnih ili spolnih razlika, invalidnosti, finansijskih problema, nedostatka formalnog zaposlenja i obrazovanja, zaraženosti HIV virusom, migracionog statusa i mjesta prebivališta.⁶⁹ Najugroženija su djeca, stari, osobe sa invaliditetom, povratnici i Romi.

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja je cilj koji konceptualno stavlja u primarni fokus pomoć pojedincu u razvijanju njegovih vještina i pružanje podrške na putu do zaposlenja i ekonomskog osamostaljenja, kao osnove socijalne uključenosti. Cilj usmjerava na postizanje pravičnog sistema socijalne zaštite koji materijalnu pomoć treba da pruži najugroženijim i najranjivijim kategorijama te da, s druge strane, ojača znanjem i vještinama lica koja su radno sposobna.

Ustav FBiH garantuje pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, dok su za realizaciju socijalne politike i obezbjeđenje socijalne zaštite nadležni i entitet i kantoni. Pitanje socijalne zaštite

⁶⁵ Izvještaj o napretku BiH za 2013. godinu, Evropska komisija

⁶⁶ Izvor podataka: Pregled povratka raseljenih osoba i izbjeglica na područje FBiH - Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica

⁶⁷ Federalni zavod za statistiku – Anketa o potrošnji domaćinstava u FBiH, 2011. (konačni rezultati)

⁶⁸ Jaz siromaštva mjeri koliko je (u procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva.

⁶⁹ DFID. (2005). Smanjenje siromaštva rješavanjem pitanja socijalne isključenosti, str.3

regulisano je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH.

Činjenica da je kantonima prepušteno uređivanje ove izuzetno važne oblasti, dovodi do situacije da građani FBiH ne mogu ostvarivati na isti način pravo na socijalnu zaštitu u svim kantonima, što dovodi do neravnopravnog položaja građana na teritoriji FBiH.

Sveobuhvatan set indikatora socijalne zaštite, koji bi bio i EU uporediv u BiH i FBiH nije još definisan. Agencija za statistiku BiH izdaje tematske biltene o socijalnoj zaštiti. Ono što bi dodatno trebalo pratiti u anketama radne snage je kategorija uposlenih, a siromašnih (minimalne i niske plaće ili dugi period rada bez plaće).

U 2013. godini, u pogledu socijalnih politika, nije bilo značajnijih dešavanja u oblasti radnog prava, zaštite zdravlja i sigurnosti u radu. I dalje postoji niz prepreka u realizaciji prioriteta socijalne politike u oblasti zapošljavanja u FBiH. Nedostatak koordinacije između zavoda za zapošljavanje u zemlji još uvijek predstavlja veliki problem.⁷⁰

Ekonomska nestabilnost, takođe je u mnogome uticala na na oblast zapošljavanja i trendove na tržištu rada, koji se prije svega ogledaju u smanjenoj potražnji za radnom snagom i velikom broju nezaposlenih osoba, a što se odražava na smanjenje uticaja i napora javnih službi za zapošljavanje u FBiH i mjera aktivne politike zapošljavanja koje provode. Rad na crno i dalje ostaje objektivni problem, koji, pored razvoja nelojalne konkurencije među poslodavcima i nepoštivanja finansijske discipline, utiče i na realno sagledavanje stope nezaposlenosti. I dalje, znatna finansijska sredstva su usmjerena radi obezbjeđenja sredstava za materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenih osoba (novčana naknada, zdravstveno osiguranje i penzijsko-invalidsko osiguranje nezaposlenih osoba) jer sredstva ostvarena uplatom doprinosa za osiguranje za slučaj nezaposlenosti koja su na raspolaganju kantonalnim službama za zapošljavanje nisu dovoljna za ostvarivanje materijalne i socijalne sigurnosti nezaposlenih osoba i pokrivanje administrativnih troškova.⁷¹

Iako takva situacija otežava provođenje aktivnih mjera zapošljavanja, u 2013. godini pristupilo se realizaciji više mjera, programa i projekata zapošljavanja kako bi se stvorile pretpostavke za novo zapošljavanje, samozapošljavanje, obuku nezaposlenih kao i pružanje podrške osobama koje traže posao (npr. savjetovanje u traženju posla).

Zaposlenost žena u FBiH je vrlo niska. Prema Anketi o radnoj snazi 2013., stopa zaposlenosti žena u 2013. iznosila je 21,3% i nešto je viša u odnosu na 2012. godinu kada je iznosila 20,3%. Stopa zaposlenosti žena u 2008. godini je iznosila 21,1%, nakon čega je zabilježeno blago opadanje ove stope.

Stopa nezaposlenosti žena opala je u odnosu na 2012. godinu i iznosi 28,4% (27,1% kod muškaraca). Stopa aktivnosti žena (odnos ženske radne snage (zbir zaposlenih i nezaposlenih žena) i radno sposobnog stanovništva) iznosi 29,8% (stopa aktivnosti muškaraca je 54,4%).

⁷⁰ Izvještaj o napretku BiH za 2013. godinu, Evropska komisija

⁷¹ izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2013. godinu

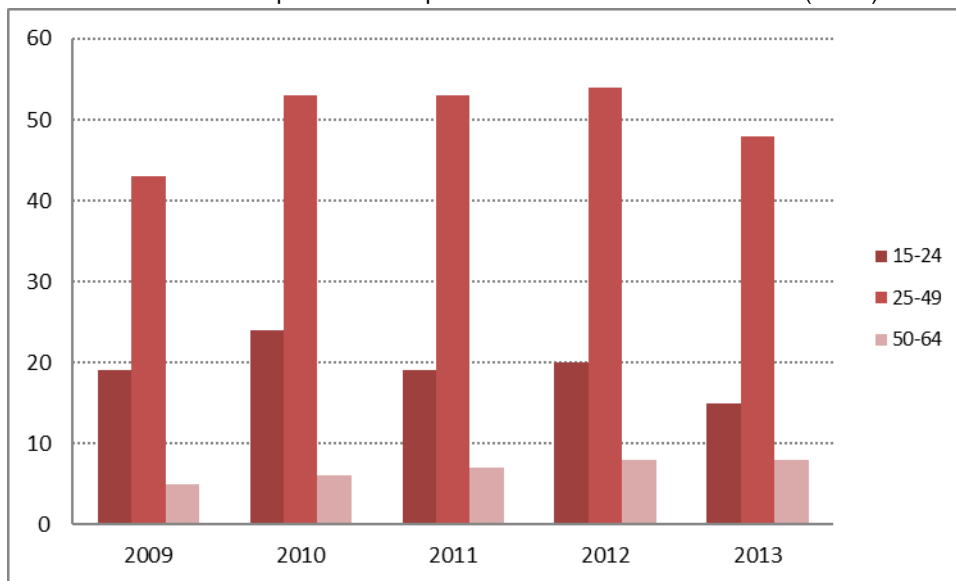
Grafikon 7. Indikatori aktivnosti kod žena u FBiH (%)

Izvor: ARS

Stopa nezaposlenosti žena u dobnoj starosti 25-49 godina bila je 28,1% i nešto je niža u odnosu na 2012. godinu kada je iznosila 31,8%. (2011. - 32,5%, 2010. godine 30,8%).

Grafikon 8. Nezaposlene žene prema intervalu starosti 2009-2013 (u 000)

Izvor: ARS 2013.

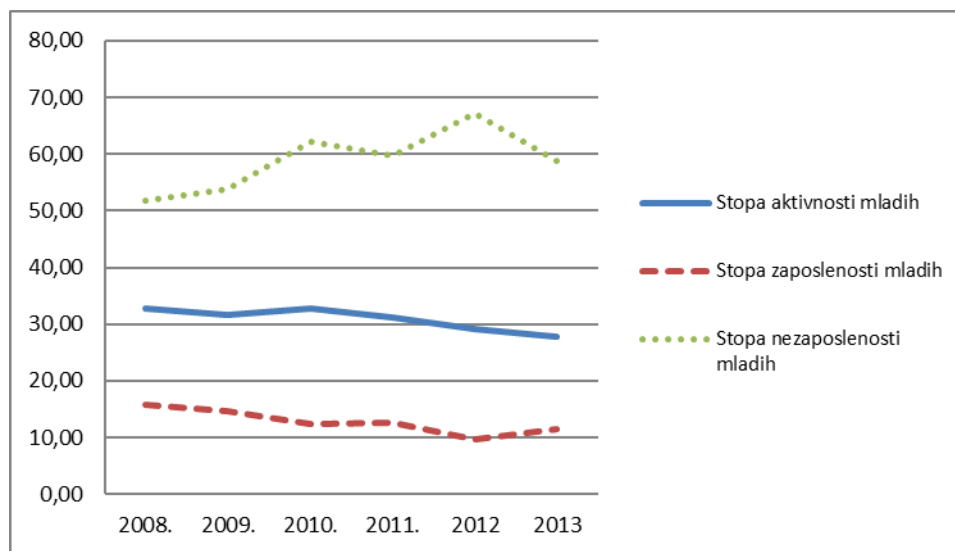
Od ukupno zaposlenih u 2013. godini u FBiH, svega je 6,6% mladih (15-24) bilo zaposleno⁷² Prema Anketi o radnoj snazi 2013. godine, stopa zaposlenosti mladih iznosila je 11,4% i nešto je viša u odnosu na prethodnu godinu (2012.-9,6%). Stopa zaposlenosti mladih (koja predstavlja odnos broja zaposlenih u starosnoj dobi od 15-24 godine u odnosu na radno sposobno stanovništvo iste dobi) dosegla je vrhunac u 2008. godini, kad je iznosila 15,7%, dok se od 2009. godine uglavnom bilježi pad zaposlenosti mladih.

⁷² ARS 2013.

Stopa nezaposlenosti mladih u 2013. godini (58,9%) niža je u odnosu na 2012.godinu (67,1%), iako se od 2008 godine uglavnom bilježio rast nezaposlenosti mladih. Nezaposlenost mladih je veća i u odnosu na zemlje okruženja. Tako je u Srbiji u prvom kvartalu 2013. godine ova stopa iznosila 51,2%, a u Crnoj Gori 45,3%.

Stopa aktivnosti mladih (odnos radne snage starosne dobi 15-24 (zaposleni i nezaposleni) i radno sposobnog stanovništva starosne dobi 15-24 godine) u FBiH posljednjih godina opada. U 2013. godini iznosila je 27,7% dok je prethodne godine iznosila 29,1%.

Grafikon 9. Indikatori aktivnosti kod mladih u FBiH (%)

Izvor: ARS

Iako je stopa nezaposlenosti mladih niža u odnosu na 2012. godinu i dalje je veoma visoka. Takva stopa nezaposlenosti je odraz teškoća s kojim se suočavaju mladi prilikom pronalazjenja posla.

U sklopu Aktivne politike zapošljavanja, u 2013. godini završena je realizacija Programa sufinansiranja samozapošljavanja mladih osoba „Omladinsko poduzetništvo“, putem kojih je pružena je podrška za samozapošljavanje 143 mlade osobe od kojih je 55 žena ili 36,36%. Ciljna grupa su bile mlade osobe dobi do 35 godina, koje su nakon odobravanja poslovne ideje registrirale i održavale vlastiti biznis najmanje 12 mjeseci. Najviše je poslovnih ideja pokrenuto u poljoprivrednoj djelatnosti (stočarstvo, pčelarstvo, proizvodnja organske hrane i dr.), zatim u uslužnoj i obrazovnoj djelatnosti, dok su ostale djelatnosti manje zastupljene. Za realizaciju Programa predviđeno je 997.500,00 KM, od čega je u 2013. godini isplaćeno 535.500,00 KM.

U 2013. godini za zapošljavanje mladih osoba realiziran je i „Program jačanja konkurentnosti na tržištu rada – Prvo radno iskustvo“, čiji je cilj da se mladim nezaposlenim osobama bez radnog iskustva, dobi do 30 godina, omogući stručno osposobljavanje za rad u struci i sticanje prvog radnog iskustva u zvanju/zanimanju za koje su se školovale, te na taj način ojača njihova konkurentnost na tržištu rada. Za realizaciju Programa osigurana su sredstva za sufinansiranje osposobljavanja za rad u struci i prvo radno iskustvo nezaposlenih mladih osoba sa iznosom od 460 KM mjesečno u trajanju od šest mjeseci za osobe sa III i IV stepenom i 12 mjeseci za osobe sa VI i VII stepenom stručne spreme, uz mogućnost uvećanja utvrđenog iznosa (za 10%) za pripadnike posebne kategorije nezaposlenih mladih

osoba (dugoročno nezaposlene osobe, žene, Romi, članovi domaćinstva u kojem niko nije zaposlen, članovi porodica poginulih boraca/šehida, osobe s invaliditetom, samohrani roditelji, roditelji djece sa posebnim potrebama, žrtve nasilja, liječeni ovisnici i bivši štíćenici domova za nezbrinutu djecu). U okviru realizacije Programa, u 2013. godini potpisani su ugovori o sufinansiranju zapošljavanja 950 mladih osoba kod 676 poslodavaca u iznosu od 4.313.455,00 KM. Do kraja 2013. godine isplaćena su sredstva u iznosu od 3.260.060,00 KM.

U 2013. godini nastavljen je Program zapošljavanja i zadržavanja mladih u Bosni i Hercegovini (YERP) kojeg provode Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP), Fond Ujedinjenih nacija za djecu (UNICEF), Volonteri Ujedinjenih nacija, Populacijski fond Ujedinjenih nacija (UNFPA) i Međunarodna organizacija za migracije (IOM) U okviru tog programa, Federalni zavod je učestvovao u realizaciji Programa sufinansiranja zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva „400+“ i u uspostavi centara za informiranje, savjetovanje i obuku (CISO) u kantonalnim službama za zapošljavanje. Korisnici usluga CISO su nezaposlene osobe do 30 godina, učenici pred izborom daljeg obrazovanja i zanimanja, poslodavci i drugi zainteresirani. Kao nastavak aktivnosti, a na osnovu Amandmana 1 Memoranduma o razumijevanju između Razvojnog programa Ujedinjenih nacija, Federalnog zavoda za zapošljavanje i kantonalnih službi za zapošljavanje, u 2013. godini je sufinansirano zapošljavanje pri službama za zapošljavanje Tuzlanskog, Posavskog i Zapadnohercegovačkog kantona. Sufinansiranjem je omogućeno nesmetano odvijanje aktivnosti u CISO u pomenutim službama do kraja 2013. godine. Za ovu namjenu u 2013. godini je isplaćeno 26.565,21 KM

Za izvršenje obaveze koja proističe iz Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, a koja se odnosi na izdvajanje 10% planiranih sredstava za aktivnu politiku zapošljavanja radi finansiranja Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, Federalni zavod za zapošljavanje je u 2013. godini izdvojio sredstva u iznosu od 2.022.700 KM.

Prema podacima Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica, od 39.194 raseljene osobe u FBiH, njih 16.209 je interno raseljenih osoba (ranije i sadašnje prebivalište u FBiH), 22.931 osoba čije je ranije prebivalište bilo u RS, a sada borave u FBiH i 54 raseljenih osoba čije je ranije prebivalište bilo u BD.⁷³

Realizacija Programa zapošljavanja povratnika u 2013. godini počela je u drugoj polovini 2012. godine, a završit će se u prvoj polovini 2014. godine, jer je određeni broj poslodavaca zaposlio radnike na neodređeno vrijeme za koje se status zaposlenosti prati 24 mjeseca. Program se realizira s ciljem poticanja zapošljavanja povratnika sa evidencije nezaposlenih osoba, radi jačanja njihove konkurentnosti na tržištu rada, sprečavanja dugotrajne nezaposlenosti, a time i održivosti povratka na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine. Ugovoreno je ukupno 314.954,75 KM, na osnovu čega je zaposleno 114 osoba kod 62 poslodavca. Po Programu su zaposlena 64 muškaraca (56%) i 50 žena (44%). Prema ovom programu, osnovni iznos poticajnih sredstva je u rasponu od 1.920,00 KM. Za realizaciju Programa u 2013. godini su isplaćena sredstva u iznosu od 247.330,00 KM.

⁷³ Stanje raseljenih osoba prema prijeratnom mjestu prebivališta sa 31.12.2013. godine FMROI

U 2013. godini nastavljena je realizacija Programa zapošljavanja i samozapošljavanja Roma započetog u 2011. godini, koji direktno implementira Federalni zavod za zapošljavanje. Ovim programom, u 2013. godini, omogućeno je zapošljavanje i samozapošljavanje 57 Roma kod 28 poslodavaca i samozapošljavanje 24 Roma. Program će trajati do polovine 2014. godine, jer je sedam poslodavaca zaposlilo radnike na period od 36 mjeseci.

Pregled broja zaposlenih i samozaposlenih Roma po kantonima 2013. godine

Red. Br.	Kanton	Broj poslodavaca	Broj zaposlenih	Broj samozaposlenih	Odobreno u KM
1.	Unsko-sanski	2	2	5	56.000
2.	Posavski	3	3	3	46.000
3.	Tuzlanski	9	21	8	202.000
4.	Zeničko-dobojski	4	12	1	92.000
5.	Bosansko-podrinjski	0	0	0	0
6.	Srednjobosanski	8	16	5	148.000
7.	Hercegovačko-neretvanski	2	3	0	18.000
8.	Zapadnohercegovački	0	0	0	0
9.	Kanton Sarajevo	0	0	2	16.000
10.	Kanton 10 (Livno)	0	0	0	0
Ukupno		28	57	24	578.000

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

U toku 2013. godine rađene su mjere zapošljavanja u skladu sa zakonskim propisima, strateškim dokumentima i finansijskim mogućnostima, s ciljem stvaranja pretpostavki za poboljšanje kvaliteta ponude radne snage na tržištu rada, poticanja potražnje za radnom snagom, kao i sticanja povjerenja i uspješnu saradnju partnera na tržištu rada. S obzirom na zakonom utvrđene prioritete, nakon izvršenja obaveza koje se odnose na materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenih osoba, raspoloživa finansijska sredstva usmjeravana su u programe aktivne politike zapošljavanja.⁷⁴

Kroz aktivne mjere zapošljavanja, koje su uglavnom bile usmjerene na stvaranje pretpostavki za poboljšanje kvaliteta i povećanje konkurentnosti ponude na tržištu rada, podsticanje potražnje za radnom snagom, te na sticanje povjerenja i uspješnu saradnju partnera na tržištu rada, poticanje zapošljavanja kod poznatog poslodavca, samozapošljavanje, obuku, dokvalifikaciju i prekvalifikaciju, pripremu nezaposlenih za tržište rada i stvaranje za sve jednakih mogućnosti u pristupu tržištu rada, pružena je podrška ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su pomenutim strateškim dokumentima utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama.

⁷⁴ Izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje 2013. godine

Preporuke

- Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa;
- Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora;
- Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva⁷⁵ uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.

Položaj porodica sa djecom

U periodu implementacije Strategije socijalnog uključivanja BiH, u oblasti zaštite djece i porodica s djecom fokus je stavljen na jačanje institucionalnih aranžmana u oblasti socijalne, porodične, dječije zaštite koji se odnose na poboljšanje koordinacije između različitih institucija sistema socijalne zaštite u BiH, jačanje saradnje s civilnim sektorom, naročito u kreiranju i implementaciji programa zaštite, razvoj i jačanje funkcije monitoringa i izvještavanja položaja djece i porodica s djecom. Cilj je da se stvore preduslovi za efikasnije upravljanje javnim politikama u oblasti praćenja položaja djece i bolje ciljanosti javnih politika prema stvarnim potrebama korisnika.

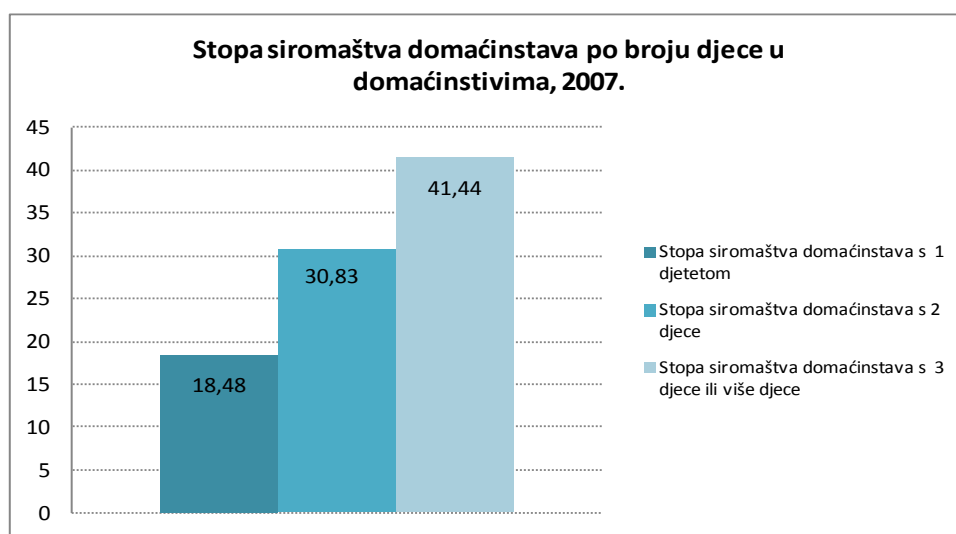
Djeca su najranjiviji dio društva jer ne mogu sama unaprijediti svoj položaj. Različite vrste lišenosti (ishrana, zdravstvena njega, obrazovanje i sigurnost), nasilje u porodici itd., mogu imati dugoročne nepopravljive posljedice. One mogu rezultirati i međugeneracijskim prenosom siromaštva, te sklonostima prema kriminalu i zapadanju u različite vrste ovisnosti. Ukratko, otežane prilike odrastanja mogu dovesti do smetnji u psihofizičkom razvoju, socijalnoj isključenosti, zdravstvenoj ugroženosti, lošijem obrazovanju i sklonosti kriminalu. Porodica predstavlja ključni stub optimalnog razvoja društva. Stoga, poboljšanje položaja ugroženih porodica s djecom predstavlja osnovu poboljšanja socijalnog razvoja djece.

Koncept dječije/socijalne zaštite u ovom izvještaju obuhvaća osnovne pokazatelje dječije zaštite kao i specifičnu ovisnost djece o odgovornostima roditelja i države, naročito u oblastima socijalne pomoći, zdravstva i obrazovanja, kao ključnih faktora koji doprinose dobrobiti djece. Također se razmatraju i okviri monitoringa i evaluacije, uključujući monitoring i definisanje ranjivih grupa, na principima i indikatorima Konvencije o pravima djeteta.

⁷⁵ Prednosti i mogući oblici partnerstva između javnog, civilnog i privatnog sektora, IBHI 2010.

Prema procjenama Federalnog zavoda za programiranje razvoja, a na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH je 2013. godine bilo 537.556 djece do 18 godina, što čini 23% stanovništva.

Stopa siromaštva je najveća kod domaćinstava s troje i više djece i iznosi 41,44%, što je za 3,7% manje u odnosu na BiH, a 10,3% u odnosu na RS.⁷⁶ Regionalne razlike u stopama siromaštva u FBiH se značajno razlikuju po kantonima. Stopa siromaštva djece je najniža u Kantonu Sarajevo (9,6%) i Zapadnohercegovačkom kantonu (10,4%), dok je najveća u Bosansko-podrinjskom (36,8%) i Tuzlanskom kantonu (35,8%).

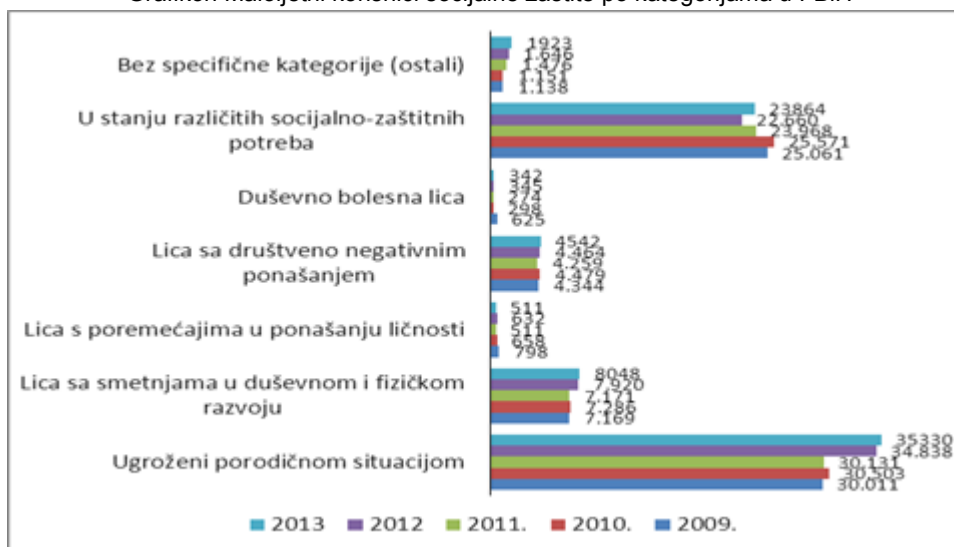
Izvor: APD 2007.

Raste broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite. U 2013. godini, broj maloljetnih korisnika porastao je za 2,8%. Ukupan broj u 2013. godini iznosio je 74.560, što čini 24,20% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite. Udio žena maloljetnih korisnica (46,96%) je nešto niži u odnosu na muške korisnike (53,04%), ali se bilježi lagani rast maloljetnih korisnica u odnosu na muškarce.⁷⁷ Najveći broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite evidentiran je u Srednjobosanskom kantonu, 17.459 i neznatno je porastao u odnosu na 2013. godinu. Rast broja korisnika u Srednjobosanskom kantonu zabilježen je u kategoriji lica sa smetnjama u duševnom i fizičkom razvoju, dok je u dijelu lica s poremećajima u ponašanju ličnosti broj korisnika opao za 95,57%.

⁷⁶ Anketa o potrošnji domaćinstava (APD) 2007. – zadnji raspoloživi podaci

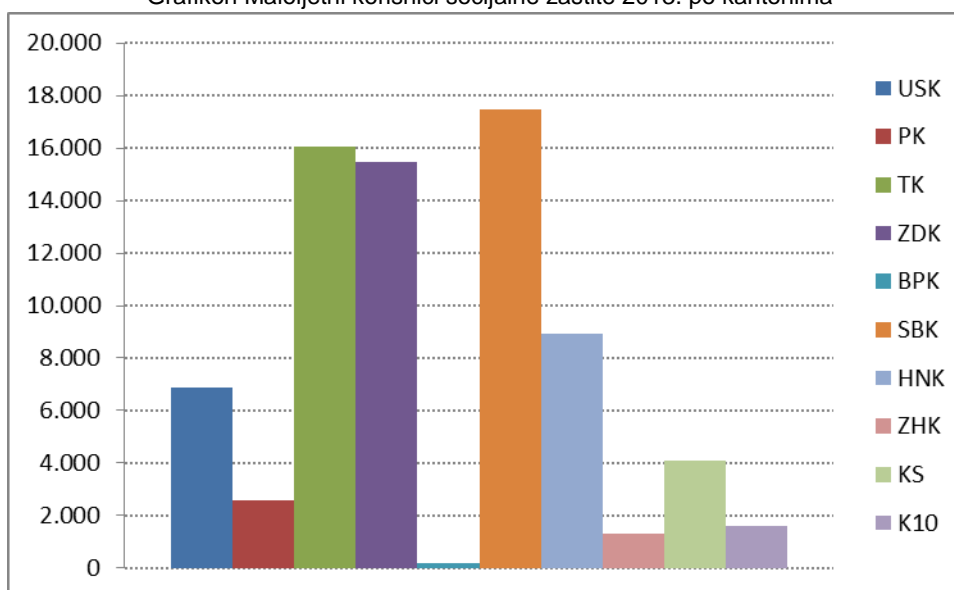
⁷⁷ Federalni zavod za statistiku

Grafikon Maloljetni korisnici socijalne zaštite po kategorijama u FBiH

Izvor: FZS

Grafikon Maloljetni korisnici socijalne zaštite 2013. po kantonima

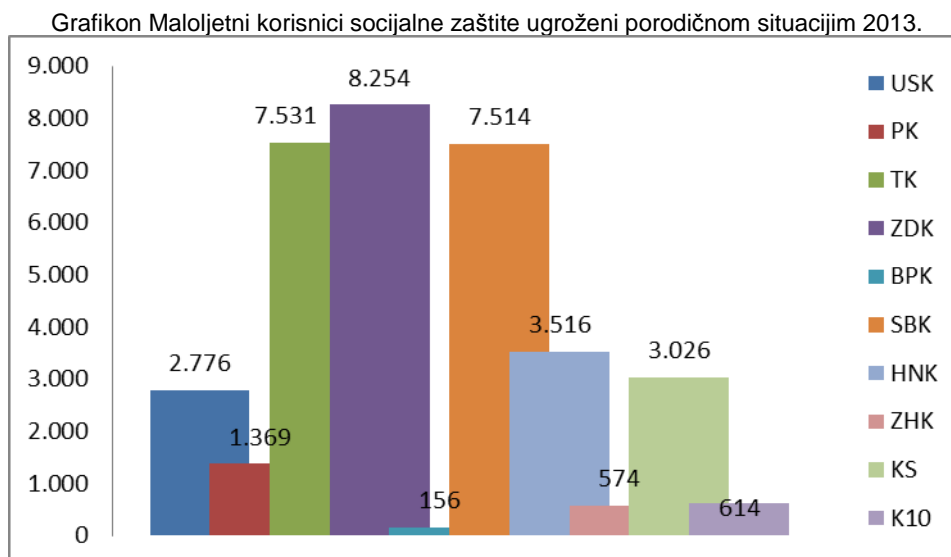

Izvor: FZS

Raste broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite ugroženih porodičnom situacijom u toku posljednje četiri godine. Najveći udio u ukupnom broju maloljetnih korisnika socijalne zaštite imaju osobe s ugroženom porodičnom situacijom (47,4% u 2013., 48,1% u 2012., 44,4% u 2011., 43,6% u 2010.) i korisnici u stanju različitih socijalno zaštitnih potreba (32% u 2013., 31,3% u 2012., 35,4% u 2011., 36,6% 2010.). U 2013. godini, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite ugroženih porodičnom situacijom porastao je za 1,4% u odnosu na prethodnu godinu. Lica ugrožena porodičnom situacijom su djeca bez roditeljskog staranja⁷⁸, djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim

⁷⁸ Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom u Federaciji BiH, djeca bez roditeljskog staranja su djeca bez oba roditelja, djeca nepoznatih roditelja, djeca napuštena od roditelja, djeca roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost i djeca roditelja lišenih roditeljskog prava.

prilikama, djeca čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda i odgojno zanemarena djeca. U izvještajnom periodu, najveći udio lica ugroženih porodičnom situacijom čine djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda - 68,2%, zatim djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama – 14,2%. Od ukupnog broja djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda najveći broj je u Zeničko-dobojskom kantonu 6.930 (28,76%).

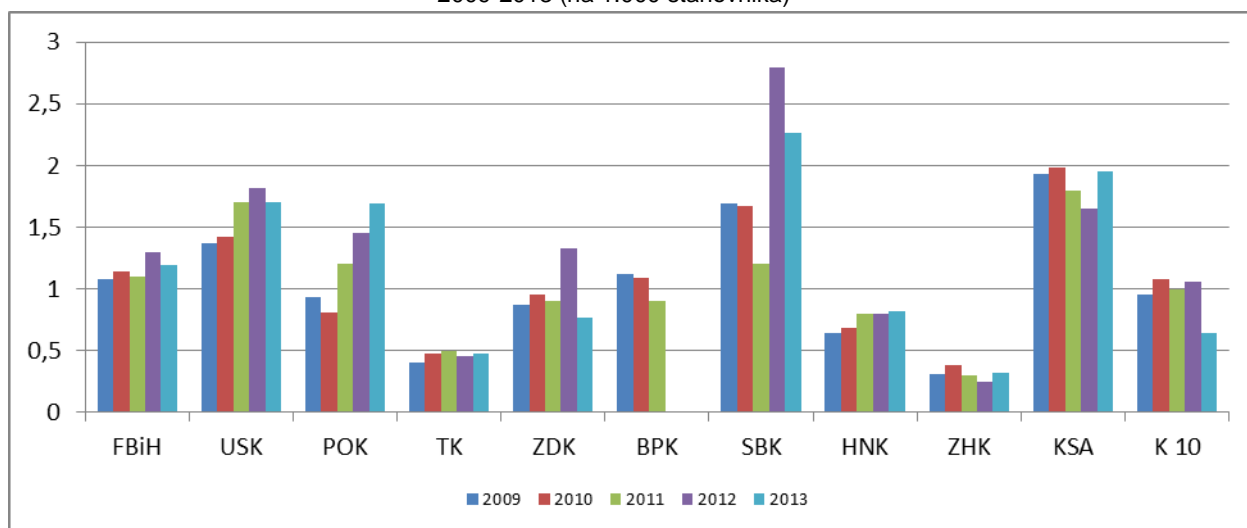

Izvor: FZS

Maloljetni korisnici socijalne zaštite koji su vaspitno zanemareni i zapušteni i dalje bilježe značajnu spolnu razliku. Udio muškaraca čini 70,7% u ukupnom broju vaspitno zanemarene i zapuštene djece. Najveći broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece prisutan je u Srednjobosanskom kantonu – 2,3 na 1000 stanovnika, Kantonu Sarajevo 2, Unsko-sanskom kantonu i Posavskom kantonu 1,7 na 1000 stanovnika.

U 2013. godini, ukupan broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece u FBiH iznosio je 2.797, što je za 8,7% manje u odnosu na 2012. godinu. Na 1000 stanovnika je bilo 1,2 vaspitno zanemarene i zapuštene djece.

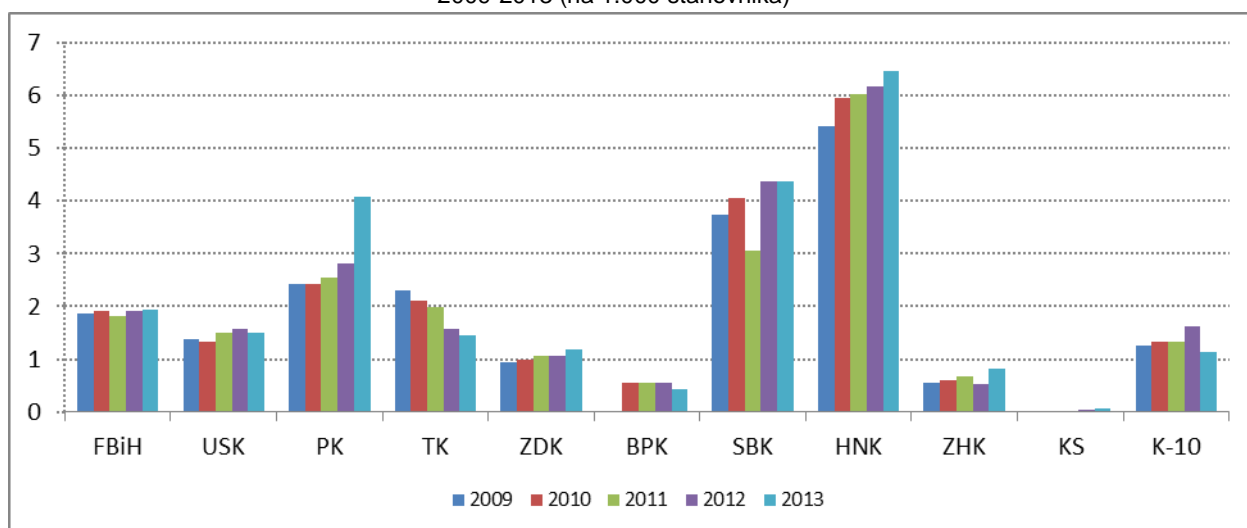
Grafikon Maloljetni korisnici socijalne zaštite koji su vaspitno zapušteni i zanemareni
2009-2013 (na 1.000 stanovnika)

Izvor: Proračun FZZPR prema podacima FZS

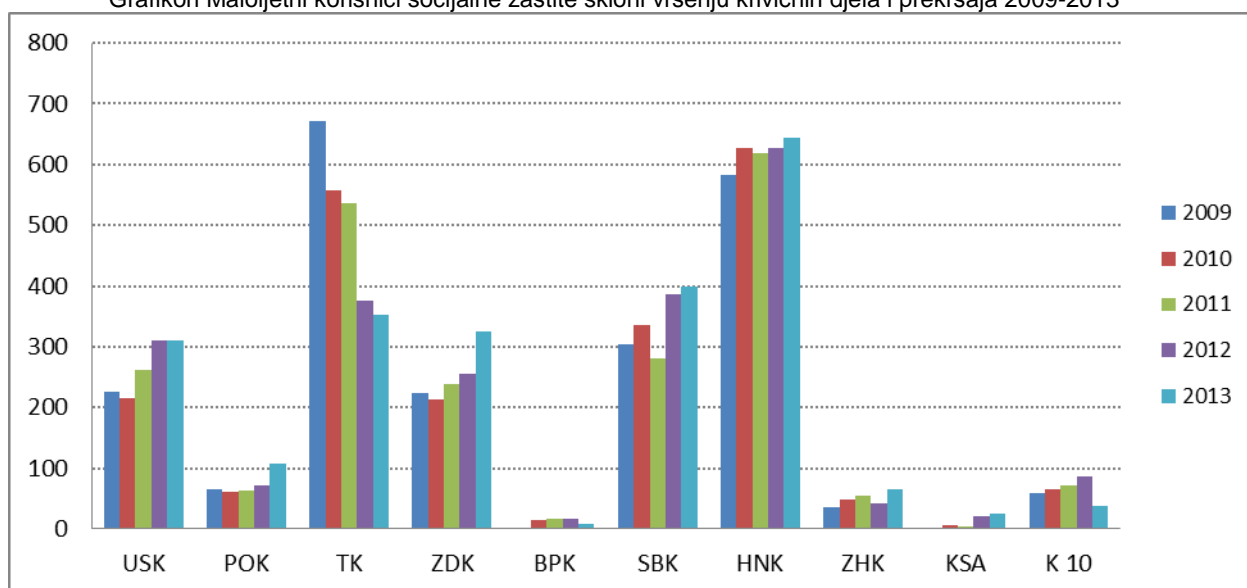
Broj maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja raste. Broj maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja čini 6,1% od ukupnog broja maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2013. godini. U odnosu na 2012. godinu zabilježen je rast broja maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja za 1,7%. Na 1000 stanovnika u FBiH, bilo je 1,9 maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Analizirajući stanje po kantonima, može se reći da se situacija u 2013. godini nije bitno promjenila u odnosu na prethodnu godinu, osim u Posavskom kantonu gdje je u 2013. godini bilo 4, dok je 2012. godine bilo 2,8 korisnika na 1000 stanovnika.

Grafikon Maloljetni korisnici socijalne zaštite sa društveno negativnim ponašanjem
2009-2013 (na 1.000 stanovnika)

Izvor: Proračun FZZPR prema podacima FZS

Grafikon Maloljetni korisnici socijalne zaštite skloni vršenju krivičnih djela i prekršaja 2009-2013

Izvor: FZS

Osobe društveno neprihvatljivog ponašanja su osobe sklone skitnji, prosjačenju, prostituciji, vršenju krivičnih djela, alkoholičari i narkomani. U ovoj skupini maloljetnih korisnika socijalne zaštite, najviše je onih koji su skloni vršenju krivičnih djela (2.274), od čega se mnogo veći broj odnosi na muškarce (82,8%). Ovo je jedan od indikatora koji ukazuje na ugroženost porodica s djecom. U odnosu na prethodne godine, došlo je do rasta ove kategorije korisnika. Najveći broj maloljetnih korisnika sklonih vršenju krivičnih djela evidentiran je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (643), i u odnosu na 2012. godinu porastao je za 2,4%. Porast ove kategorije maloljetnih korisnika zabilježen je u Zeničko-dobojskom kantonu, 27,1%, dok je u Tuzlanskom kantonu opao za 6,1%.

U 2013. godini, u FBiH je bilo 3.601 maloljetni korisnik socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama.⁷⁹

Od svih prava⁸⁰ u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, u 2012. godini najviše je bilo korisnika sa pravom na dječiji dodatak (74.178).

Finansiranje prava na dodatak za djecu po važećem Zakonu se vrši iz budžeta kantona i popraćeno je ozbiljnim poteškoćama. Pojedini kantoni nisu u mogućnosti da u svojim budžetima obezbijede potrebna sredstva.

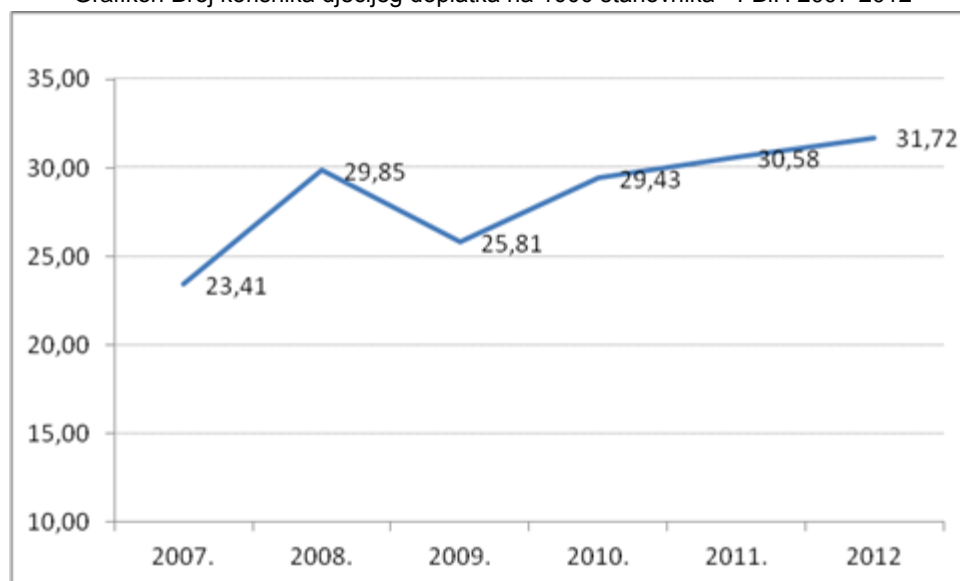
U 2012 godini⁸¹ dječiji dodatak se nije isplaćivao u pet kantona, a jednokratna pomoć za

⁷⁹ Federalni zavod za statistiku

⁸⁰ Osnovna prava u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom su: dodatak na djecu, naknada umjesto plaće ženi - majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene - majke koja nije u radnom odnosu, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje, posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova, koji žele djecu i trudnica, smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja, osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima. Pravo na dječiji doplatak pripada porodici, čiji ukupni mjesečni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih po osnovu socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelazi iznos koji je utvrđen propisom kantona, kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje, a u skladu s odredbom člana 91. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. :36/99, 54/04, 39/06 i 14/09).

opremu novorođenog djeteta u dva kantona (Unsko-Sanskom i Tuzlanskom kantonu). U ostalim kantonima isplata ove naknade varirala je od 86,60 do 400 KM. Pomoć majkama u prehrani djeteta do šest mjeseci nije se isplaćivala u šest kantona (Unsko-sanskom, Tuzlanskom, Srednjobosanskom, Hercegovačko-neretvanskom, Zapadno-hercegovačkom i Kantonu 10). U ostalim kantonima isplate ovih naknada varirale su od 48 do 150 KM. Naknada ženi majci u radnom odnosu nije se isplaćivala u Posavskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu. U ostalim isplata ove naknade varirala je od 50%-90% prosječne plaće žene-majke. Naknada ženi majci koja nije u radnom odnosu nije se isplaćivala u dva kantona, Tuzlanskom i Kantonu 10. U ostalim isplata ove naknade varirala je od 100 -236 KM.

Grafikon Broj korisnika dječijeg doplatka na 1000 stanovnika - FBiH 2007-2012

Izvor: Proračun FZZPR

Zaštita porodice sa djecom ima za cilj osiguranje porodice kroz materijalna i druga davanja radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, njihovom osposobljenju za samostalan život i rad.⁸¹ Temeljna prava koja, u skladu sa zakonom, porodice sa djecom mogu ostvariti, stvaraju dobru osnovu za zaštitu porodice s djecom, ali nisu dovoljna za zaustavljanje negativnih trendova u padu nataliteta, pravilnom odgoju, odrastanju i obrazovanju djece.

U FBiH, socijalna zaštita, a samim tim i zaštita porodica sa djecom uređena je tako da su nadležnosti u ovoj oblasti podijeljene između FBiH i kantona, uz obavezu Federacije da kreira okvirnu politiku u oblasti zaštite porodice s djecom, dok se propisima kantona bliže uređuju uslovi, način, postupak, organi i finansiranje stečenih prava. Neujednačen razvoj i različita ekonomska moć kantona, različitost materijalnih naknada za potpunu zaštitu djece i nesmetano provođenje pravilnog odgoja i odrastanja, stvaraju diskriminaciju i dodatno

⁸¹ Posljednji raspoloživi podaci Federalnog ministarstva rada i socijalne politike. Finansiranje prava dodatka na djecu u nadležnosti je kantona koji podatke o isplatama dostavljaju Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike. Uslijed februarskih protesta 2014. godine, kao i kasnijih katastrofalnih poplava stradale su mnoge baze podataka, tako da ministarstvo nije bilo u mogućnosti da ažurira podatke o korisnicima prava na dječiji dodatak za 2013. godinu.

⁸² Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom

povećavaju nepravdu prema licima u stanju socijalne potrebe. Zbog toga bi formiranjem Fonda za dječiju zaštitu na nivou FBiH, kao i donošenjem novih zakonskih rješenja, bila ujednačena visina naknada za prava u svim kantonima, čime bi se harmonizirala zaštita porodica sa djecom na nivou cijele FBiH.

Preporuke

- Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama);
- Definisati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja;
- Donijeti izmjene Zakona o zaštiti porodica sa djecom kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH;
- Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH

Obrazovanje

Obrazovanje i vještine značajno doprinose ekonomskom rastu i konkurentnosti. Također, obrazovanje doprinosi ličnom i društvenom razvoju pojedinca i smanjuje socijalne nejednakosti. Pojedinci stiču osnovne kompetencije za aktivnije učešće na tržištu radne snage i produktivniji rad. Generalno, empirijska literatura o ekonomskom rastu je otkrila pozitivnu vezu između obrazovanja i rasta bruto domaćeg proizvoda u mnogim zemljama. Sve se više naglašava važnost rasta investicija u fizički kapital, posebno u ICT i infrastrukturu, ali i u neopipljiv kapital poput obrazovanja, obučavanja, inovacija, brendinga i dizajna.⁸³

Prema Izvještaju o napretku Europske komisije za 2013. godinu usklađivanje sa europskim standardima u obrazovanju je u ranoj fazi. U Federaciji na razvoj obrazovanja utiče slaba koordinacija između kantona na ministarskom nivou. Što se tiče istraživanja i inovacija, poduzete su neke aktivnosti u skladu sa politikama EU, ali one su nedovoljne, posebno kad je riječ o saradnji u okviru Programa Horizon 2020. Mali napredak je ostvaren u oblasti istraživanja i inovacija i veoma mali dio BDP- a se izdvaja za ove namjene. Učešće u istraživačkom programu Evropske unije neznatno je poboljšano. Konferencija ministara obrazovanja koja je trebala da se održava svakog drugog mjeseca, održana je dva puta od marta 2012. godine. Koordinacija ministara obrazovanja i nauke u Federaciji BiH nije efikasna, budući da postoje dva koordinacijska tijela koja djeluju paralelno. Koordinacija ministara obrazovanja i nauke u FBiH koordinira rad ministarstava samo u šest kantona. Postoji de facto koordinacija između ministara u kantonima koji provode plan i program na hrvatskom jeziku. Uspostavljena je međusektorska Komisija za pripremu Akcionog plana za provedbu Osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini čiji mandat traje jednu godinu.

Prioritetne aktivnosti Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke u 2013. godini su bile:

- stvaranje pretpostavki za veći obuhvat djece sistemom obrazovanja i ujednačavanje i poboljšanje uslova odgoja i obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine,

Prema Izvještaju o radu Vlade FBiH u 2013. godini održano je šest radnih sastanaka sa ministrima obrazovanja iz Sarajevskog, Zeničko-dobojskog, Tuzlanskog, Unsko-sanskog, Bosansko-podrinjskog i Hercegovačko-neretvanskog kantona, koji su članovi Koordinacije ministara obrazovanja i nauke u Federaciji BiH. U saradnji sa svih deset kantonalnih ministarstva obrazovanja, pored Projekta nabavke besplatnih udžbenika za učenike osnovnih škola u stanju socijalne potrebe, realiziran je i Projekat poboljšanja uslova odgojno-obrazovnog rada.

U izvještajnoj godini započete su aktivnosti na izradi kurikuluma za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji BiH koji je zasnovan na ishodima učenja i kompetencijama koje učenici trebaju da steknu poslije završene osnovne škole. U saradnji sa kantonalnim ministarstvima obrazovanja i sindikatima urađen je prijedlog standarda i normativa radi osiguranja jednakih pedagoških i materijalnih uslova u svim osnovnim školama u Federaciji BiH.

⁸³ Business Intellegence pg. 38, 106, 114,

U 2013. godini, Vlada Federacije BiH je usvojila Strateške pravce razvoja visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine za period od 2012. do 2022. godine. Članovi Koordinacije ministara su izrazili spremnost da zajednički doprinesu realizaciji aktivnosti koje su definisane ovim dokumentom, a prihvaćena je i inicijativa za formiranje Vijeća za razvoj visokog obrazovanja u Federaciji BiH. Također je usvojen Program mjera za prevenciju korupcije u visokom obrazovanju u FBiH.

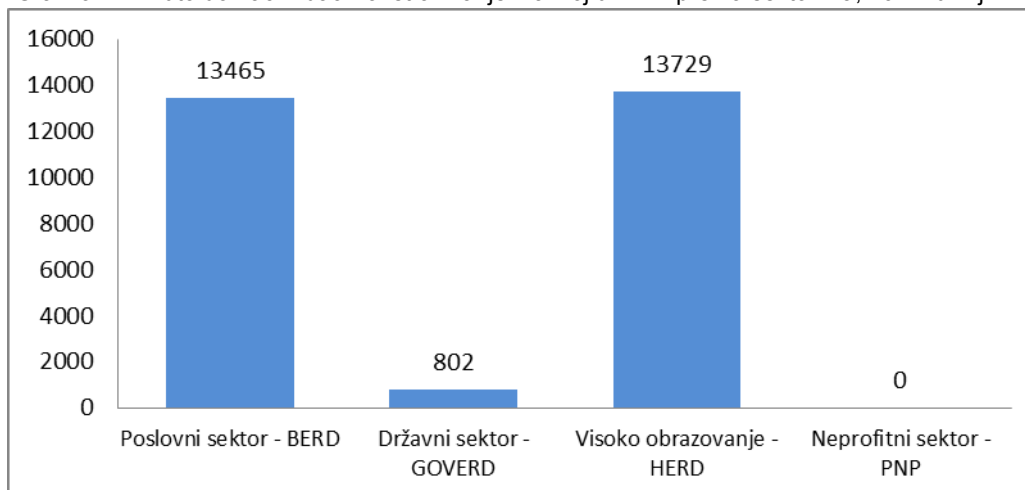
U FBiH, u izvještajnom period, u oblasti nauke i tehnologije, velika pažnja je posvećena slijedećim aktivnostima iz Godišnjeg plana rada Vlade FBiH:

- Finansiranje projekta „Registar naučnih institucija, naučnog kadra, naučnih projekata i infrastrukturnih ulaganja u Federaciji BiH”,
- Ocjenjivanje naučno-istraživačkih i istraživačko-razvojnih projekata,
- Podrška izdavanju referentnih naučnih časopisa i zbornika radova,
- Podrška naučnom usavršavanju na postdiplomskom i doktorskom studiju,
- Naučnotehnološka saradnja međunarodnog karaktera,
- Organizacija domaćih i međunarodnih naučnih skupova,
- Podrška istraživanju od značaja za Federaciju BiH,
- Podrška autorima, visokoškolskim i naučnim institucijama u izdavanju naučne, stručne i univerzitetske literature,
- Učešće na domaćim i međunarodnim naučnim skupovima,
- Sufinansiranje istraživačkog rada, naučnog usavršavanja i studijskih boravaka u zemlji i inostranstvu s ciljem podizanja stepena naučnog zvanja,
- Podrška radu biblioteka naučnih i visokoškolskih ustanova u Federaciji i njihovo uključivanje u bibliotečko-informacioni sistem,
- Naučno-istraživački i istraživačko-razvojni projekti,
- Podrška javnim naučnim i visokoškolskim ustanovama (univerzitetima) od značaja za Federaciju BiH.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, na poslovima istraživanja i razvoja u 2012. godini bilo je zaposleno 826 osoba (395 žena - 47,82%), odnosno 367,8 osoba izraženo u ekvivalentu pune zaposlenosti. Na osnovu ugovora o djelu ili autorskog ugovora, bilo je angažirano 130 osoba (51 žena), odnosno puno radno vrijeme bilo je angažirano 49,8 osoba. U Republici Srpskoj na poslovima istraživanja i razvoja u 2012. godini je bilo zaposleno 814 osoba. U FBiH, bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj (GERD- R&D Intensity) u 2012. godini iznosili su 27,996 mil. KM, a u RS 34,297 mil. KM. U FBiH, najveći

bruto domaći izdaci su bili u oblasti inženjerstva i tehnologije (52,68% od ukupnog iznosa za ove namjene) i medicinske i zdravstvene nauke (35,00%).⁸⁴

Grafikon 1: Bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH prema sektorima, 2012. u hilj. KM

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Spor ekonomski napredak doveo je do malog ulaganja u naučnoistraživački rad. U 2012. godini, bruto domaći izdaci kao udio u BDP-u BiH iznose blizu 0,243%, od toga udio za FBiH iznosi 0,11%, a za RS 0,13%.⁸⁵ Prije rata, BiH je za naučno-istraživački rad izdvajala 1% BDP-a. Prema ciljevima Bolonjskog procesa potrebno je izdvajati 3%. Poređenja radi, u 2012. godini EU-28 prosjek izdvajanja za naučnoistraživački rad kao % BDP-a je iznosio 2,07%, a u Njemačkoj 2,98%, Sloveniji 2,8%, Mađarskoj 1,3%, Bugarskoj 0,64%, Srbiji 0,97%, Rumuniji 0,49% i Hrvatskoj 0,75%.⁸⁶ Prema procjenama, više od 60% kvalificiranih naučnoistraživačkih i univerzitetskih kadrova napustilo je BiH u posljednjih 15 do 20 godina.⁸⁷

U narednom periodu, potrebno je izraditi jasne kriterije podrške internacionalizaciji kroz postojeće projekte u obliku sufinansiranja i subvencioniranja internacionalizacije, a u skladu sa omogućenim budžetom. Pored mjera koje bi bile usmjerene na podršku internacionalizaciji kroz projekte, Federalno ministarstvo obrazovanja će nastojati da internacionalizira i svoje kapacitete, i to u pravcu uske saradnje sa drugim ministarstvima u zemljama i u okruženju, Evrope i svijeta.

Znanje i vještine kao glavne determinante rasta i standarda se transformišu u proizvode i usluge, s time se jačaju institucionalni kapaciteti, uspostavlja efektivniji javni sektor, jača civilno društvo i unapređuje klima za investicije. Efikasno tercijarno obrazovanje⁸⁸ i R&D (istraživanje i razvoj-IR) su osnova transformacije. Zemlje u razvoju i industrijske zemlje ovise od dinamične ekonomije koja je utemeljena na znanju. Adekvatan sistem tercijarnog obrazovanja poboljšava kapacitet zemlje da iskoristi rapidne tehnološke prednosti.

⁸⁴ FZS Saopćenje, **Istraživanje i razvoj u 2012. godini**, Sarajevo, 2014.

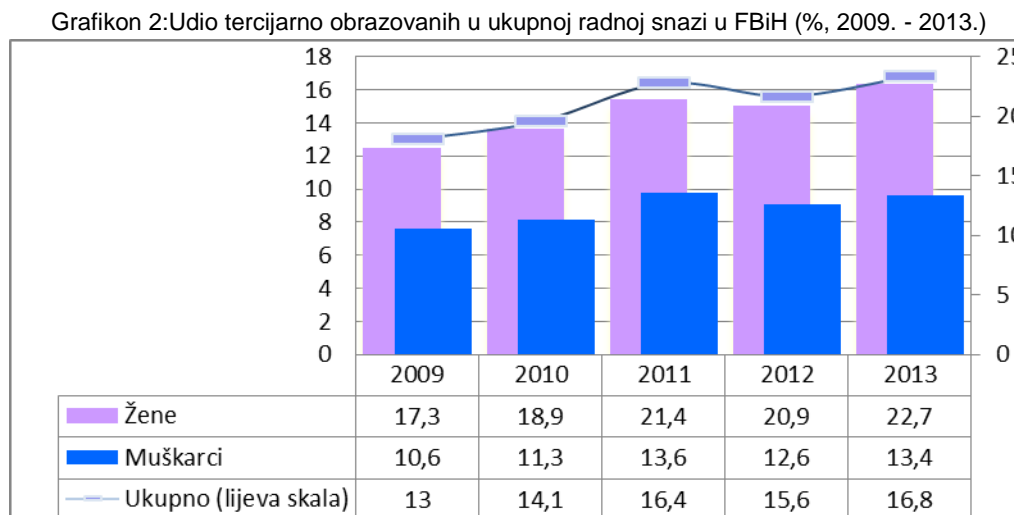
⁸⁵ CBBiH

⁸⁶ Eurostat [25.09.2014.]

⁸⁷ FMON, **Strateški pravci razvoja visokog obrazovanja u FBiH (2012.-2020.)**, Sinergija i partnerstvo, Mostar, decembar 2012., str.24

⁸⁸ Obrazovanje koje obuhvata viši i visokoškolski stručni studij, te univerzitetski studij.

Poboljšano i pristupačno tercijarno obrazovanje i efektivni inovativni sistemi omogućavaju napredak.⁸⁹

Izvor: Anкета o radnoj snazi 2013.

Prema Anketi o radnoj snazi (2014.), udio tercijarno obrazovanih u FBiH, u 2013. godini u ukupnoj radnoj snazi (16,8%) u odnosu na 2012. godinu (15,6%) je porastao. U 2013. godini, i dalje se povećava jaz između muškaraca i žena. (žena 22,7%, a muškaraca 13,4%). U BiH ovaj udio iznosi 16,4% što je daleko niže nego u zemljama EU-28 i EU-4. U FBiH, u ukupnom broju zaposlenih u 2013. godini, tercijarno obrazovani učestvuju sa 19,7%. U RS udio tercijarno obrazovanih u ukupnoj strukturi radne snage po završenoj školskoj spremi u 2013. godini iznosi 15,87%, a udio tercijarno obrazovanih u ukupnom broju zaposlenih iznosi 17,3% (prošle godine 13,4%).

Tabela 1: Stanovništvo 15-64 starosne dobi sa tercijarnim obrazovanjem (u %)

	2009	2010	2011	2012	2013
EU – 28	22,0	22,7	23,6	24,5	25,3
Bugarska	19,2	19,4	20,1	20,7	22,2
Mađarska	16,9	17,2	18,1	19,0	19,5
Rumunija	11,2	11,9	13,0	13,6	13,9
Slovačka	13,4	15,1	16,4	17,0	17,7
BiH	7,1	8,2	8,8	8,8	9,7
FBiH ⁹⁰	7,1	8,4	9,0	9,0	9,6

Izvor: Eurostat, ARS 2012. i 2013.

EU 27 i dalje bilježi rast udjela tercijarno obrazovanih u ukupnom stanovništvu (od 15 do 64 godine). U EU-28 udio tercijarno obrazovanih u ukupnom stanovništvu (15-64 dobi) iznosio

⁸⁹http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTEDUCATION/0..contentMDK:20298183~menuPK:617592~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:282386.00.html#what_why

⁹⁰ Podaci za BiH i FBiH se odnose na radno-sposobno stanovništvo, obuhvata sve osobe koje imaju 15 i više godina

je 2011. godine 23,6%, 2012. 24,5% i u 2013. je 25,3%. Ovakav porast je najvećim dijelom zbog povećanja broja studenata, uvođenja Bolonjskog sistema studiranja, te skraćenja prosječnog broja godina studiranja.

Tabela 2: Zaposleni sa tercijskim obrazovanjem u ukupno zaposlenim (%)⁹¹

	2009	2010	2011	2012	2013
EU – 28	28,6	29,5	30,4	31,4	32,4
Bugarska	26,3	27,1	28,1	28,6	30,2
Mađarska	23,5	23,6	24,9	25,6	25,7
Rumunija	21,3	22,6	24,2	24,4	25,0
Slovačka	17,6	19,9	21,1	21,0	22,0
BiH	14,3	15,4	17,4	16,5	18,7
FBiH	16,0	17,1	20,1	18,6	19,7
RS	12,0	12,8	13,6	13,4	17,3

Izvor: Eurostat, ARS 2012. i 2013.

U Makedoniji, 2013. godine udio tercijski obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu iznosi 14,7%, a u ukupnom broju zaposlenih 22,1%. U 2013. godini u Crnoj Gori udio stanovništva sa višim i visokim stručnim obrazovanjem u radnosposobnom stanovništvu iznosi 17,6%, a u Srbiji 16,8%. U IV tromjesečju, 2013. godine, u Hrvatskoj, u ukupnom broju zaposlenih udio tercijski obrazovanih iznosi 25,9 %, a u broju zaposlenih 17,6%.

U izvještajnoj godini, u oblasti visokog obrazovanja, aktivnosti su bile usmjerene na subvencioniranje smještaja i ishrane studenata, podršku projektima studentskih organizacija, realizaciji domaćih i međunarodnih studentskih manifestacija, te učešću studenata na domaćim i međunarodnim studentskim manifestacijama i podršci najboljim studentima. Nastavile su se aktivnosti na podsticaju školovanja Roma, podršci studentima s invaliditetom, pomoći bibliotekama visokoobrazovnih institucija u osiguranju dostupnosti udžbenika osnovne studentske literature za studentske programe, sufinansiranje Fonda za studentske zajmove u FBiH i programu borbe protiv korupcije na visokoškolskim ustanovama. Značajna pažnja je bila posvećena popularizaciji, informiranju javnosti i analizi javnog mnijenja o stepenu i značaju implementacije Bolonjskog procesa, realizaciji programa međunarodne akademske i studentske mobilnosti i razmjene, razvoju studentskih programa I, II i III ciklusa i podršci razvoju nastavnih planova i programa, te njihovom usklađivanju s kretanjima na tržištu rada. Intenzivno se radilo na podršci ispunjavanju uslova za akreditaciju visokoškolskih ustanova u FBiH i podršci uključivanju studenata u naučno-istraživačke procese i praktičnu primjenu stečenih znanja i programa depolitizacije visokog obrazovanja.

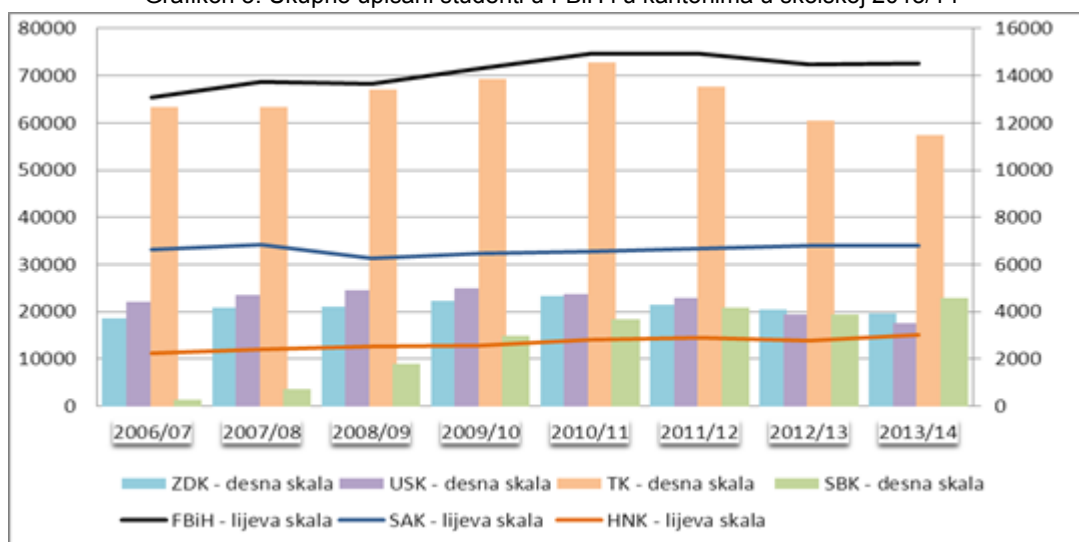
Nadležnost visokog obrazovanja je na nivou kantona. U Federaciji BiH postoji šest javnih univerziteta, smještenih u 5 kantona, a HNK-a ima dva univerziteta. Iako studenti mogu biti iz bilo kojeg kantona, kanton u kojem studiraju finansira najveći dio troškova visokog

⁹¹ Zaposleni EU-28 i EU-4 su zaposleni starosne dobi od 18 do 74 godine

obrazovanja. Zapravo, kanton iz kojeg student dolazi dostavlja kantonu u kojem studira vrlo mali iznos sredstava, obično za subvencioniranje troškova smještaja. To znači da kantoni koji imaju univerzitete, subvencioniraju ostale kantone za školovanje studenata.

Od ukupno diplomiranih studenata na visokoškolskim ustanovama u školskoj 2013/14, u javnim visokoškolskim ustanovama je diplomiralo 87,21%, u privatnim 10,88%, u vjerskim visokoškolskim ustanovama 0,61%, a na visokim školama (prvi stepen dodiplomskog studija) je diplomiralo 1,28 % studenata. U školskoj 2013/14 godini i dalje je najviše upisanih studenata u Sarajevskom kantonu, potom u HNK i TK. U FBiH postoje i privatne visokoškolske ustanove koje u svom sastavu nemaju više od jednog fakulteta, tako da se tretiraju kao jedna organizaciona jedinica. U Srednjobosanskom kantonu, u Travniku ima 16 privatnih visokoškolskih ustanova.

Grafikon 3: Ukupno upisani studenti u FBiH i u kantonima u školskoj 2013/14

Izvor : Federalni zavod za statistiku

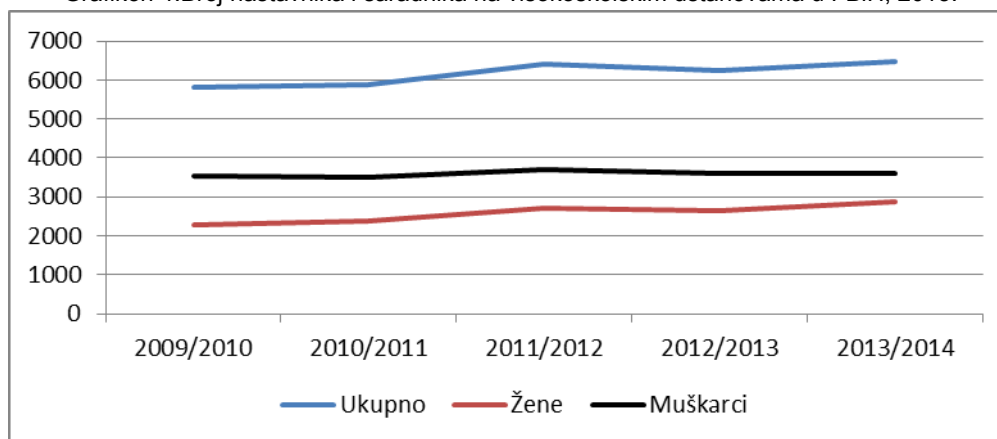
Broj studenata koji se upisuju na visokoškolske ustanove iz godine u godinu je rastao sve do 2012/13. Tako je na visokoškolskim ustanovama školske 2005/06. godine bilo 62.546 upisanih studenata, tri godine kasnije 68.317, a 2011/12. godine 74.565 studenata. U 2012/13 godini na visokoškolske ustanove FBiH upisano je ukupno 72.460 studenata, a u 2013/14 je upisano 72.571 studenata. U Federaciji BiH, 2013. godine je evidentiran 31 upisani student na 1.000 stanovnika, isto kao i prošle godine. Najveći broj studenata na 1000 stanovnika je zabilježen u Sarajevskom kantonu (77 studenata na 1.000 stanovnika), u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (68), a najmanji broj studenata (10) zabilježen je u Zeničko-dobojskom kantonu. Posljednih godina u FBiH se nije smanjio broj godina studiranja. Prema podacima Nacrta programa mjera za prevenciju korupcije u FBiH, prosjek studiranja u Federaciji BiH je viši nego prosjek EU i iznosi sedam godina.⁹²

Broj nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama Federacije BiH je u porastu. U 2012/13 školskoj godini evidentirano je 6.239 nastavnika, a u 2013/14 6.482. Statistika prikazuje i podatke o nastavnicima i saradnicima u nastavi u ekvivalentu pune zaposlenosti

⁹² Nacrt programa mjera za prevenciju korupcije u FBiH, Mostar: 2012., str. 7

(FTE). U školskoj 2013/14 godini na visokoškolskim ustanovama, izraženo ekvivalentom pune zaposlenosti, je bilo 1.328,86 nastavnika, a u 2012/2013 školskoj godini 1267,97.⁹³

Grafikon 4: Broj nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama u FBiH, 2013.

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, broj završenih doktora i magistara je rastao sve do 2013. godine. U 2013. godini je ukupno 629 magistranata završilo magistrat (340 žena) što je u odnosu na prethodnu godinu manje za 124. 2005/06. školske godine u Federaciji BiH 270 magistranata je završilo magistrat (179 muškaraca i 91 žena). 2005/06 školske godine 79 doktoranata je završilo doktorat (54 muškarca i 25 žena), 2012/13 evidentirano je 140 (67 žene) novih doktora nauka i 2013/14 školske godine 165 (73 žene) doktora nauka.

Uključenost djece u predškolsko obrazovanje se poboljšava. Prema Izvještaju o napretku Evropske komisije (2013.) udio djece obuhvaćene predškolskim odgojem nastavio je da raste i dosegao je 13% u 2012. godini, dok je udio romske djece ostao na 2%. Broj predškolskih ustanova u FBiH je u porastu. U 2013/14 školskoj godini u odnosu na prethodnu godinu broj predškolskih ustanova u Federaciji BiH se povećao za jedanaest ustanova. Konstantno je u porastu broj djece koja koriste predškolske ustanove, a potrebe su znatno veće od kapaciteta. 2013/14 godine broj predškolske djece u dječijim vrtićima na 1.000 stanovnika u Federaciji BiH u odnosu na prošlu godinu se povećao za jedno dijete i iznosi petoro djece na 1.000 stanovnika. Predškolski odgoj i obrazovanje nisu besplatni i to teško pogađa ekonomski ugrožene porodice, posebno ranjive grupe, kao što su Romi, raseljena lica i druge marginalizirane grupe.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima propisuje: „Svako ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje treba da bude besplatno bar u osnovnim i nižim školama. Osnovno obrazovanje je obavezno...“. Zakoni svih 10 kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine kojima se uređuje oblast osnovnog obrazovanja propisuju da je osnovno obrazovanje obavezno za svu djecu.

⁹³ FZS, Saopćenje 12.4

Mnoge aktivnosti su urađene na promociji univerzalnog osnovnog obrazovanja od strane međunarodnih organizacija, organa uprave i NVO-a. Prema podacima FZS, u 2011/12 godini stopa obuhvata djece osnovnim obrazovanjem u FBiH iznosi 97,2%⁹⁴, a u odnosu na stopu u 2006. godini (98,3%)⁹⁵ pokazuje da je došlo do smanjenja za 1,1pp.⁹⁶ I dalje, određeni broj djece ostaje izvan školskog sistema. To su djeca posebno ranjive kategorije poput pripadnika romske nacionalnosti, djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, i to najčešće u ruralnim sredinama, te djeca s posebnim obrazovnim potrebama. Podaci ukazuju da nema značajnije razlike među stopama pohađanja osnovnog obrazovanja u državama regije i da se iste kreću između 96 i 99%, dok je u državama Evropske unije obuhvat djece osnovnim obrazovanjem gotovo potpun.

Tabela 3: Broj učenika u osnovnim školama u FBiH i kantonima

	FBiH	USK	POK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	SAK	K-10
2007/08	238.887	31.024	4.039	50.626	42.936	2.835	28.604	22.628	9.628	39.972	6.595
2008/09	238.401	30.854	3.872	49.840	42.753	2.803	28.611	22.883	9.864	40.423	6.498
2009/10	233.423	30.286	3.772	48.525	41.985	2.548	28.737	22.308	10.244	38.548	6.369
2010/11	223.069	29.518	3.597	45.780	39.177	2.505	27.373	21.170	9.769	37.815	6.365
2011/12	207.921	27.205	3.418	41.989	36.578	2.245	25.594	19.891	9.530	35.515	5.956
2012/13	199.124	25.683	3.178	39.803	35.389	2.062	24.521	18.918	9.140	34.711	5.719
2013/14	197.884	25.753	3.054	39.603	35.173	2.061	23.649	18.211	8.698	36.179	5.503

Izvor: Federalni zavod za statistiku

U FBiH, ukupan broj upisanih učenika osnovnog obrazovanja u 2013/14 godini iznosi 197.884, što je manje za 1.240 učenika u odnosu na prethodnu godinu i manje za 41.003 učenika u odnosu na 2007/08 godinu.

Tabela 4: Broj nastavnika u osnovnim školama FBiH i u kantonima

	FBiH	USK	POK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	SAK	K-10
2007/08	14.733	1.735	265	3.088	2.497	184	1.662	1.598	695	2.515	494
2008/09	15.091	1.763	249	3.163	2.621	184	1.703	1.642	690	2.586	490
2009/10	15.375	1.790	263	3.249	2.728	174	1.750	1.659	765	2.519	479
2010/11	15.469	1.830	256	3.244	2.690	185	1.752	1.656	779	2.577	500
2011/12	15.567	1.918	282	3.132	2.635	187	1.759	1.709	783	2.598	564
2012/13	15.253	1.797	266	2.903	2.692	187	1.973	1.724	711	2.466	534
2013/14	15.250	1.885	269	3.014	2.708	264	1.709	1.593	727	2.578	503

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Broj učenika na jednog nastavnika u osnovnom obrazovanju ima tendenciju smanjenja (2007/08 – 16,2, 2013/14 – 13,00), kao i prosječan broj učenika u odjeljenju (2007/08 – 22,8,

⁹⁴ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo zdravstva, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske i Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine. (2013). **Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011–2012**: završni izvještaj Sarajevo: UNICEF.

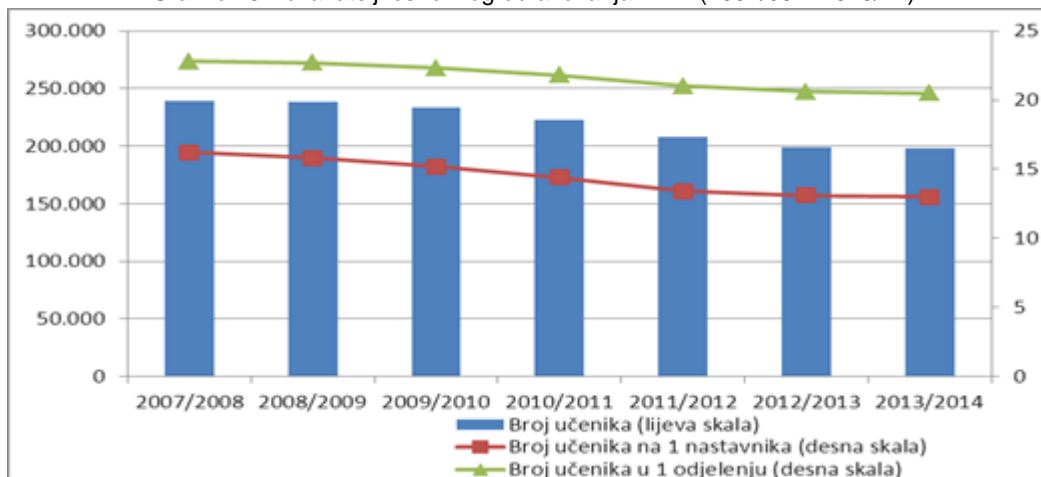
http://www.unicef.org/bih/ba/01_Prednje_strane_i_Zbirna_tabela_rezultata.pdf

⁹⁵ Direkcija za ekonomsko planiranje Bosne i Hercegovine, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske i Ministarstvo zdravstva Federacije BiH. **Istraživanje višestrukih pokazatelja 2006**, Završni izvještaj. Sarajevo, Bosna i Hercegovina. 28.8.2013. http://www.childinfo.org/files/MICS3_BiH_FinalReport_2006_Bos.pdf

⁹⁶ Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, **Analiza uzroka nepohađanja, napuštanja i smanjenja broja učenika u osnovnim školama u FBiH**, Mostar, septembar/rujan 2013. godine, str.9 <http://portal.skola.ba/start/LinkClick.aspx?fileticket=buPSsaSWkq8%3D&tabid=54>

2013/14 - 20,5). U izvještajnom periodu najmanji broj učenika na 1 nastavnika evidentiran je u BPK (7,8) i K10 (10,9) dok je najveći broj učenika na 1 nastavnika zabilježen u SAK (14,0) i SBK (13,8). Broj nastavnika u 2013/14 u odnosu na prethodnu godinu je manji za samo tri nastavnika.

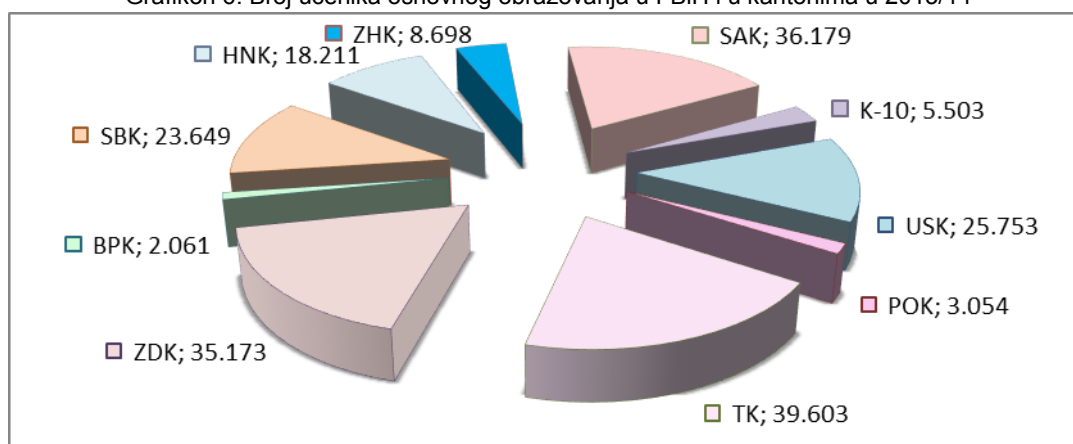
Grafikon 5: Pokazatelji osnovnog obrazovanja FBiH (2007/08 – 2013/14)

Izvor: Federalni zavod za statistiku

U Federaciji Bosne i Hercegovine najveći razlog smanjenja broja upisanih učenika u prvi razred osnovne škole i smanjenja ukupnog broja učenika osnovnih škola u Federaciji BiH je pad nataliteta. Također, značajni su i drugi faktori poput rasta odgođenog upisa učenika u prvi razred osnovne škole, povećanja socijalno isključene i marginalizirane djece koja su izvan školskog sistema, neredovno pohađanje nastave i napuštanje osnovnog obrazovanja prije njegovog završetka, porodični odnosi i socijalni status porodica.⁹⁷

Grafikon 6: Broj učenika osnovnog obrazovanja u FBiH i u kantonima u 2013/14

Izvor: Federalni zavod za statistiku

⁹⁷ Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, **Analiza uzroka nepohađanja, napuštanja i smanjenja broja učenika u osnovnim školama u FBiH**, Mostar, septembar/rujan 2013. godine

U Izvještaju o provođenju Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine (2011. – 2014.)⁹⁸ se navodi kako, štampanje i distribucija besplatnih udžbenika i priručnika i oslobađanje djece i roditelja od svih vidova dodatnog financiranja osnovnog obrazovanja, se ne implementira u potpunosti, iako je propisana zakonom. Razlog je teška materijalna situacija u budžetima FBiH.

U 2013. godini nastavljen je aktivan angažman na realizaciji mjera i aktivnosti iz Operativnog plana aktivnosti na provođenju mjera i preporuka sadržanih u Analizi stanja u oblasti srednjeg obrazovanja s prijedlogom mjera za usklađivanje obrazovanja s potrebama privrede u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Operativni plan). Nositelj aktivnosti izrade Operativnog plana je Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke.

Izrađen je Nacrt zakona o principima obrazovanja odraslih (upućen je Uredu Vlade FBiH za zakonodavstvo i usklađenost sa propisima Evropske unije, Federalnom ministarstvu finansija/finansija i Federalnom ministarstvu pravde radi pribavljanja mišljenja i naknadnog upućivanja na Vladu Federacije BiH).⁹⁹ U okviru Programa raspodjele sredstava transfera za 2013. godinu uveden je novi potprogram „Podrška programima koji omogućuju odraslim osobama završetak osnovne škole“. U okviru projekta „Jačanje kapaciteta razvoja ljudskih resursa u BiH“ (HRD) su izrađena dva dokumenta koja se odnose na oblast obrazovanja odraslih: „Principi i standardi u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini“ i „Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini za period 2014-2020“.¹⁰⁰

Mjeru normativnog regulisanja uvođenja obaveznog srednjoškolskog obrazovanja u najkraćem trajanju od 2 godine su do sada implementirali Kanton Sarajevo i Bosansko-podrinjski kanton. U Unsko-sanskom kantonu donesen je Zakon o srednjem obrazovanju, ali implementacija ove zakonske odredbe odvijat će se postepeno po zanimanjima jer je potrebno izraditi nastavne planove i programe za zanimanja I i II stepena, te u nomenklaturu zanimanja uvrstiti nova zanimanja I i II stepena složenosti. Od naredne školske godine početak će implementacija ove zakonske odredbe o obrazovanju u dvogodišnjem trajanju za dva stručna zanimanja u Unsko–sanskom kantonu. Koordinacija ministara obrazovanja i nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine je na sedmoj sjednici, održanoj 28. 2. 2012. godine, donijela Odluku o formiranju Radne grupe za izradu jedinstvenih pedagoških standarda i normativa za osnovno i srednje obrazovanje u Federaciji Bosne i Hercegovine. Radnu grupu čine predstavnici Federalnog i kantonalnih ministarstava obrazovanja, te sindikata. U 2013. godini završen je nacrt dokumenta Pedagoški standardi i normativi za osnovni odgoj i obrazovanje, koji su prezentirani na XXI sjednici Koordinacije ministara obrazovanja i nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine, održanoj 01.11.2013. godine. Nakon uvrštavanja finalnih komentara i prijedloga u dokument, bit će upriličena javna rasprava o istom. Ista procedura bit će primjenjena i prilikom daljeg rada na dokumentu Pedagoški standardi i normativi za srednje obrazovanje, koji će se intenzivirati u narednoj kalendarskoj godini.

U proteklom periodu evidentan je veći angažman službi/zavoda za zapošljavanje, te srednjoškolskih i visokoškolskih ustanova u informisanju učenika završnih razreda osnovnih i

⁹⁸ Usvojen na 62. sjednici Vijeća ministara BiH održanoj 3.9.2013. godine

⁹⁹ Radna grupa Federalnog ministarstva obrazovanja za izradu modela zakona o obrazovanju odraslih u FBiH (sastavljena od 15 članova, predstavnika sektora obrazovanja, rada, finansija, privrede i akademske zajednice, te predstavnika poslodavaca i sindikata osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja)

¹⁰⁰ Predstavnici Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke učestvovali su u Projektu „Jačanje kapaciteta razvoja ljudskih resursa u BiH“ finansiranog sredstvima Evropske unije.

srednjih škola o zanimanjima koja su dostupna i programima obrazovanja i obuke koji omogućavaju sticanje potrebnih kvalifikacija za obavljanje pojedinih zanimanja. U Bosansko-podrinjskom kantonu donesen je Pravilnik o profesionalnoj orijentaciji, koji se provodi u osnovnim školama u ovom kantonu. Na području Tuzlanskog kantona uspostavljen je sistem profesionalne orijentacije u osnovnim školama, a predviđeno je da se za svakog učenika osnovne škole izradi list profesionalne orijentacije, koji se izdaje uz svjedočanstvo o završenoj osnovnoj školi.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH – Odjel za VET (u daljem tekstu Agencija) je u toku 2013. godine provela prvu fazu evaluacije modularnih nastavnih planova i programa, te kvalitete njihove primjene iz pet porodica zanimanja: 1) Mašinstvo/strojarstvo i obrada drveta; 2) Ekonomija, pravo, administracija i trgovina; 3) Ugostiteljstvo i turizam; 4) Šumarstvo i obrada drveta; 5) Geodezija i građevinarstvo. Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona kontinuirano provodi obuku srednjoškolskih profesora za primjenu modularnih nastavnih planova i programa. U Bosansko-podrinjskom kantonu primjenjuju se modularni nastavni planovi i programi za porodice zanimanja za koje su isti izrađeni. Posavski kanton, također ima visok stepen primjene modularnih nastavnih planova i programa budući da 60% odjeljenja srednjih škola u ovom kantonu primjenjuje modularne nastavne planove i programe.

U Srednjobosanskom, Hercegovačko-neretvanskom, Zapadnohercegovačkom kantonu i Kantonu 10 nije donesen Zakon koji je usklađen sa Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH. U ostalim kantonima Zakon o srednjem obrazovanju je usklađen sa Okvirnim zakonom. U Tuzlanskom i Bosansko-podrinjskom su uspostavljena tripartitna savjetodavna vijeća, dok je u Posavskom kantonu uspostavljanje vijeća u toku. Savjetodavna vijeća pri školama su uspostavljena u svim školama u Kantonu Sarajevo i Bosanskom-podrinjskom kantonu. U Tuzlanskom kantonu, vijeća su uspostavljena samo u dvije škole i u Zeničko-dobojskom kantonu u jednoj školi.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je u toku 2013. godine poduzelo niz aktivnosti s ciljem stvaranja boljih uslova za obrazovanje i obuku odraslih u Federaciji Bosne i Hercegovine. U Unsko-sanskom kantonu je u 2013. godini donesen Zakon o obrazovanju odraslih. Uspostavljen je registar ustanova koje se bave obrazovanjem odraslih. Također, u Centru za stručno osposobljavanje i edukaciju, nezaposlene osobe mogu se osposobiti za zanimanja zavarivač, keramičar i kamenoklesar. Kanton Sarajevo, Zeničko-dobojski i Tuzlanski kanton izradili su nacрте zakona o obrazovanju odraslih, koji su upućeni u proceduru usvajanja.

Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo realizuje program obuke, prekvalifikacije, dokvalifikacije i sticanja srednjoškolskog obrazovanja za nezaposlene osobe. Služba za zapošljavanje Bosansko-podrinjskog kantona finansirala je informatičku obuku i učenje stranih jezika za 136 nezaposlenih osoba sa područja ovog kantona. U Zapadnohercegovačkom kantonu provodi se Program obuke/stručnog osposobljavanja u oblasti vinogradarstva i vinarstva.

Učenje o poduzetništvu i usvajanje vještina koje potiču na poduzetništvo ostvaruje se u okviru predmeta „Poduzetništvo“, koji se izučava u svim srednjim stručnim i tehničkim školama koje rade po modularnim nastavnim planovima i programima.

Podaci o stanju na tržištu rada u određenim kantonima se koriste prilikom kreiranja planova upisa u srednju školu. U okviru projekta Podrška obrazovanju odraslih u Bosni i Hercegovini 2012-2016. godina, uspostavljena je Jedinствена baza podataka o organizatorima obuke za

odrasle u Bosni i Hercegovini (www.obuke.ba) i pokrenute su aktivnosti za modernizaciju Jedinstvenog informacionog sistema o evidencijama nezaposlenih u Federaciji Bosne i Hercegovine (EPIS).

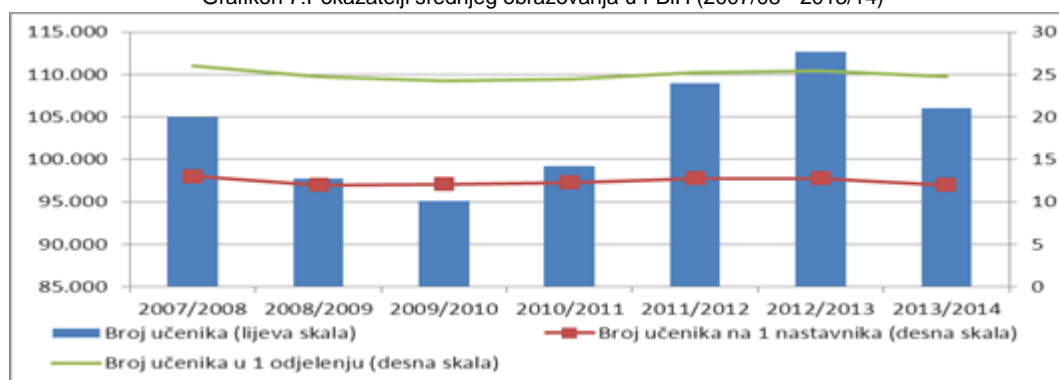
Tabela 5: Pokazatelji srednjeg obrazovanja u FBiH i u kantonima u 2013/14

2013/14	FBiH	USK	POK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	SAK	K-10
Broj učenika	106.018	11.904	1.670	22.482	17.880	1.242	13.405	11.179	4.465	18.966	2.825
Broj nastavnika	8.837	975	145	1.784	1.670	98	937	976	323	1.693	236
Broj učenika na 1 nastavnika	12,0	12,2	11,5	12,6	10,7	12,7	14,3	11,5	13,8	11,2	12,0
Broj odjelenja	4.280	479	73	867	728	50	509	481	171	798	124
Broj učenika u 1 odjelenju	24,8	24,9	22,9	25,9	24,6	24,8	26,3	23,2	26,1	23,8	22,8

Izvor: FZS

Posljednjih godina, broj učenika srednjih škola je imao trend rasta sve do 2013/14. (2009/10 – 95.134, 2010/11 – 99.228, 2011/12 – 108.957, 2012/13 -112.674, 2013/14-106.018). U 2013/14, u FBiH je zabilježeno prosječno 12,0 učenika na 1 nastavnika i prosječno 24,8 učenika u jednom odjelenju srednjih škola. Najveći broj učenika na 1 nastavnika imaju SBK (14,3) i ZHK (13,8), a najmanji broj ZDK (10,7) i SAK (11,2), te POK (11,5). Najveći prosječan broj učenika u jednom odjelenju zabilježen je u SBK (26,3), ZHK(26,1) i TK (25,9).

Grafikon 7: Pokazatelji srednjeg obrazovanja u FBiH (2007/08 - 2013/14)

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Značajno smanjenje broja učenika prvih razreda srednje škole je zabilježeno u 2013/2014 školskoj godini zbog prve generacije učenika koja se obrazovala prema devetogodišnjem programu osnovnog obrazovanja i koja je bila malobrojnija od generacija koje su se obrazovale prije njih. Pored navedenog, jedan od najbitnijih faktora koji je utjecao na smanjenje broja učenika u prvom razredu srednje škole u Federaciji BiH je pad nataliteta koji je prisutan već niz godina, a koji se do sada manifestovao u vidu smanjenog upisa učenika u osnovne škole, a sada se počeo odražavati i na nivo srednjeg obrazovanja.¹⁰¹

¹⁰¹ Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, **Informacija o upisu učenika u osnovne i srednje škole u Federaciji Bosne i Hercegovine u školskoj 2013/14. godini**, Mostar

Preporuke

- Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika i kontinuirano raditi na obezbjeđenju stopostotnog obuhvata osnovnim i srednjim obrazovanjem u svim kantonima;
- Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju u Federaciji BiH i kantonima;
- Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe u FBiH i kantonima;
- Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednijom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;
- Obezbijediti podršku sistemskom povećanju broja upisa u visokom obrazovanju, naročito osoba iz ranjivih grupa stanovništva;
- Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih na nivou FBiH i kantona;
- U cilju efikasnijeg finansiranja, razmotriti finansiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba;
- Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem;
- Uskladiti zakone o visokom obrazovanju kako na nivou kantona u FBiH, tako i na nivou BiH sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama.

Zdravstvena zaštita

Koncept razvoja zdravlja je jedna od najvažnijih determinanti rasta i razvoja jedne zemlje. Samo zdrava populacija može postići svoj potpuni ekonomski razvoj. Inovacije i visoko kvalifikovana radna snaga su stubovi razvoja sektora zdravstva. Također, pored velikog značaja zdravstvene zaštite veliki je značaj porodice, prijatelja i zajednice, jer medicina liječi tjelesno, a najbliži svojom nesebičnošću pomažu jačati duhovnu snagu oboljelih, što je u liječenju i kvaliteti života jednako važno. Kvalitet života se može povezati i sa životnim navikama. Većina zastupljenih bolesti u BiH sadrži biheioralne faktore rizika kao što su konzumacija duhana, nepravilna prehrana, tjelesna neaktivnost i štetna upotreba alkohola. Zdravstveni efekti ekonomskih strategija bi se trebali fokusirati na efekte raznih ekonomskih politika. Glavni kriterij za prosuđivanje zdravstvenih efekata ekonomskih politika je kako one utiču na ranjive skupine.

Sektor zdravstvene zaštite je jedan od najvećih u EU, iznosi oko 10% GDP-a i zapošljava jednog radnika od 10 sa tercijarnim nivoom obrazovanja. Imajući u vidu kako zdravi i aktivni ljudi pozitivno utiču na produktivnost i konkurentnost, zdravstvena zaštita zauzima veoma važnu ulogu u Strategiji Europa 2020.

Prema EC Izvještaju o napretku BiH za 2013. godinu, postignut je veoma mali napredak u oblasti javnog zdravstva u vezi provedbe novog sistema plaćanja i unapređenja sistema za izvještavanje o nacionalnim zdravstvenim računima. Reforma sistema plaćanja sekundarne zdravstvene zaštite je napredovala u BiH. U Federaciji BiH su u toku pripreme za primjenu novog sistema plaćanja. Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji je dostavljen Izvještaj o globalnoj duvanskoj epidemiji za 2013. Vijeće ministara je usvojilo Akcioni plan za implementaciju Strategije za odgovor na HIV i AIDS u BiH 2011-2016. Određeni napredak je zabilježen u uspostavi sistema za rano upozoravanje. Na regionalnom nivou uveden je sistem nadzora i kontrole tuberkuloze. Vijeće ministara BiH je usvojilo Akcioni plan BiH za očuvanje statusa zemlje oslobođene od poliomijelitisa za period 2012-2015. Osnovana je državna Komisija za verifikaciju i kontrolu ospica i rubeole. Na entitetskom nivou je usvojen set provedbenih propisa koji uređuju oblast transplantacije organa, banaka tkiva i matičnih ćelija. U Federaciji BiH je usvojen Akcioni plan za borbu protiv zloupotrebe droga za period 2012-2013.

Uz važeći zakonski okvir u sektoru zdravstva aktivnosti su u skladu sa Strateškim planom razvoja zdravstva u Federaciji BiH u periodu od 2008. do 2018. godine. Ovim Strateškim planom utvrđeni su odgovarajući opći i specifični strateški ciljevi u oblasti zdravstva.

Aktivnosti u 2013.godini su bile usmjerene na ostvarenje pet ciljeva :

- Jačanje mehanizama neophodnih za uspostavljanje efikasnog i savjesnog upravljanja u zdravstvu i jačanje upravljanja zdravstvenim sistemom,
- Usklađivanje zakonodavnog okvira sa reformskim ciljevima i propisima EU i jačanje zaštite prava pacijenata i zdravstvenih profesionalaca,
- Jačanje primarne, specijalističko-konsultativne i bolničke zdravstvene zaštite,
- Jačanje uloge javnog zdravstva,
- Unapređenje farmaceutskog sektora.

Četiri su osnovne poluge zdravstvenog sistema: savjesno upravljanje, zdravstvene usluge, resursi i finansiranje, i upravo na njima bazirane su aktivnosti u izvještajnom periodu. U 2013. godini u implementaciji cilja „Jačanje mehanizama neophodnih za uspostavljanje efikasnog i savjesnog upravljanja u zdravstvu i unapređenje upravljanja zdravstvenim sistemom“, programi i aktivnosti su u potpunosti realizovani, osim aktivnosti u okviru Programa „Unapređenje mehanizama koordinacije između entiteta i Distrikta Brčko, saradnja sa državnim institucijama i međunarodna saradnja“, aktivnosti na implementaciji Strategije za poboljšanje položaja žena žrtava ratnog silovanja i torture i aktivnosti na implementaciji obaveza definiranih Strategijom za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017). Program za poboljšanje položaja žena žrtava ratnog silovanja i torture je završen. Međutim, usvajanje dokumenta nije okončano, jer Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH isti nije uputio Vijeću ministara BiH na usvajanje.

Također i aktivnosti na Realizaciji transfera za AKAZ (Agencija za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine) u okviru programa Jačanje upravljačkih vještina i kapaciteta iz zdravstvenog menadžmenta nije u potpunosti realizovana zbog ograničenja budžetskog finansiranja.

Cilj „Usklađivanje zakonodavnog okvira sa reformskim ciljevima i propisima EU i jačanje zaštite prava pacijenata i zdravstvenih profesionalaca“ nije u potpunosti realizovan radi planiranih aktivnosti na izradi „Strategije za odlaganje medicinskoga otpada u Federaciji BiH“ u okviru Programa „Donošenje prioriternih politika i strategija za sektor zdravstva“. Prednacrt Strategije je pripremljen i upućen Federalnom ministarstvu okoliša i turizma na mišljenje. Zaključeno je da se naziv dokumenta promijeni u "Program za odlaganje medicinskog otpada u Federaciji BiH" shodno usvojenim dokumentima u oblasti okoliša i radi se na finaliziranju dokumenta. Također, i planirane aktivnosti na izradi Strategije transfuzijske medicine Federacije BiH (2013-2017) nisu u potpunosti realizovane (urađen je Prednacrt strategije) zbog nedostatka sredstava potrebnih za realizaciju planiranih aktivnosti.

Program Donošenje nedostajuće legislative sa posebnim fokusom na donošenje zakona o profesionalnoj samoregulaciji i aktivnosti na Izradi Zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju je u završnoj fazi. Za izradu Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti je oformljena radna grupa. U toku su završne aktivnosti na izradi Pravilnika o obliku, sadržaju i načinu vođenja individualnih izvještajnih obrazaca i drugih pomoćnih obrazaca za vođenje evidencija, kao i druga pitanja od značaja za individualne izvještajne obrasce i druge pomoćne obrasce. Također su u toku i aktivnosti na izradi Pravilnika o obliku i sadržaju osnovne medicinske dokumentacije.

Kod cilja „Jačanje primarne, specijalističko-konsultativne i bolničke zdravstvene zaštite“, u okviru Programa „Unapređenje resursa u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (prostor, oprema i kadar) i uspostavljanje finansijski održive primarne zdravstvene zaštite“ djelomično je završen Priručnik za obuku zdravstvenih radnika o postupanju u slučajevima nasilja u porodici zbog toga što propisi drugih sektora na osnovu novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici nisu doneseni u cijelosti.

Memorandumom o razumijevanju za implementaciju Akcionog plana BiH za rješavanje problema Roma u oblasti zdravstvene zaštite, uređeni su međusobni odnosi i način saradnje Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i Zavoda za javno zdravstvo FBiH, u

implementaciji Akcionog plana. U okviru te saradnje, a uz učešće FMZ, u cjelosti su provedene aktivnosti na realizaciji cilja 2. Akcionog plana: podizanje svijesti iz oblasti zaštite zdravlja, što obuhvata provođenje informativnih kampanja o pravu na zdravstvenu zaštitu i rad na podizanju svijesti o važnosti zdravstvene zaštite u romskoj nacionalnoj manjini, te provođenje zdravstveno-odgojnih aktivnosti od lokalnih edukatora o značaju prevencije u zdravstvenoj zaštiti. Također, provedene su aktivnosti na obezbjeđenju zdravstvenog osiguranja za odrasle i djecu u odabranim općinama četiri kantona u kojima se nalaze i najveće romske zajednice, kao i edukacija medijatora o pravu na zdravstveno osiguranje, a u svrhu njihovog rada u zajednici i prosvjećivanju romske populacije.

Kod poboljšanja kvaliteta i sigurnosti u pružanju bolničkih zdravstvenih usluga, aktivnosti na izradi indikatora za praćenje sigurnosti i kvaliteta krvi i krvnih sastojaka su u toku. Kad je u pitanju unapređenje transplantacijske medicine, u toku je analiza finansijske konstrukcije za provedbu Plana i programa razvoja transplantacijske medicine. Također, planirani ciljevi na jačanju uloge javnog zdravstva i unapređenje farmaceutskog sektora za 2013.godinu su u potpunosti realizovani.

Prema Obračunu sredstava u zdravstvu FBiH za 2013. godinu Federalnog Zavoda za osiguranje i reosiguranje, u zdravstvenom sektoru Federacije BiH radi ukupno 30.929 zaposlenih, što je za 1,7% više u odnosu na prethodnu godinu.

Od ukupnog broja zaposlenih u zdravstvenom sektoru Federacije BiH, u zdravstvenim ustanovama (javnim i privatnim) je evidentirano 30.146 radnika (97,4%), a u zavodima zdravstvenog osiguranja (federalnom i kantonalnim) radi 783 radnika ili 2,6% od ukupnog broja zaposlenih u zdravstvu. Od ukupnog broja radnika u zdravstvenim ustanovama, u javnim zdravstvenim ustanovama radi 26.955, a u privatnom sektoru 3.191 uposlenik.

Od ukupnog broja zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama, na radnike zdravstvene struke se odnosi 22.206 radnika ili 73,7%, a na administrativne, tehničke i ostale nemedicinske radnike 7.940 ili 26,3%. U zdravstvenim ustanovama, broj zdravstvenih radnika je povećan u izvještajnom periodu za 2%, a broj administrativnih radnika za 2,2%.

U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je povećan za 3,6% u odnosu na 2012. godinu.

Zaposleni u zdravstvu u FBiH na 100 000 stanovnika (2008-2013)

		2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ukupno zaposleni 1=2+3+4	1	1050	1068	1095	1102	1118	1121
Zdravstveni radnici 2=5+6+7+8	2	730	746	769	776	791	802
Zdravstveni saradnici	3	13	14	16	14	15	15
Administrativni i tehnički saradnici	4	306	308	311	310	311	304
Ukupno doktora medicine	5	177	183	186	190	193	198
Stomatolozi	6	22	21	25	25	25	25
Magistara farmacije	7	12	12	12	13	13	14
Zdravstvenih tehničara	8	520	530	545	559	543	565
Doktori (PZZ)	9	57	63	63	61	64	66
Doktori (bolnička)	10	85	85	89	91	94	97

Izvor: ZJZFBiH, Zdravstveno statistički godišnjak FBiH za 2013, Sarajevo

Na 100.000 stanovnika u 2013.godini u Federaciji BiH je bilo 198 doktora medicine, 25 doktora stomatologije, 14 magistara farmacije i 565 zdravstvenih tehničara. Dok je u RS, 2012 godine bilo 165 doktora medicine i 16 doktora stomatologije. Poređenja radi, u Hrvatskoj je 2013. godine radilo 12.946 doktora medicine (302/100.000 stanovnika) i 3.185 stomatologa (74/100.000 stanovnika). U Srbiji je u 2012. godini bilo 21.102 ljekara, što je 293 ljekara na 100.000 stanovnika i 2.160 stomatologa, odnosno 30 na 100.000 stanovnika.

Doktori medicine EU-28, EU-4, Slovenija, Hrvatska i FBiH na 100 000 stanovnika¹⁰²

	2009.	2010.	2011.
EU-28	333,8	337,7 ¹⁰³	:
Bugarska	369,0	375,0	386,6
Mađarska	302,1	286,9	295,8
Rumunija	225,7	236,9	239,2
FBiH	183,0	186,0	190,0
RS	146,3	152,4	160,0
Slovenija	241,0	243,0	249,5
Hrvatska	266,6	278,4	283,5

Izvor: Eurostat, ZZJZFBiH, Republički zavod za statistiku RS

U Federaciji BiH, sistem zdravstvene zaštite je organizovan u obliku primarne (PZZ), specijalističke i bolničke zdravstvene zaštite. Temeljna odrednica razvoja zdravstva u Federaciji BiH je jačanje primarne zdravstvene zaštite i implementacija obiteljske/porodične medicine (OM/PM). U 2013. godini nastavila se realizacija Projekta jačanja zdravstvenog sektora – HSEP sa kreditnim sredstvima Svjetske banke, uz sufinansiranje kreditnim sredstvima Razvojne banke Vijeća Europe, te uz podršku kantonalnih vlada i Vlade Federacije BiH. Projekt se nastavlja implementirati kroz Sektor za realiziranje projekata pri Federalnom ministarstvu zdravstva. I dalje je glavni fokus na edukaciji-specijalizaciji iz porodične medicine i dodatnim obukama timova porodične medicine, adaptaciji i opremanju ambulanti. Nastavlja se i proces unapređenja upravljačkih kapaciteta u zdravstvenom sektoru putem usavršavanja profesionalaca iz zdravstvenog sektora sa različitih nivoa i podrška procesu utvrđivanja zdravstvenih politika i strategija putem daljeg jačanja sistema monitoringa i evaluacije uspješnosti zdravstvenog sektora.¹⁰⁴

Prema Izvještaju o zdravstvenom stanju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u FBiH za 2013. rezultati istraživanja su pokazali da je od ukupnog broja timova koji su pružali opću zdravstvenu zaštitu stanovništvu FBiH, 82% timova u 2012. godini radilo po principima obiteljske medicine.¹⁰⁵ Principi obiteljske medicine su u potpunosti implementirani u Posavskom kantonu i Kantonu Sarajevo (100,0%), te u visokom postotku u Tuzlanskom kantonu (94,1%). Implementacija principa obiteljske medicine je najsporija u Herceg-

¹⁰² Prema WHO Health u BiH, 2010. broj doktora na 100.000 stanovnika je iznosio 173 doktora
<http://www.euro.who.int/en/countries/bosnia-and-herzegovina/data-and-statistics>

¹⁰³ EUROSTAT

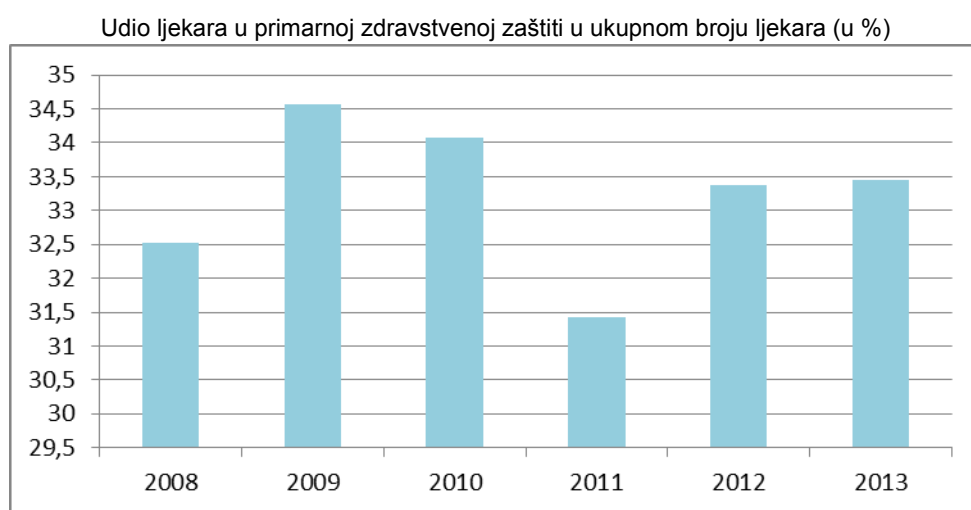
¹⁰⁴ Federalno ministarstvo zdravstva, **Projekat jačanja zdravstvenog sektora**
<http://www.fmoh.gov.ba/index.php/projekt-jacanja-zdravstvenog-sektora>

¹⁰⁵ Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji 5 osnovnih principa obiteljske medicine su: pravičnost, univerzalna pokrivenost sa osnovnim uslugama, multisektorski pristup, uključivanje zajednice i promocija zdravlja.

bosanskom kantonu u kojem još uvijek dvije trećine timova ne radi po principima obiteljske medicine.

Poboljšanje dostupnosti zdravstvene zaštite je jedan od najznačajnijih ciljeva reforme zdravstvenog sistema u FBiH. U 2013. godini bilo je 916 ambulanti i 1.449 ordinacija u primarnoj zdravstvenoj zaštiti FBiH¹⁰⁶, što je povećanje ambulanti za 9,05% u odnosu na 2008. godinu, a u odnosu na prošlu godinu za 0,5%.

U izvještajnoj godini, ukupan broj doktora u specijalističkim službama je iznosio 650 doktora. Od tog broja najviše doktora je bilo u Zeničko–dobojskom kantonu (163 doktora), a najmanje u Zapadno-hercegovačkom kantonu (14 doktora). Ukupan broj posjeta specijalističkim službama u FBiH, u toku 2013. godine iznosi 4,51 mil., najviše u Sarajevskom i Tuzlanskom kantonu.

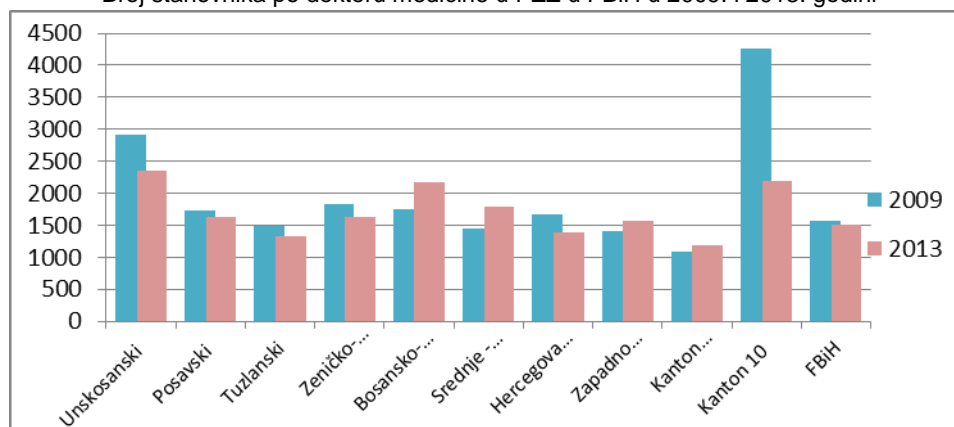

Izvor: Zavod za javno zdravstvo, Zdravstveno-statistički godišnjak

I dalje, gotovo identično prethodnoj godini, u primarnoj zdravstvenoj zaštiti FBiH radi trećina ukupnog broja zaposlenih doktora medicine (33,4%). U primarnoj zdravstvenoj zaštiti na 100.000 stanovnika radi 66 doktora medicine i 126 zdravstvenih tehničara. Posmatrano po kantonima, prisutne su znatne razlike u pokrivenosti stanovništva timovima primarne zdravstvene zaštite. Najveći broj doktora medicine u primarnoj zdravstvenoj zaštiti ima Kanton Sarajevo (83/100.000) i Tuzlanski kanton (75/100.000), dok je najmanji broj u Unsko-sanskom (42/100.000) i Kantonu 10 (46/100.000).

¹⁰⁶ Preliminarni podaci Zdravstveno-statističkog godišnjaka za 2012. godinu

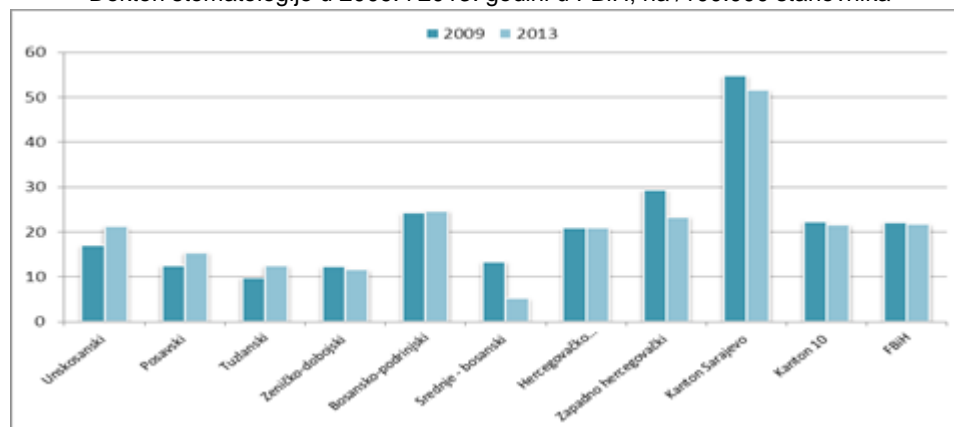
Broj stanovnika po doktoru medicine u PZZ u FBiH u 2009. i 2013. godini

Izvor: Statistički godišnjak za 2009, 2013, Obračun sredstava u zdravstvu; Obrada: FZZPR

Po jednom doktoru medicine u PZZ je u 2013. godini u FBiH u prosjeku bilo 1.511 stanovnika, sa najvećim brojem stanovnika po jednom doktoru u Unsko-sanskom kantonu, a najmanjim u Kantonu Sarajevo.

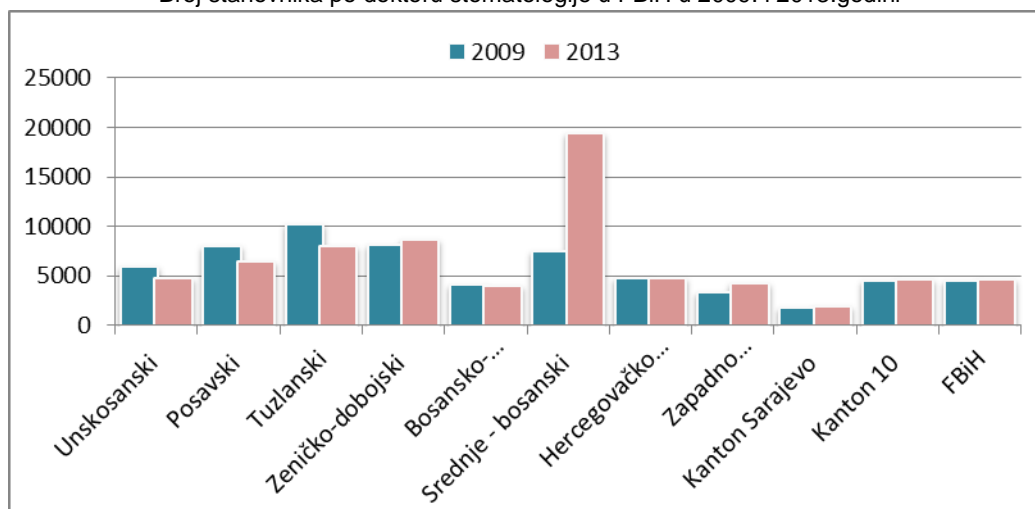
Doktori stomatologije u 2009. i 2013. godini u FBiH, na /100.000 stanovnika

Izvor: FZZJZ, Zdravstveno-statistički godišnjak za 2009. i 2013., Sarajevo 2014. godine

U FBiH, u 2013. godini, je ukupno radilo 507 doktora stomatologije (22/100.000 stanovnika) i 700 stomatoloških sestara/tehničara (30/100.000 stanovnika), slično kao i prethodne godine. U 2013. godini najveći broj doktora stomatologije je evidentiran u Kantonu Sarajevo (52/100.000), a najmanji u Srednje-bosanskom kantonu (5/100.000).

Broj stanovnika po doktoru stomatologije u FBiH u 2009. i 2013. godini

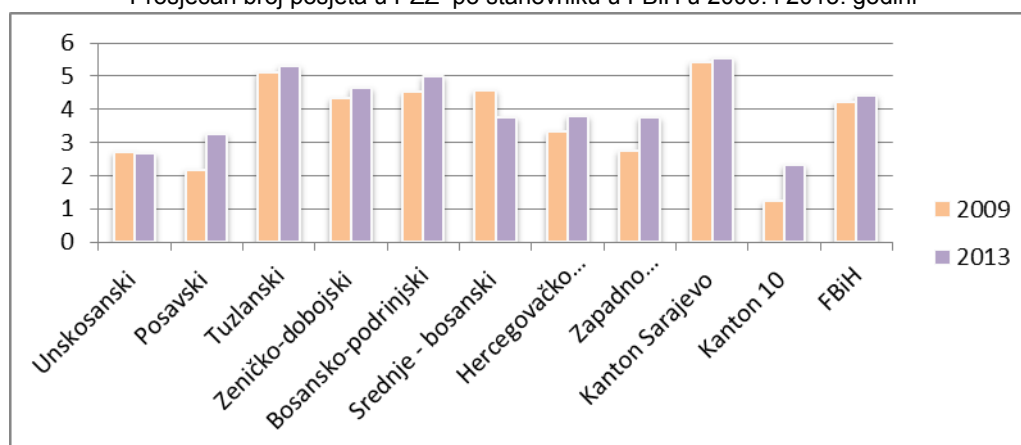

Izvor: FZZJZ, Zdravstveno-statistički godišnjak za 2009. i 2013., Sarajevo 2014. godine

Na jednog doktora stomatologije, u FBiH je u 2013. godini u prosjeku dolazilo 4.610 stanovnika. Najveći broj stanovnika po jednom doktoru stomatologije u 2013. godini je zabilježen u Srednje-bosanskom (19.473), a najmanji u Kantonu Sarajevo (1.942).

U FBiH u PZZ su u 2013. godini po jednom stanovniku u prosjeku ostvarene 4,4 posjete kod doktora medicine, nešto više nego prethodne godine (4,2). Najveći broj posjeta po jednom stanovniku je ostvaren u Sarajevskom (5,5) i Tuzlanskom kantonu (5,3), a najmanji u Kantonu 10 (2,3) i Unsko – sanskom kantonu (2,6). Po jednom doktoru medicine, u PZZ u Federaciji BiH je u 2013. ostvareno 29 posjeta dnevno.

Prosječan broj posjeta u PZZ po stanovniku u FBiH u 2009. i 2013. godini

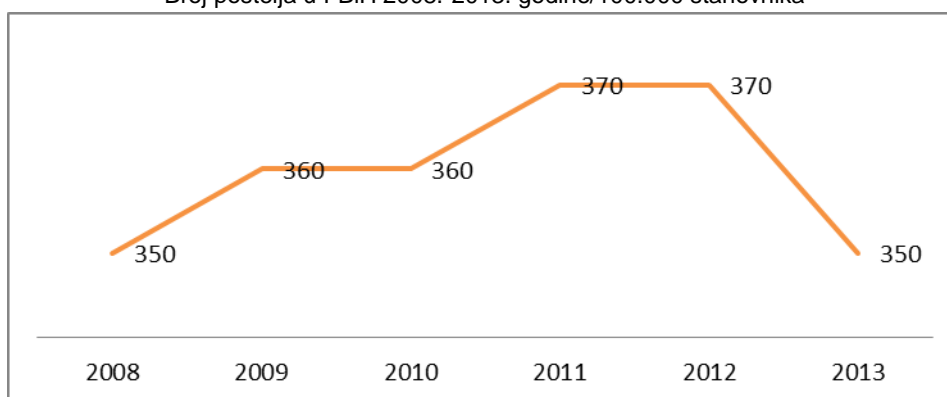
Izvor: ZZJZFBiH, Zdravstveno statistički godišnjak za 2009 i 2013

Po jednom doktoru stomatologije, u 2013. godini je u prosjeku ostvareno 9,1 posjeta dnevno. Kao i prethodnih godina, u Federaciji BiH je u 2013. godini po jednom stanovniku u prosjeku ostvareno samo 0,5 posjeta stomatologu, što je veoma nezadovoljavajuće.

Na 100.000 stanovnika bolničku zaštitu je u 2013. godini pružalo 97 doktora medicine i 268 zdravstvenih tehničara, što u odnosu na 2009. godinu predstavlja povećanje broja doktora u bolnicama za 14,6% i povećanje zdravstvenih tehničara za 16,4%. Upoređujući sa porastom doktora u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, vidljivo je da brže raste broj doktora u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti, bez obzira na prioritet jačanja primarne zdravstvene zaštite. Izdaci u 2013. godini, u primarnoj zdravstvenoj zaštiti sa stomatologijom iznose 245,1 mil., dok izdaci za bolničku zdravstvenu zaštitu iznose 496,1 mil.

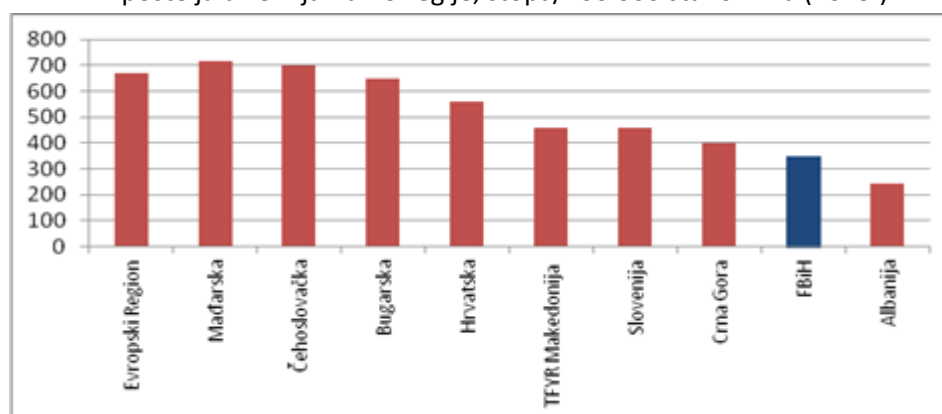
U Federaciji BiH se u 2013. godini (8.245 postelja sa stacionarom) smanjio broj postelja u odnosu na prethodne godine (350 postelja na 100.000 stanovnika). U odnosu na 2012. godinu (370 postelja na 100.000 stanovnika) smanjen je broj bolničkih postelja za 5,4%.¹⁰⁷ Ovo je najvećim dijelom posljedica požara u Kantonalnoj bolnici Bihać, što je za posljedicu imalo značajno smanjenje posteljnih kapaciteta u Unsko-sanskom kantonu.

Broj postelja u FBiH 2008.-2013. godine/100.000 stanovnika

Izvor: ZZJZFBiH

Br. postelja u zemljama EU regije, stopa/100.000 stanovnika (2013.)

Izvor: ZZJZFBiH

Federacija BiH ima značajno manje postelja (350/100.000) u odnosu na prosjek zemalja Evropske Regije (668/100.000) kao i u odnosu na zemlje u okruženju. Kao i prethodnih godina, najveći broj postelja ima Kanton Sarajevo (520/100000), na čijem se području nalazi klinički centar, koji obezbjeđuje tercijarni nivo bolničke zaštite stanovništvu Kantona Sarajevo

¹⁰⁷ ZZJZFBiH

i gravitirajućih kantona, ali i za veliki broj stanovnika FBiH. U Federaciji BiH je prosječna zauzetost postelja u 2013. godini iznosila 63,6%, a prosječna dužina ležanja 7,9 dana, što predstavlja smanjenje u odnosu na 2009. godinu (zauzetost postelja 66,7% i prosječna dužina ležanja 8,6 dana).

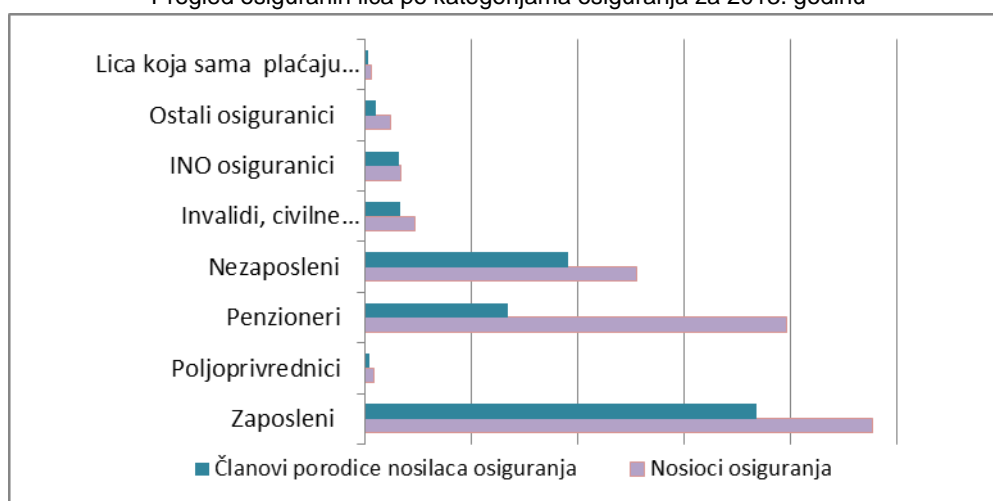
U FBiH, u 2013. godini, registrovano je ukupno 2.021.036 osiguranih lica, od čega 1.248.091 osiguranika (nosilaca osiguranja) ili 61,76% i članova porodica osiguranika 772.945 ili 38,24%. Ukupan broj osiguranih lica je smanjen za 0,1% u odnosu na 2012.godinu.

Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem u FBiH

KANTON	BROJ STANOVNIKA			BROJ OSIGURANIH LICA			OBUHVAT STANOVNIŠTVA ZDRAVSTVENIM OSIGURANJEM		
	2011.	2012.	2013.	2011.	2012.	2013.	2011.	2012.	2013.
Unsko-sanski	287.835	287.885	287.621	210.853	212.407	212.725	73,25	73,78	73,96
Posavski	39.585	39.307	38.960	31.319	31.176	29.878	79,12	79,31	76,69
Tuzlanski	499.221	499.099	498.911	438.661	446.180	447.634	87,87	89,40	89,72
Zeničko-dobojski	399.856	399.485	398.655	345.035	346.148	346.438	86,29	86,65	86,90
Bosansko-podrinjski	32.818	32.675	32.428	25.676	25.877	26.209	78,24	79,20	80,82
Srednje-bosanski	254.003	253.592	253.149	216.715	220.163	216.340	85,32	86,82	85,46
Hercegovačko-neretvanski	224.902	224.652	224.388	189.396	191.120	191.213	84,21	85,07	85,22
Zapadno-hercegovački	81.414	81.487	81.570	74.900	74.798	79.383	92,00	91,79	97,32
Sarajevo	438.757	440.744	442.669	414.566	421.962	420.880	94,49	95,74	95,08
Kanton 10	79.879	79.351	78.849	53.283	53.218	50.336	66,70	67,07	63,84
Ukupno	2.338.270	2.338.277	2.337.200	2.000.404	2.023.049	2.021.036	85,55	86,52	86,47

Izvor: ZZOR FBiH

Pregled osiguranih lica po kategorijama osiguranja za 2013. godinu

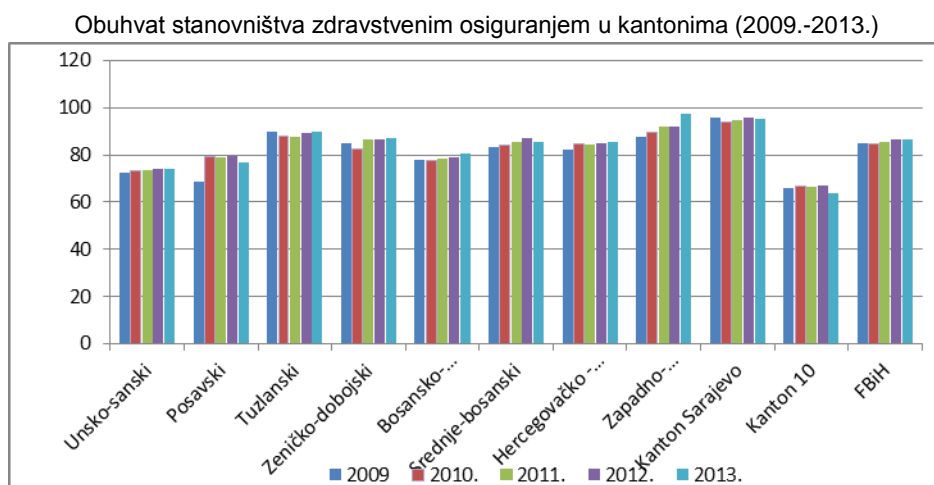

Izvor: ZZOR FBiH

Posmatrano po kategorijama osiguranika, u 2013.godini u odnosu na prethodnu godinu povećan je broj osiguranika u kategorijama zaposlenih kod poslodavaca za 1,4%, penzionera za 1,6%, nezaposlenih lica prijavljenih na zdravstveno osiguranje za 4,1%, i ostalih osiguranika za 11,8%. Smanjen je broj osiguranika u kategorijama poljoprivrednika za 8,7%, invalida i civilnih žrtava rata za 2,2%, ino-osiguranika za 1,8%, i lica koja sama plaćaju doprinos za 4,4%.

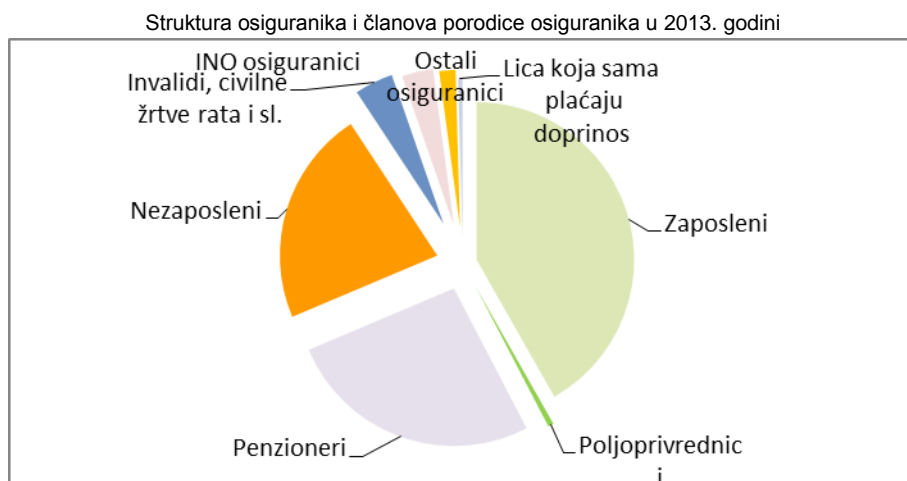
Broj zaposlenih kod poslodavaca u 2013. godini je povećan za 6.603 ili 1,4%, što je sa aspekta obezbjeđivanja prihoda po osnovu doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje izuzetno važno istaći, jer ova kategorija osiguranika obezbjeđuje 95% ukupno ostvarenih sredstava od doprinosa, a sve ostale kategorije osiguranika učestvuju sa 5%. Zbog toga je jasno da je povećanje broja zaposlenih kod poslodavaca nedovoljno da pokrije rast ostalih kategorija osiguranika.

Obzirom da broj osiguranika zaposlenih kod poslodavaca učestvuje sa 23,59% u ukupnom broju osiguranika može se zaključiti da zaposleni kod poslodavaca obezbjeđuju najvećim dijelom sredstva za zdravstvenu zaštitu i svih ostalih kategorija osiguranika. I pored rasta broja osiguranika po ovom osnovu, broj zaposlenih kod poslodavaca nije na zadovoljavajućem nivou i posljedica je nedostatka strukturnih reformi u FBiH, dužničke krize u euro zoni i globalne finansijske krize, što je uzrokovalo pad privrednih aktivnosti.

Izvor: ZZORFBiH

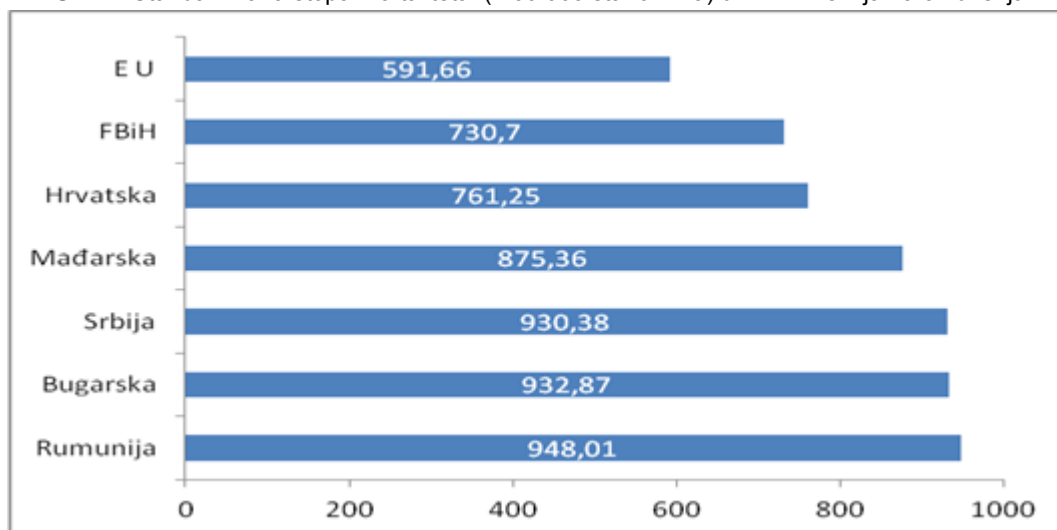
Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem na nivou Federacije BiH bilježi blagi pad. Obuhvat zdravstvenim osiguranjem po pojedinim kantonima je različit. Najveći obuhvat osiguranjem je u Zapadno-hercegovačkom - 97,3%, a najmanji u Kantonu 10 - 63,84%. U odnosu na 2012. godinu, najveći rast obuhvata osiguranjem je zabilježen u Zapadnom - hercegovačkom kantonu u procentu od 6%.

Izvor: ZZOR FBiH

Prema Izveštaju o zdravstvenom stanju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2013. godinu, u FBiH je u 2013. godini stopa općeg mortaliteta iznosila 8,75 ‰, a standardizirana stopa mortaliteta je iznosila 7,3 ‰.¹⁰⁸

SDR – Standardizirana stopa mortaliteta (/100.000 stanovnika) u FBiH i zemljama okruženja

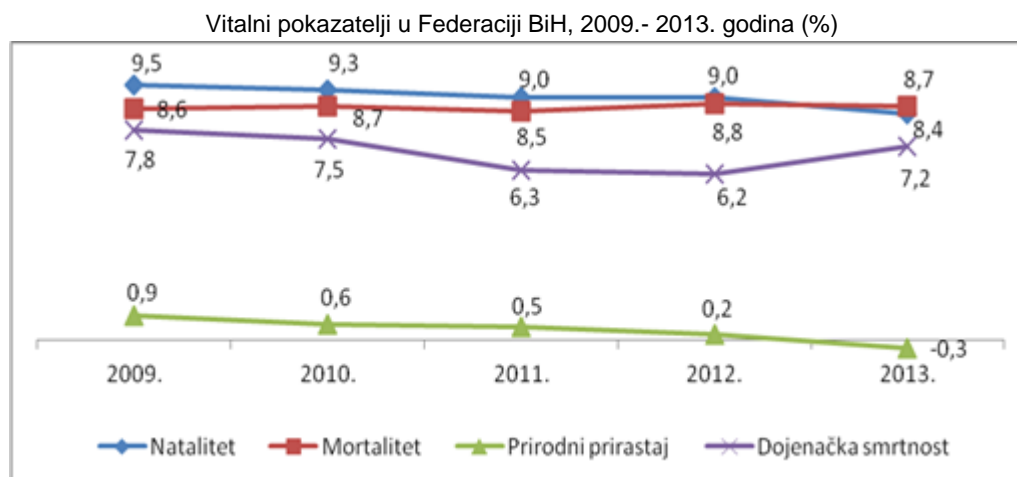

Izvor: FZZJZ, Zdravstvenom stanju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u FBiH za 2013. godinu

Vodeći uzroci smrti stanovništva 2013. godine, kao i prethodnih godina, su oboljenja cirkulacijskog sustava (stopa 434,2/100.000 stanovnika), slijede maligne neoplazme (180,4/100.000 stanovnika), tako da su oko tri četvrtine svih uzroka smrti iz ove dvije grupe. Prema dijagnozama, u razdoblju od 2009.–2013. godine vodeći uzroci smrti stanovništva su: moždani udar iz skupine cerebrovaskularnih bolesti, potom kardiomiopatija iz skupine drugi oblici srčanih oboljenja, srčani zastoj i akutni infarkt miokarda iz skupine ishemičnih oboljenja srca, te maligna neoplazma bronhi i pluća. Registriran je pad stope smrtnosti od moždanog udara, i porast smrtnosti od malignih neoplazmi. Vodeći uzroci smrti kod žena u razdoblju 2009.-2013. godine su iz grupe oboljenja cirkulacijskog sustava: moždani udar, (stopa

¹⁰⁸ Standardizirana stopa smrtnosti uzima u obzir uzroke bolesti i smrtnih slučajeva specifične za populaciju.

87,7/100.000) koji ima lagani trend opadanja, slijedi kardiomiopatija (79,7/100.000), srčani zastoj (70,6/100.000), akutni infarkt miokarda (46,3/100.000), te esencijalna hipertenzija (44,0/100.000), koja se po prvi put u 2012. godini pojavljuje na petom mjestu i u 2013. godini bilježi blagi porast u odnosu na prethodnu godinu.

Izvor: FZZJZ, Zdravstvenom stanju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u FBiH za 2013. godinu

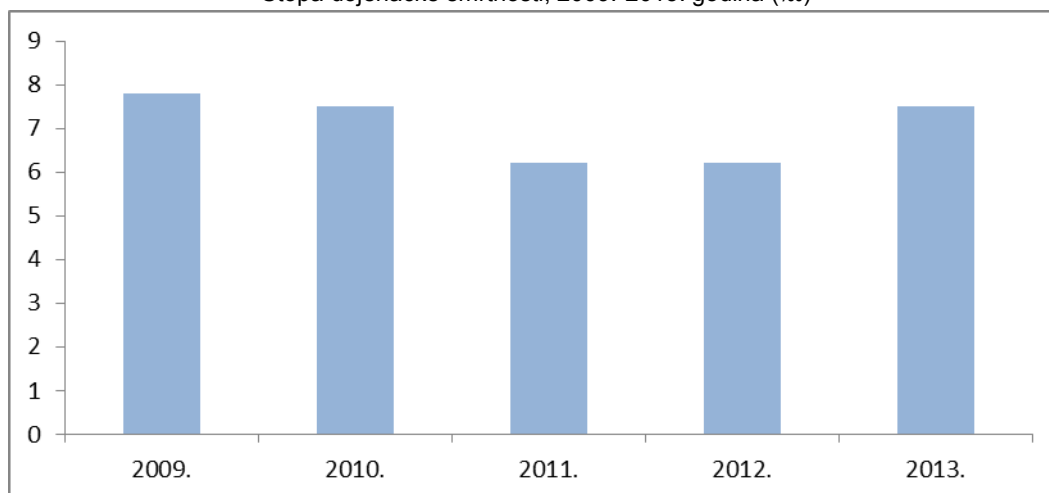
Vitalni pokazatelji za 2013. godinu pokazuju nepovoljne vrijednosti. U FBiH, stopa nataliteta iznosi 8,4‰ i opada u razdoblju 2009.-2013., stopa opće smrtnosti 8,7‰, dojenačka smrtnost se povećala i iznosi 7,2‰, pa prirodni priraštaj i dalje opada (-0,3‰) i vodi u prirodnu depopulaciju. U 2012.godini, u Srbiji je stopa mortaliteta iznosila 13,81‰, Hrvatskoj 11,99‰, Makedoniji 9,8‰, Crnoj Gori 9,03‰, Mađarskoj 12,7‰, Rumuniji 11,84‰, Slovačkoj 9,64‰ i Bugarskoj 14,32‰.¹⁰⁹

U 2013. godini prirodni priraštaj je imao negativnu vrijednost u čak sedam kantona: Unsko-sanskom, Posavskom, Bosansko-podrinjskom, Srednjobosanskom, Hercegovačko-neretvanskom, Zapadno-hercegovačkom i Herceg-bosanskom. Prosječna starost umrlih u Federaciji BiH raste. Prema zadnjim raspoloživim podacima Svjetske zdravstvene organizacije za 2011.godinu, očekivana dužina života za stanovnike BiH iznosi 77 godina, i to za muškarce 74 godine, a za žene 79 godina.¹¹⁰ Također, starenje populacije je posljedica prirodne depopulacije što će u budućnosti uticati na broj zaposlenih, a samim tim i na smanjenje broja osiguranih lica i ostvarenih prihoda u zdravstvu. Stopa izdržavanog stanovništva u 2013. godini je iznosila 45,5%, što znači da je veliki udio stanovnika koji nisu radno sposobni (mlađi od 15 i stariji od 65 godina) i izravna je posljedica starenja stanovništva Federacije BiH. Realna stopa izdržavanog stanovništva predstavlja odnos ekonomski aktivnih i neaktivnih stanovnika, uzimajući u obzir činjenicu da su mnogi stanovnici dobi između 16 i 65 godina ekonomski neaktivni (studenti, invalidne osobe, dugoročno nezaposleni, rano umirovljeni, domaćice itd.). Visoka stopa izdržavanog stanovništva predstavlja značajan problem za financiranje zdravstvene zaštite.

¹⁰⁹ Index Mundi [08.07.2014]

¹¹⁰ FZZJZ

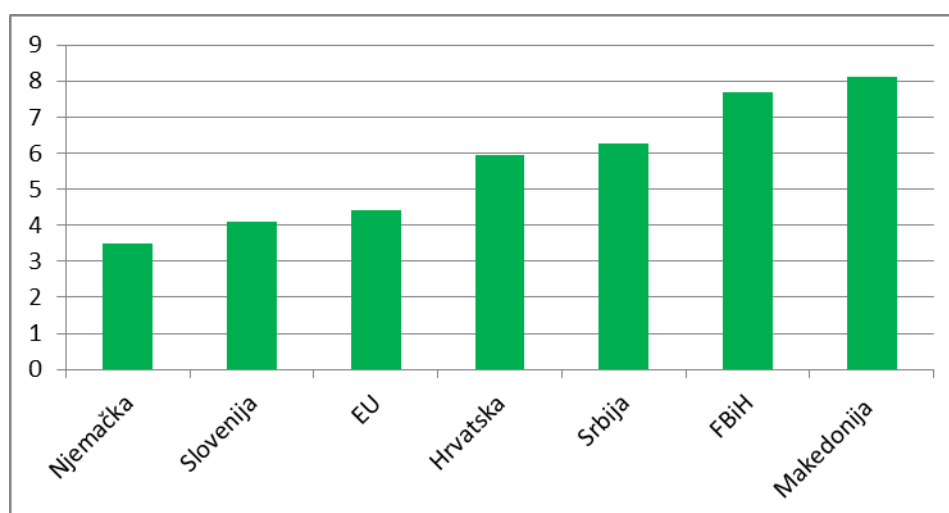
Stopa dojenačke smrtnosti, 2009.-2013. godina (‰)

Izvor: FZZJZ

Smrtnost dojenčadi je značajan pokazatelj zdravstvenog stanja djece i odraz organizovanosti i kvaliteta zdravstvene zaštite. Ova stopa se kontinuirano smanjuje posljednjih godina, na šta je utjecao rast kvaliteta zdravstvene zaštite djece ovoga uzrasta. U 2013. godini, prema Preliminarnom izvještaju Zdravstvenog stanja stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u FBiH za 2013. godinu stopa dojenačkog mortaliteta je porasla (7,5/1.000 živorođenih)¹¹¹ u odnosu na prethodne dvije godine. Stopa dojenačke smrtnosti u Sloveniji je 4,12‰, u Hrvatskoj 5,96‰, Srbiji 6,28‰, Makedoniji 8,11‰, Njemačkoj 3,48‰, a u zemljama EU (prosjeak) 4,43‰.¹¹²

Stope dojenačke smrtnosti FBiH, EU, zemlje regiona, Slovenija i Njemačka 2013. godine (u ‰)

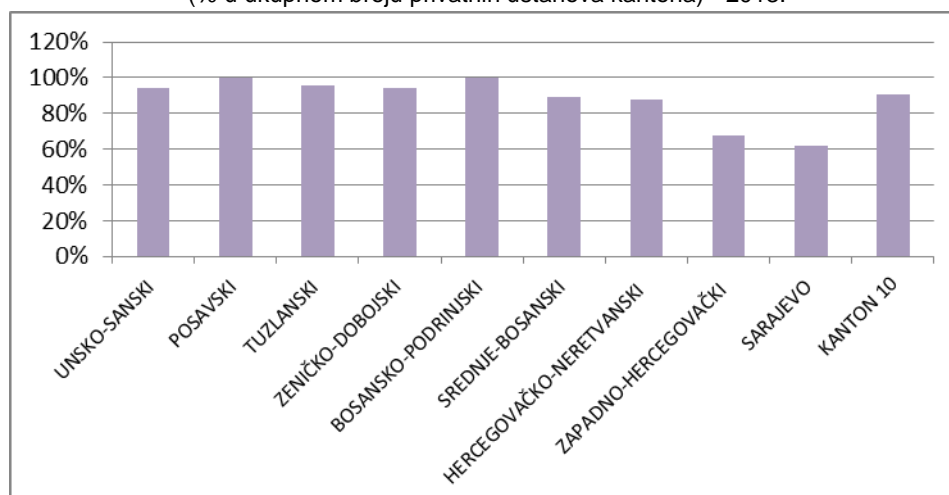

Izvor: ZZJZFBiH, Index Mundi

¹¹¹ Prema Federalnom zavodu za statistiku dojenačka smrtnost u 2013. godini je 7,7/1.000 živorođenih

¹¹² Index Mundi

Učešće privatnih zdravstvenih ustanova koje su dostavile obračun sredstava u zdravstvu (% u ukupnom broju privatnih ustanova kantona) - 2013.

Izvor: Obračun sredstava u zdravstvu

Prema podacima dostavljenim iz kantonalnih zavoda zdravstvenog osiguranja, u 2013. godini u Federaciji BiH evidentirano je ukupno 1.033 registrirane ustanove u privatnom sektoru, što je za 2,7% ili 27 više nego u 2012. godini.

Od ukupnog broja registriranih zdravstvenih ustanova u privatnom sektoru najveći broj čine ordinacije (643), apoteke (276), poliklinike (82), laboratorije (30), centar (1) i bolnica (1).

Od ukupnog broja privatnih ustanova (1.033) 834 je dostavilo podatke za Obračun sredstava u zdravstvu za 2013. godinu, odnosno 81% od ukupnog broja registriranih, što je za 97 više u odnosu na prethodnu godinu.

Od ukupnog broja registriranih privatnih ustanova, podatke nije dostavilo 199 ili 19%, od kojih se najveći broj odnosi na Kanton Sarajevo (137). U Bosansko-podrinjskom i Posavskom kantonu sve registrovane privatne ustanove su dostavile vlastite obračune sredstava u zdravstvu.

Procjenjuje se da su ostvareni prihodi u privatnom sektoru za 834 privatne javne ustanove koje su dostavile podatke, znatno veći od iskazanih.

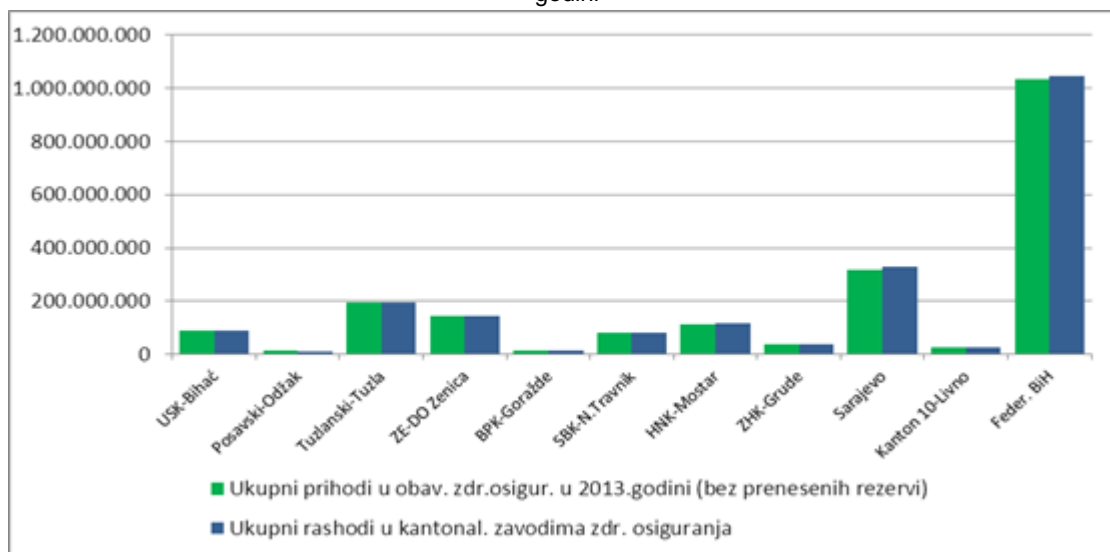
Ukupni prihodi ostvareni u zdravstvu Federacije BiH u 2013.godini iznose 1.575.287.927 KM. Ostvareni redovni prihodi iznose 1.560.809.141KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 14.478.786 KM. U odnosu na prethodnu godinu, prihodi su povećani za 0,9%. U periodu od 2003-2010 godine, zabilježen je prosječan rast prihoda u zdravstvu FBiH za 10%.¹¹³ Rast ukupno ostvarenih prihoda u zdravstvu je ostvaren i u periodu 2011 - 2013 godini po prosječnoj stopi rasta od 2,1%.¹¹⁴

U ukupno ostvarenim prihodima u 2013. godini, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 1.177.121.934 KM (74,7%) i smanjeni su za 1,5%, a prihodi iz svih drugih izvora (izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja) učestvuju sa 25,3%. Prihodi ostvareni izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 383.687.207 KM i povećani su za 9,3% u odnosu na 2012.godinu. Od navedenog iznosa, u zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru ostvareno je 176.780.008 KM, a u privatnom sektoru 206.907.199 KM.

¹¹³ Obračun sredstava u zdravstvu u FBiH za 2012. godinu, str.19

¹¹⁴ Federalni zavod za osiguranje i reosiguranje, **Obračun sredstava u zdravstvu**, Obrada: FZZPR

Pregled prihoda i rashoda u obaveznom zdravstvenom osiguranju ostvarenih u kantonalnim zavodima u 2013. godini

Izvor: FZOiR

U ostvarenim prihodima privatnih zdravstvenih ustanova sadržani su i prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u iznosu od 93.482.018 KM. Tako da ukupni prihodi privatnog sektora iznose 300.389.217 KM što čini 19,2% ukupno ostvarenih sredstava u zdravstvu Federacije BiH.

U strukturi ukupno ostvarenih sredstava u zdravstvu Federacije BiH u 2013. godini najveće je učešće sredstava ostvarenih po osnovu doprinosa za zdravstveno osiguranje (71,1%), a učešće sredstava ostvarenih iz svih ostalih izvora je 28,9%.

Sredstva iz budžeta, donacija i direktna plaćanja pravnih i fizičkih lica bilježe trend opadanja od 2010. godine, a smanjena su sredstva od ličnog učešća osiguranih lica u troškovima zdravstvene zaštite u 2013.godini u odnosu na 2012. i 2011.godinu.

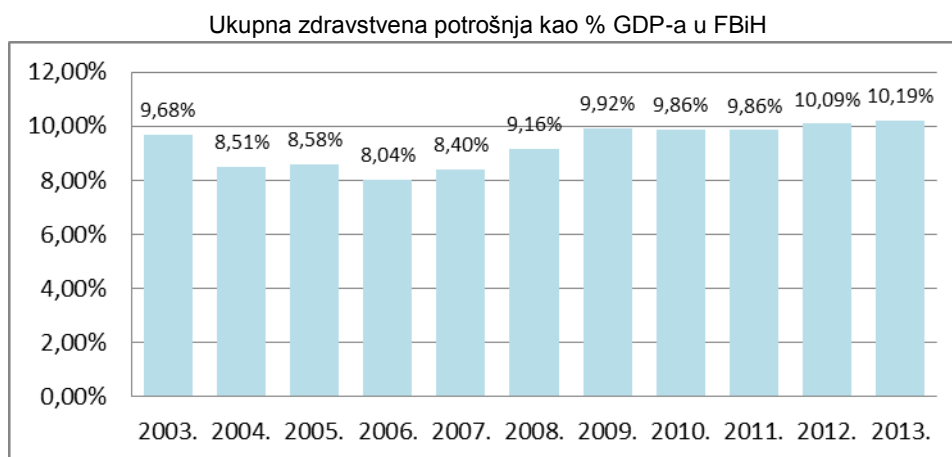
Ostvarena sredstva u privatnom sektoru u 2013. godini bilježe rast za 12,7% ili 23.324.269 KM.

U Obračunu sredstava u zdravstvu FBiH za 2013. godinu se konstatuje da ovi podaci ukazuju na negativan trend na granici apsurdna, jer se broj osiguranika, odnosno „obuhvat zdravstvenim osiguranjem održava na približno istom nivou posmatrajući period 2011 - 2013. godina, a pri tome građani sve više izdvajaju vlastitih sredstava za zdravstvenu zaštitu u privatnom sektoru“.

Ukupna potrošnja u zdravstvu FBiH u 2013. godini iznosi 1.659.585.491 KM, od čega se na tekuće rashode odnosi 1.606.853.381 KM, a na kapitalne izdatke 52.732.110 KM. Ukupna potrošnja u odnosu na prethodnu godinu je smanjena za 0,6%, s tim što su tekući rashodi povećani za 0,7%, dok su izdaci za kapitalna ulaganja smanjeni za 29,1%.

Od ukupne potrošnje u zdravstvu, potrošnja na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja je iskazana u iznosu od 1.181.318.940 KM (73,5% od tekućih rashoda u sektoru zdravstvenog osiguranja), a potrošnja u zdravstvenim ustanovama koja se finansira

sredstvima ostvarenim iz drugih izvora izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja, iznosi 425.534.441 KM ili 26,5% tekućih rashoda.

Izvor: ZZJZFBiH

Iz prethodnog grafa je vidljivo da se od 2006. godine učešće potrošnje u zdravstvu kao % BDP-a kontinuirano povećava (izuzetak je 2010. godina) i da ovaj pokazatelj u 2013. godini iznosi 10,19%.

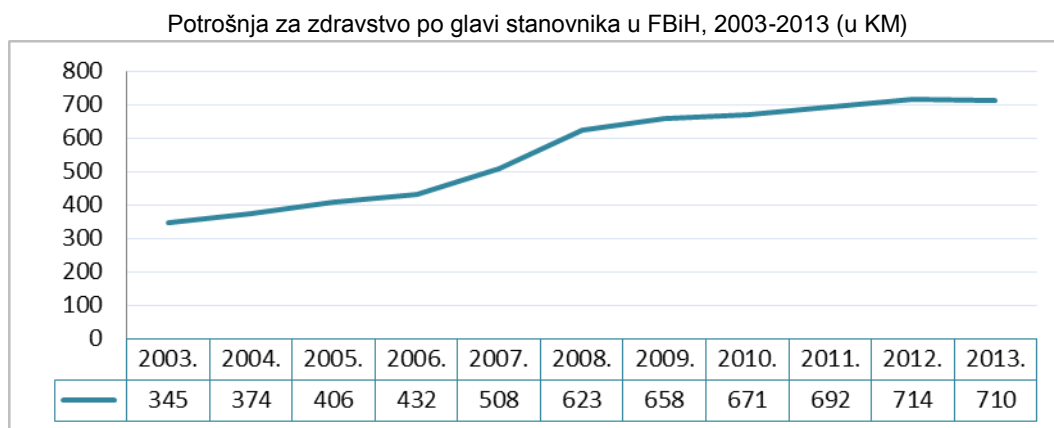
Izvor : EUROSTAT, CIA

Prethodni graf pokazuje da je potrošnja u zdravstvu FBiH kao % BDP-a veća od većine zemalja okruženja i najnerazvijenijih zemalja EU.

Ukupni tekući rashodi u zdravstvu u sektoru zdravstvenog osiguranja u 2013. godini su i dalje u blagom porastu u odnosu na prethodnu godinu, osim kod troškova liječenja u inostranstvu (pad 17,3%), putnih izdataka i ostalih prava (pad 23,5%), ostalih rashoda i naknada u KZZO za ostvarivanje zdravstvene zaštite (pad 29,9%), naknada plata po osnovu bolovanja preko 42 dana (pad za 7,3%) i sanitetskog i ostalog materijala (pad 4,5%). Najveći rast troškova u izvještajnom periodu zabilježen je kod sredstava za funkcionisanje zdravstvenog sistema (6,1%), specijalističko - konsultativne zdravstvene zaštite (5%), troškova lijekova (5,5%), bruto plaća i naknada (2,7%) i troškova ortopedskih pomagala (1,1%). Rashodi u obaveznom zdravstvenom osiguranju u kantonalnim zavodima na bruto

plaće i naknade zaposlenih su porasli za 5,1%. Zdravstvene ustanove ne prate troškove po vrsti oboljenja i vrsti zdravstvenih usluga, niti po kategorijama osiguranih lica, tako da nije moguće sagledati ove vrste troškova, niti raditi na optimalizaciji istih.

Potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH u 2013. godini je iznosila 710 KM, što je manje za 0,6% u odnosu na 2012. godinu. U periodu 2009.-2013. godine potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika rasla je po prosječnoj stopi od 1,9%.

Izvor: ZZJZFBiH

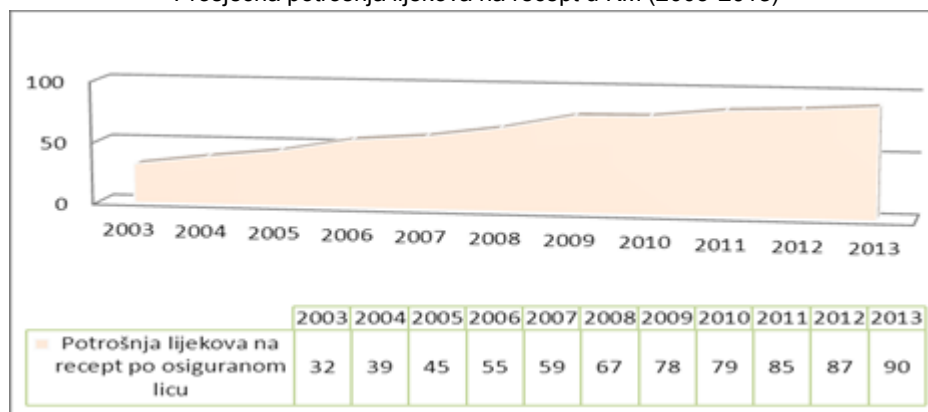
Prosječna potrošnja za zdravstvo po osiguranom licu po kantonima je neujednačena. Najniža prosječna potrošnja je u Srednje-bosanskom kantonu i iznosi 447 KM, a najveća je u Kantonu Sarajevo i iznosi 859 KM.

Prosječna potrošnja u Kantonu Sarajevo je veća za 46% u odnosu na prosječnu potrošnju iskazanu na nivou Federacije BiH, a u odnosu na najnižu prosječnu potrošnju iskazanu u Srednje-bosanskom kantonu veća je skoro dva puta.

U 2013.godini samo dva kantona (Hercegovačko-neretvanski i Kanton Sarajevo) imaju veću prosječnu potrošnju po osiguranom licu od prosječne potrošnje na nivou Federacije BiH.

Prosječna potrošnja lijekova na recept u FBiH raste. Prosječna potrošnja lijekova na recept u 2013.godini iznosila je 90 KM i veća je za 3,4% u odnosu na 2012.godinu. U periodu 2009. - 2013. godine potrošnja lijekova na recept rasla je po prosječnoj stopi od 3,5%. Prosječna potrošnja lijekova na recept, različita je po kantonima i kreće se od 46 KM u Posavskom do 167 KM u Kantonu Sarajevo.

Prosječna potrošnja lijekova na recept u KM (2003-2013)

Izvor: ZZOR FBiH

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2013. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) gubitak u iznosu od 46.044.244 KM, što je za 5,7% manje od gubitka iskazanog u prethodnoj godini. Od navedenog iznosa, gubitak zavoda za zdravstveno osiguranje iznosi 36.568.242 KM, a gubitak u zdravstvenim ustanovama 9.475.998 KM.

Zdravstvene ustanove u privatnom sektoru iskazale su pozitivno poslovanje, sa iskazanom konsolidovanom dobiti u iznosu od 20.461.352 što je za 5.624.164 KM ili 37,9% više u odnosu na 2012.godinu.

Na dan 31.12.2013. godine, u zdravstvenim ustanovama iskazana je nenaplaćena realizacija u iznosu od 120.068.310 KM i neizmirene obaveze preko 90 dana u iznosu od 179.347.457 KM. Iako nismo analizirali realnost naplate nenaplaćenih potraživanja, jasno je da je u zdravstvenom sektoru FBiH prisutan problem nelikvidnosti.

U Federaciji BiH se primjenjuje sistem zdravstvenog osiguranja koji se bazira na Bizmarkovom modelu, prema kome su doprinosi osnovni izvor finansiranja zdravstvenog osiguranja, mada se dodatna sredstva obezbjeđuju i iz budžeta, kao i kroz participaciju građana i donacije. Plaćanje doprinosa zdravstvenog osiguranja je obavezno.

Javni sistem zdravstvene zaštite je tako organizovan da uplatioci doprinosa stiču pravo da koriste usluge zdravstvene zaštite u slučaju potrebe. Zdravstveni osiguranici ne stiču pravo srazmjerno uplaćenim sredstvima. Na osnovu principa solidarnosti, pojedinim ugroženim slojevima društva omogućava se pristup zdravstvenoj zaštiti bez uplate doprinosa.

Prema podacima Svjetske banke (dokument „Izazovi i preporuke za reforme – Pregled javnih rashoda i institucija“ iz februara 2012. godine), ukupna potrošnja na zdravstvo u BiH raste po neodrživoj stopi. U posljednjih 5 godina zabilježen je stalan rast zaposlenih u zdravstvenom sektoru. Preko 50% korisnika zdravstvenih usluga pokrivenih zdravstvenim osiguranjem (penzioneri, invalidi, borci, nezaposleni) plaćaju minimalne doprinose, a zaposleni imaju jako visoku stopu doprinosa, tako da je finansijska održivost zdravstvenog sistema ozbiljan problem. Procjenjuje se da je omjer onih koji rade i plaćaju doprinose i onih koji imaju pravo na zdravstvenu zaštitu 1:5. Prema navedenom dokumentu, izraženi problemi zdravstvenog sektora su i neopravdano velik broj nemedicinskog osoblja u medicinskim ustanovama (procjena 30%), te nastavak finansiranja zasnovanog na iskazanim potrebama, umjesto na izvršenim uslugama.

Prema procjenama Svjetske banke, u BiH i FBiH rastu i javni i privatni rashodi za zdravstvo, pri čemu privatni rashodi čine preko 40% od ukupne zdravstvene potrošnje (Federalno ministarstvo zdravstva je izrazilo rezerve prema ovom podatku). Budući da se ekonomskoj krizi ne nazire kraj, te da će zbog povećanja nelikvidnosti privrede doći u pitanje rast prihoda po osnovu doprinosa koji je zabilježen u posljednjoj deceniji (realna je pretpostavka da može doći i do smanjenja prihoda po ovom osnovu), jasno je da je realna opasnost da se u narednom periodu povećaju privatni, a smanje javni rashodi (već se dogodilo u 2013. godini). Ukoliko ne dođe do strukturnih reformi u FBiH kako bi se obezbijedio privredni rast i povećao broj zaposlenih, lako se može desiti da u skoroj budućnosti, privatni rashodi premaše javne rashode što znači da bi postojeći zdravstveni sistem, u dobroj mjeri izgubio smisao postojanja.

Iz finansijskih podataka o prihodima zdravstvenog sektora koji su naprijed navedeni, jasno je da je u posljednjih 10 godina ostvarivan kontinuirani rast prihoda (u periodu 2003 – 2010, prosječna stopa rasta je iznosila 10%), dok je u period 2011. – 2013., rast prihoda na nižem nivou (prosječna stopa 2,1%). Isto tako, u posljednjih 10 godina, u FBiH je zabilježen i kontinuirani rast učešća potrošnje u zdravstvu kao % BDP - a, pri čemu, u odnosu na zemlje EU 4 (Rumunija, Bugarska, Slovačka i Mađarska) i zemlje okruženja, jedino Srbija ima veće učešće zdravstvene potrošnje u odnosu na BDP. U posljednjoj deceniji troškovi zdravstvenog sektora su rasli po znatno višoj stopi od rasta prihoda. Evidentiran je kontinuirani rast broja zaposlenih, pri čemu je rast broja administrativnih radnika u zdravstvenim ustanovama i broja radnika u zavodima zdravstvenog osiguranja bio po pravilu veći od rasta broja medicinskog kadra.

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u posljedne tri godine zabilježen je zbirni (konsolidovani) gubitak u iznosu od 124,3 miliona KM. U 2013. godini gubitak je za 5,7% manji od gubitka iskazanog u prethodnoj godini, a u odnosu na 2011. godinu gubitak je veći za 56,4%. Zbog toga se u Obračunu sredstava u zdravstvu za 2013. godinu konstatuje da finansijska situacija u zdravstvu Federacije BiH u cjelini nije na zadovoljavajućem nivou. Kao i u prethodnim godinama, još uvijek su po kantonima prisutne značajne razlike, kako u pogledu provođenja zdravstvene zaštite tako i iskazanim rezultatima u poslovanju zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova.

U zaključnim razmatranjima Obračuna sredstava u zdravstvu se ističe da je "sistem obaveznog zdravstvenog osiguranja na postojećim osnovama bitno ugrožen, a što se posebno ogleda u činjenici da se broj osiguranika povećava, dok se istovremeno povećavaju vlastita sredstva koja građani direktno izdvajaju za zdravstvenu zaštitu. Ovakvo stanje se može dijelom opravdati ekonomskom krizom, ali najvećim dijelom je to posljedica politike koja se provodi u oblasti obaveznog zdravstvenog osiguranja".

Ne podcjenjujući potrebu za mjerama koje doprinose rastu prihoda u zdravstvu u narednom periodu, mišljenja smo da bi prioritet trebao biti na analizi troškova i optimalizaciji rashodovne strane.

Preporuke

- Ograničiti troškove zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg finansiranja zdravstvenog sektora,
- Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa finansijskim mogućnostima zdravstvenog sektora,
- Smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama i smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja,
- Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i raditi na uštedi istih,
- Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteta u zdravstvenom sektoru,
- Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept,
- Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja,
- U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova,
- Razmotriti finansiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama,
- Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja, vrsti zdravstvene usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteta,
- Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije,
- Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu uplata doprinosa zdravstvenog osiguranja od strane inspekcijskih organa,
- Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih,
- Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova i posebno antibiotika i monitoringa upućivanja na specijalistički pregled,

Penziona politika

Strategija socijalnog uključivanja u BiH ima za cilj poboljšati položaj populacije penzionera i kroz planirane reforme penzionog sistema smanjiti rizik od siromaštva penzionera, postići veću adekvatnost penzija i veću pokrivenost penzionim osiguranjem populacije starije od 65 godina. Takođe, cilj je osigurati dugoročnu održivost penzionog sistema, te povećanje efikasnosti u prikupljanju doprinosa.

Penzioni sistem treba posmatrati kao dio nacionalne ekonomije, kao dio tekućih ekonomskih politika, ali prije svega treba ga posmatrati u smislu politika osiguravanja socijalne zaštite za sprečavanje rizika siromaštva u slučaju starosti i invalidnosti rada.

Na sam penzioni sistem, pored ekonomske politike, uveliko utiču demografske promjene. Zbog trenda bržeg starenja populacije, sistemi penzionog osiguranja se reformišu u cjeloj EU.

Penzijsko i invalidsko osiguranje u FBiH uređeno je Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju, koji je stupio na snagu 30. 07. 1998. godine. Ovaj Zakon se zasniva na načelima uzajamnosti, generacijske solidarnosti i obaveznosti penzijskog i invalidskog osiguranja. Rizici koji su obuhvaćeni ovim osiguranjem su: starost, invalidnost, smrt i fizička onesposobljenost, a prava koja proističu iz ovih rizika su pravo na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, te novčana naknada za fizičku onesposobljenost. Ova prava su lična i neotuđiva, te se ne mogu prenositi na druga lica niti zastariti, izuzev zastare isplate primanja proisteklih iz ostvarenih prava. Ovim zakonom utvrđena je također, mogućnost dobrovoljnog osiguranja, za osobe koje nisu obavezno osigurane.

Broj penzionera u FBiH raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2013. godine iznosio je 388.676. U periodu 2008.– 2013. broj penzionera kontinuirano je rastao po prosječnoj stopi od 2,9%. Starija populacija (65+) čini oko 14,17% ukupnog stanovništva FBiH. U izvještajnom periodu, penzioneri FBiH čine 16,63% ukupne populacije.

U decembru 2013. godine prosječna penzija je iznosila 346,53 KM, što je za 1% manje u odnosu na decembar 2012. godine. Minimalna penzija je iznosila 310,73 KM koliko je iznosila i u decembru 2011. i 2012. godine.

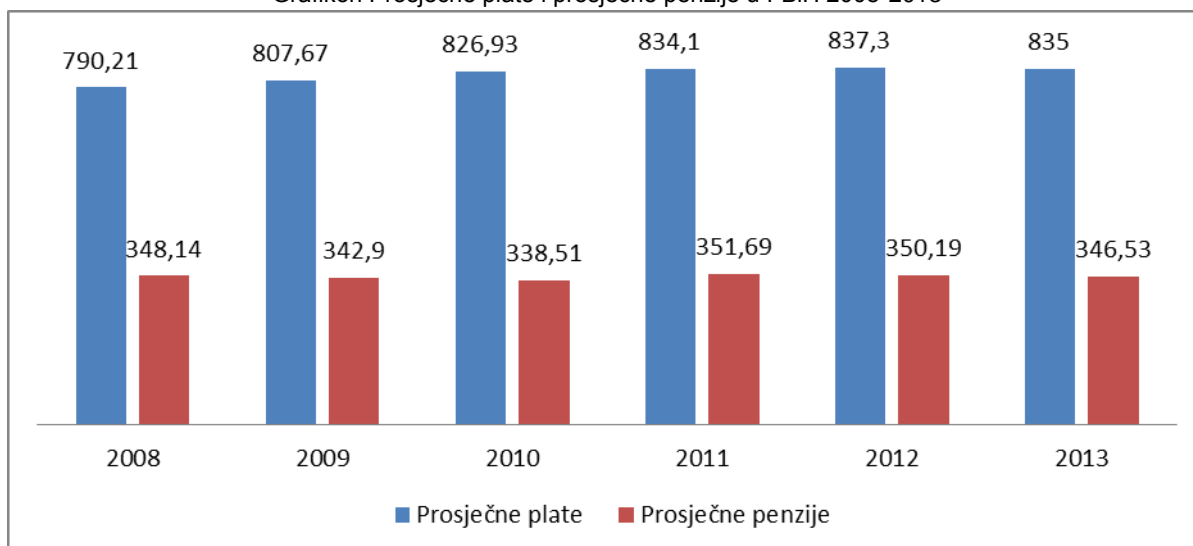
Raste broj osiguranika koji uplaćuju doprinose. U decembru 2013. godine bilo je 435.317 osiguranika što je za 2,76% više u odnosu na 2012. godinu, ali i 10,9% manje u odnosu na 2008. godinu.

I dalje je veoma nepovoljan i zabrinjavajući odnos broja zaposlenih i broja penzionera što stvara dodatni pritisak na penzioni sistem. U periodu 2008.-2013. godine, broj osiguranika je opao po prosječnoj stopi od 1,4%, dok je broj penzionera u istom periodu rastao po prosječnoj stopi od 2,9%. Odnos broja penzionera prema broju osiguranika u 2013. godini, iznosio je 1:1,12 što ukazuje na visok stepen ekonomske neodrživosti penzijskog sistema (2008. godine ovaj odnos je bio 1:1,43). Ovakav nepovoljan odnos broja penzionera prema broju osiguranika u FBiH u 2013. godini lošiji je i u poređenju sa Hrvatskom (1:1,23) Slovenijom (1,27), Srbijom (1:1,46) i Makedonijom koja je u tom pogledu mnogo bolja od nas (1,76).

Sve to ukazuje na neefikasnost i neodrživost postojećeg sistema finansiranja penzionog sistema i na neophodnost hitnog definisanja, usvajanja i implementacije penzione reforme.

Godina	Prihodi od doprinosa	Mjesečni prosjek	Index rasta prihoda
2002.	691.873.780	57.656.148	100
2003.	730.843.664	60.903.638	105,63
2004.	801.260.090	66.771.674	109,63
2005.	851.561.055	70.963.424	106,28
2006.	980.148.744	81.679.062	115,10
2007.	1.149.282.320	95.773.526	117,25
2008.	1.397.340.025	116.445.002	121,58
2009.	1.371.747.418	114.312.284	98,16
2010.	1.473.702.514	122.808.543	107,43
2011.	1.464.817.772	122.068.148	99,40
2012.	1.482.004.132	123.500.344	101,17
2013.	1.486.121.497	123.843.458	100,28

Grafikon Prosječne plate i prosječne penzije u FBiH 2008-2013

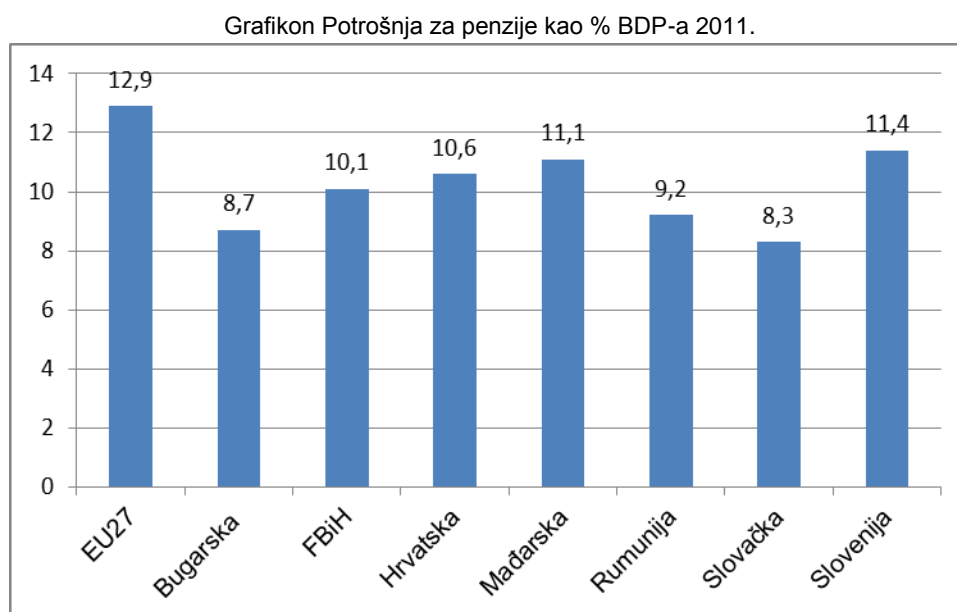

Izvor: Federalni zavod za statistiku

U periodu od 2008.– 2013. godine, prosječna plaća u FBiH rasla je po prosječnoj stopi od 3,1%. Najveći rast prosječnih plaća zabilježen je u 2008. Godini - 13,42%. I nakon toga zabilježen je rast, ali po mnogo nižoj stopi (2,21% 2009., 2,39% 2010., 0,87% 2011., a 2012. godine samo 0,38%). U 2013. godini zabilježen je pad prosječne plaće po stopi od 0,27%. U periodu 2008-2013. odnos prosječne penzije i prosječne plate bio je veoma nepovoljan. Prosječna penzija 2013. godine u FBiH čini 41,5% prosječne plate. U periodu od 2008. do 2010. godine zabilježen je stalni pad prosječnih penzija (2008. 348 KM, 2009. 343 KM, 2010. 339 KM), dok se, nakon blagog rasta u 2011. godini, ponovo bilježi pad prosječne penzije.

Ukupan iznos isplaćen za penzije u 2013. godini porastao je za 0,5% u odnosu na 2012. godinu, dok su prihodi od doprinosa porasli za 0,28%, što dodatno otežava problem održivosti penzijskog sistema jer su sredstva po osnovu isplaćenih penzija brže rasla od

prihoda od doprinosa. Učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u FBiH u 2013. godini iznosilo je 9,96%¹¹⁵ i nešto je manje u odnosu na 2012. godinu kada je iznosilo 10,18%. U 2011. godini, učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u u FBiH iznosilo je 10,1%, dok je u zemljama EU-27 prosječna potrošnja na penzije kao % BDP-a iznosila 12,99%¹¹⁶.

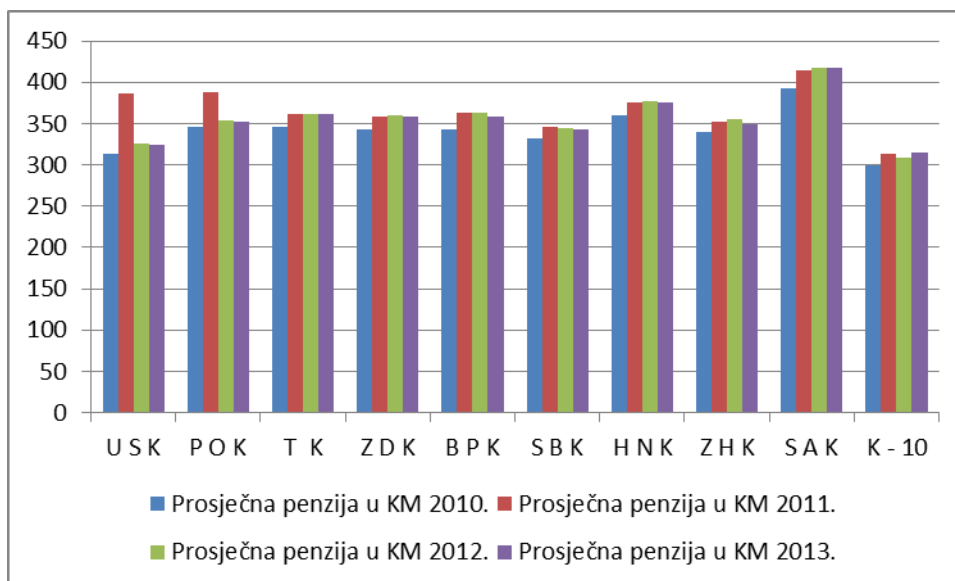
Izvor: EUROSTAT, osim za FBiH - procjena FZZPR na osnovu podataka FZPiO i FZS

Prosječne isplaćene penzije se razlikuju po kantonima. Najniža prosječna penzija isplaćena je u Kantonu 10 (315,02 KM), što je za 15% manje u odnosu na prosječnu penziju u FBiH. U odnosu na 2012. godinu, prosječna penzija isplaćena u Kantonu 10 opala je za 2,27%. Najveća prosječna penzija u FBiH 2013. godine, isplaćena je u Kantonu Sarajevo (417,39 KM), što je za 12,6% više u odnosu na prosječnu penziju u FBiH. U odnosu na prošlu godinu prosječna penzija isplaćena u Kantonu Sarajevo gotovo da je ostala na istom nivou.

¹¹⁵ Obračun BDP, Tekuće cijene, prvi rezultati, Federalni zavod za statistiku

¹¹⁶ Procjena Eurostat –zadnji raspoloživi podaci

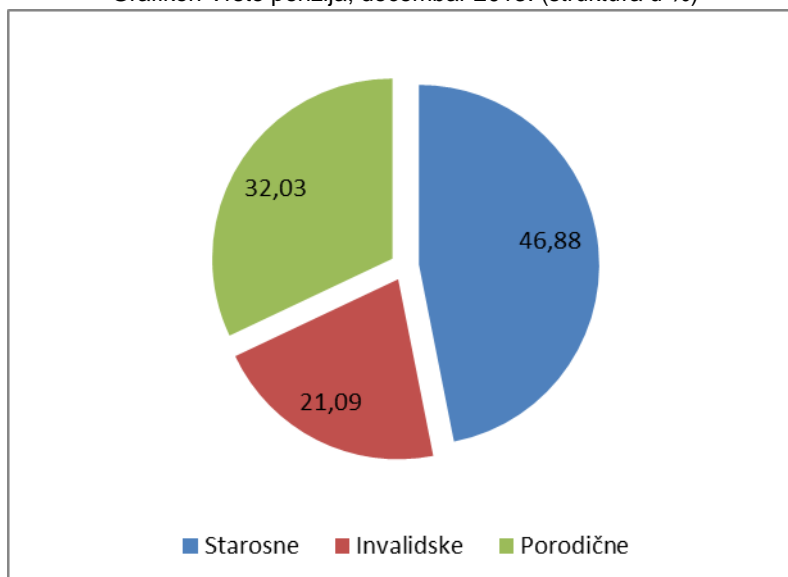
Grafikon Prosječna penzija po kantonima 2010-2013

Izvor: FZPIO

Najveći broj korisnika penzije su korisnici starosne penzije (188.266 penzionera u decembru 2013. godine), a najmanji broj su korisnici invalidske penzije. Broj korisnika sve tri kategorije (starosne, invalidske i porodične) rastao je u toku 2013. u odnosu na 2012. godinu.

Grafikon Vrste penzija, decembar 2013. (struktura u %)

Izvor: Federalni zavod MIO/PIO

U decembru 2013. godine, od 388.676 isplaćenih penzija, 24.364 su penzije koje se isplaćuju pod povoljnijim uslovima. Povoljnije sticanje prava na penziju uređeno je posebnim propisima za koje se obezbjeđuju sredstva iz doprinosa, i iz Budžeta FBiH i BiH. U decembru 2013. godine, 15.654.112,99 KM uplaćeno je iz Budžeta FBiH na ime beneficiranih penzija.

Procjenjuje se da je broj penzionera koji su siromašni jako visok. Struktura penzija po visini primanja i dalje je vrlo nepovoljna, jer penziju do iznosa najniže penzije od 310,73 KM prima 241.226 ili 62,06% ukupnog broja penzionera, zajamčenu penziju od 414,30 KM, 22.682 penzionera ili 5,84%. Ove dvije kategorije penzionera učestvuju sa 67,90% u ukupnom broju penzionera, što pokazuje da najveći broj penzionera živi u veoma teškim uslovima i ne mogu od penzije obezbjediti osnovne životne potrebe (troškove za stanovanje i hranu).¹¹⁷ Cijene osnovnih životnih namirnica su rasle tokom 2013. godine, a istovremeno nije bilo povećanja penzija (u posljednje tri godine povećane su samo 5%). To je još više ugrozilo položaj penzionera, a posebno onih sa najnižim primanjima.

Reformski proces penzionog sistema u FBiH je počeo donošenjem Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju 1998. godine, te kroz značajno smanjenje prava i beneficija koje pruža penzijski sistem. Ovim Zakonom eliminisani su neki oblici prava koji su imali karakter socijalnih davanja, a koja su tradicionalno bila dio penzijskog sistema. Međutim, kako je postojeći način finansiranja penzionog sistema finansijski neodrživ, već izvjesno vrijeme se vode diskusije o neophodnosti reforme penzionog sistema. U septembru 2013. godine Vlada FBiH je utvrdila i Parlamentu FBiH na konačno usvajanje uputila Prijedlog strategije reforme mirovinskog sustava u Federaciji BiH. Vlada FBiH je u više navrata razmatrala pomenutu Strategiju kao i Ekonomsko-socijalno vijeće za teritoriju FBiH, te Parlament FBiH. U svim verzijama ovog dokumenta identificirane su promjene koje bi trebalo napraviti u postojećem penzionom sistemu, pri čemu se uvijek isticala potreba za njegovom nadogradnjom kroz uvođenje novog oblika osiguranja. U skladu s tim, definisani su mogući pravci reforme penzijskog sistema.

Ključna karakteristika penzionog sistema je vrlo nepovoljan odnos broja penzionera i osiguranika koji plaćaju doprinose (1:1,12). Ovakav odnos nešto je bolji u odnosu na prethodnu godinu (ali je nepovoljniji u odnosu na 2011. godinu kada je taj omjer bio 1:1,17), i rezultat je pojačane kontrole obveznika za uplate doprinosa kao i rada na crno. Naime, prijavljen je veći broj uposlenika koji su radili bez prijave. Međutim, i dalje je neophodno omogućiti uslove novog zapošljavanja kao i poduzimanje mjera za smanjenja sive ekonomije.

Ukupno ostvareni prihodi Zavoda za PIO FBiH u 2013. godini iskazani su u iznosu od 1.710.699.586 i veći su u odnosu na prethodnu godinu za 1,42%. U strukturi prihoda, na prihode od doprinosa se odnosi 1.486.122.779 KM (86,87%), neporezne prihode 3.931.910 KM (0,23%) i na transfere i dotacije iz budžeta Vlade FBiH 220.644.896 KM (12,90%).

Ukupni rashodi i izdaci u finansijskim izvještajima su iskazani u iznosu od 1.725.154.873 KM i manji su za 0,5% u odnosu na prethodnu godinu. U strukturi rashoda i izdataka, na troškove isplate penzija se odnosi 1.663.593.862 KM ili 96,43%, isplate naknada za tjelesno oštećenje 2.121.339 KM (0,12%), doprinose za zdravstveno osiguranje penzionera 19.515.737 KM (1,13%), rashode vezane za isplatu penzija 9.574.764 KM (0,56%), rashode Stručne službe 29.764.410 KM (1,73%) i kapitalne izdatke 584.761 KM (0,03%).

Ukupni rashodi Stručne službe Federalnog zavoda u 2013. godini, iskazani su u iznosu 29.764.410 KM i u odnosu na plan manji su za 430.221 KM ili 1,48%, a u odnosu na

¹¹⁷ Informacija o kretanju penzija/mirovina u Federalnom zavodu PIO/MIO za decembar 2013. godine

prethodnu godinu manji su za 11.275.164 KM ili 27,47%. Rashodi Stručne službe čine 1,76% ukupnih sredstava za penzijsko invalidsko osiguranje. Napominjemo da je Vlada FBiH, sredinom 2012. godine, zadužila Federalni zavod za PIO da od 01.09.2012. godine, administrativni troškovi provođenja penzijskog i invalidskog osiguranja ne mogu preći iznos od 1,80% ukupnih sredstava za penzijsko i invalidsko osiguranje.

U finansijskim izvještajima za 2013. godinu, Federalni zavod za PIO je iskazao višak rashoda nad prihodima. Kako bi se odstupilo od ranije prakse „posuđivanja“ nedostajućih sredstava za isplate penzija iz sredstava upaćenih za naredni mjesec poduzete su mjere sanacije deficita (pravo otpisa kamate po osnovu duga poreznih obveznika, kao i pokretanje postupka prodaje nekretnina u vlasništvu Federalnog zavoda PIO). Međutim, i pored poduzimanja mjera sanacije deficita, taj negativan trend nastavljen je do kraja 2013. godine, tako da je na kraju godine iskazan višak rashoda nad prihodima u iznosu od 14.442.608 KM (s tim da je za 69,5% manji nego prethodne godine). Iskazani višak rashoda nad prihodima je najvećim dijelom nastao zbog isplate penzija prema mjesečnom koeficijentu od 1,73 za šta nisu bila u potpunosti obezbijedena sredstva.

Preporuke

- Ukinuti prijevremeno penzionisanje, pooštriti kriterije invalidnosti, ukinuti dvostruke isplate (boračke naknade i penzije), odvojiti povlaštene penzije od mase redovnih penzija;
- Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa u dosadašnjem razdoblju sa mogućnošću otpisa kamate sa uplatom osnovnog duga, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu;
- Povećati godine starosti za odlazak u starosnu penziju žena i muškaraca;
- Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU;
- Hitno donijeti dokument cjelovite reforme na principima održivosti penzijsko – invalidskog sistema.

Položaj osoba sa invaliditetom

Bosna i Hercegovina se Ustavom obavezala da će osigurati za sve građane ravnopravno i puno uživanje i ostvarivanje svih ljudskih prava, kao i pravo na zaštitu od diskriminacije po bilo kojem osnovu, pa i po osnovu invalidnosti.

Oblast socijalne politike i socijalne zaštite u Federaciji BiH je po Ustavu u zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona. Još uvijek ne postoje adekvatni institucionalni kapaciteti za pitanja osoba sa invaliditetom niti strukture za uključivanje osoba sa invaliditetom na svim nivoima. Ključni problem koji postoji je nedostatak sistematskog praćenja kako bismo znali u kakvu je poziciju dovedena većina osoba sa invaliditetom u smislu siromaštva i socijalne isključenosti.

Osobe sa invaliditetom (urođenim ili stečenim) predstavljaju jednu od glavnih kategorija korisnika prava propisanih Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom. Srazmjerno stepenu invaliditeta, osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na osobnu invalidninu, tuđu njegu i pomoć i ortopedski dodatak. Prava osoba sa 100% i 90% tjelesnog oštećenja finansiraju se iz federalnog Bužeta, a za finansiranje prava osoba sa invaliditetom koji imaju niži stepen tjelesnog oštećenja, a ostvarili su pravo na tuđu njegu i pomoć, zaduženi su kantoni.

Prava civilnih žrtava rata finansiraju se iz federalnog i kantonalnih budžeta u omjeru 70%:30%, dok se prava u oblasti branilačko invalidske zaštite, tj. prava ratnih vojnih invalida i porodica poginulih branilaca, finansiraju iz Budžeta FBiH. Iz Budžeta FBiH vrši se isplata i vojnim invalidima koji su to pravo ostvarili prije rata, a prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca.

Do kraja 2013. godine prava na finansiranje ostvarilo je 44.261¹¹⁸ osoba sa (neratnim) invaliditetom, a za finansiranje ovih prava u 2013. godini iz federalnog budžeta je izdvojeno 112.002.740,52 KM. U odnosu na 2012. godinu broj korisnika ovih prava u 2013. godini, opao je za 17,23%. U periodu 2009.-2013. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 5,5%.

U 2013. godini, u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 10.568 korisnika, što je za 0,56% manje u odnosu na 2012. godinu. Prosječna stopa promjene ovih korisnika, u periodu 2009.-2013. godina, iznosila je -0,1%. U 2013. godini za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata iz federalnog budžeta je izdvojeno 27,6 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30% sredstava u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

Sa 31.12.2013. godine ukupan broj korisnika¹¹⁹ prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 92.742 od čega se na porodične invalidnine odnosi 43.253 korisnika, a na lične invalidnine 49.489 korisnika. Taj broj bio je uvećan sa korisnicima (2.326), koji prava ostvaruju prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica

¹¹⁸ Podaci Federalnog ministarstva rada i socijalne politike

¹¹⁹ Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Pregled korisnika prava lične i porodične invalidnine po kantonima

palih boraca, tako da je ukupan broj u 2013. godini iznosio 95.068 korisnika prava, što je za 1,56% manje u odnosu na 2012. godinu. U periodu 2009.-2013. godina, broj korisnika ratnih invalidnina opao je po prosječnoj stopi od 1,8%. U decembru 2013. godine evidentirano je 95.068 korisnika, a isplaćeno je ukupno 307,8 miliona KM.

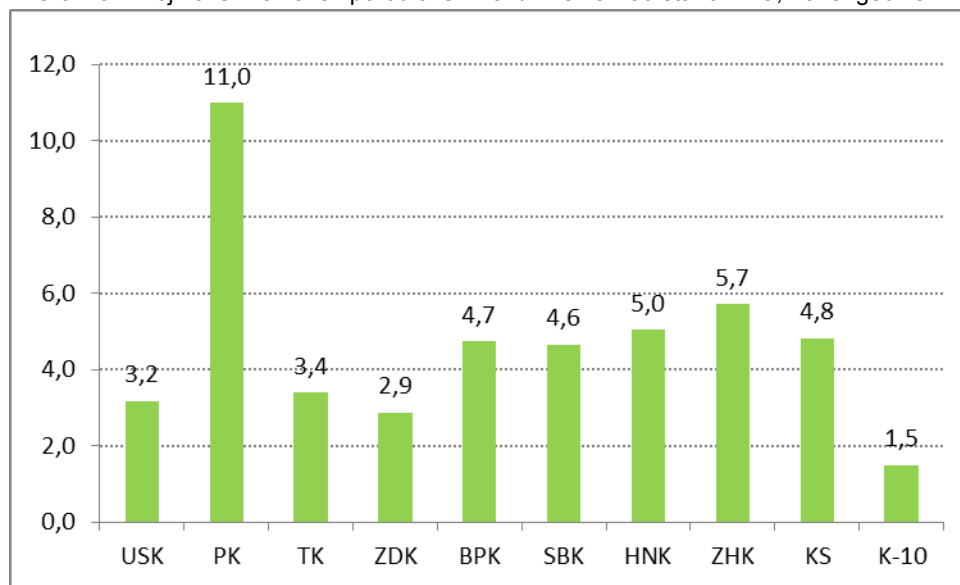
Smanjenje broja korisnika prati i smanjenje isplaćenih sredstava za ove namjene tako da je u 2013. godini isplaćeno 3.606.744,26 KM manje od iznosa odobrenog u Budžetu. U ovom iznosu su i obustavljene invalidnine za juni 2013. godine u Širokom Brijegu, Grudama i Posušju, te za novembar i decembar 2013. godine u Posušju, Ljubuškom, Grudama i Orašju zbog privremeno obustavljenih isplata ličnih invalidnina radi odbijanja provođenja Zakona o reviziji).¹²⁰

U periodu 01.01.2011-31.12.2013. godine, u skladu sa provođenjem Zakona o reviziji, ostvarene su uštede cca 46 miliona KM bez povoljnijih penzija. Prema podacima FZ PIO MIO mjesečne uštede na osnovu rješenja o obustavi isplate ili prestanku prava su 341.243,20 KM, odnosno godišnje 4,1 milion KM.¹²¹

Zakon o reviziji korisnika boračkih prava u FBiH usvojen je početkom 2010. godine (Zakon o izmjenama i dopunama zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica). U toku 2013. godine nastavljena je intenzivna realizacija Zakona o kontroli zakonitosti korištenja prava iz oblasti boračko-invalidske zaštite.

Najveći broj korisnika prava na ličnu i porodičnu invalidninu¹²², na 100 stanovnika zabilježen je u Posavskom kantonu (11 korisnika), a najmanji broj je u Kantonu 10 (1,5 korisnika na 100 stanovnika).

Grafikon Broj korisnika lične i porodične invalidnine na 100 stanovnika, 2013. godina

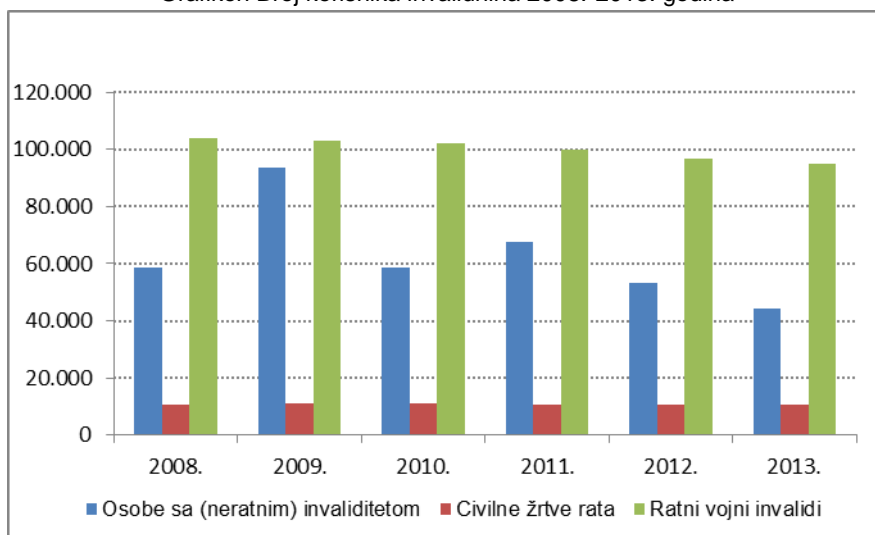
Izvor: Proračun FZZPR na osnovu podataka o broju invalidnina Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata.

¹²⁰ Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Informacija o implementaciji Zakona o provođenju kontrole zakonitosti korištenja prava iz oblasti branilačko invalidske zaštite za period oktobar-decembar i zbirno za 2013. godinu

¹²¹ Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Informacija o implementaciji Zakona o provođenju kontrole zakonitosti korištenja prava iz oblasti branilačko invalidske zaštite za period oktobar-decembar i zbirno za 2013. godinu

¹²² Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Pregled korisnika prava po kantonima 2013. godina

Grafikon Broj korisnika invalidnina 2008.-2013. godina

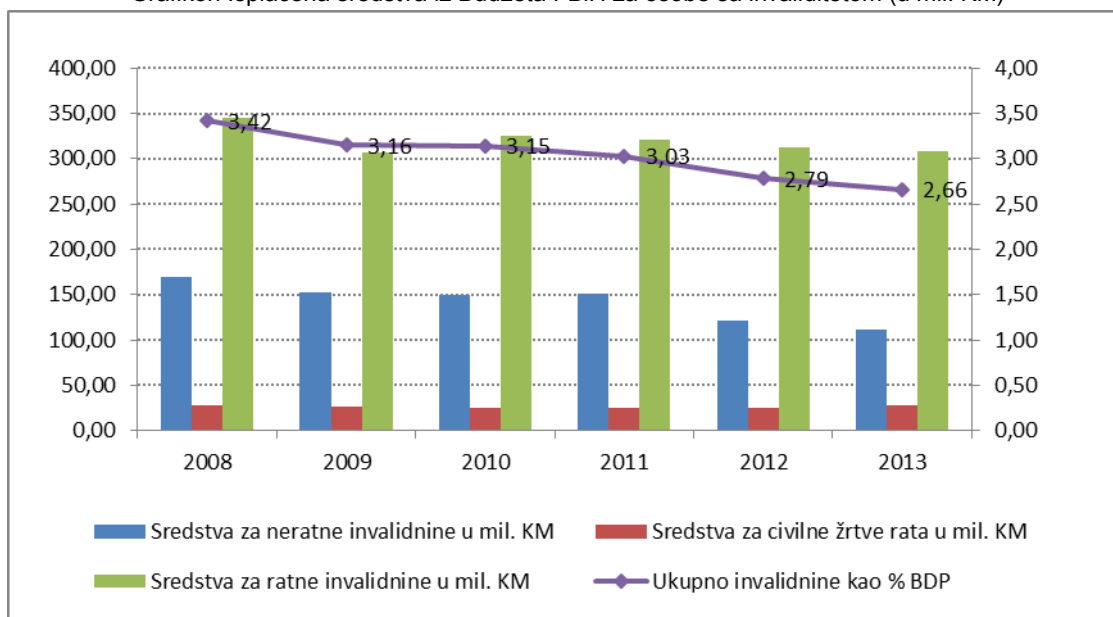

Izvor: Podaci Federalnog ministarstva rada i socijalne politike i Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata

Sredstva isplaćena po osnovu invalidnina iz Budžeta FBiH 2008. - 2013.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Isplaćena sredstva za neratne invalidnine (u mil. KM)	169,48	152,70	150,09	151,69	120,92	112,00
Isplaćena sredstva za civilne žrtve rata (u mil. KM)	27,82	26,67	24,82	24,22	25,62	27,59
Isplaćena sredstva za ratne invalidnine (u mil. KM)	344,72	307,53	325,55	321,56	312,41	307,8
Ukupno za invalidnine (u mil. KM)	542,02	486,90	500,46	497,47	458,95	447,39
Ukupno invalidnine kao % BDP	3,42	3,16	3,15	3,03	2,79	2,66

Grafikon Isplaćena sredstva iz Budžeta FBiH za osobe sa invaliditetom (u mil. KM)

Osobe sa invaliditetom se suočavaju sa problemima pri zapošljavanju. I pored toga što je osobama s invaliditetom teško naći posao, poslodavci prave veliku razliku između vojnih invalida i osoba s invaliditetom kojima uzrok invalidnosti nije vezan sa ratnim dešavanjima. Naime, favorizuju se ratni vojni invalidi pri zapošljavanju, jer se većina resursa i pažnja usmjeravaju na rješavanje njihovih problema.¹²³

Osnovni problem u ovoj oblasti je što se država odnosi prema licima sa invaliditetom ne vodeći računa o njihovoj objektivnoj situaciji i potrebama, već u funkciji grupe kojoj pripadaju i porijeklu invaliditeta. Mirnodopski invalidi su u znatno nepovoljnijoj poziciji u odnosu na civilne žrtve rata i vojne stradalnike.

U februaru 2010. godine usvojen je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom. Zakonom se uređuje profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje lica sa invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih pravnih lica koja se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem lica sa invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom¹²⁴, kao i druga pitanja u vezi sa profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem lica sa invaliditetom. Profesionalnu rehabilitaciju čine mjere i aktivnosti koje se izvode s ciljem osposobljavanja lica sa invaliditetom za odgovarajući posao, zapošljavanju, zadržavanja posla, napretka u poslu ili promijene zanimanja.

¹²³ Izvještaj o stanju u oblasti invalidnosti u BiH - Radna grupa sastavljena od predstavnika organizacija članica Mreže organizacija osoba/lica sa invaliditetom Bosne i Hercegovine, mart 2012.

¹²⁴ Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom je javna ustanova koju je osnovao Parlament FBiH. Prihode Fonda čine: sredstva iz budžeta Federacije, sredstva posebnog doprinosa, sredstva Federalnog zavoda za zapošljavanje u iznosu od 10% od sredstava planiranih finansijskim planom Federalnog zavoda za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, sredstva kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% od sredstava planiranih finansijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, drugi prihodi ostvareni na osnovu zakona i drugih propisa i donacije domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica. Ako sredstva Fonda prikupljena po ovim osnovama nisu dovoljna za podmirenje svih obaveza nastalih u toku godine, predviđeno je da će se nedostajuća sredstva osigurati iz budžeta Federacije. Fond ima tijelo rukovođenja, tijelo upravljanja i tijelo nadzora.

U toku 2013. godine Vlada FBiH je utvrdila Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Naime. izmjenama i dopunama ovog Zakona nastoje se otkloniti uočeni problemi vezani za njegovu primjenu, naročito u pogledu vođenja evidencija o zaposlenosti osoba sa invaliditetom, mehanizama naplate posebnog doprinosa za podsticanje zapošljavanja osoba sa invaliditetom, nadzora i kontrole, uvjeta za rad privrednih društava i ostvarivanja statusa zaštitne radionice, te ostvarivanja pojedinih pogodnosti po ovom Zakonu. Između ostalog, utvrđuje se obaveza poslodavaca da zapošljavaju osobe sa invaliditetom i način kontrole izvršavanja te obaveze. Poslodavci su dužni do 31. decembra 2013. godine imati najmanje jednu zaposlenu osobu sa invaliditetom na svakih 16 zaposlenih. Subjekti koji ne ispune ovu obavezu dužni su mjesečno pri isplati plaća obračunati i uplatiti u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom poseban doprinos za podsticaj zapošljavanja osoba sa invaliditetom u visini 25 posto od prosječne bruto plaće u FBiH za svako lice sa invaliditetom koje su bili dužni zaposliti u skladu sa ovim zakonom.

Poslodavac, uključujući i samostalne poduzetnike, koji s obzirom na ukupan broj zaposlenih ne podliježe ovoj obavezi dužan je, osim ako ima zaposlenu najmanje jednu osobu s invaliditetom, svakog mjeseca prilikom isplate plaća i drugih primanja, uplaćivati u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica s invaliditetom poseban doprinos za podsticaj zapošljavanja lica sa invaliditetom u visini 0,5 posto bruto plaće, naknade plaće i drugih primanja koji imaju karakter plaće. Federalna uprava za inspekcijske poslove je nadležna da kontrolira izvršavanje ovih obaveza poslodavaca, a nadležnost Poreske uprave FBiH je da kontrolira obračunavanje i uplate posebnog doprinosa.

U decembru 2013. godine Vlada FBiH je donijela Uredbu kojom se osniva Ured Vlade FBiH za pitanje invaliditeta. Zadatak Ureda je osiguravanje institucionalnog praćenja stanja u oblasti invalidnosti i primjene zakona koji regulišu ovu oblast. Također, on inicira poduzimanje mjera i aktivnosti koje su u funkciji poboljšanja položaja osoba sa invaliditetom, koordinira aktivnosti institucija i organizacija koje su odgovorne za rješavanje problema iz ove oblasti i koje su dužne da uključuju pitanja invaliditeta u svoj rad. Među aktivnostima Ureda su praćenje provedbe Strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u FBiH 2011.-2015. godina, te predlaganje njezine revizije, a osobito u odnosu na međunarodne obveze BiH u pogledu pitanja invaliditeta. Također, Ured treba da prati primjenu Politike u oblasti invalidnosti i Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom i predlaže mjere i aktivnosti u svrhu postizanja standarda u ovoj oblasti u FBiH.

U toku je provedba Strategije za izjednačavanje osoba sa invaliditetom u FBiH 2011.-2015. godina, u čiju su izradu i usaglašavanje, a zatim prezentaciju i promociju bili uključeni svi nadležni federalni i kantonalni organi, organizacije osoba sa invaliditetom sa svih nivoa, kao i politička i akademska zajednica. Međutim u Izvještaju o izvršenju ove Strategije za period 2011.-2013. godina, navode se zabrinjavajući rezultati evaluacije provedbe koju je izvršilo Federalno ministarstvo rada i socijalne politike. Od 79 evaluacijskih upitnika upućenih na adrese nadležnih federalnih i kantonalnih institucija, odgovor je došao od 21 institucije. Sa federalnog nivoa odgovore su dostavili Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Federalno ministarstvo zdravstva i Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta. Uz Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ovo jesu ključni, ali ne i jedini važni resori u kojima se rješavaju pitanja od značaja za položaj osoba sa invaliditetom.

Iz Izvještaja se može zaključiti da je Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke s odgovornošću pristupilo svojoj ulozi u pogledu izvršavanja ciljeva Strategije koji su

postavljeni za sektor obrazovanja, posebno u provođenju programa podrške inkluzivnom obrazovanju i to na nivou predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, ali i da ima još puno obaveza. Posebno je bitno (u upitniku nije precizirano) pitanje usklađivanja propisa sa odredbama Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba sa invaliditetom, vođenje podataka u svrhu kreiranja rješenja i unaprjeđenja stanja u ovoj oblasti, kao i uspostavljanje saradnje s relevantnim domaćim i međunarodnim subjektima. Uočeno je i da nije bilo aktivnosti na inkluziji osoba sa invaliditetom u sistemu visokog obrazovanja, što je Strategijom obuhvaćeno.

Federalno ministarstvo zdravstva je pripremlilo Akcioni plan za implementaciju Strategije, ali ga ne provodi zbog nedostatka finansijskih sredstava. Ipak, sektor zdravstva je od posebnog značaja za populaciju osoba sa invaliditetom, posebno zbog preventivne uloge, rane detekcije i intervencije, evidencije i praćenja, te osiguranja posebnih specijaliziranih programa integracije i uključivanja, koji su definisani u Strategiji i kojima bi se u narednom periodu trebala posvetiti odgovarajuća pažnja u okviru nadležnosti ovog ministarstva.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta također nije donijelo akcijski plan niti uvelo poseban budžetski kod, ali su aktivnosti koje su mu dodijeljene Strategijom usklađene sa aktivnostima koje su definisane Akcionim planom realizacije Projekta „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u FBiH“ (2013-2015). U okviru ovog Akcionog plana osobama sa invaliditetom pruža se podrška da osnuju ili razviju poduzetničke ideje i projekte. Može se zaključiti da su osobe sa invaliditetom imale odgovarajuću podršku, čija vrijednost nije samo u ekonomskom osnaživanju, nego i u poticaju društvene integracije i ohrabivanju poduzetničkih potencijala osoba sa invaliditetom.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je pristupilo odgovorno i sveobuhvatno izvršavanju svojih obaveza iz Strategije, kako bi stvorilo uslove da se postavljeni ciljevi Strategije dostignu. Započete su aktivnostima, usklađivanja zakonodavstva sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom posebno na donošenju zakona kojima će se regulisati oblast usluga i servisa podrške osobama sa invaliditetom, te donošenje zakonodavstva koje prevazilazi diskriminaciju. Iako je pitanje invaliditeta u nadležnosti i kantona i općina, te u tom kontekstu obaveza ovih nivoa vlasti da urade odgovarajuće operativne dokumente, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je prepoznalo rizik odgađanja te obaveze, a samim tim i nemogućnost izvršavanja ciljeva Strategije, te je u prvom koraku odlučilo podržati izradu lokalnih/kantonalnih Akcionih planova za implementaciju Strategije.

Iako su za ovu oblast posebno nadležni kantoni, sa kantonalnih nivoa odgovore na upitnike za evaluaciju, dostavili su iz Unsko-sanskog, Tuzlanskog, Bosansko-podrinjskog, Srednjobosanskog, Hercegovačko-neretvanskog, Zapadnohercegovačkog i Sarajevskog kantona, i to uglavnom iz ministarstava nadležnih za obrazovanje i nauku, zdravstvo i socijalnu politiku, a bilo je nekoliko odgovora i iz kantonalnih ministarstava nadležnih za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline, boračka pitanja, privredu, razvoj i poduzetništvo. Nijedno od navedenih ministarstava nije dosljedno provodilo aktivnosti koje su planirane Strategijom i nisu doneseni kantonalni akcioni planovi za izvršenje, osim Posavskog kantona koje je to izvršilo na kraju 2013. godine.

I dalje postoji neupućenost pojedinih institucija u postojanje, sadržaj i obaveze Strategije, kao i razumijevanje novih ideja i pravaca koje ona trasira. Pitanje invaliditeta je pitanje koje zadire u sve resore, ne postoji oblast koja se smije odreći odgovornosti u ovom pogledu. Potrebno

je napustiti dosadašnju praksu da se svi zahtjevi koji dolaze od osoba sa invaliditetom ili se odnose na ovu populaciju adresiraju na socijalni sektor

Siromaštvo osoba sa invaliditetom nije moguće precizno procijeniti jer se takvi podaci ne prate. Siromaštvo i nezaposlenost najviše pogađa osobe sa invaliditetom. Procjenjuje se da gotovo dvije trećine od ukupnog broja odraslih osoba sa invaliditetom žive blizu ili ispod zvanične linije siromaštva. Značajne društvene, obrazovne, ekonomske, fizičke i transportne barijere sprečavaju većinu osoba sa invaliditetom da uživaju u svojim osnovnim pravima.¹²⁵ Prema izvještajima Svjetske banke, loša ciljanost socijalnih beneficija je osnovni razlog zbog kojih jako visoka davanja ne smanjuju siromaštvo, ali i onemogućavaju druge vrste rashoda ili kapitalne investicije, sa ciljem doprinosa ukupnom razvoju. Od svih zemalja u okruženju, samo Hrvatska za socijalnu pomoć invalida troši više od BiH, ali su u Hrvatskoj ova davanja znatno bolje usmjerena nego u BiH, pa socijalna primanja dolaze do više od 40% najugroženijih stanovnika. Neke zemlje EU su dostigle tako visoku ciljanost da socijalna pomoć dolazi do 70 ili 80% najugroženijih stanovnika. Izdvajanja za boračko - invalidsku zaštitu čine dvije trećine ukupnih izdvajanja za socijalnu pomoć u FBiH.

U periodu 2009-2013 godine izdvajanja za ratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 2,2%. U 2013. godini isplaćena sredstva za ratne invalidnine iznosile su 1,82% BDP-a FBiH.

U periodu 2009-2013 godine izdvajanja za neratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 8%. U izvještajnoj godini isplaćena sredstva za neratne invalidnine iznosila su 0,66% BDP-a.

Ukupna izdvajanja iz Budžeta FBiH koja se odnose na ratne, neratne invalidnine i izdvajanja za civilne žrtve rata, u 2013. godini, iznosila su 447,39 miliona KM, što je za 2,5% manje u odnosu na 2012. godinu. U periodu 2009-2013 godine ova izdvajanja opala su po prosječnoj stopi od 3,8%. Ukupna izdvajanja za ove kategorije u 2013. godini iznosila su 2,64% BDP-a (u 2012. godini 2,8%), što znači da su u ovoj oblasti ostvareni pozitivni pomaci.

Preporuke

- Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i ažuriranih evidencija u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržištu rada u FBiH i kantonima;
- Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije;

¹²⁵ Svjetska banka i I.C. Lotos, Invalidnost i siromaštvo u BiH, 2006, kalkulacije na osnovu LSMS-a

- Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kog se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta;
- Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo;
- Nastaviti reviziju boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja nezakonitih izdvajanja iz budžeta, te boljeg usmjeravanja sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanja dvojnih davanja.